

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

1808

1406(a)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΚΑΙ ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΕΚ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΑΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Μετὰ πολλῶν εἰκόνων

ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΚΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΗΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Αριθ. ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως 163. Χρονολογία 23 Φεβρουαρίου 1918

Βόρης
Γρεγορίου Αρρεναντ

"Εκδοσις τετάρτη

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ «ΠΡΟΜΗΘΕΩΣ»

28—Οδός Γ' Σαυτέμπρείου—28

1922

5000

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρόσ

τὸν κ. Νικόλαον Βραχνὸν
συγγραφέα διδακτικῶν βιβλίων

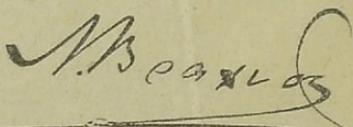
‘Ανακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι’ ἡμετέρας πράξεως τῇ 8 τοῦ ἵστα-
μένου μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 14 τοῦ αὐτοῦ δημοσιευθείσης ἐν
τῷ ὅπ’ ἀριθ. 14 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐνε-
κρίθη, κατὰ τὴν ὅπ’ ἀριθ. 163 τῆς 3 τοῦ ἵσταμένου μηνὸς πρά-
ξιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου, ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ
ἔτους 1918-1919 καὶ ἐφεξῆς ἡ χρῆσις τοῦ ὅφ’ ὑμῶν ὑποβληθέντος
πρὸς χρῆσιν βιβλίου «Ἐλληνικὴ Ιστορία ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς
Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων μέχρι τῶν καθ’ ἡμᾶς
χρόνων» διὰ τὴν Γ’ τάξιν τῶν Ἐλληνικῶν σχολείων καὶ τὴν ἀντί-
στοιχον τάξιν τῶν λοιπῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

‘Υποχρεοῦσθε δὲ ὅπως εἰς νέαν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου ὑμῶν
τούτου συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἐν ταῖς σχετικαῖς ἐκθέσεσι τοῦ
ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου περιλαμβανομένας ὑποδείξεις.

‘Ο ‘Υπουργός
ΔΗΜ. ΔΙΓΚΑΣ

Π. Ζαγανάρης

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει ἐνταῦθα τὴν ὑπογραφὴν τοῦ
συγγραφέως.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ
ΦΡΑΓΚΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ.

1. Κατάστασις τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Πρὸιν ἀκόμη οἱ Φράγκοι κυριεύσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐπεκράτει πολλὴ ἀνωμαλία καὶ ἀναρχία. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Ἀγγέλου, τὸν δποῖον ἐτύφλωσε καὶ ἔξεθρόνισεν ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος Γ', οἱ Βούλγαροι, οἱ ἀπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἡσυχοι ὑπήκοοι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐπανεστάτησαν καὶ ἐνωθέντες μὲ βλαχικὰς νομαδικὰς φυλάς, αἱ δποῖαι κατόψουν πέραν τοῦ Δουνάβεως, ἵδρυσαν νέον βούλγαροβλαχικὸν κράτος (1186). Οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Βλάχοι ἔξετειναν τὸ κράτος των μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ, ποταμοῦ τῆς Μακεδονίας. Ἐν τιμῇα τῶν Βλάχων κατέλαβε τὴν Θεσσαλίαν, ἡ δποία τότε ὀνομάσθη Μεγαλοβλαχία. Ἀλλοι δὲ μικρότεροι δυνάσται Ἐλληνες κατέλαβον ὅχι δλίγα μέρη τῆς Ἐλλάδος καὶ ἥρχον καὶ αὐτοὶ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορος. Ἐκ τῶν ἔγγων τούτων ἥγεμονίσκων ὀνομαστότεροι ἦσαν ὁ τῆς Λακεδαίμονος Λέων Χαμάρετος, ὁ τῆς Μεσσηνίας Θεόδωρος Μελισσινός, καὶ μάλιστα ὁ τοῦ Ναυπλίου Σγουρός. Ὁ νίδος τοῦ Σγουροῦ Λέων ἀληφονομήσας τὴν ἀρχὴν τοῦ πατρός του ἐπεξέτεινεν αὐτὴν ἐφ' ὅλης τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου καὶ ἐφ' ὅλης τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἐλλάδος. Μόνον τὰς Ἀθήνας δὲν ἥδυνήμην νὰ καταλάβῃ ὁ Σγουρός, διότι ὑπερήσπισεν αὐτὰς γενναίως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μιχαὴλ Χωνιάτης. Αὐτὴν τὴν κατάστασιν παρουσίαζεν ἐσωτερικῶς ἡ αὐτοκρατο-

φία τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος καὶ κατὰ τὰ πρῶτα τῆς 13ης, ὅτε ἐπῆλθεν, ὡς γνωρίζομεν, ἢ ἀλλοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

2. Ἡ Φραγκικὴ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὰ κυριώτερα εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας φραγκικὰ κράτη.

Οἱ Φράγκοι ἢ Λατίνοι, ὡς ὠνομάζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως, ἀφοῦ ἔγιναν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1204, ἀπεφάσισαν νὰ ἰδρύσουν εἰς τὴν Ἀνατολὴν κράτος φραγκικὸν κατὰ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα, περὶ τοῦ ὅποίου κατερέωθαν ἐπιφανεῖς διάτοποι. Τὸ φραγκικὸν τοῦτο κράτος θὰ περιελάμβανε πάσας τὰς χώρας, αἱ ὅποιαι ἀπετέλουν τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Διεμοίρασαν λοιπὸν οἱ Φράγκοι μεταξύ των τὰς χώρας ταύτας, ἔχοντες κατὰ νοῦν νὰ καταλάβουν αὐτὰς κατόπιν εἴτε εἰρηνικῶς εἴτε διὰ τῶν δπλων.

Οἱ Βαλδούνιοι, κόμης τῆς Φλάγνδρας, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔλαβεν ὡς ἄμεσον βασιλικὴν κτῆσιν τὴν Θράκην καὶ τὰς ἐν Μικρῷ Ἀσίᾳ χώρας. Οἱ Βονιφάτιος, μαρκίων τοῦ Μομφερράτου, ἔλαβε τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ὅποιον τότε ἰδρύθη κάριν αὐτοῦ καὶ περιελάμβανε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κορήτην, εἶχε δὲ πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην. Οἱ Ἐνετοὶ ἔλαβον τὰς καλλίστας διὰ τὸ ἐμπόριον χώρας, ἥτοι τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Ἀκαρωνίαν καὶ Αἰτωλίαν, τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, τὰς Κυκλαδας καὶ τὴν Πελοπόννησον, προσέτει δὲ τὸν Ὁρεὸν καὶ τὴν Κάρυστον ἐν Εύβοιά· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἡγόρωσαν παρὰ τοῦ Βονιφατίου καὶ τὴν Κορήτην ἀντὶ εὔτελοῦς χοηματικοῦ κοσοῦ· ἔλαβον προσέτει καὶ μεγάλην συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς αὐτοτελῆ ἐνετικὴν ἀποικίαν. Λατίνοι πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐξελέχθη ἐπίσης Ἐνετὸς ὁ Θωμᾶς Μοροζίνης.

Αφοῦ λοιπὸν οἱ Φράγκοι διεμοίρασαν ὅλας τὰς χώρας τοῦ Βυζαντίου κράτους εἰς τρία μερίδια, ἐπεχείρησαν ἔπειτα νὰ κατακτήσουν αὐτάς. Πρῶτος ὁ Βονιφάτιος καταλαβὼν τὴν Θεσσαλονίκην ὠρμησεν ἵνα κατακτήσῃ τὰς χώρας, αἵτινες ἔλαχον εἰς αὐτόν. Ἀγων ἵκανὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἐκ Γάλλων, Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν κατέλαβεν ἄνευ δυσχερειῶν ὅλην τὴν χώραν μέχρι τῶν Θερ-

μοπυλῶν. Κατατροπώσας δὲ πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν τὸν ἄρχοντα τῆς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας Λέοντα Σγουρὸν ἔγινε κύριος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν χρόνον οἱ Γάλλοι ἵπποται Γουλιέλμος Σαμπλίτης καὶ Γοδοφρέδος Βιλλαρδουΐνος ἀγοντες στίφη Βουργουνδίων καὶ Γάλλων, τῇ ἐπινεύσει καὶ τοῦ Βονιφατίου, ἐκυρίευσαν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἀν καὶ ἡ χώρα αὕτη εἶχε παραχωρηθῆ εἰς τοὺς Ἐνετούς, ἤδησαν δὲ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαίας ἢ τοῦ Μορέως. Ταύτης ἡγεμόνων ὀνομάσθη ὁ Σαμπλίτης. Βραδύτερον ἀναχωρήσαντος τοῦ Σαμπλίτου εἰς Γαλλίαν καὶ ἀποθανόντος καθ' ὅδὸν ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀχαίας περιῆλθεν εἰς τὸν Βιλλαρδουΐνον· διέμεινε δὲ αὕτη ἀληθονομικῶς εἰς τὸν οἶκον τῶν Βιλλαρδουΐνων ἐβδομήκοντα ἔτη μὲν ἔδραν τὴν Ἀνδραβίδαν. Οἱ Βιλλαρδουΐνοι ἐκυβέρνησαν μὲν μεγάλην σύνεσιν τὴν Πελοποννησον καὶ ἐπ' αὐτῶν ἡ Πελοπόννησος ἥκμασε πολύ.

Βραδύτερον ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους ἐπεχειρησαν οἱ Ἐνετοὶ νὰ καταλάβουν τὰς χώρας, αἱ δποῖαι ἔλαχον εἰς αὐτούς. Κατέλαβον τὸ Δυρράγιον, τὴν Κέρκυραν, τὴν Μεσθώνην καὶ τὴν Κορώνην, μετὰ μακρὸν δὲ ἀγῶνα (1205—1212) κατέλαβον καὶ τὴν Κρήτην, τὴν δποίαν εἶχον καταλάβει πρότερον οἱ Γενοᾶται. Τέλος προέβησαν καὶ εἰς τὴν κατάληψιν τῶν Κυκλαδῶν νήσων.

Ἡ ἑνετικὴ πολιτεία, ἐπειδὴ ἥθελε ν' ἀποφύγῃ μακροὺς ἀγῶνας καὶ μεγάλας δαπάνας, ἐπέτρεψεν εἰς Ἐνετοὺς εὐπάτριδας νὰ καταλάβουν ὅσοι ἥθελον τὰς Κυκλαδὰς καὶ νὰ τὰς διοικοῦν ὡς φεουδάρχαι. Τότε ὁ Μᾶρκος Σανοῦδος, ἀνεψιδὸς τοῦ Ἐρρίκου Δανδόλου, ἔξωπλισεν δικτὸν γαλέρας· ἀφοῦ δὲ παρέλαβε καὶ μερικοὺς ἄλλους ἵψικοινδύνους ἵπποτας, ἐπλευσεν εἰς τὰς Κυκλαδὰς καὶ εἰς διάστημα ὀλίγου χρόνου ἐκυρίευσε 27 νήσους. Μερικὰς ἐκ τῶν 17 αὐτῶν νήσων ὁ Σανοῦδος ἐμοίρασεν ὡς τιμάρια εἰς τοὺς συναγωνιστάς του, αὐτὸς δὲ ἐκράτησε τὰς περισσοτέρας μὲν ἔδραν τὴν Νάξον.

Τὰ πάντα τότε μετεβλήθησαν σύμφωνα μὲ τοὺς φραγκικοὺς τοῦ μεσαίωνος θεσμούς. Μὲ ἄλλους λόγους εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ φεουδαλικὸν σύστημα. Ἡ Ἑλλὰς διῃρέθη εἰς δουκάτα, κομιτείας καὶ βαρωνίας. Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῶν Θηβῶν παρεχωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου εἰς τὸν Βουργούνδιον Ὅθωνα Δελαρός, δστις συνήθως προσηγορεύετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων του Μέγας Κῦρος. Ἡ Πελοπόννησος διῃρέθη εἰς δώδεκα βαρωνίας. Αἱ πλεῖ-

σται ἐκ τῶν Κυκλαδῶν ἀπήρτιζον τὸ δουκάτον τῆς Νάξου, μερικαὶ δὲ διετέλουν ὑπὸ ἴδιους δυνάστας Ἐνετούς, οἵ διόποιοι ὑπέκειντο εἰς τὸν δοῦκα τῆς Νάξου Μᾶρκον Σανοῦδον.

3. Τὸ φεουδαλικὸν ἢ τιμαριωτικὸν σύστημα.

Πρὸς εὐκολωτέραν κατανόησιν τῶν ἀνωτέρω πρέπει νὰ γνωρίζωμεν διὸ δλίγων διόποιον ἵτο τὸ καλούμενον φεουδαλικὸν ἢ τιμαριωτικὸν σύστημα

Τὸ φεουδαλικὸν ἢ τιμαριωτικὸν σύστημα ἵτο κοινὸν εἰς ὅλα τὰ βαρβαρικὰ γερμανικὰ κράτη, τὰ διποῖα, ὡς γνωρίζομεν, ἰδρυθησάν εἰς τὰς χώρας τοῦ καταλυθέντος δυτικοῦ ὁμαϊκοῦ κράτους. Μετὰ τὴν κατάκτησιν χώρας τινὸς ὁμαϊκῆς ὑπὸ γερμανικοῦ ἔθνους διασιλεὺς αὐτοῦ ἀντήμειβε τοὺς διακριθέντας συμπολεμιστάς του παραχωρῶν εἰς αὐτοὺς μερίδια τῆς κατακτηθείσης χώρας διὰ νὰ τὰ διοικοῦν καὶ νὰ τὰ καρποῦνται ἴσοβίως. Τὰ παραχωρούμενα ταῦτα μερίδια ἐλέγοντο φέουδα ἢ ἐλληνιστὶ τιμάρια. Οἱ λαμβάνοντες τὰ φέουδα ἥσαν καὶ ἐλέγοντο ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα, δὲ βασιλεὺς ἵτο καὶ ἐλέγετο κυρίαρχος αὐτῶν. Οἱ φεουδάρχαι ὤμνυν πίστιν εἰς τὸν βασιλέα καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑπηρετοῦν αὐτὸν στρατιωτικῶς. Καὶ αὐτὸς δι βασιλεὺς ἵτο κυρίως εἶπεν φεουδάρχης.

Οἱ μεγάλοι φεουδάρχαι, οἵ ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα, ἔδιδον πολλάκις ἐκ τοῦ φεούδου των τεμάχια εἰς ἄλλους καὶ τοιοιτορόπως ἀπέκτων καὶ αὐτὸς ὑποτελεῖς. Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ οἱ μικροὶ φεουδάρχαι ἀπέκτων καὶ αὐτὸς ὑποτελεῖς. Οὕτω διεμορφώθη σειρὰ εὐγενῶν διαφόρων βαθμῶν. Πρῶτοι ἥσαν οἱ δοῦκες, ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς οἱ κόμητες καὶ οἱ δριοκόμητες ἢ μαρνίωνες καὶ τελευταῖοι οἱ βαρδοῦνοι. Οἱ βαρδῶνοι, οἵτινες ἡμποροῦν νὰ παραβλήθοῦν πρὸς τοὺς σημερινοὺς τσιφλικούχους, ἥσαν οἱ ἀμεσοὶ κύριοι τῶν γεωργῶν, οἵ διόποιοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἥσαν δουλοπάροικοι.

4. Ἐλληνικὰ κράτη ἰδρυθέντα ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Οἱ Φράγκοι δὲν ἥδηνήθησαν νὰ καταλάβουν ὅλας τὰς βυζαντινὰς χώρας, τὰς διποίας διεμορφασαν μεταξύ των, διότι ἰδρυθησαν ἀμέσως ἐλληνικὰ κράτη εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, τὰ διποῖα ἥρχισαν ἀμέσως τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Φράγκων. Τὰ κράτη

ταῦτα ἥσαν α') ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, β') ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος, γ') τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου.

α') **Η αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.** — Ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ' Θεόδωρος Λάσκαρις, ὅστις ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων εἶχεν ἀνακηρυχθῆ αὐτοκράτωρ αὐτῆς, διεπεραιώθη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ μετὰ πολλὰς δυσκολίας ἴδρυσε τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν Νίκαιαν κατέφυγον καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ πάντες οἱ ἀνώτεροι λειτουργοὶ καὶ οἱ λόγιοι τῆς Κωνσταντινούπολεως, τὸ κράτος τῆς Νικαίας ἐθεωρεῖτο ὡς συνέχεια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Θεόδορος Λάσκαρις (1204-1225) μετὰ μακροὺς ἀγῶνας καὶ πρὸς τοὺς Φράγκους καὶ πρὸς τοὺς Σελδζουκίδας Τούρκους ηὗρυνε τὸ κράτος τῆς Νικαίας πρὸς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῆς Σμύρνης καὶ μεσογείως μέχρι τῆς Φρυγίας καὶ Λυδίας, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὸ κατέστησεν ὅμιορον τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, τῆς Τραπεζοῦντος.

Τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν διεδέχθη ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρός του Ἰωάννης Βατάτσης (122-1254), ἀνὴρ μεγαλοπράγμων. Ὁ Βατάτσης ἐνίκησε πολλάκις τοὺς Φράγκους καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ αὐτοὺς πολλὰ ὀχυρὰ μέρη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Κατόπιν συμμαχήσας μὲ τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Ἀσὰν προμχώρησε μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐποιούρκησεν αὐτήν· καὶ θὰ τὴν ἔκυρίευεν, ἂν δὲν ἀνεφύοντο ἔριδες μεταξὺ Ἐλλήνων καὶ Βουλγάρων. Μετὰ ταῦτα ὁ Βατάτσης ἐστράτευσε κατὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐδρεύοντος αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ἀγγέλου (ἰδὲ κατωτέρω) καὶ ἀφοῦ τὸν ἐνίκησε τὸν ἵναγκασε νὰ ἀποθέσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξιωμα καὶ νὰ ἄρχῃ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὡς ὑποτελῆς αὐτοῦ φέρων τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου.

Τὸν Ἰωάννην Βατάτσην διεδέχθη ὁ υἱός του Θεόδωρος, ὅστις λαβὼν τὸ ἐπώνυμον τοῦ πρὸς μητρὸς ἐνδόξου πάππου του εἶνε γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς Θεόδωρος Β' Λάσκαρις (1254-1258). Ὁ Θεόδωρος Β' ἦτο ἀνὴρ λόγιος καὶ ἐπροστάτευσε πολὺ τὰ γράμματα ἰδρύσας βιβλιοθήκας καὶ σχολεῖα. Ἄλλ' ἦτο πολὺ κατώτερος τοῦ πατρὸς του ὡς πρὸς τὴν διοικητικὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ὀλιγὴν ἐπιβολήν. Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ δικταῖτης νέος του Ἰωάννης Λάσκαρις, τοῦ δποίου ἐπίτροπος καὶ ἐπειτα συμβασιλεὺς ἔγινεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιλόγος.

β') **Η αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντος.** — Ο Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς, ἔγγονος τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου Α' Κομνηνοῦ, ἵδρυσε τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζούντος. Ἐβασίλευσε δὲ ἐν αὐτῇ ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν μέχρι τοῦ 1461, ὅτε ὁ σουλτᾶνος τῶν Ὀθωμανῶν Μωάμεθ Β' κατέλυσε τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζούντος καὶ ἐφόργευσε τὸν τελευταῖον αὐτῆς αὐτοκράτορα Δανιὴλ Κομνηνὸν μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του.

γ') **Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου.** — Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου ὕδρυσεν ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ἐξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀλέξιου Γ'. Περιελάμβανε δὲ τοῦτο τὴν Ἡπείρον, τὴν Αίτωλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν δυτικὴν Θεσσαλίαν μὲ πωτεύουσαν τὴν Ἀρταν, Ὁ διάδοχος τοῦ Μιχαὴλ Α' ἐτεροῦταλῆς ἀδελφός του Θεόδωρος κατέλαβε κατὰ πρῶτον μέγα μέρος τῆς Ἰλλυρίας, ἐπειτα δὲ ὑπέταξε τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέλυσεν δριτικῶς τὸ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ φραγμικὸν κράτος, ἔξετενε δὲ τὴν κυριαρχίαν του καὶ πρὸς τὴν Θράκην μέχρι τῆς Ἀδριανούπολεως. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας ἔλαβε τὸν τίτλον αὐτοκράτορος καὶ ἥδρευεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀλλὰ κατόπιν ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐνικήθη καὶ ἡγμαλωτίσθη, τὸ δὲ κράτος του διελύθη. Πολλὰ μέρη τῆς Θράκης (μετὰ τῆς Ἀδριανούπολεως) καὶ τῆς Μακεδονίας κατέλαβον οἱ Βούλγαροι, τὰς δὲ λοιπὰς χώρας κατέλαβον οἱ συγγενεῖς τοῦ Θεοδώρου.

Τοιουτορόπως τὸ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐλληνικὸν κράτος διηρέθη εἰς δύο, α') εἰς τὴν ἀσθενεστάτην αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ἥτις ἐπὶ Ἰωάννου Ἀγγέλου, ὡς προείπομεν, μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Βατάτου εἰς ἀπλοῦν δεσποτᾶτον καὶ ἔγινεν ὑποτελῆς εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας, καὶ β') εἰς τὸ νέον δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τὸν Μιχαὴλ Β', ἀνεψιόν τοῦ Θεοδώρου, τὸ δποῖον περιελάμβανε μέρος τῆς Θεσσαλίας, τὴν Ἡπείρον, τὴν Αίτωλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν (*)

(*) Τὸ νέον τοῦτο δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου κατέλυσεν ἐν ἔτει 1334 ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Γ' καὶ προσήργησε τὰς χώρας αὐτοῦ εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰνδρονίκου Γ' αἱ χῶραι, αἱ δποῖαι ἀπετέλουν τὸ πρώτην δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου, ἀπέβαλον τὴν ἐλευθερίαν ἀλλάσσουσαι κατὰ διαφόρους ἐποχάς ἔνοντος δυναστας. Ἀπὸ τοῦ 1358 ἐπεκράτησαν διάφοροι ἀλβανικοὶ οἶκοι. Ἀλλὰ τοὺς Ἀλβανοὺς τούτους βρειδύτερον ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Ἡπείρου τῇ βοηθείᾳ τῶν Ἐλ-

5. Ἀσθένεια τοῦ Φραγκικοῦ κράτους.

Τὸ κράτος, τὸ δποῖον ἵδρυσαν οἱ Φράγκοι εἰς τὴν Ἀνατολήν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξεν ἀσθενὲς καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐσωτερικῶς μὲν ἔνεκα τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ εἰς τρία τμήματα (εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βαλδουΐνου, εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Βονιφατίου, καὶ εἰς τὸ κράτιστον μερίδιον τῶν Ἐνετῶν), ἄτινα πάλιν, ὡς προείπομεν, ὑποδιηρέθησαν εἰς μικροτέρας ἡγεμονίας, αἱ δὲ μικρότεραι αὗται ἡγεμονίαι ἀπέβλεπον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὸ ἴδιαν των μόνον συμφέρον. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ δεσμοὶ αὐτῶν πρὸς τοὺς κυριάρχους ἥσαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥπτον χαλαροί. Ἐξωτερικῶς δέ, διότι περιεστοιχίζετο ὑπὸ διαφόρων κρατῶν, εἰς τὴν Εὐρώπην μὲν ὑπὸ τοῦ νέου βουλγαρικοῦ κράτους καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, εἰς τὴν Ἀσίαν δὲ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας. Πρὸς τούτοις οἱ ὑπήκοοι Ἑλληνες ἐμίσουν τοὺς Φράγκους καὶ καμμίαν ἥθικήν ἥντικήν δύναμιν δὲν παρεῖχον εἰς αὐτούς.

Τὸ μῆσος δὲ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Φράγκων ἥτο τόσον σφοδρόν, ὃστε δὲν ἐδίστασαν οὗτοι νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τὸν τότε τσάρον τῶν Βουλγάρων Ἰωαννίσην καὶ νὰ ὑποσχεθοῦν νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς βασιλέα Ῥωμαίων (δηλαδὴ Ἑλλήνων) καὶ Βουλγάρων ὑπὸ τὸν ὅρον ν' ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς Φράγκους κατακτητάς. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐπανεστάτησαν καὶ κατέλαβον τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁ Βαλδουΐνος ἐπῆλθε κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἀλλὰ καὶ δ' Ἰωαννίτσης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην καὶ πλησίον τῆς Ἀδριανούπολεως κατετρόπωσε τοὺς Φράγκους. Ὁ Βαλδουΐνος συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεκρεούσῃ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ἀλλὰ τώρα δ' ἀπιστος τσάρος τῶν Βουλγάρων ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ χιλιάδας ἐξ αὐτῶν ἤχμαλώτισε καὶ ἐξηνδραπόδισε, γενόμενος ἀπὸ βασιλέως Ῥωμαίων Ῥωμαιοκτόνως.

Μετὰ τὸν Βαλδουΐνον ἥρξαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τέσσαρες Λατīνοι αὐτοκράτορες, δ' Ἐρρīκος, ἀδελφὸς τοῦ Βαλδουΐνου, δστις μόνος ἐδείχθη πρᾶξις καὶ εὑμενῆς πρὸς τοὺς Ἑλληνας, καὶ

λήνων δ' ἀρχῶν Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου καὶ δοὺς Λευκάδος Κάρολος Α' Τόκκος. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἡπείρος, μετ' αὐτῆς δὲ ἡ Αιτωλία καὶ ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ νότιος Ἀλβανία περιῆλθον εἰς τὸν οἰκον τῶν Τόκκων, ἀπὸ αὐτοὺς δὲ ἀφηρέθησαν αἱ χῶραι αὗται κατόπιν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

μετὰ δύο ἄλλους ὁ Βαλδουῆνος Β', ἐπὶ τοῦ ὅποίου ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

5. Ἀνάτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ
Μιχαὴλ Η' τοῦ Παλαιολόγου.

Ο ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου Ἰωάννου Λασκάρεως Μιχαὴλ Παλαιολόγος ταχέως ἔγινε συμβασιλεὺς αὐτοῦ καὶ ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου. Ο Μιχαὴλ Παλαιολόγος συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως καὶ τοῦ Ἰωάννου Βατάτζη. Καὶ πρῶτον διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἀλέξιου Στρατηγοπούλου ἐταπείνωσε τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β', ὅστις ἐφιλοτιμεῖτο ν' ἀνακτήσῃ αὐτὸς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἀφήρεταιν ἀπὸ αὐτὸν πολλὰ μέροι τῆς νοτίου Μακεδονίας. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἐλαβε μέρος καὶ ὁ γαμβρὸς τοῦ Μιχαὴλ Β' Γουλιέλμος Βιλλαρδουῆνος, ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας, ὅστις καὶ ἡχμαλωτίσθη. Ο Βιλλαρδουῆνος ἔμεινε τοία ἔτη αἱχμάλωτος τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Τέλος ἥπελυτρώθη τὸ 1262, ἀφοῦ παρεχώρησεν εἰς τοὺς Βυζαντίους τὰ διχρόνια φρούρια τῆς Μαΐνης, (Μάνης), τῆς Μονεμβασίας, τὸ Γεράκι (ἀρχαίας Γερδόνθρας) καὶ τὸν νεόκτιστον Μυστρᾶν.

Μετὰ τὴν ταπείνωσιν τοῦ δεσπότου τῆς Ἡπείρου ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐστράτευσεν ὁ ἔδιος εἰς τὴν Θράκην καὶ κατέλαβε τὴν Σηλύβριαν καὶ τὰς ἄλλας περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὰς πόλεις καὶ οὕτω περιώρισε τὴν φραγκικὴν αὐτοκρατορίαν εἰς μόνην τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατόπιν ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται ὅπως ἐπιτεθῇ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀλλὰ πρὸ τούτου ἥθελε νὰ προλάβῃ πάντα ἀντιπεριστασμὸν ἐκ μέρους τοῦ δεσπότου τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β' καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων. Διὰ τοῦτο ἔπειψε εἰς τὴν Θράκην τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπολον μετὰ μικρᾶς δυνάμεως. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Παλαιολόγος παρήγγειλεν εἰς τὸν Στρατηγόπολον νὰ διέλθῃ διὰ τῶν προαστείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως ἐμβάλῃ εἰς ἀνησυχίαν καὶ φόβον τοὺς ἐν αὐτῇ Λατίνους.

Οταν ὁ Στρατηγόπολος ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ὥχητην τῆς Προποντίδος καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν Σηλύβριαν, ἔμαθεν ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἔρημὸς στρατιωτῶν, διότι οἱ Λατίνοι μεθ' ὅλης τῆς πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως εἶγον ἐκστρατεύσει ἐναντίον Ψηφιοποίηθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδεύτικής Πολιτικής

μιᾶς μικρᾶς νήσου, τῆς Δαφνουσίας, ἥ δποία ἔκειτο ὅχι μακράν.
Ο Στρατηγόπουλος ἐπλησίασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ
συνεννοήθεις μὲ τοὺς ἐν αὐτῇ εἰσήγαγεν ἐν καιρῷ νυκτὸς διά τινος
ὑπογείου εἰσόδου πεντήκοντα ἀνδρας, οἱ δποῖοι ἐκυρίευσαν μίαν
τῶν πυλῶν καὶ ἤνοιξαν αὐτήν. Ο Στρατηγόπουλος εἰσῆλασεν ἀμέ-
σως μετὰ τοῦ στρατοῦ του καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν κατοίκων
κατέλαβεν εὐκόλως τὴν πόλιν (26 Ιουλίου 1261). Ο αὐτοκράτωρ
Βαλδουΐνος καταληφθεὶς ὑπὸ πανικοῦ ἐδραπέτευσεν εἰς Εὐρώπην.

Η εἰδησις ὅτι ἀνεκτήθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τοῦ Στρα-
τηγοπούλου ἐποξένησε μεγάλην χαρὰν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Μετὰ
τρεῖς ἔβδομάδας, τὴν 15ην Αὐγούστου, ὁ Παλαιολόγος εἰσῆλθεν ἐν
πομπῇ εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν πρωτεύουσαν. Τοιουτορόπως ἀνωρ-
θώθη τὸ πρὸ πεντήκοντα καὶ ἐπὶ τὰ ἐτῶν καταλυθὲν ἐλληνικὸν κρά-
τος τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλ' ἡ φραγκικὴ κυριαρχία διετηρήθη ἐπὶ μα-
κρὸν χρόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα
καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

7. Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος (1261—1282)

Ο Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος ἐστέφθη ἐκ δευτέρου αὐτοκράτωρ
εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας· παραγκωνίσας δὲ καθ' ὅλοκληρίαν
τὸν βασιλόπαιδα Ἰωάννην Λάσκαριν, ἔγινεν ἀρχηγὸς τῆς τελευ-
ταίας δυναστείας τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλ' οὔτε ὁ Μιχαὴλ οὔτε οἱ διά-
δοχοι αὐτοῦ ἦδυνήθησαν ν' ἀποδώσουν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος
τὴν προτέραν ζωὴν αὐτοῦ. Περιωρίζετο τότε τὸ Βυζαντιγὸν κράτος
εἰς τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, μέρος τῆς Θεσσαλίας, εἰς δὲ λίγας
νήσους καὶ εἰς τὰς περὶ τὴν Νίκαιαν ἀσιατικὰς κτήσεις. Τὰ λοιπὰ
μέρη κατεῖχον οἱ Φράγκοι, οἱ Ἐνετοὶ καὶ ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου.
Μέγα δὲ ἐπίσης μέρος κατεῖχον καὶ οἱ Σελζουκίδαι Τούρκοι. Καὶ ὁ
αὐτοκρατορικὸς οἶκος τῶν Κομνηνῶν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα ἤρνετο
ἐκ ζηλοτυπίας ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Παλαιολόγον ὡς νόμιμον κύριον
τοῦ Βυζαντίου. Πλὴν δὲ τούτου καὶ δὲ Κάρολος, δοὺξ τῆς ἐν Γαλλίᾳ
Ἀνδηγανίας, ἀφοῦ κατέλαβε τὸ Νορμανδικὸν βασίλειον τῆς πάτω-
της Ιταλίας καὶ Σικελίας, ἥγόρασε ἀντὶ χρημάτων ἀπὸ τὸν ἔκπτωτον
Βαλδουΐνον Β' τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως δι-
καιώματα τούτου καὶ παρεσκεύαζε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς
Κωνσταντινουπόλεως.

Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος ἀντὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους, τόσον πολὺ ἐφιβήθη ἐκ τοῦ κινδύνου τοῦ προερχομένου ἀπὸ τὸν Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυόν, ὃστε πρὸς ἀποσόβησιν αὐτοῦ ἡλθεν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Πάπαν περὶ ἔνωσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν· πέμψας δὲ πρέσβεις εἰς τὴν ἐν Λουγδούνῳ (σημερινῇ Λυών) συγκροτηθεῖσαν σύνοδον (1274) παρεδέχθη τὰ δόγματα τῶν Λατίνων καὶ ἀνεγνώσισε τὸν Πάπαν ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ᾽ ὁ κλῆρος καὶ ὁ λαός τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔξηγέρθησαν καὶ ἔματαίωσαν τὴν ἔνωσιν ταύτην τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ὁ δὲ ἀπὸ δυσμῶν κίνδυνος ἀπεσοβήθη, διότι τὴν 30 Μαρτίου 1282 κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τῆς Δευτέρας τοῦ Πάσχα ἔξερράγη εἰς τὴν Σικελίαν μεγάλη ἐπανάστασις κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐσφάγησαν καθ' ὅλην τὴν νῆσον εἴκοσι χιλιάδες Γάλλοι. Τὸ γεγονός τοῦτο δύομάζεται ἐν τῇ ἴστορίᾳ Σικελικὸς ἑσπερινός. Ολίγον μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην ἀπέθανεν ὁ Κάρολος ὁ Ἀνδηγαυός. Κατὰ δὲ τὸ αὐτὸν ἔτος ἀπέθανε καὶ ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος.

Αλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἀπεσοβεῖτο ὁ ἀπὸ δυσμῶν κίνδυνος, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐνεκυμονεῖτο νέος φοβερὸς κίνδυνος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐδημιουργεῖτο, ἀφανῶς ἐν ἀρχῇ, τὸ κράτος τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων, οἱ δοῦλοι ήμέραν τινὰ ἔμελλον νὰ καταλύσουν τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

8. Ἡ γένεσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐν Βιθυνίᾳ.

Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν ὅμοεθνίαν μὲ τοὺς Σελδζουκίδας Τούρκους, κατώκουν δὲ τὸ πάλαι τὰς πέραν τοῦ "Ωξού τουρκικὸς χώρας. Εἰς Τούρκος φύλαρχος, ὀνόματι Σουλεϊμάν, μετενάστευσε μὲ τὴν φυλήν του εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ "Ωξού περσικὰς χώρας καὶ εἰσῆλθεν ὡς μισθοφόρος εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Χοβαρεσμιακοῦ κράτους τῆς Περσίας. Ὅταν δὲ οἱ Μογγόλοι κατέλυσαν τὸ Χοβαρεσμιακὸν κράτος, ὁ Σουλεϊμάν ἔψυγε μὲ τὴν φυλήν του εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Μετά τινα ἔτη ἡμέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ Ἰδια, ἀλλ᾽ ἐνῷ διέβαινε τὸν Ἕνφράτην ποταμόν, ἐπνίγη. Οἱ τέσσαρες υἱοὶ αὐτοῦ διαμιοιράσαντες τὰ στίφη, ἀτινα ἥκολούθουν τὸν πατέρα των, ἀπεκωφίσθησαν καὶ ἔζητησαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μισθοφορικὴν ὑπηρεσίαν. Ἀλλ' εἰς μόνον ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Σουλεϊμάν μνη-

μονεύεται, ὁ Ἐρτογρούλ. Οὗτος μὲ τοὺς δὲ λίγους δπαδούς του, μεταξὺ τῶν δποίων ἦσαν μόνον τετρακόσιοι ἵππεῖς, ἥλθεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἀνέλαβε στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ Σελζουκίδῃ σουλτάνῳ τοῦ Ἰκονίου Ἀλαεδίν Α'. Βοηθήσας δὲ τὸν Ἀλαεδίν ἐπιτυχῶς εἰς τοὺς κατὰ τῶν Μογγόλων καὶ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου ἀγῶνας του, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ εἰς ἀμοιβὴν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν του ὡς τιμάριον μικράν τινα χώραν εἰς τὰ μεθόρια τοῦ Σελζουκικοῦ καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους πλησίον τῆς Βιθυνίας παρὰ τὸ Αιολικόν (σημερινὸν Ἐσκῆ Σεχήρο). Ἡ μικρὰ αὕτη χώρα ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τοῦ μέλλοντος ἀχανοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους. Εἰς αὐτὴν συνέρρεον ἐκ τῶν πέριξ πλεῖστοι Σελζουκίδαι Τούρκοι καὶ Ἕλληνες ἀκόμη ἀρνησίθρησκοι, δελεαζόμενοι μὲ δῦρα, μὲ ἀμοιβὰς καὶ μὲ ἀξιώματα.

Οὐδὲς τοῦ Ἐρτογρούλου Ὁθωμάνην ἢ Ὀσμάν (1281—1326) ἔξετενεν διλίγον κατ' διλίγον τὰ δρατα τῆς μικρᾶς του ἐπικρατείας πρὸς τὸ μέρος τῆς Βιθυνίας. Ὄταν δὲ τὸ Σελζουκικὸν κράτος τοῦ Ἰκονίου κατελύθη ὑπὸ τῶν Μογγόλων, ὁ Ὁθωμάνης Ὀσμάν ἀπὸ ὑποτελοῦς ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἥγειμῶν καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς τῶν ἦσαν αὐτοῦ δονομασθέντων Ὁθωμανῶν ἢ Ὀσμανιδῶν.

9 Θ. Ἀνδρόνικος Β' καὶ Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος.

Ο Ἀνδρόνικος Β' (1282—1327) διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του Μιχαὴλ Παλαιολόγον ἀπέρριψε τὰ δόγματα τῶν Λατίνων, τὰ δποῖα ὁ πατήρ του εἶχε παραδεχθῆ, καὶ τοιουτοτρόπως ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐπκλησίαν. Ἐπειτα δὲ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Τούρκων, καὶ μάλιστα τῶν Ὁθωμανῶν, ἀμίσθωσε ἔνοις Ἰσπανοὺς τυχοδιώκτας, τοὺς λεγομένους Καταλώνιους, τῶν δποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Δεφλώρ. Ἀλλ' οἱ Καταλώνιοι οὗτοι ἀπέβησαν ἡ μάστιξ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικῶν χωρῶν, τὰς δποίας προωρίσμησαν νὰ ὑπερασπίσουν κατὰ τῶν Ὁθωμανῶν. Ἀγτὶ νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Τούρκων, ἐλήστευσαν τοὺς Ἕλληνας ἔπειτα δ' ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐσκήνωσαν εἰς τὴν Καλλιπολιην.

Φονευθέντος δὲ τοῦ Δεφλώρ κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλόπαιδος Μιχαὴλ, τὸν δποῖον ὁ πατήρ του εἶχε προσλάβει ὡς συνάρχοντα, οἱ Καταλώνιοι ἐξηγοριώθησαν καὶ ἐλεημάτησαν ἡρικωδῶς ὅλην τὴν Θράκην. Ἀκολούθως εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσα-

λίαν καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς κυρίως Ἐλλάδος· Ἀφοῦ δὲ κατετρόπωσαν πλησίον τῆς Κωπαΐδος τὸν δούκα Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν Οὐάλτερον Βριένιον, ἔγιναν κύριοι τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας καὶ διεμοίρασαν τὰς χώρας ταύτας μεταξύ των· Ἀλλὰ μετά τινα ἔτη (1385) δὲ Ισχυρὸς δυνάστης τῆς Κορινθίας Νέριος Ἀτζαϊώλης εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐξεδίωξεν ἐξ αὐτῆς τοὺς Καταλωνίους καὶ ἔγινε κύριος τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν.

Καὶ ἄλλα κακὰ ὑπέστη τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου Β'. Ὁ νίδος τοῦ Στεφάνου Νεμάνια, τοῦ Ἰδρυτοῦ τῆς δυναστείας τῶν Νεμανιδῶν εἰς τὴν Σερβίαν, Στέφανος Οὔρεσις Β' ἀνηγορεύθη τὸ 1282 κράλης ἦτοι βασιλεὺς τῆς Σερβίας· Ὁ Στέφανος Οὔρεσις Β' κατέλαβε τὴν βόρειον Μακεδονίαν καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του τὰ Σκόπια. Καὶ τὸ παραδοξότερον εἶνε ὅτι λαβὼν τετάρτην σύζυγον τὸ ὄκταετὲς θυγάτριον τοῦ Ἀνδρονίκου Β' κατώρθωσεν ὥστε αἱ ἀρπαγεῖσαι ὑπὸ αὐτοῦ ἐλληνικαὶ χῶραι ν' ἀναγνωρισθοῦν ὡς νόμιμος προικοδότης τῆς Παλαιολογίνης συζύγου του· Ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β' οἵ Ιωαννῖται ἵπαται κατέλαβον τὴν Ρόδον καὶ ἴδρυσαν εἰς αὐτὴν ἴδιον κράτος, τὸ ὅποιον διετηρήθη μέχρι τοῦ 1522, ὅπότε ἡ Ρόδος κατελήφθη ὑπὸ τῶν Οθωμανῶν.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰντρᾶς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τὸ Βυζαντινὸν κράτος κατετρύχετο καὶ ὑπὸ ἐμφυλίων πολέμων. Ὁ νίδος τοῦ Ἀνδρονίκου Β' Μιχαὴλ ἀπέθανε καὶ ἀφῆκεν νῦν δύναματι Ἀνδρόνικον. Τοῦτον δὲ πάππος του Ἀνδρόνικος Β' κατέστησε συμβασιλέα. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πάππος καὶ ἔγγονος περιῆλθον εἰς ἔριδας. Ὁ Ἀνδρόνικος Γ' παρακινούμενος καὶ χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου συγγενοῦς του Ιωάννου Καντακούζηνοῦ ἀπῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἤρχισε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ πάππου του. Οὗτος τὸ κράτος διηρέθη εἰς δύο, ἐκάτερος δὲ τῶν αὐτοκρατόρων εἷχε συμμάχους τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες ὅμως καὶ οἱ δύο εἰργάζοντο διὰ τὸ ἴδικόν των συμφέροντα. Τέλος ὑπερίσχυσεν δὲ Ἀνδρόνικος Γ', δὲ Ἀνδρόνικος Β' ἀπεσύρθη εἰς μοναστήριον καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε.

Οἱ Ἀνδρόνικος Γ', ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν δύλην ἀρχήν, ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν φίλον του Ιωάννην Καντακούζηνόν, αὐτὸς δὲ ἡσχολεῖτο εἰς θρησκευτικὰς ἔριδας. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Οθωμανοὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ασίαν κατέλαβον διὰ πολιορκίας τὴν

Προῦσαν τῆς Βιθυνίας καὶ κατέστησαν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους των. Ὁρμώμενοι δὲ ἐξ αὐτῆς ὑπὸ τὸν νέον σουλτᾶνον Ὁρχάν, μήδον τοῦ Ὀθωμάν, ἔγιναν κύριοι δῆλης τῆς Βιθυνίας καὶ ἐξέτειναν τὰς ἐπιδρομάς των μέχρι τῶν δύτικῶν τοῦ Βοσπόρου. Ὁ Ὁρχάν ὠργάνωσε πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος καὶ συνέστησε τὸ τάγμα τῶν γενιτσάρων, περὶ τοῦ δποίου θὰ εἴπωμεν κατωτέρῳ.

10

10 Ιωάννης Ε' Παλαιολόγος (1341—1391).—Ιωάννης Ζ'
Καντακουζηνός (1341—1455).—Ἐπέκτασις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ ἐλληνικὰς χώρας.

Ο Ἀνδρόγυνος Γ' ἀποθανὼν ἀφῆκε τὸν θρόνον εἰς τὸν ἐννεαετῆ μίόν του Ιωάννην Ε', ἐπίτροπον δὲ διὰ διαθήκης κατέστησε τὸν Ιωάννην Καντακουζηνόν. Ἄλλα τὴν ἐπιτροπείαν ἦθελε καὶ ἡ φίλαρχος βασιλομήτωρ Ἀννα καὶ πέριξ αὐτῆς συνετάχθησαν ὅλοι ὅσοι ἀντεποιεύοντο τὸν Καντακουζηνόν. Ὁ Καντακουζηνός, ὑποσιτηριζόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ κράλη τῆς Σερβίας, τοῦ ὀνομαστοτάτου Στεφάνου Δουσάν, μετέβη εἰς τὸ Διδυμότειχον, ὁχυρὸν φρουριον τῆς Θράκης, καὶ ἐκεῖ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα. Κατόπιν τούτου ἐξερράγη μεταξὺ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς Ἀγγίης ἐμφύλιος πόλεμος. Καὶ τὰ δύο διαμαχόμενα μέρη συνεμάχουν ἐναλλάξ μὲ τοὺς διαφόρους ἐχθροὺς τοῦ κράτους Τούρκους, Βουλγάρους, Σέρβους πρὸς ὅφελος πραγματικὸν ὅχι ἑαυτῶν ἀλλὰ τῶν συμμάχων.

Διαρκοῦντος τοῦ ἐμφυλίου τούτου πολέμου, ὁ κράλης τῆς Σερβίας Στέφανος Δουσάν κατέλαβεν ὅλην τὴν Μακεδονίαν πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ ἐστέφθη εἰς τὰ Σκόπια ὡς τσάρος Σέρβων ὅμοιον καὶ Ἐλλήνων, ἵδρυσε δὲ τὸ πατριαρχεῖον τοῦ Ἰπέκη Ὁ Δουσάν ἥτοι μάζετο καὶ καταλάβη καὶ ὅλην τὴν Ἐλλάδα, ἀλλὰ δὲν ἐποδόλαβεν, ἀποθανὼν τὸ 1355. Ἐξ ἄλλου οἱ Ὀθωμανοὶ κατέλαβον πάσας τὰς ἐν Μικρᾷ Ασίᾳ ἐλληνικὰς κτήσεις ἐκτὸς τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Φιλαδελφείας.

Ο Καντακουζηνός, διὰ νὰ προσελκύσῃ πρὸς τὸ μέρος του τὸν σουλτᾶνον Ὁρχάν, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν δεκατριετῆ θυγατέρα του Θεοδώραν. Μετὰ ἔξαετη δὲ αἵματηρὸν ἀγῶνα ὑπερίσχυσεν ὁ Καντακουζηνός διὰ τῆς βοηθείας τοῦ γαμβροῦ του Ὁρχάν καὶ εἰσῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐμοίρασεν ὅμως τὴν ἀρχὴν μὲ τὸν

’Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγον. Ἀλλὰ καὶ οὗτο δὲν ἔπαυσαν αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ καὶ ἔριδες. Ἐνεκα τούτου ὁ Καντακουζηνὸς καταληφθεὶς ὑπὸ ἀηδίας παρήτησε τὴν ἀρχὴν καὶ εἰσῆλθεν εἰς μοναστήριον (1355). Οὗτο δὲ ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ ὁ Ἰωάννης Ε΄.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ὁθωμανοὶ ἔβαλον πόδα καὶ ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους. Ὁ Ὀρχάν κατέλαβεν ἔξεφόδου τὴν Καλλίπολιν, ἥτις ἦτο ἡ κλεις τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ὀρχάν Μουράτ Α΄ ὁρμωμένος ἐκ τῆς Καλλιπόλεως προοχώρησε πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Θράκης καὶ κατέλαβε τὸ ὄχυρον φρούριον Διδυμότειχον· ἔπειτα ἐκυρίευσε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους· ἐκυρίευσε προσέτι τὴν Φιλιππούπολιν καὶ ὅλην τὴν βόρειον Θράκην.

Οἱ Ἰωάννης Ε΄, ἐννοήσας ὅτι δὲν ἥδυνατο ν̄ ἀγτιπαραταχθῆ πρὸς τὸν Μουράτ, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῆς Δύσεως. Μετέβη λοιπὸν εἰς τὴν Ρώμην τὸ 1369 καὶ ἐνώπιον τοῦ Πάπα καὶ ὅλου τοῦ ὁμαϊκοῦ κλήρου ἔξωμοισε τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ πάπας Οὐρθανὸς Ε΄ ὡς ἀμοιβὴν τοῦ ἐδωκεν εὐλογίας καὶ συστατικᾶς ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης. Ἄφοῦ δὲ ὁ δυστυχῆς αὐτοκράτωρ περιῆλθε τὰς αὐλὰς τούτων μάτην ζητῶν βοήθειαν, ἐπανῆλθεν ἐπὶ τέλους εἰς Κωνσταντίνούπολιν ἀπρακτος· ἡναγκάσθη δὲ τότε νὰ συνομολογήῃ ἡ ἔξευτελιστικὴν εἰρήνην πρὸς τὸν Μουράτ, ὃποιος εἶπεν δηλητῶν εἰς αὐτὸν ἐτησίως φόρον ὑποτελείας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μουράτ κατέστησε φόρους ὑποτελεῖς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας Λάζαρον καὶ Σισμάν. Μετά τινα χρόνον ὁ Σισμάν ἐπαναστάτησεν. Ἀμέσως τότε ὁ ὁθωμανικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ χωρὶς ν̄ ἀπαντήσῃ καμμίαν ἀντίστασιν κατέλαβεν ὅλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Δουναβεώς. Ὁ Σισμάν ἤχμαλωτίσθη καὶ ἡ Βουλγαρία ἔγινεν δηλητήριον τοῦ Οθωμανικοῦ ἐπαρχία (1388). Οὗτο κατελύθη ἀδόξως τὸ βουλγαρικὸν κράτος.

Ἡ τοιαύτη πρόοδος τῶν Ὁθωμανῶν πρὸς τὸν Δουναβῖν ἐνέβαλεν εἰς φόβον τοὺς πέριξ κατοικοῦντας χωιστιανοὺς λαούς, Βοσνίους, Κροάτας, Βλάχους, Πολωνούς, Ούγγρους. Ὅθεν ἡνώθησαν πάντες οὗτοι μὲ τοὺς Σέρβους ἐναντίον τῶν Ὁθωμανῶν. Κατὰ τῶν ἡνωμένων τούτων ἐχθρῶν ἐπῆλθεν αὐτοπροσώπως ὁ Μουράτ καὶ καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς· εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου (1389). Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μουράτ μικρὸν μετὰ τὴν μάχην

έδολοφονήθη ύπό τινος τολμηροῦ Σέρβου, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ νέος του Βαγιαζήτ.

11. Μανουὴλ Β' καὶ Βαγιαζήτ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Ε' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μανουὴλ, ἔσπειρεν σύγισκετο εἰς τὴν Προύσαν ὡς ὅμηρος τοῦ Βαγιαζήτ, δραπετεύεις ἥλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν.

Ο Βαγιαζήτ, δταν ἔμαθε τὴν φυγὴν τοῦ Μανουὴλ, ὀφρίσθη καὶ ἀπῆτησε παρ' αὐτοῦ νὰ ἐδρεύῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πεδῆς, ἥτοι Μωαμεθανὸς δικαστῆς, διὰ νὰ λύῃ τὰς μεταξὺ τῶν Μουσουμάνων διαφοράς, προσέτι δὲ νὰ κτισθῇ τζαμίον, διὰ νὰ τελοῦν εἰς αὐτὸν οἱ Μουσουλμᾶνοι τὰ τῆς λατρείας των. Ἐπαδὴ δὲ ὁ Μανουὴλ δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τοῦ σουλτάνου, διὸ Βαγιαζήτ ἀπέκλεισε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ ἐπτὰ ἔτη διαρκῶς μὲ στρατὸν ἐπιτηδητικόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεχείρησεν ἀλλας ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, κατέστησε φόρον ὑποτελῆ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, ἥπερει δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Οὐγγαρίαν.

Ἡ ἀκατάσχετος αὕτη πρὸς τὰ πρόσω δρμὴ τοῦ Βαγιαζήτ ἐνέβαλεν εἰς φόβον μερικοὺς ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ δυναστῶν. Ὁδεν διασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμοῦνδος τὸ 1396 ἐστράτευσε κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως μὲ ἔξικοντα χιλιάδας ἄνδρας, μεταξὺ τῶν δοπίων ἦσαν καὶ πολλοὶ Γερμανοί καὶ Γάλλοι, εἰσβαλὼν δὲ εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐποιιόρκησε τὴν Νικόπολιν. Ο Βαγιαζήτ ἐπέργετες κατ' αὐτοῦ μὲ ἐκατὸν χιλιάδας στρατοῦ. Παρὰ τὴν Νικόπολιν συνάπτεται μάχη κρατερὰ (1396), καθ' ἣν οἱ Χριστιανοί κατετροποθησαν. Ἐκτοτε τὸ ὄνομα τῶν Ὁθωμανῶν ἐνέπνεε τρόμον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Μετὰ τὸ τρόπαιον τοῦτο τοῦ Βαγιαζήτ τίποτε δὲν ἤδυνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλ' ὁ Μανουὴλ ἐπρόφθασε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὸν ἐπαπελούμενον κίνδυνον, ἀναδείξας ὡς συμβασιλέα τὸν ἀνεψιόν του Ἰωάννην, τὸν διόπιον ἐπροστάτευεν ὁ Βαγιαζήτ. Μετὰ τοῦτο ὁ Μανουὴλ ἀνεχώρησεν εἰς Εὐρώπην διὰ νὰ ζητήσῃ βοηθείας παρὰ τῶν γραιτιανῶν ἡγεμόνων αὐτῆς.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μανουὴλ ὁ Βαγιαζήτ ἀνεγνώρισεν
Ν. Βραχνοῦ. Ἰστορία Γ' Ἑλληνικοῦ

ώς αὐτοκράτορα ἐν Κωνσταντινούπόλει τὸν Ἰωάννην Ζ', τὸν διποῖον ὑπέβαλεν εἰς ἔξευτελισμούς. Ἡνάγκασεν αὐτὸν νὰ πληρώνῃ μεγαλύτερον φόρον, προσέτι δὲ νὰ συνανέσῃ νὰ κτισθῇ τζαμίον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἔδειχῃ εἰς αὐτὴν καδῆς. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη ὁ Βαγιαζῆτ μεταβαλὼν γνώμην ἀπήγησεν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Κωνσταντινούπολεως. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἡροντίθησεν ὁ Βαγιαζῆτ προσέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινούπολεως τὸ 1400. Ἄλλ' ἐνῷ ὁ Βαγιαζῆτ ἐποιούρκει τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλά περιβόητος ἡγεμών τῶν Μογγόλων Ταμερλάνος εἰσέβαλε μὲ δικαιοσύνας χιλιάδας στρατὸν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀνατρέψῃ τὸ διθωμανικὸν κράτος. Ὁ Βαγιαζῆτ ἔσπευσε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἀσίαν κατὰ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἀντιπάλου. Ἄλλ' εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἀγκυραν τῆς Φρυγίας συγκροτηθεῖσαν μεγάλην μάχην (1402) ὁ Βαγιαζῆτ κατετροπώθη καὶ ἥπια μαλωτίσθη. Μετὰ ταῦτα ὁ Ταμερλάνος, ἀφοῦ διέσχισεν διῆτην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μὲ τὰ ἄγρια στίφη του καὶ προυξένησεν εἰς αὐτὴν φοβερωτάτας καταστροφάς, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Ἰδια, φέρων μαζί του καὶ τὸν Βαγιαζῆτ αἰχμάλωτον, δστις καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

Ο Μανουήλ, δστις περιεφέρετο εἰς τὴν Εὐδώπην μάτην ζητῶν ἐπικουρίας, δταν ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζῆτ, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀναλαβὼν δὲ τὴν βασιλείαν ἔξορισεν εἰς Λῆμνον τὸν ἀνεψιόν του Ἰωάννην Ζ' καὶ κατέλυσε τὸ ἐν Κωνσταντινούπόλει τζαμίον καὶ δικαστήριον τῶν Τούρκων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζῆτ ἔξεροράγη ἔμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν ιδίων αὐτοῦ, δστις διήρκεσε δέκα ἔτη καὶ ἐπέφερε τὴν παροδικὴν διάλυσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Τέλος ὁ Μωάμεθ κατέβαλε πάντας τὸν ἀδελφούς του καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχὴν (1414). Μετὰ τοῦ Μωάμεθ Α' ὁ Μανουήλ ἔζησεν ἐν ἀρμονίᾳ.

Τὸν Μωάμεθ Α' ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ οὐίος του Μουράτ Β'. Οὗτος περιῆλθεν ἀμέσως εἰς ὁῆξιν πρὸς τὸν Μανουήλ δι' ὃ καὶ ἐποιούρκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ μεγάλας δυνάμεις. Ὁ Μανουήλ δι' ἀδρᾶς δαπάνης ἔπεισεν ἔνα ἐκ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Μουράτ νὰ στασιάσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ Μουράτ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπῆλθε κατὰ τοῦ στασιάσαντος ἀδελφοῦ του. Καὶ κατέβαλε μὲν αὐτὸν, ἀλλὰ δὲν ἐπανέλαβε τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινούπολεως.

12. Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ τέσσαρα ὄχυρά φρούρια τῆς Μαίνης, τῆς Μονεμβασίας, τοῦ Γερακίου καὶ τοῦ Μυστρᾶ, τὰ ὅποια παρεχώρησεν ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουνῖος εἰς τὸν Μιχαὴλ Ἡ' Παλαιολόγον (ιδ. σελ. 10), ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα κράτους ἐλληνικοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὸ ὅποιον βραδύτερον ὠνομάσθη «δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου». Πρῶτος δεσπότης τῆς Πελοποννήσου ἐστάλη τὸ 1348 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντακούζηνος ὁ δευτερότοκος αὐτοῦ υἱὸς Μανουὴλ. Ὁ Μανουὴλ Καντακούζηνὸς ἔδρεύων εἰς τὸν Μυστρᾶν διώκησε μὲ πολλὴν σύνεσιν τὸ δεσποτᾶτον καὶ ἐνίσχυσε τὸν πληθυσμὸν αὐτοῦ δεκθεῖς τὴν ἔγκατάστασιν εἰς αὐτὸν Ἀλβανῶν ἀποίκων, οἵ δοποῖοι ἀπέβησαν λαμπροὶ γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι.

Τὸν Μανουὴλ Καντακούζηνὸν ἀποθανόντα τὸ 1380 διεδέχθη ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Ματθαῖος, τὸν δὲ Ματθαῖον τὸ 1384 ὁ νεώτερος ἀδελφὸς Δημήτριος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Δημήτριος ἡθέλησε νὰ καταστήσῃ τὸ δεσποτᾶτόν του ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν ἐν Κωνσταντινούπολει βασιλείαν, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος παθήσεν αὐτὸν καὶ ἀπέστειλε δεσπότην τῆς Πελοποννήσου τὸν τριτότοκον υἱόν του Θεόδωρον μὲ ἐπαρκῆ στρατιωτικὴν δύναμιν. Οὗτος τὸ δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου περιῆλθεν εἰς τοὺς Παλαιολόγους. Ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων δεσποτῶν ἥρχισεν ἡ ἀναγέννησις τῆς Πελοποννήσου. Ὅπως ὁ Μανουὴλ Καντακούζηνός, εὗτοι καὶ ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος ἔδέχθη εἰς τὸ δεσποτᾶτόν του νέους ἀποίκους Ἀλβανούς, ἐπεξέτεινε δὲ τὴν ἀρχὴν του περιλαβὼν εἰς τὸ δεσποτᾶτόν του τὰ Καλάβρυτα καὶ ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου.

Τοῦ Θεοδώρου Α' ἀποθανόντος ἀπαιδος, τὸ δεσποτᾶτον περιῆλθεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Παλαιολόγον, ὃστις ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τούτου εἰς τὸν δευτερότοκον υἱόν του Θεόδωρον Β'. Ὁ Μανουὴλ τρεῖς φορὰς μετέβη εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ ἐλληνικὸν δεσποτᾶτον καὶ ὠφέλησεν αὐτὸν μὲ τὰς συμβουλάς του. Τῇ συμβουλῇ τοῦ Μανουὴλ φροδομήθη ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τεῖχος πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τὰς τουρκικὰς ἐπιδρομὰς. Τὸ τεῖχος ἔξετείνετο ἀπὸ τὴν μίαν θάλασσαν εἰς τὴν ἄλλην καὶ εἶχεν ἐκ διαλειμμάτων 150 πύργους καὶ εἰς τὰ ἄκρα δύο ὄχυρά φρούρια.

Οἱ Μυστρᾶς κατέστη κέντρον τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης. Ἐκεῖ ἤκμασεν ὁ περίφημος φιλόσοφος Γεώργιος Γεμιστός,

δόποιντος ήσχολείτο ἐν μέρει μὲν εἰς τὴν ἔκπλήρωσιν τῶν δικαστικῶν καθηκόντων, τὰ δόποια εἶχε περιβληθῆ, ἐν μέρει δὲ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων συγραφέων. Εἰς τὸν Μυστρᾶν οἱ Παλαιολόγοι εἶχον ἀνεγείρει μὲ πλίνθους πολυχρώμους ἐκκλησίας καὶ ἀνάκτορα, τὰ δόποια σφέζονται μέχρι σήμερον καὶ τὰ δόποια διδάσκουν δτι καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν βυζαντινὴν ἐποχὴν ἐτηροῦντο αἱ παραδόσεις τῆς ἀκμῆς.

13. Ἰωάννης Η' (1425-1449) καὶ Μουράτ Β'.

Τὸν Μανουὴλ ἀποθανόντα διεδέχθη διῖος του Ἰωάννης Η'. Οὐαίραν τοῦ Ἰωάννη Η' ἀπεράσισε μὲ πᾶσαν θυσίαν νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν σουλτᾶνον. "Οθεν παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν δλην τὴν παραλίαν τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὗξείνου Πόντου ἐκτὸς τῶν πόλεων Σηλινθρίας καὶ Δέρκων. Διαρκούσης δὲ τῆς εἰρήνης ταύτης οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωάννου Η' Θωμᾶς καὶ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος κατέρθισαν νὰ ἀνακτήσουν ἀπὸ τοὺς Φράγκους δλην σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον ἐκτὸς τῶν πόλεων Μεθώνης, Κορώνης, Ναυπλίου καὶ Ἀργονούς, τὰς δόποιας κατεῖχον οἱ Ἐνετοί. Ο Μουράτ Β' ἐκνεύριε τὴν Θεσσαλονίκην (1430), τὴν δόποιαν ἀπό τινων ἐτῶν κατεῖχον οἱ Ἐνετοί, ωσαύτως ἐκνεύριε καὶ τὰ Ἰωάννινα (1431), ἄτινα κατεῖχον οἱ Φράγκοι.

Ο Ἰωάννης Η', προβλέπων ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον ἀπὸ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν, ἥθελησε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς προσκαίρου ἐκείνης εἰρήνης. Οθεν παρέλαβε τὸν πατριάρχην Ἰωσῆφ καὶ πολλοὺς ἄλλους κληρικοὺς καὶ λογίους καὶ μετέβη εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ συγκροτηθεῖσαν πολυθρόνητον σύνοδον (1439). Μετὰ πολλὰς δὲ ἐν αὐτῇ συζητήσεις ἀπεφασίσθη ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ συνετάγθη τὸ πρακτικὸν τῆς ἔνωσεως, τὸ δόποιον καλεῖται "Ορος, καὶ ὑπεργάφῃ ὃ τὸ τοῦ ἀντοκράτορος καὶ τῶν περὶ αὐτὸν. Μόνος δὲ ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μᾶρκος ὁ Εὐγενικὸς ἐπολέμησεν εἰς τὴν σύνοδον σθεναρῶς τὴν ἔνωσιν καὶ ἥρηνθη νὰ ὑπογράψῃ τὸ πρακτικὸν τῆς ἔνωσεως δὲ πατριάρχης Ἰωσῆφ ἀπέθανε προτοῦ ὑποφραγῇ δ "Ορος,

Εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ἔνωσεως δ Πάπας ἀνέλαβε νὰ προτρέψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως νὰ πέμψουν βοήθειαν εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὅταν δ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ ἀκολουθία τον ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, γενικὴ κατακραυγὴ **Ψηφιοποίηθηκε** από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔξιηγέορθη. Ταιουτοτρόπως ἡ κατὰ τύπον γενομένη ἔνωσις τῆς ὅλης Ἐκκλησίας ἐκινδύνευε νὰ ἐπιφέρῃ τὸ σχίσμα εἰς αὐτὴν τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν μεταξὺ τῶν καλουμένων ἑνωτικῶν καὶ ἀνθενωτικῶν.

Αλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς Δύσεως σταλεῖσα βοήθεια εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν. Ο βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λαδίσλαος Γ' καὶ ὁ ἡρωϊκὸς αὐτοῦ σφατηγὸς Ούνυάδης, μεγιστὸν τῆς Τρανουλβανίας, ἔξεστρατευσαν κατὰ προτροπὴν τοῦ Πάπα ἐναντίον τῶν Ὁθωμανῶν, ἀλλὰ μετὰ διαφόρους τροπὰς τοῦ πολέμου ἔνικήθησαν ἐπὶ τέλους δλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Μουράτ Β' ἐν μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὴν Βάρονα τὸ 1444.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην δὲ Μουράτ Β' εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν δόποιαν ὅλην ἐκυβέρνα δὲ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὡς δεσπότης, ἐδρεύων εἰς τὸν Μυστρᾶν. Ο Κωνσταντῖνος ἀντέστη γενναίως δπισθεν τοῦ τείχους τοῦ Ἰσθμοῦ ἀλλὰ μετὰ ἐπταήμερον πολιορκίαν δὲ Μουράτ ἐκυρίευσε τὸ τείχος καὶ προελάσας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου ἥναγκασε τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον νὰ γίνη ὑποτελής εἰς αὐτόν.

14. "Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν.

Τὸν Ἰωάννην Η' Παλαιολόγον ἀποθανόντα τὸ 1449 διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Κωνσταγτῖνος, δοτις μέχρι τοῦδε ἐκυβέρνα τὴν Πελοπόννησον μὲ τὴν προσωνυμίαν δεσπότου. Ο Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἦτο ἡρωϊκὸς κατὰ τὸ φρόνημα, εὐσεβὴς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ μεγαλοψυχὸς πρὸς τοὺς ὑπηκόους του. Αφῆσας τὸ δεσποτᾶτόν του εἰς τοὺς ἀδελφούς του Δημήτριον καὶ Θωμᾶν ἥλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἀρχῇ τοῦ 1449 καὶ περιεβλήθη τὸ στέμμα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Εὑρίσκετο δὲ τότε ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τὴν ἐσχάτην παρακμήν. Μόλις εἶχεν ἐκατὸν χιλιάδας κατοίκων, ἐνῷ ἄλλοτε εἶχεν δικτακοσίας χιλιάδας. Αἱ ὅλαι πρόσοδοι τοῦ κράτους ἐπὶ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων ἀνήρχοντο εἰς τρία ἐκατομμύρια δραχμῶν, ἐνῷ ἄλλοτε τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσέπραττεν ἀπὸ μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν πεντακόσια περίπου ἐκατομμύρια δραχμάς. Καὶ ἐνῷ ἄλλοτε πολυάριθμοι στόλοι ἐναυλόχουν εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, τότε μόνον δέκα σκάφη ἀπετέλουν τὸν στόλον τοῦ Βυζαντίου.

Μετὰ δύο ἔτη, ἦτοι τὸ 1451, ἀνέβη εἰς τὸν δυθωμανικὸν θρόνον δὲ Μωάμεθ Β', ἡλικίας εἴκοσι δύο ἔτῶν. Οὗτος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διε-

νοήθη νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ καταστῆσῃ αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ διθωμανικοῦ κράτους. Ἡρχισε λοιπὸν νὰ παρασκευάζεται δραστηρίως. Ο Κωνσταντῖνος βλέπων ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον δὲν ἔμεινεν ἀργός, ἀλλ' ἥρχισε νὰ ἐπισκευάζῃ τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ νὰ εἰσάγῃ τροφάς, συγχρόνως δὲ διεπραγματεύετο καὶ

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.

πρὸς τὸν Πάπαν καὶ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἡγεμόνας περὶ ἀποστολῆς βοηθείας. Ἀλλ' ἀνάξιαι λόγου βοήθειαι ἐστάλησαν. Σπουδαιοτέρᾳ διπωσδήποτε ἐπικουροίᾳ ἦτο ἡ τοῦ Ιουστινιάνη ὅστις ἤλθεν ἐν Γενοῦ ὡς ιδιώτης ἔχων δύο πλοῖα καὶ τετρακοσίους ἄνδρας. Τοῦτον δὲ Κωνσταντῖνος διώρισεν ἀρχηγὸν τῆς ἀμώνης.

Ο Μωάμεθ, χωρὶς νὰ κηρύξῃ ἐπισήμως τὸν πόλεμον, ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1453 μετὰ διακοσίων ἑξήκοντα χιλιάδων στρατοῦ καὶ τετρακοσίων πλοίων καὶ ἥρχισε τὴν πολιορκίαν καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀπέ-

ναντὶ τῶν κολοσσιαίων τούτων δυνάμεων τοῦ Μωάμεθ δὲ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε παρὰ μόνον πέντε χιλιάδας Ἐλληνας καὶ δέω χιλιάδας ξένους, καὶ τούτους ὅχι εἰλικρινεῖς.

Η πολιορκία διήρκεσε πεντήκοντα δύο ἡμέρας, πᾶσαι δὲ αἱ προσπάθειαι τοῦ Μωάμεθ, ὅπως κυριεύσῃ τὴν πόλιν, ἀπέβησαν μάταιαι. Η Κωνσταντινούπολις περιεβάλλετο ὑπὸ διπλοῦ τείχους καὶ ὑπὸ τάφρου. Μόνον ἀπὸ τὸν λιμένα ἦτο μᾶλλον εὐπρόσβλητος. Ἀλλ' ή εἴσοδος τοῦ Κερατίου κόλπου ἐφράσσετο διὰ σιδηρᾶς ἀλύσεως, τὴν διποίαν οἱ Τούρκοι δὲν ἤδυνήθησαν νὰ διασπάσουν. Ο Μωάμεθ τότε διενοήθη *Ψηφιοποιηθήκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής*

ρον εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Ἐκ συνεννοήσεως λοιπὸν μὲ τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὸν Γαλατᾶν Γενούτας ἐκαθαρίσθη τὸ μεταξὺ διάστημα ἀπὸ τοὺς θάμνους καὶ ἀπὸ τὰ δενδρύλλια, ἐστρώθη μὲ σανίδας ἀλευμένας μὲ λιπαρὰς οὐσίας, καὶ ταχέως ἐσύρθησαν ἑβδομήκοντα πλοῖα.

Πρὸς ἐπιχειρήση γενικὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον ὁ Μωάμεθ ἔμηρνε διὰ κήρυκος εἰς τὸν Κωνσταντίνον νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀπέλθῃ μὲ τὴν ἀκολουθίαν του εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀνενόχλητος καὶ νὰ ἔρχῃ εἰς αὐτὴν ὡς ἡγεμὸν ἀνεξάρτητος. Ἀλλ' ὁ μεγαλόφρων Κωνσταντίνος ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τοῦ σουλτάνου. Ὁ Μωάμεθ τότε ἀνήγγειλεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του τὴν ἐπικειμένην γενικὴν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως, ἥτις ἐμέλλε νὰ γίνη τὴν νύκτα τῆς 28 πρὸς τὴν 29 Μαΐου.

Τὴν προτεραιάν ὁ Κωνσταντίνος μαθὼν τὴν μελετωμένην ἔφοδον μετέβη καὶ ἤκουε τὴν τελευταίαν λειτουργίαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἄγιας Σοφίας καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἐπειτα προσεκάλεσε τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς προκρίτους καὶ ἀπηγόρυνε πρὸς αὐτοὺς τὸν υστάτους λόγους, συνιστῶν νὰ ὑπερασπίσουν μέχρις ἐσχάτων τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, ἥτις ἦτο ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἐλπὶς πάντων τῶν Ἑλλήνων. Μετὰ τοῦτο δὲ ἤλθεν εἰς τὸν τάπον τοῦ καθήκοντος.

Ἔπειτα τῆς 28 Μαΐου, Ἀπλετός φωτογυνσίᾳ ἐφώτιζε τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, φοβερὰ δὲ βοὴ ἀντίκει ἐν αὐτῷ. Δερβίσαι περιέτρεζον τὸ στρατόπεδον καὶ ἐκήρυξαν διάστημα σύνθησιν εἰς τὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον, οὗτοι ὄλοσιμοι θὰ γενιματίζονται εἰς τὸν Παράδεισον διοικούμενον μὲ τὸν Προφήτην. Ὅσοι δὲ ἐπιζήσουν θὰ γίνονται πλουσιώτατοι. Περὶ τὸ μεσογύκτιον ἐσβέσθησαν τὰ φῶτα καὶ ὁ θύρωνθος κατέπαυσε, βαθεῖα δὲ σιγῇ ἐπεκράτησε καὶ οἱ ἄνδεες ἀνεπαύθησαν δίλγον.

Τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσογύκτιον (ἔξημέρωνεν ἡ 29 Μαΐου, ἡμέρα Τρίτη) κρότος πυρδβόλου, τοποθετημένου ἀπέναντι τῆς πύλης τοῦ Ἅγιου Ρωμανοῦ, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἔφοδου. Οἱ βάρβαροι μανιώδεις ἐφώρμων κατὰ τῶν τειχῶν καὶ προσεπόθουν μὲ κλίμακας ν' ἀναβοῦν. Ἀλλ' οἱ Ἑλληνες μετὰ παρτερίας καὶ παραδειγματικῆς γενναιότητος ἀπέκρουν τοὺς ἐφορμῶντας καὶ κατερήμνιζον αὐτοὺς ἀπὸ τὰ τείχη. Ἀλλὰ περὶ τὰ ἔξημερά ματα ἀπροσδόκητον περιστατικὸν εἰσήγαγε τοὺς βαρβάρους εἰς

τίν πόλιν. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεκάλυψαν μικράν τίνα ἀφανῆ πύλην, Κερ-
ασπορταν καλουμένην, ἀφύλακτον. Δι' αὐτῆς εἰσῆλθον κατ' ἀρχὰς
ὅλγοι, ἐπειτα πολλοί. Ἡ φωνὴ «Οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν!» διέ-
σπειρε τὸν τρόμον εἰς ἔκεινους, οἵτινες ἦσαν τότε ἀντεῖχον, ἐνῷ ἄλ-
λοι Τοῦρκοι συγχρόνως μὲ κλίμακας κατώρθωσαν ν' ἀναρριχηθοῦν
εἰς τὰ τείχη. Ὁ Κωνσταντῖνος εὑρισκόμενος παρὰ τὴν πύλην τοῦ
Ἄγίου Θωμανοῦ εἶδεν αἴφνιης τὸν ἑαυτόν του περικυκλωμένον.
Κατὰ τὴν ὑστάτην ἔκεινην στιγμὴν τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς ὁδύνης
ἢ αὐτοχρήτωρ ἀγωνίζεται ὡς ἥρως καὶ ὡς ἔσχατος τῶν στρατιωτῶν
καὶ πίπτει νεκρὸς ἐν μέσῳ ἀπέρρων νεκρῶν. Οἱ Τοῦρκοι διασκορπι-
σθέντες εἰς τὴν πόλιν ἔσφαζον καὶ μυρία ἄλλα ἀνοσιονργήματα
διέπραττον.

Οἱ Μοσαμέθ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ
Ἐπιτελείου του καὶ ὑπὸ ἀποστάσματος γενιτσάρων, ἐξήτησε δὲ νὰ ἵδῃ
τὸν νεκρὸν τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις ἀνεγνωρίσθη ἐν μέσῳ σωροῦ
πτωμάτων ἐκ τῶν ἐρυθρῶν ἀετοφόρων πεδίλων. Ἡ κεφαλὴ τοῦ
Κωνσταντίνου ἀπεκόπη καὶ ἐκαρφώθη εἰς ἔνα στύλον πρὸς ἐπίδειξιν,
τὸ δὲ σῶμά του ἐδόθη εἰς τοὺς Χριστιανοὺς διὰ νὰ τὸ θάψουν. Ἀγνω-
στον εἶναι ποῦ ἔτάφη ὁ Κωνσταντῖνος. Ἰσως εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἄ-
γιας Θεοδοσίας (Γκιούλ τζαμί), ὅστις ἔώρταξε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς
ἀλλοσεως. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησε τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντί-
νουπόλεως καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἅγιας Σοφίας, μεταβληθείσης
ἀμέσως εἰς τζαμίον, καὶ μὲ ποιήματα καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον.

‘Ο θρῆνος τῆς Κωνσταντίνου πολεωτικῆς.

Σημαίνει δὲ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ οὐράνια,
σημαίνει καὶ ἡ Ἅγια Σοφία τὸ Μέγα Μοναστῆρι
μὲ τετρακόσια σήμαντα καὶ ἔξηντα δυὸς καμπάνες,
κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διῦκος,
νὰ μπονει στὸ Χερούβικό, νάβγη δὲ βασιλέας.
Περιοτεροά κατέβηκε ἀπὸ τὰ μεσ' οὐράνια.

— «Πάφετε τὸ Χερούβικό καὶ ἀς καμηλώσουν τὸν Ἅγιον!
παπάδες πάψτε τὰ ίερά καὶ σείς περιά σβυστῆτε,
γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ή Πόλη νὰ τονρέψῃ!»
Μόνον στειλτε λόγο στὴ Φραγκιά ν' ἄρθουν τρία καράβια,
τόνα νὰ πάρῃ τὸ Σταυρό καὶ τάλλο τὸ Βαγγέλιο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο τὴν Ἅγια τράπεζά μας,
μὴ μῆτε τὰ πάρουν τὰ σκυλιά καὶ μῆτε τὴν μαγαρίσσουν.»
«Η δέστοινα ταράχτηκε καὶ ἐδάρυσαν ἡ κόνες.
— «Σώπασε, κυρά Δέσποινα, καὶ σεῖς κόνες μὴν κλαῖτε,
Πάλε μὲ γρόνους μὲ καιδούς, πάλε δικά μας θάνε.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΓΡΩΠΑΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

§ 15. Ἐφευρέσεις.

Κατὰ τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα ἔγιναν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην διάφοροι ἐφευρέσεις, αἱ δοποῖαι παρεσκεύασαν τὴν μετάβασιν ἐκ τῆς καλουμένης μεσαιωνικῆς ἐποχῆς εἰς τὸν νέον χρόνον. Ἐκ τῶν ἐφευρέσεων τούτων σπουδαιότεραι εἰναι ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἡ πυρὶτις καὶ ἡ τυπογραφία.

α') *Ναυτικὴ πυξίς.* — Ἡ ἀξιοθαύμαστος ἴδιότης τῆς μαγνητικῆς βελόνης τοῦ γὰρ στρέφη πάντοτε τὸ ἐν ἄκρον αντῆς πρὸς βορρᾶν φαίνεται διτὶ ἵτο γνωστὴ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους εἰς τὸν Κινέζους καὶ εἰς τὸν Ἀραβιανό, ἐχρησίμευε δὲ αὕτη πρὸς διασκέδασιν. Εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἀπόδιδεται εἰς τὸν Ἰταλὸν Φλάβιον Τζόγιαν. Πρῶτος οὖντος ἐστήριξεν ἀπὸ τὸ μέσον τὴν μαγνητικὴν βελόνην ἐπὶ καθέτου ἀξονος, ἐπὶ τοῦ δοποίου νὰ δύναται αὕτη ἐλευθέρως νὰ κινήται. Κάτωθεν τῆς βελόνης ἔθεσεν ἔνα κυκλικὸν πίνακα, τοῦ δοποίου τὴν περιφέρειαν διήρεσεν εἰς 32 μέρη ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τοὺς δκτὸν κυρίους ἀνέμους καὶ τὰς ὑποδιαιρέσεις αὐτῶν. Τὴν βελόνην μὲ τὸν πίνακα ἔκλεισεν εἰς ἔνα μικρὸν κιβώτιον καὶ αὐτὸν ὠνομάσθη *ναυτικὴ πυξίς*. Ἐκτοτε μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἥδυναντο τὰ πλοῖα νὰ πλέουν ἀσφαλῶς εἰς ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ εἰς τὸ μέσον τῶν ὁκεανῶν.

β') *Ἡ πυρὶτις.* — Καὶ ἡ πυρὶτις ἡτο γνωστὴ ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας εἰς τὸν Κινέζους, βραδύτερον δὲ εἰς τὸν Ἰνδοὺς καὶ εἰς τὸν Ἀραβιανό, μετεχειρίζοντο δὲ αὕτην εἰς διάρρηξιν λίθων καὶ κατεδάφισιν κτιρίων. Πρῶτος δὲ Γερμανὸς Βαρθόλδος Σχοινάρτης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ον αἰῶνος ἐφεύρε τὴν χρῆσιν τῆς πυρὶτιδος εἰς πολεμικοὺς σκόπους, ἐχρησιμοποίησε δηλαδὴ τὴν ἐκρηκτικὴν δύναμιν τῆς πυρὶτιδος εἰς ἐκσφενδόνησιν βίημάτων διὰ μέσου σιδηρῶν σωλήνων. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πυροβολικοῦ βραδύτερον μετέβαλε καθ' διοκλητοίαν τὴν τύχην τοῦ πολε-

μεῖν. Τοῦτο ὅμως κατωρθώμη πολὺ βραδέως, μόλις κατὰ τὸν δέκατον ἔβδομον αἰῶνα.

γ') **Ἡ τυπογραφία.**— Η σπουδαιοτέρα ἀπὸ δὲ τὰς ἐφευρέσεις εἶναι ἡ τυπογραφία, διότι αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τὰ βιβλία ἥσαν χειρόγραφα· ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ σπάνια ἥσαν καὶ βαρύτιμα. Βραδύτερον ἐχαράσσοντο ἐπὶ ξυλίνων πινάκων διόπληροι σελίδες κειμένου καὶ διὰ χρώματος· ἢ μελάνης ἐτυποῦντο ἐπὶ γάρτου.

Πρῶτος δὲ ἐκ Μογούντιας τῆς Γερμανίας Ἰωάννης Γοντεμβέργιος τὸ 1436 κατεσκεύασε στοιχεῖα τοῦ ἀλφαριθμοῦ χωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων εἰς τρόπον ὡστε νὰ ἡμπορῷ τις νὰ τὰ συναρμολογῆ ὅπως θέλει καὶ νὰ τὰ μεταχειρίζεται. Διὰ τῆς πολυτίμου ταύτης ἐφευρέσεως, οἵτις ἐτελειοποιήθη διὰ τῆς κατασκευῆς μεταλλίνων στοιχείων, ἐπολλαπλασιάσθησαν ταχέως τὰ βιβλία καὶ ἔγιναν εὐθηνότερα. Τοιουτορόπως ἡ παιδεία ἔγινε προσιτή εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ ἡ διάδοσις τῶν νέων ἴδεων εὐκολοτέρα καὶ ταχυτέρα. Τὸ πρῶτον τυπωθὲν βιβλίον ἦτο ἡ Ἀγία Γραφή.

17. *Οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως.*²— *Ἐπιδρασις τῶν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καταφυγόντων Ἑλλήνων εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς.*

Ἀναγέννησις ὀνομάζεται ἡ ἐποχὴ ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τῶν μέσων τοῦ 15ου καὶ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν παρήκμη εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην μία μεγάλη πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησις, μία ἀφύπνισις τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἡ δοκία διετέλει εἰς τάρκην κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Τὴν ἀφύπνισιν αὐτὴν ἐπροκάλεσεν ἐμμέσως ἡ πτῶσις τοῦ Βυζαντίου. Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀλλ' ἵδιως μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινούπολεως ὑπὸ τῶν Τούρκων πάντες σχεδὸν οἱ Ἑλληνες λόγιοι μετενάστευσαν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐπειτα εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, μετέδωκαν δὲ εἰς τὰς χώρας αὗτὰς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ διήγειραν τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος,

ούτω δὲ ἐπέφεραν τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

Ἄλλος διότι τῆς Ἀναγεννήσεως δὲν περιορίζεται εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Κατ’ αὐτὴν ἐπιδιώκεται πολὺ περισσότερον ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀπὸ τὰ ιεροχροατικὰ δόγματα τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ χειραφέτησις τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, αἱ δοτοῖαι ἐπεκράτουν κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Άλλὰ διὸ νὰ ἔξελθον οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἀπὸ τὸ πνευματικὸν σκότος τῶν χρόνων ἔκεινων εἰς τὸ ἐπιζητούμενον φῶς τῆς ἀληθείας ἔχοιειάζοντο ἔνα δῦνηγόν καὶ δὲ δῦνηγός αὐτὸς ὑπῆρξεν κατ’ ἔξοχὴν οἱ Ἑλληνες λόγιοι, περὶ τῶν δοτοίων διαιλοῦμεν καὶ κατωτέρω.

18. Ἀνάπτυξις τῆς παιδείας ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ. — Πανεπιστήμια. — Οἱ Ἑλληνες λόγιοι.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἦτο σχεδὸν ἀποκλειστικὴ ἰδιοκτησία τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν. Ἄλλος ἀπὸ τὸν 13ον αἰώνα ἥρχισαν αἱ ἐπιστῆμαι νὰ σπουδάζωντα μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ ὑπὸ λαϊκῶν καὶ νὰ προάγονται πρὸ πάντων διὰ τῆς ἴδρυσεως Πανεπιστημίουν.

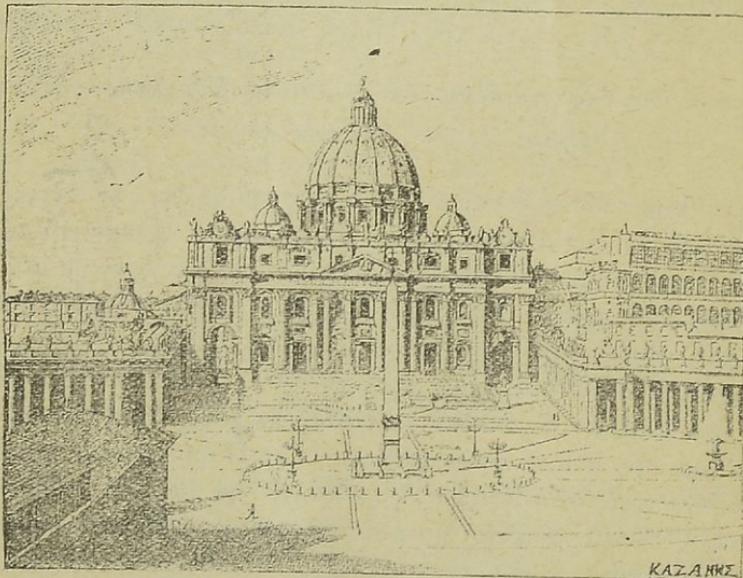
Τὰ ἀρχαιότατα πανεπιστήμια ἤσαν τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βονιφανίας εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὸ δοποῖον περιελάμβανε κατ’ ἀρχὰς μίαν σχολὴν, τὴν νομικήν, καὶ τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, τὸ δοποῖον περιελάμβανε τρεῖς σχολάς, τὴν θεολογικήν, τὴν λατρικὴν καὶ τὴν φιλολογικήν. Εἰς τὰ πανεπιστήμια αὐτὰ ἐφοίτων νέοι, ἄλλα καὶ ἀνδρες ωρίμους ἥλικίας. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν δύο τούτων ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν ἴδρυμάτων, εἰς τὰ δοτοῖα διλόγον κατ’ διλόγον προσενέθη ἡ διδασκαλία καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, ἴδρυθησαν ἀπὸ τὸν 13ον αἰώνα καὶ πολλὰ ἀλλα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, τὰ δοτοῖα πάπαι καὶ βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες ἐπροίκισαν μὲ μεγάλιας δωρεάς.

Ἄλλος διότι τῆς κλασικῆς φιλολογίας καὶ ἴδιως τῆς Ἑλληνικῆς ἔκινηθη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ τῶν Ἑλλήνων λογίων. Πρώτη ἡ Ἰταλία ἐδέκθη καὶ ἐφιλοξένησε τὸν ψυγάδας Ἑλληνας, ἐτίμησε τὴν παιδείαν αὐτῶν καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς γέφυρα, διὰ τῆς

θποίας μετεδόθησαν κατὰ πρῶτον σπέρματα ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Οἱ Ἑλληνες λόγιοι Μανουὴλ καὶ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, Θεόδωρος Γαζῆς, Γεώργιος Τραπεζούντιος, Γεώργιος Γεμιστός, Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, Κωνσταντῖνος καὶ Ἰωάννης Λάσκαρις καὶ πλεῖστοι ἄλλοι, παρουσιασθέντες εἰς τὰ πανεπιστήμια καὶ ἀλλαχοῦ ὡς διδάσκαλοι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας διήγειραν τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐπέδρασαν μεγάλως εἰς τὴν πνευματικὴν ἐν Εὐρώπῃ ἀνάπτυξιν.

18. *Αἱ καλαὶ τέχναι κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνα.*

Αἱ καλαὶ τέχναι ἀνεπτύχθησαν κυρίως εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, ἔφθασαν δὲ εἰς τὴν ὑψηστην ἀκμὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ

Ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἐν Ρώμῃ.

ΙΣ' αἰῶνος καὶ καὶ αὐτὴν τὴν ἐποχὴν παρήχθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔργα ιδίως ζωγραφικῆς ἀνυπερβλήτου τελειότητος.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ καινοφανές. Τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἔργων αὐτῆς εἶναι ἀπομιμήσεις τῶν ἡδη ἐφευρεθέντων ἐκτὸς μεταβολῶν τινων, αἱ δποῖαι εἶγαι ἀπόρροια ἀτομικῆς φιλοκαλίας. Ἀρχιτέκτονες περιφημοι

νπήρξαν δὲ **Βραμάντης** καὶ δὲ **Μιχαὴλ Ἀγγελος** Buonarroti. Ὁ πρῶτος ἤρχισε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἐν Ἱρώμῃ ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ δεύτερος ἐπεράτωσεν αὐτόν.

Τῆς γλυπτικῆς ἡ ἀσκησις ἤρχισεν εἰς τὴν Τοσκάνην καὶ ἐκ τῆς Τοσκάνης διεδόθη ἡ τέχνη αὕτη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Ἰταλίας, διὰ δὲ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου προήχθη εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τελειότητος. Ὁ **Μιχαὴλ Ἀγγελος** Buorarroti (1475 - 1564), ἐκ Φλωρεντίας, υἱὸς μεγιστᾶνος, ὑπῆρξεν ἀρχιτέκτων περίφημος, ζωγράφος μεγαλοφυνέστατος καὶ δὲ μέγιστος τῶν γλυπτῶν τῆς Ἰταλίας. Μεταβὰς εἰς Ἱρώμην κατὰ πρόσκλησιν τοῦ πάπα Ἰουλίου B' κατεσκεύασε τὸ ἐπιτύμβιον αὐτοῦ μνημεῖον, τοῦ δοπίον θαυμάσιον κόσμημα ἥτο τὸ ἄγαλμα τοῦ Μωυσέως, ἐπεράτωσε δὲ καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἅγιου Πέτρου.

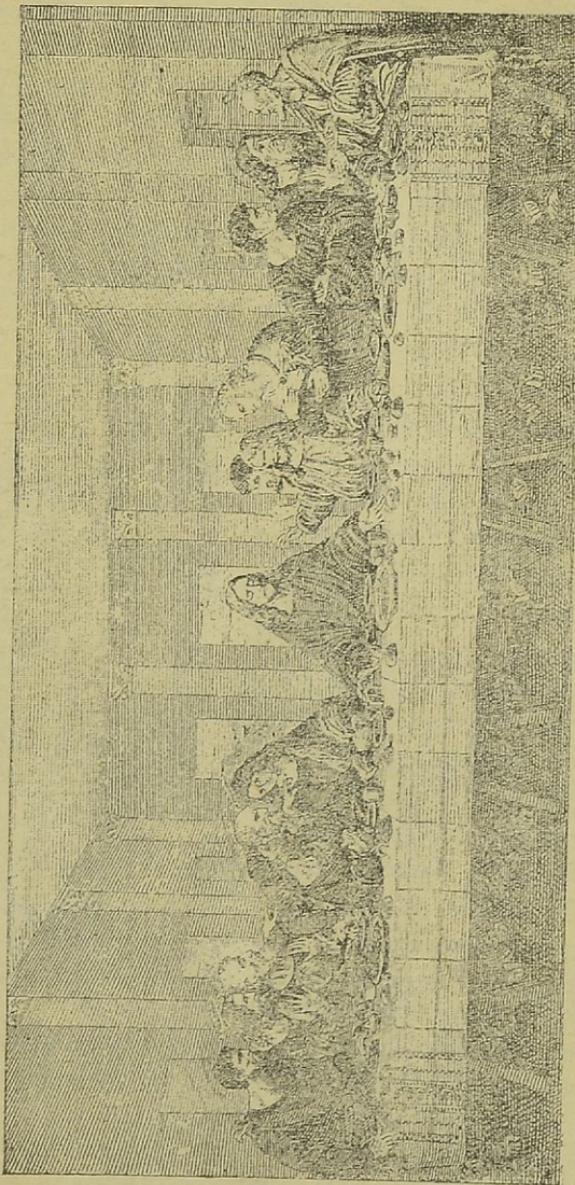
Ἡ ζωγραφικὴ ἀπὸ τὸν IE' αἰῶνα ἥρχε ν' ἀναπτύσσεται θαυμασίως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἵδιως δὲ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ εἰς τὰς Κάτω Χώρας, διαστελλομένη εἰς διαφόρους σχολάς. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπιφανέστατος ζωγράφος ὑπῆρξεν δὲ **Λεονάρδος** da Vinci (1452 - 1519). Εἰς τὰς πολλὰς αὐτοῦ ζωγραφίας διαπρέπει δὲ **Μυστικὸς δεῖπνος**, τοιχογραφία ἐν Μεδιολάνῳ. Ἐπίσης μεγαλοφυνέστατος, ως προείπομεν, ζωγράφος ἥτο δὲ **Μιχαὴλ Ἀγγελος** Buonarroti. Εἰς τὴν Ἱρώμην οὗτος ἐκόσμησε τὴν ὁροφὴν τοῦ Σιετείου (παρεκκλησίου τοῦ Βατικανοῦ), τῆς δοπίας αἱ τοιχογραφίαι παριστῶσαι σκηνὰς ἐκ τῆς Γενέσεως εἶναι ἀριστουργήματα τέχνης:

Ο μέγιστος δῆμος ὅλων τῶν ζωγράφων τῶν νεωτέρων χρόνων εἶναι δὲ **Ραφαὴλ Santi** (1483—1520), ἐξ Οὐρθίνου τῆς Ὀμβρικῆς, υἱὸς πτωχοῦ ἀγιογράφου. Ο **Ραφαὴλ** προσκληθεὶς εἰς Ἱρώμην ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰουλίου B' διεκόσμησε τὰς αἰθουσας τοῦ Βατικανοῦ διὰ μεγάλων σκηνῶν ἐξηγμένων ἐκ τῆς Ἅγιας Γραφῆς. Τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ **Ραφαὴλ**, ἡ **Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος**, εἶναι τὸ κάτ-

· Ο Μωϋσῆς τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.

λιστον ἐξ ὅσων παρήγαγεν ή ζωγραφική. Ὁ Ραφαὴλ ὡνομάσθη
“Ομηρος τῆς ζωγραφικῆς.

‘Ο Μυστικὸς Δεῖπνος, τοιχογραφία τοῦ Λεονάρδου da Vinci. Παραστάνει τὸν Χριστὸν ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν του καθ’ ἥπα στημήν λέγει εἰς αὐτοὺς ‘Αμήν λέγω ὑμῖν ὅτι εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσετε με’. Ἐκαστος ἐκ τῶν μαθητῶν του μὲ τὴν στάσιν του καὶ μὲ τὴν φυσιογνωμίαν τον ἐκφράζει συναισθήματα ἀνάλογα τρόπος την φύσιν του. Ο δεύτερος ἀριστερὰ τοῦ Ιησοῦ εἶναι ὁ Ιούδας.

Οἱ τρεῖς οὗτοι μεγάλοι καλλιτέχναι ἔδρυσαν ιδίας σχολάς, ὁ

Λεονάρδος είς τὸ Μεδιόλανον τὴν **Δομβαρδικήν**, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος είς τὴν Φλωρεντίαν τὴν **Φλωρεντιακήν**, καὶ ὁ Ῥαφαὴλ εἰς τὴν Ἀρώμην τὴν **Ρωμαικήν**.

Ἡ Παναγία τοῦ Ῥαφαὴλ ἐν τῷ Σιξτείῳ (παρεκκλησίᾳ τοῦ Βατικανοῦ). Εἰς τὸ μέσον ἡ Παρθένος κρατοῦσσα εἰς τὰς ἀγκάλας της τὸν Ἰησοῦν, βρέφος. Δεξιὰ ἡ ἁγία Βαρβάρα καὶ ἀριστερὰ δύο πάπας ἁγιος Σιξτος.

Ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τετάρτη σχολὴ ζωγραφικῆς, ἡ Ἐνετική. Ἀριστοτέραι δὲ τῆς Ἐνετικῆς σχολῆς ἀνεδεύχθησαν ὁ Τιτιανός (Titien), ὃστις θαυμάζεται ὡς προσωπογράφος καὶ τοπιογράφος, καὶ ὁ ἐκ Βερώνης Παῦλος, ὃστις ἡρέσκετο νὰ παριστᾶ τερπνάς καὶ πανηγυρικάς σκηνάς τοῦ βίου.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνεπιύχθη ἡ ζωγραφικὴ κατὰ πρῶτον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς λεγομένης Βαταυϊκῆς ἡ τῶν Κάτω Χωρῶν σχολῆς. Μετ' οὐ πολὺ δμως ἡ ζωγραφικὴ εἰς τὴν Γερμανίαν ἔλαβεν ιδίαν καὶ αὐθυπόστατον ὁμοιότηταν, περίφημος δὲ Γερμανὸς ζωγράφος ὑπῆρξεν ὁ Ὁλβενος (Holbein), δστις διὰ τῆς ἀκριβείας καὶ σεμνότητος τῆς μορφῆς καὶ διὰ τὸ κάλλος τοῦ χρωματισμοῦ κατέστη ἐφάμιλλος τῶν ἀριστοτεχνῶν τῆς Λομβαρδικῆς σχολῆς.

Ἡ Βαταυϊκὴ σχολὴ διαιρεῖται εἰς Φλαμανδικὴν καὶ εἰς Ὀλλανδικήν. Διάσημος ζωγράφος τῆς Φλαμανδικῆς σχολῆς, δστις δμως ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὑπῆρξεν δὲ Ρουβήνσιος (Rubens), τοῦ δποίου αἱ εἰκόνες εἶναι διεσκορπισμέναι εἰς δλον τὸν κόσμον, καὶ κοσμιοῦν σκεδὸν πᾶσαν ἐκκλησίαν τῶν Κάτω Χωρῶν. Τῆς δὲ Ὀλλανδικῆς σχολῆς περιφημότατος πάντων ὑπῆρξεν δὲ Ραμβράνδης, ἄριστος μιμητὴς τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἀναδειχθεὶς ἀριστοτέχνης εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ σκιόφωτος.

Καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν ἥρχισαν νῦν ἀναπτύσσονται αἱ καλαὶ τέχναι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ'.

§ 19. Ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν.

Ἡ μεταξὺ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Εὐρώπης ἐμπορικὴ συγκοινωνία κατὰ τὸν μεσαίωνα ἔξετελεῖτο μετὰ μεγίστης δυσκολίας. Τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν μετακομίζομενα διὰ διαφόρων δδῶν εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς σταθμοὺς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης μετεφέροντο δι' ἐνετικῶν καὶ γενοατικῶν πλοίων εἰς τοὺς λιμένας τῆς νοτίου Εὐρώπης. Ἄλλ' ἀφ' ὅτου τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Ἀσίας κατέλαβον οἱ Τούρκοι, ἡ ἐμπορικὴ συγκοινωνία δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ ἔκτεληται ἀσφαλῶς. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ νέα κατὰ θάλασσαν ὁδός, διὰ τῆς δποίας τὰς ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν νὰ μεταφέρωνται ἀνενοχλήτως καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἅλλα τοῦτο ἥδυνατο νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ τοῦ περίπλου τῆς Ἀφρικῆς.

Πρῶτοι οἱ Πορτογάλλοι μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ναυτικῆς πυξίδος περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης πέμπτης ἐκατονταετηρίδος ἐπεχειρησαν νὰ εῦρουν τὴν ζητουμένην κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Τὸ 1418 ἀνεκάλυψαν τὰς νήσους Πορτοσίντον καὶ Μαδέραν, ἔπειτα δὲ τὰς Καναρίους νήσους καὶ τὰς Ἀζόρας. Τὸ

Τὸ 1486 ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος Βαρθολομαῖος Διᾶζος ἔφθασεν εἰς τὴν νοτιωτάτην ἄκραν τῆς Ἀφρικῆς, τὴν δποίαν αὐτὸς μὲν ὠνόμασε Θυελλῶδες ἀκρωτήριον, ὃ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης Β' μετωνόμασεν Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, ώς στηρίξεις εἰς τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ τὰς λαμπροτέρας ἐπιδιας. Τῷ ὅντι μετὰ δώδεκα ἔτη, ἵτοι τὸ 1498, ὁ Βάσκος Δεγάμας περιπλεύσας τὴν Ἀφρικὴν ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλικούτης.³ Ενταῦθα ἴδρυσαν οἱ Πορτογάλλοι τὸ πρῶτον εύρωπαικὸν ἐμπορεῖον. Μετὰ δεινοὺς δὲ ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγγωρίους κατέλαβον δλας τὰς παραλίους χώρας καὶ νήσους ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῆς γερσονήσου Μαλάκκας. Κατέλαβον ὀδαύτως τὴν Γόαν ἐπὶ τῆς Μαλαβάρης καὶ τοιουτοτρόπως ἴδρυσαν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος, ἣ δὲ Λισσαβὼν εἰς τὴν Εὐρώπην κατέστη κυρία τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου.

§ 20. Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ
Κολόμβου (1492).

Ἐνῷ οἱ Πορτογάλλοι κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ εῦρουν τὴν κατὰ θάλασσαν δδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, ἐγεννήθη εἰς τὴν κεφαλὴν ἐνὸς μεγάλου ἀνδρός, τοῦ ἐκ Γενούης Χριστοφόρου Κολόμβου, ἡ ἰδέα ὅτι ἐκεῖνο, τὸ δόποιον προσεπάθουν οἱ Πορτογάλλοι νὰ κατορθώσουν πλέοντες πρὸς ἀνατολάς, ἥδυνατο νὰ κατορθωθῇ καὶ κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν.

Ο Κολόμβος ἀσχοληθεὶς εἰς γεωγραφικὰς καὶ ναυτικὰς μελέτας ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχῆμα τῆς γῆς ἦτο σφαιροειδές. Στοχαζόμενος λοιπόν ὅτι αἱ Ἰνδίαι εἶναι χώρα λίαν ἐκτεταμένη, ἐσκέφθη ὅτι, ἀν πλεύση τὸν Ἀτλαντικὸν Ὡκεανὸν πρὸς δυσμάς, ἥθελε φθάσει εἰς τὰς καλουμένας δυτικὰς Ἰνδίας. “Οτι δὲ ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἰδέας ταύτης ἔμελλε νὰ προέλθῃ ἡ ἀνακάλυψις ἐνὸς νέου κόσμου, τοῦτο οὐδὲ κἄν ἐφαντάσθη.

Ἡ βασίλισσα τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Καστιλίας Ἰσαβέλλα, σύζυγος Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ, ἔδωκεν εἰς τὸν Καλόμβον τρία πλοῖα, ἐκατὸν ἄνδρας, καὶ τὰ ἀναγκαιοῦντα χρήματα, συγχρόνως δὲ ὑπεσχέθη ν^τ ἀναγνωρίσῃ τὸν Κολόμβον ἀρχιναύαρχον πασῶν τῶν νέων θαλασσῶν καὶ ἀντιβασιλέα πασῶν τῶν χωρῶν καὶ νήσων, ὅσας ἥθελεν ἀνακαλύψει.

Τὴν 21ην Ἰουλίου 1492 ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ Ἰσπανικοῦ λιμένος
Ν. Βραχνοῦ. Τοτορία Γ' Ἐλληνικοῦ.

τῆς Πάλου ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος. Φθάσας εἰς τὰς Καναρίους νήσους διηγυθύνθη ἐκεῖθεν πρὸς δυσμὰς εἰς τὸ ἄγνωστον πέλαγος. Ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας ἔπλεον χωρὶς νὰ βλέπουν ἄλλο τι παρὰ τὸν ἀκανή πόντον καὶ τὸν οὐρανόν. Τέλος τὴν 20 Σεπτεμβρίου προσῆγ-
γισαν εἰς μίαν ἐκ τῶν νήσων τοῦ Βαχαμικοῦ συμπλέγματος, τὴν Γουαναχάνην. Ὁ Κολόμβος κατέλαβεν αὐτὴν ἐν δύρματι τοῦ βασι-
λικοῦ ζεύγους τῆς Καστιλίας· ἐπειτα δὲ πλεύσας πρὸς τὰ πρόσω πάνε-
κάλυψε τὰς νήσους Κούβαν καὶ Ἀϊτην. Ἀφοῦ δὲ ἴδρυσεν εἰς τὴν
Ἀϊτην τὴν πρώτην εὑρωπαϊκὴν ἀποικίαν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπα-
νίαν, ὅπου ἔτυχε λαμπροτάτης ὑποδοχῆς.

Ο μεγολόφυχος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ δύο ἄλλους πλοῦς·
Κατὰ τὸν δεύτερον (1493—1496) ἀνεκάλυψε τὰς μικρὰς Ἀντίλλας
καὶ τὴν Ἰαμαϊκήν. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον (1498—1500) πλεύσας νο-
τιώτερον ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν στερεάν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς παρὰ
τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ὁρενόκου.

Ἄλλος ἡ μεγάλη δόξα τοῦ Κολόμβου ἐκίνησε τὸν φθόνον πολλῶν.
Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος δὲν ἥδυνήθη ν'
ἀποφύγῃ τὸ αἴσθημα τῆς ζηλοτυπίας. Ὄταν δὲ ὁ Κολόμβος ἥθε-
λησε νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρῶς ἐν Ἀϊτῇ τιγάς ἐκ τῶν Ἰσπανῶν διὰ
τὰς βιαιοπραγίας αὐτῶν κατὰ τῶν ἐγχωρίων, οἱ ἔχθροι του διέβαλον
αὐτὸν εἰς τὸν Φερδινάνδον ὡς τύραννον. Ὁ Φερδινάνδος ἐπεμψεν
εἰς τὴν Ἀϊτην ὡς τοποθητὴν τὸν Βοβαδίλλαν, ἄνδρα ἐμπαθῆ καὶ
ἀσυνείδητον. Οὗτος συνέλαβε τὸν Κολόμβον καὶ τὸν ἀπέστειλεν
εἰς τὴν Ἰσπανίαν δέσμιον. Καὶ ἥθωράθη μὲν ὁ μέγας ἀνήρ, ἀλλ' αἱ
πρὸς αὐτὸν δοθεῖσαι ὑποσχέσεις δὲν ἐτηρήθησαν.

Ο Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ τέταρτον πλοῦν (1502—1504), καθ-
ὸν διηρεύνησε τὰ παράλια τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ δυνο-
μασθείσης Κολομβίας. Ὁλίγα δὲ ἐτη μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν
Ίσπανίαν ἀπέθανε (1506), καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς λύπης διὰ τὰς γενο-
μένας πρὸς αὐτὸν ἀδικίας. Κατὰ παραγγελίαν του δὲ ἐτάφη μετὰ τῶν
ἄλλων, μὲ τὰς δοπίας ἥκθη δέσμιος ἐξ Ἀϊτης.

Η ἀγαριστία κατεδίωξε τὸν Κολόμβον καὶ πέραν τοῦ τάφου.
Ο ὑπαύτοῦ ἀνακαλυφθεὶς νέος κόσμος δὲν ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνό-
ματός του Κολομβία, ἀλλ' ὠνομάσθη Ἀμερικὴ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ
εκ Φλωρενίας Ἀμερίκου Βεσπούκη, δστις ἐπισκεψθεὶς τὸν νέον
χώραν πρῶτος ἐδημοσίευσε τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ.

21. Περαιτέρω ἀνακαλύψεις καὶ κατακτήσεις τῶν Εὐ- ρωπαίων ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ.

Μετὰ τὸν Κολόμβον πολλοὶ τολμηροὶ καὶ ὁιψοκίνδυνοι ἄνδρες ὥρμησαν εἰς ἀνακαλύψεις. Πρῶτος δὲ Ἰσπανὸς Βαλβόας διαπεράσας τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ ἀνεκάλυψε τὸ 1513 τὸν Εἰρηνικὸν ὥκεανόν. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸν ὁ Πορτογάλλος Μαγελλᾶνος ἐπεχείρησε τὸν πρῶτον περίπλουν τῆς γῆς. Ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Ἰσπανίας τὸ 1519 διῆλθε τὸν ἔξι αὐτοῦ δημοσθέντα Μαγελλανικὸν πορθμὸν μεταξὺ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ἐπλευσε τὸν Εἰρηνικὸν ὥκεανόν, καὶ τὸ 1521 ἐφθασεν εἰς τὰς Φιλιππίνας νήσους. Ἐκεῖ ἐφονεύθη μαχόμενος πρὸς τοὺς ιθαγενεῖς, ὃ δὲ πλοίαρχος αὐτοῦ Δελκᾶνος ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν, διῆλθε τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος καὶ μετὰ θαλασσοπορίαν χιλίων ἑκατὸν εἴκοσι ἡμερῶν ἐφθασεν εἰς Ἰσπανίαν.

Ἐν ἔτει 1519 δὲ τολμηρὸς Ἰσπανὸς Κορτέσιος μὲν ἐπτακοσίους ἄνδρας, δέκα δικτὸν ἵππους, καὶ δέκα τηλεβόλα κατέλαβε τὸ Μεξικόν, τὸ δποῖον ἥτο τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον κράτος τοῦ Νέου Κόσμου. Μετὰ ταῦτα ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς Καλλιφορνίας καὶ κατέλαβεν αὐτὰς ἐν δύοματι τοῦ Ἰσπανικοῦ στέμματος.

Οἱ οὖν μετὰ ταῦτα οἱ Ἰσπανοὶ Πιζᾶρρος καὶ Ἀλμάγρος ἐκνοίευσαν δὲ μὲν πρῶτος τὴν χρυσοφόρου Περούνιαν, δὲ δεύτερος τὴν Χιλῆν. Οἱ Ἰσπανοὶ διὰ τῶν περαιτέρω κατακτήσεων ἔγιναν κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς κεντρικῆς καὶ νοτίου Ἀμερικῆς.

Μετὰ τὸν Ἰσπανὸν καὶ τὸν Πορτογάλλον οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἐπεχείρησαν διαφόρους ἐκστρατείας πρὸς ἴδρυσιν ἀποικιῶν ἐπὶ τοῦ Νέου Κόσμου. Τοιουτορόπως οἱ Γάλλοι ἀνεκάλυψαν καὶ κατέλαβον τὸν Καναδᾶν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, οἱ δὲ Ἄγγλοι ἀπώκισαν τὴν Βριτανίαν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, βραδύτερον δὲ ἀπασαν τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς παραλίαν.

22. Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων.

Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς κατὰ θάλασσαν ὅδοῦ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας ἥ συγκοινωνία καὶ τὸ ἐμπόριον κατέστησαν παγκόσμια καὶ ὁιζικὴ μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὸν κοι-

νωνικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον. Τὸ ἐμπόριον ἀπὸ ἡπειρωτικὸν μετεβλήθη εἰς θαλάσσιον καὶ κυρία ὁδὸς αὐτοῦ ἦτο δὲ Ἀτλαντικὸς ὥκεαγός, Ἡ ἀφθονία τῶν πολυτίμων μετάλλων (ἀργύρου καὶ χρυσοῦ) τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῆς Περούνιας ἐπέφεραν, ὃς ἦτο ἐπόμενον, εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπαισθητὴν ἐλάττωσιν τῆς ἀξίας τοῦ ὑπάρχοντος χρήματος. Κατὰ τὸν μεσαίωνα δὲ πλοῦτος συνίστατο κυρίως ἐξ ἀκινήτων κτημάτων, τὰ διοῖα ἀνήκον εἰς τὸν εὐγενεῖς καὶ εἰς τὸν αἰλῆρον. Ὁ κινητὸς πλοῦτος, δὲ διοῖος προέρχεται ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἦτο πολὺ περιωρισμένος. Τεραστίως δὲ ηὔξηθη οὗτος μετὰ τὰς ἀνακαλύψεις. Καὶ ἐπειδὴ δόλον τὸ ἐμπόριον μετὰ τοῦ Νέου Κόσμου καὶ μετὰ τῶν Ἰνδιῶν διεξῆγεν ἡ τάξις τῶν ἀστῶν, αὕτη κατ' ἔξοχὴν ὡφελήθη ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων καὶ αὐτῆς ηὔξηθη ἡ θικὴ ἐπίδρασις καὶ ίσχὺς ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων.

23. Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

α') *Ἐν Γερμανίᾳ*. — *Λούθηρος*. — Απὸ πολλοῦ χρόνου παντοειδεῖς καταχοήσεις ἐτελοῦντο εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, δὲ αἱρος εἶχε περιπέσει εἰς τὴν ἐσχάτην ἐξαχρείωσιν καὶ διαφθοράν. Πολλοὶ κατὰ καιρούς ἀνδρες, διακονινόμενοι ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ, ἐξανέστησαν κατὰ τῶν τελουμένων καταχοήσεων καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραφῶν ἐπεδίωξαν τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ αἰλήρου. Ἀλλὰ τίποτε δὲν κατώρθωσαν. Τούναντίον οἱ ἀνδρες οὗτοι κατεδιώχθησαν ἀπανθρώπως ὑπὸ τῶν Παπῶν καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκάησαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς ὃς αἱρετικού.

Οἱ πάπας Λέων I', ὑπὸ τὸ πρόσχημα μὲν ὅτι ἥθελε νῦν ἀποπειρατώσῃ τὸν ἐν Ρώμῃ μεγαλοπρεπῆ ναὸν τοῦ Ἅγιου Πέτρου, πράγματι ὅμως ἵνα ἐπαρκῇ εἰς τὰς μεγάλας καὶ πολυειδεῖς ἀνάγκας τοῦ ἀκολάστου βίου του, ἐχορήγηε ἐπὶ χρηματικῇ πληρωμῇ συγχωροχάρτια ἦτοι ἄφεσιν ἀμαρτιῶν, τὸ δὲ ἐμπόριον τοῦτο εἰς τὴν Γερμανίαν εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Μογούντιας Ἀλβέρτον. Οἱ Ἀλβέρτος ἀνέθεσε πάλιν τὴν ιεροκαπηλείαν ταύτην εἰς τὸν μοναχὸν Τεξέλον, οὗτος δὲ περιερχόμενος τὰς πόλεις τῆς Σαξονίας ἐξήσκει μὲν ἀνήκουστον ἀναίδειαν καὶ ἀσέβειαν τὸ βδελυρὸν τοῦτο ἐμπόριον.

Τότε ἄλλος μοναχός, ὁ Μαρτῖνος Λούθηρος, καθηγητὴς τῆς

θεολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης, ἀντεπεξῆλθε δημοσίᾳ κατὰ τῶν τελουμένων καταχοήσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἔστη λίτευσεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν πώλησιν συγχωροχαρτίων, καὶ ἐν γένει ἐπετέθη δριψύτατος κατὰ τῆς διαφθορᾶς τοῦ κλήρου καὶ κατὰ τῆς ἀπεριορίστου ἔξουσίας τοῦ Πάπα. Ὁ Πάπας, ὅταν ἔμαθε ταῦτα, προσεκάλεσεν εἰς Φώμην τὸν Λούθηρον διὰ νὰ ἀπολογηθῇ ἐνώπιόν του· καὶ ἐπειδὴ ὁ Λούθηρος ἥρωνήθη νὰ μεταβῇ, ἀφώρισεν αὐτόν. Ἀλλὰ τότε ὁ Λούθηρος τροέβη εἰς τολμηρὸν διάβημα, ἔρωιψε δηλαδὴ εἰς τὰς φλόγας τὸ ἀφοριστικὸν ἔγγραφον τοῦ Πάπα.

Ο Λούθηρος.

Ο αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος Ε' θέλων νὰ ἔξομαλύνῃ τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας συνεκάλεσε δίαιταν εἰς τὴν Βορματίαν τὸ 1521, εἰς τὴν δποίαν προσῆλθε καὶ ὁ Λούθηρος. Ὁ Λούθηρος ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν ὑπερήσπισε μετὰ παροησίας τὰς ἀρχάς του.

Ο Λούθηρος ἐπρέσβευεν ὅτι μόνη ἡ Ἅγια Γραφὴ εἶναι ἡ γνησία πηγὴ πάσης χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι διαδεδομένη αὕτη εἰς τὸν λαὸν εἰς γλῶσσαν ἐννοούμενην ὑπὲντοῦ· ὅτι ἡ θεία λειτουργία πρέπει νὰ τελῆται εἰς γλῶσσαν καταληπτὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ὅχι εἰς τὴν λατινικήν, ἡ δποία εἶναι ἀκατάληπτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ· ὅτι ἡ ἀγαμία τοῦ κλήρου καὶ ὁ μοναστικὸς βίος πρέπει νὰ καταργηθοῦν· δισαύτως νὰ καταργηθῇ ἡ προσκύνησις τῶν ἄγιων καὶ τῶν εἰκόνων. Ἐκ τῶν ἐπτὰ δὲ μυστηρίων ὁ Λούθηρος παρεδέκετο μόνον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέρριπτεν ὡς περιττά.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθῆρου ταχέως διεδόθη εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, διηγόλυνε δὲ μεγάλως τὴν διάδοσιν αὐτῆς καὶ ἡ μετάφρασις τῆς Ἅγιας Γραφῆς εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν, γενομένη ὑπὸ τοῦ Λουθῆρου. Πανταχοῦ, δπού εἰσήγετο ἡ διδασκαλία τοῦ

Λουθήρου, τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα μετερρυθμίζοντο ἐκ θεμελίων.

Τὸ 1529 συνεκροτήθη σύνοδος εἰς τὴν Σπείραν πρὸς διακανόνισιν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων.¹ Ἡ σύνοδος αὗτη ἔξέδωκεν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἡμποδίζετο ἡ περαιτέρω ἔξαπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως οἱ Λουθηρανοί, ἔξ οὐ καὶ διαμαρτυρόμενοι (protestans) ἐκλήθησαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1530) οἱ Λουθηρανοί, θέλοντες νὰ δηλώσουν ὅτι ἐπεθύμουν μόνον τὴν κατάπαυσιν τῶν καταχρήσεων τοῦ Πάπα καὶ τοῦ ιεράρχου, ὅχι δὲ καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῆς θρησκείας, ὑπέβαλον εἰς τὴν ἐν Αὐγούστῃ συνελθοῦσαν σύνοδον τὴν «διμολογίαν τῆς πίστεως των», ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς θρησκείας αὐτῶν.² Ἀλλὰ καὶ ἡ διμολογία αὕτη ἀπεδοκιμάσθη ὡς αἰρετικὴ καὶ ἡ ἔξαπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως ἀπηγορεύθη μὲ βαρυτάτας ποινάς.

Ἐν τούτοις ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ Λουθήρου ἔξηπλώθη καὶ εἰς ἄλλας γερμανικὰς χώρας. Καὶ ἔξερον γὰρ μὲν μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων τὸ 1546 πόλεμος, ἀλλὰ μετὰ διαφόρους τροπάς τοῦ πολέμου συνωμοιογήθη τὸ 1552 σινθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετράπη εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τῆς Αὐγούσταιας διμολογίας θρησκευτικὴ ἐλευθερία. Μετὰ τοία δὲ ἔτη ἦτοι τὸ 1555 κατωρθώθη ἡ ἐν Αὐγούστῃ θρησκευτικὴ εἰρήνη, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετράπη εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους νὰ ἀσκοῦν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας τῶν καὶ νὰ ἔχουν ἵσα πολιτικὰ δικαιώματα πρὸς τοὺς καθολικούς.

β) Ἐν Ἐλβετίᾳ—Ζβίγγλιος—Καλβῖνος.—Ολίγον μετὰ τὴν ἐμπάνισιν τοῦ Λουθήρου ἔξανέστη κατὰ τῶν τελονυμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καταχρήσεων ὃ ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἐλβετίας ἱεροκήρυξ Ζβίγγλιος, ἀνὴρ μεγάλης παιδείας καὶ φιλελευθέρων ἀρχῶν.³ Ο Ζβίγγλιος ἐπεδίωξε διὰ τῆς διδασκαλίας του ὅχι μόνον τὸν καθαρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πᾶσαν κατάχρησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ βίου. Φρονῶν δὲ ὅτι πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἀπορρέει ἐκ τῆς κοινότητος, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ «Μεγάλου Συμβουλίου», τὸ ὁποῖον ἔχει εἶναι ἡ κοινότης, προέβη εἰς πλήρη μεταβολὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, ἀπομακρύνας ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν εἰκόνας, σταυρούς, λαμπάδας, βωμοὺς καὶ μουσικὰ ὄργανα. Ἀλλ᾽ ὅπως ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ Λουθήρου εἰς τὴν Γερμανίαν, οὕτω καὶ τοῦ Ζβίγγλιον ἡ μεταρρυθμίσις εἰς τὴν Ἐλβετίαν προσέκρούσσεν εἰς πολλὰ

ἐμπόδια κατὰ τὴν διάδοσιν αὐτῆς καὶ πόλεμος ἐμφύλιος ἔξερχάγη μεταξὺ τῶν διπαδῶν αὐτοῦ καὶ τῶν καθοικῶν. Παρὰ τὴν Καπέλλην οἱ διπαδοὶ τοῦ Ζβιγγλίου ἐνικήθησαν καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς ἐφονεύθη. Ἐν τούτοις ἡ διάδοσις τῆς μεταρρυθμίσεως δὲν ἀνεκόπη.

Δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζβιγγλίου ἀνεφάνη εἰς τὴν Γενεύην ἔτερος μεταρρυθμιστής, ὁ Ἰωάννης Καλβῖνος. Ὁ Καλβῖνος ἥγωνίσθη τὰ εἰσαγάγγι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν κοινωνίαν τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα, παρέχων αὐτὸς τὸ παράδειγμα βίου ἀπλοῦ καὶ ἥθους αὐστηροῦ. Ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὰς τελετὰς ἀνέτρεχεν εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους καὶ διέτασσε μεγίστην ἀπλότητα. Ὅπως ὁ Ζβίγγλιος, οὗτος καὶ ὁ Καλβῖνος ἔξεβαλεν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν πάντα κόσμον καὶ περιώρισε τὴν λατρείαν εἰς προσευχήν, εἰς κήρυξιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εἰς ψαλμοὺς τοῦ Δαυΐδ, οὐδεμίαν δὲ ὅλην ἐκκλησιαστικὴν ἕοτε τὴν παρεδέχετο πλὴν τῆς Κυριακῆς, ἣτις ἐωρτάζετο αὐστηρῶς. Τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ Καλβῖνος ἀνέθετεν εἰς πρεσβυτέριον, τὸ διποῖον ἀπετελεῖτο ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, τοὺς δὲ ιερεῖς ἔξελεγον αἱ κοινότητες. Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, Ἀγγλίαν, Οὐγγαρίαν καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν.

Ο Καλβῖνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΙΣ' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΙΗ' ΑΙΩΝΟΣ

24. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία

Ἡ Γερμανία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, ἔκαστον

δ' ἐκ τούτων ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ λαϊκοῦ ἡγεμόνος ἢ ὑπὸ ἐπικόσπου. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ἦσαν ἐπτὰ καὶ ἀρχὰς καὶ μετὰ τὸ 1648 ὅκτω, ἐκαλοῦντο δὲ ἐκλέκτορες, διότι, ὅταν ἔχθρευεν δὲ αὐτοκρατορικὸς θρόνος, αὐτοὶ ἐξέλεγον τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ὅστις συνήθως ὠνομάζετο «αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων» καὶ ἀνεγνωρίζετο ως πυρίαρχος ἀπὸ ὅλους τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας. Ἀπὸ τοῦ 1273 μέχρι τοῦ 1806 πλὴν μικρῶν διαλειμμάτων τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα τῆς Γερμανίας παρέμεινεν εἰς τὸν οἶκον τῶν Ἀψβούργων, ἥδευον δὲ οἱ Ἀψβούργοι αὐτοκράτορες εἰς τὴν Βιέννην.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰώνος ἐξελέχθη αὐτοκράτωρ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ Νεαπόλεως Κάρολος Α' ὑπὸ τὸ δόνομα Κάρολος Ε'. Ἐπ' αὐτοῦ ἐπῆλθεν δὲ πρῶτος ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τοῦ Ἀψβούργικου καὶ τοῦ Γαλλικοῦ οἴκου, βασιλεύοντος ἐν Γαλλίᾳ τοῦ Φραγκίσκου Α'. Διεξήχθησαν δὲ τέσσαρες μακροχρόνιαι πόλεμοι καὶ κατὰ τοὺς τέσσαρας ἐνικήθη δὲ Φραγκίσκος καὶ ἀπώλεσε τὰ δουκάτα τῆς Βουργουνδίας καὶ τοῦ Μεδιολάνου. Τὸ 1556 ὁ Κάρολος Ε' παρηγήθη καὶ τὰ μὲν βασίλεια τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Νεαπόλεως, τὸ Μεδιόλανον καὶ τὰς Κάτω Χώρας, αἵτινες ὑπῆγοντο ὑπὸ τὸ ισπανικὸν στέμμα, ἀφῆκεν εἰς τὸν νότον τοῦ Φίλιππον Β', τὸ δὲ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα τῆς Γερμανίας εἰς τὸν ἀδελφόν του Φερδινάνδον Α'.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰώνος ἐξερράγη εἰς τὴν Γερμανίαν θρησκευτικὸς πόλεμος μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων, δικαλούμενος Τριανονταετῆς (1618—1648). Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν καθολικῶν ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἀνεμίχθησαν ὑπὲρ τῶν διαμαρτυρομένων ἡ Δανία καὶ ἡ Σουηδία, κατόπιν δὲ καὶ ἡ Γαλλία. Ὁ στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος Φερδινάνδου Β' Βαλλενστάϊν ἐνίκησε τὸν βασιλέα τῆς Δανίας Χριστιανὸν Δ' καὶ τὸν ἡγάγκασε ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τοῦ πολέμου, εἰσβαλὼν δὲ εἰς τὰς χώρας τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων προέβη εἰς ἀγρίας καταστροφὰς καὶ ληστεύσεις. Ἀλλ' ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταύος Ἀδόλφος ἐνίκησε τὸν Βαλλενστάϊν ἐν πεισματωδεστάτῃ μίχῃ παρὰ τὴν Λουτσένην, ἐπεσεν δύμως καὶ αὐτὸς ἐνδόξως. Μετὰ τὴν ἐνεργὸν ἐπέμβασιν τῆς Γαλλίας, τὴν ὅποιαν ἐκυβέρνα διάδοξος πολιτικὸς Ρισελιέ, δικαλούμενος ἐληξε τὸ 1648 διὰ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης, ἥτις συνωμολογήθη καὶ ὑπεγράφη ἐπ' ὀφελείᾳ μὲν τῆς Γαλλίας, ἐπὶ μεγάλῃ δὲ βλάβῃ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

“Η Βεστφαλική εἰρήνη ἔχει μεγίστην σημασίαν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ιστορίᾳ. Δι’ αὐτῆς α’) ἡ Γερμανικὴ δύμοσπονδία ἔλαβεν ὁργανισμὸν κανονικώτερον, οἱ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας ἔγιναν οἱ ἀληθεῖς ἀρχηγοὶ τῶν κυβεργήσεών των, δὲ αὐτοκράτωρ δὲν ἦτο πλέον παρὰ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου· β’) τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἐκανονίσθησαν δριστικῶς καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀντιπάθεια κατηγυράσθη. Ἀπὸ τοῦ 1648 ἡ θρησκευτικὴ διαφορὰ ἔπαινε πλέον νὰ διαιρῇ τὰ κράτη καὶ νὰ κανονίζῃ τὴν πολιτικὴν αὐτῶν. “Η Βεστφαλικὴ εἰρήνη ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ παρεσκεύασε τὴν ὑπεροχὴν τοῦ γαλλικοῦ οἴκου τῶν Βουρβώνων.

25. Ἰσπανία.

Ἐπὶ Φίλιππου Β’ (1556—1598) ἡ Ἰσπανία ἦτο τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ κόσμου, περιλαμβάνονταν ἐκτὸς τῶν προειδημένων χωρῶν καὶ τὰς ἐκ τῆς Ἰσπανίας ἔξαρτωμένας χώρας εἰς τὴν Ἀμερικὴν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Ἄλλ’ ὁ μισάνθρωπος οὗτος βασιλεὺς εἰργάσθη διὰ παντὸς μέσου νὰ καταστρέψῃ τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κράτους του. Ὁ Φίλιππος Β’ ἦτο μανιώδης καθολικός, ὃς σκοπὸν δὲ τοῦ βίου του ἔταξε α’) ν’ αὐξήσῃ ἀκόμη περισσότερον τὴν δύναμίν του, β’) νὰ ἐκριζώσῃ τὸν προτεσταντισμὸν καὶ γ’) νὰ ἐκμηδενίσῃ πᾶσαν ἐλευθερίαν καὶ πᾶν δικαίωμα τῶν λαῶν.

Καὶ πρῶτον διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως καὶ διὰ τῶν πυρῶν, ἐπὶ τῶν ὅποιων ἀθρόοι ἐρρίπτοντο οἱ αἵρετικοὶ καὶ ἔκαίοντο, ἥδυνήθη, νὰ ἔξαλειψῃ πᾶν ἵχνος αἵρετικῶν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἰς τὴν Νεάπολιν, ὃπου εἶχεν εἰσαχθῆ ὁ προτεσταντισμός, ἀλλὰ συγχρόνως ἔξηφάνισε καὶ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν χωρῶν τούτων. Ἐπειτα ἐπολέμησε κατὰ τῆς Γαλλίας ἀνεπιτυχῶς. Ἐπίσης ἐπολέμησε καὶ κατὰ τῶν Τούρκων, ἔχων συμμάχους τὸν Πάπαν καὶ τὴν Ἐνετίαν. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ὁ ἐτεροθαλῆς ἀδελφὸς τοῦ Φίλιππου Β’ Δὸν Ἰωάννης τὸ 1571 κατεναυμάχησε τοὺς Τούρκους περὶ τὰς Ἐχινάδας νήσους τῆς Ἀκαρνανίας. Ἡ ναυμαχία αὕτη φέρει τὸ δνομα «ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου», διότι οὕτω δινομάζετο διοικητικῶς ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἡ Ἀκαρνανία.

Αἱ Κάτω Χῶραι εἶχον ἐλευθερίας καὶ προνόμια. Ὁ Φίλιππος

Β' ήθέλησε νὰ τὰς κυβερνήσῃ ως Ἰσπανικὰς ἐπαρχίας. 'Αλλ' οἱ Κατωχωρῖται πάντες, εὐγενεῖς καὶ ἴδιωται, καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι, ἔλαβον τὰ ὅπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐλευθεριῶν των. 'Ο πόλεμος οὗτος διήρκεσεν 80 ἔτη, διέσεισε δ' ἐκ θεμελίων τὴν Ἰσπανικὴν μοναρχίαν καὶ ὀδήγησεν αὐτὴν εἰς τὸν ὄλεθρον. Τοὺς Κατωχωρίτας ἐβοήθει ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ. 'Ο Φίλιππος Β' ἐξώπλισε μέγαν καὶ φοβερὸν στόλον, τὴν Ἀρτητον ἀρμάδαν, καὶ ἐξαπέστειλε κατὰ τῆς Ἀγγλίας. 'Αλλ' ἡ μεγάλη αὕτη ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἰσπανίας κατεστράφη καὶ ἀπὸ τότε χρονολογεῖται ἡ θαλασσοκρατία τῆς Ἀγγλίας. 'Ο Φίλιππος Β' ἀπέθανεν, ἀλλ' ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν κατόπιν δύο βασιλέων Φιλίππου Γ' καὶ Φιλίππου Δ'. Καὶ αἱ μὲν Βελγικαὶ ἐπαρχίαι ὑπετάχθησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, αἱ δὲ Ὀλλανδικαὶ ἐνεκαρτέωησαν καὶ τέλος διὰ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης ἀνεκιρύχθη ἐπισήμως ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἡγεμόνων πολιτεῶν τῆς Ὀλλανδίας.

Καθ' ὅλου εἰπεῖν ως πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ἡ Ἰσπανία καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην ἥτο ἡ μᾶλλον δεσποτικὴ καὶ μισαλλόδοξος χώρα τῆς Ευρώπης.

26. Γαλλία.

'Επὶ Λουδοβίκου ΙΒ' (1498—1514) ἥρχισεν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Καὶ ὁ Φραγκίσκος Α', διάδοχος τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ', ὑπεστήριξε πολὺ καὶ προήγαγε τὰς τέχνας· δι' αὐτὸν καὶ πατήρ τῶν τεχνῶν ὠνομάσθη. 'Ο Φραγκίσκος Α' διεξήγαγεν, ως εἰδομεν, τέσσαρας ἀτυχεῖς πολέμους πρὸς τὸν Κάρολον Ε', αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας. 'Ηλθεν διμος εἰς σχέσεις μὲ τὸν Οθωμανὸν σουλτάνον Σουλεϊμάν Β' καὶ συννωμολόγησε μετ' αὐτοῦ συνθήκην, διὰ τῆς δοπίας ἡ Γαλλία ἐπέτυχε τὴν προστασίαν (προτεκτοράτον) ἐπὶ τῶν ἀγίων τόπων, τὸ δικαίωμα νὰ ἰδούγῃ τραπέζας εἰς τοὺς ἐμπορικὸν λιμένας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου ὑπὸ μόνην τὴν γαλλικὴν σημαίαν. 'Αλλ' ἐνῷ εἰς ὅλα τὰ ἀλλα ἥτο νεωτεριστής ὁ Φραγκίσκος Α', εἰς τὸ θρήσκευμα ἔμεινεν ἀκλόνητος καὶ κατεδίωξε σκηνοφῶς πάντα διαμαρτυρόμενον. 'Ἐν τούτοις ὁ καλβινισμός, ἀφοῦ προσείλκυσε τὸν πλάγιον κλάδον τοῦ βασιλεύοντος Βαλεσιανοῦ οἴκου, τὸν Βουρβωνικόν, ἥδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ εἰς πολλὰς χώρας τῆς νοτίου Γαλλίας.

Ἐπὶ Φραγκίσκου Β', ὅστις εἶχε σύζυγον τὴν Μαρίαν Στούαρτ βασίλισσαν τῆς Σκωτίας, ἔξερχογάησαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἐμφύλιοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων. Τῶν καθολικῶν προϊσταντο οἱ θρησκομανεῖς Γυζῖαι, θεῖοι τῆς Μαρίας Στούαρτ, τῶν δὲ διαμαρτυρομένων, οἵτινες εἰς τὴν Γαλλίαν ὀνομάζοντο Οὐγενότοι, προϊσταντο οἱ Βουρβώνοι. Οἱ πόλεμοι οὗτοι διήρκεσαν ἐπὶ 40 ἔτη καὶ ἐπροξένησαν ἀνυπολογίστους καταστροφὰς εἰς τὴν Γαλλίαν. Εἶναι ιστορικὴ ἡ νῦν τοῦ Ἀγίου Βαρθολομαίου (13—14 Αὐγούστου 1572), καθ' ἣν οἱ καθολικοὶ προέβησαν εἰς ἀθρόας σφαγὰς τῶν διαμαρτυρομένων ἐν Παρισίοις. Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Ἐρρίκου τοῦ Γ', ἀδελφοῦ τοῦ Φραγκίσκου Β', δὲ Βαλεστανὸς οίκος ἐξέλιπεν, δὲ θρόνος τῆς Γαλλίας περιῆλθεν εἰς τὸν διαμαρτυρόμενον Βουρβωνίδην Ἐρρίκον, ὅστις ἔφερε τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Ναυάρας καὶ ἥτο ἀρχηγὸς τῶν διαμαρτυρομένων.

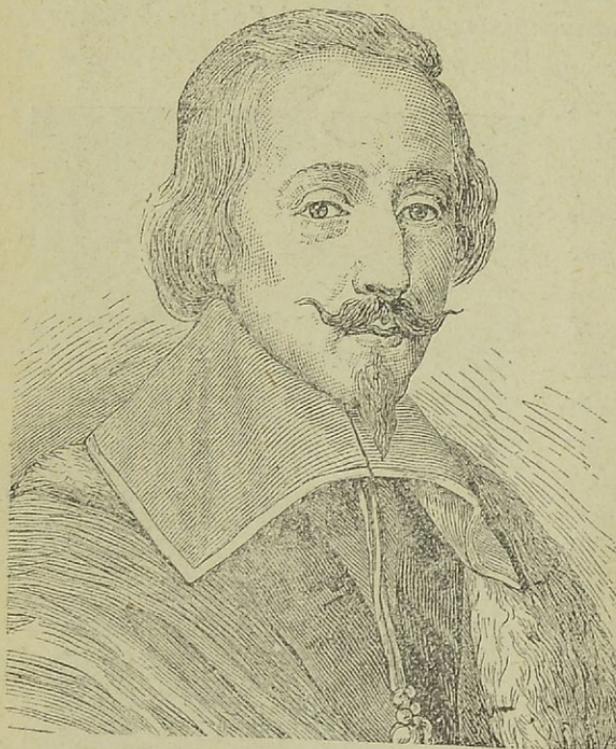

‘Ο ‘Ἐρρίκος Δ’.

Δυναστεία τῶν Βουρβώνων. — ‘Ο ‘Ἐρρίκος Δ’ (1589—1610) εἶναι ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας τῶν Βουρβώνων ἐν Γαλλίᾳ καὶ βασιλεὺς ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν ἔξοχος. Ἄλλ’ ὅταν οὗτος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας, δὲ ἐμφύλιος πόλεμος ἐμαίνετο. Πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πολέμου αὐτοῦ δὲ Ἐρρίκος Δ’ ἔκρινε καλὸν γὰρ προσέλθῃ εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Τότε αἱ ἀντίπαλοι μερίδες ὑπετάχθησαν καὶ ἀνεγνώρισαν τὸν Ἐρρίκον ως νόμιμον βασιλέα. Ἐν τούτοις δὲ Ἐρρίκος Δ’ δὲν ἐλησμόνησε τοὺς πρώην ὄμοιθρίσκους του Οὐγενό-

τους παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, πολιτικὰ δικαιώματα ἵσα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν, καὶ ἄλλα προνόμια.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΓ', υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ἐρρίκου Δ', ἐκβέρνα τὴν Γαλλίαν ὁ μέγας πολιτικὸς Ῥισελιέ. Ὁ Ῥισελιέ δύο

Ο Ῥισελιέ.

τινὰ ἐπεδίωξεν, ἐσωτερικῶς μὲν νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἀλαζόνας εὐγενεῖς καθιστῶν τὴν βασιλικὴν ἔξουσίαν ἀπεριόριστον καὶ νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τοὺς νόμους τοῦ κράτους τοὺς Οὐγενότους, οἵτινες ἀπετέλουν εἰς τὴν νότιον καὶ δυτικὴν Γαλλίαν κράτος ἐν κράτει ἔχοντες μάχιμον δύναμιν καὶ ὀχυρὰς πόλεις καὶ ἄλλα προνόμια, ἐξωτερικῶς δὲ ν' ἀνατρέψῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἀφριδογυικοῦ οἴκου

καθιστῶν τὴν Γαλλίαν τὸ πρῶτον κράτος τῆς Εὐρώπης. Καὶ πρῶτον κατέβαλε διὰ δύο πολέμων τοὺς Οὐγενότους καὶ ἀφήρεσεν ἀπὸ αὐτοὺς τὰ φρούρια, τὰ δόποια κατεῖχον, ἀφῆκεν δῆμος εἰς αὐτοὺς τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, τὰ δόποια εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτοὺς ὁ Ἐρρίκος Δ'. Ἐπειτα ἐστράφη κατὰ τῶν εὐγενῶν καὶ ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἐθανάτωσεν, ἄλλους δὲ ἡνάγκασε νὰ σωθοῦν διὰ τῆς φυγῆς. Οὕτω ἐξέπνευσεν εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ φεονδαλισμός, ἥ δὲ βασιλικὴ ἔξουσία κατέστη ἀπεριόριστος. Μετὰ ταῦτα ὁ Ῥισελιέ ἀναμιχθεὶς εἰς τὸν Τριακονταετῆ ἐν Γερμανίᾳ πόλεμον ἐπέτυχε τὴν ταπείνωσιν τοῦ Ἀφριδογυικοῦ οἴκου. Διὰ τῆς

Βεστφαλικῆς εἰρήνης ἡ διεύθυνσις τῶν διεθνῶν συμφερόντων τῆς
Εὐρώπης περὶ ἡλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ο Ρισέλιε ἐπροστάτευσε πολὺ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστῆ-

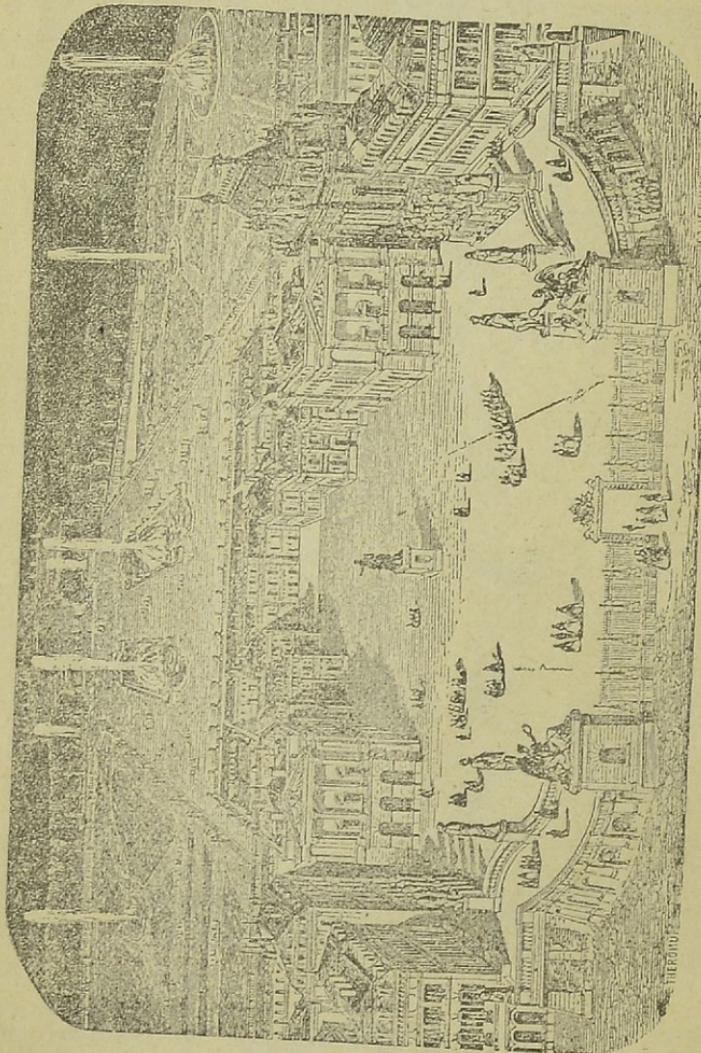

‘Ο Λουδοβῖκος ΙΔ’.

μας. Αὐτὸς ὤδοντε τὸ 1635 τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν, ἐθνικὸν σωματεῖον ἀποτελούμενον ἐκ 45 διαπρεπῶν λογογράφων καὶ ποιητῶν. Η Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἔργον ἔχει νὰ διακανονίζῃ καὶ προάγῃ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν.

Τὸν Λουδοβῖκον ΙΓ' διεδέχθη ὁ υἱός του Λουδοβῖκος ΙΔ' ἐν

ηλικία πέντε ἑτῶν. Κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα αὐτοῦ τὸ κράτος ἐκβέροντα δὲ πρωθυπουργὸς Μαζαρῖνος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαζαρίνου δὲ Λουδοβίκος ΙΔ', ἐνηλικιωθείς, δὲν διώρισε κανένα πρωθυπουργόν, ἀνέλαβε δὲ τὴν κυβέντησιν δὲ ίδιος, καὶ ἐπὶ 50 ἔτη ἐκ-

Βερσαλλίαι.

βέροντες τὴν Γαλλίαν ἀπεριορίστως, ἔχων βιηθοὺς τὸν ἔξοχον οἰκονομούόγον Κολβέρτον καὶ τὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτῶν Αουβονά, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡ Γαλλία κατέστη πραγματικῶς ἡ πρώτη δύναμις τῆς Ευρώπης.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι ἀνῆλθον ἐν Γαλλίᾳ εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμήν. Τότε ἔζησαν οἱ μεγαλύτεροι ποιηταί, πεζογράφοι καὶ καλλιτέχναι, ὅπινες ἐλάμπουνταν τὴν βασιλείαν τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλέως. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐπιφανέστευοι ὑπῆρξαν οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ Κορνήλιος καὶ Πακίνας, ὁ κωμικὸς Μολιέρος, ὁ σατυρικὸς Μπουαλώ, ὁ μυθογράφος Λαφονταίνος, ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὥντωρ Βοσσούνετος καὶ ἄλλοι.

Οἱ Λουδοβίκοι ΙΔ' ἀποφεύγων τὸν θόρυβον καὶ τὴν τύρβην τῶν Παρισίων διέτριψεν εἰς τὰς Βερσαλλίας, προάστειον τῶν Παρισίων. Τὰ μεγαλοπρεπέστατα ἀνάτορά του ἐθεωροῦντο καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην ὡς πρότυπα φιλοκαλίας, ἢ δὲ πολυτέλεια καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς γαλλικῆς αὐλῆς ἥτο τοιαύτη, διποίαν δὲν εἶχεν ἵδει ἔως τότε δικόσμος. Οἱ γαλλικοὶ συρροὶ καὶ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἐπεκράτησαν ἔκτοτε εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἀνωτέρων εὐρωπαϊκῶν τάξεων καὶ τῶν αὐλῶν, ἢ δὲ γαλλικὴ γλῶσσα ἀντικατέστησεν ἐν τῇ διπλωματίᾳ τὴν λατινικήν.

Οἱ Λουδοβίκοι ΙΔ' ἀγόμενος ὑπὸ ἀκρατήτου φιλοδοξίας ἐπεχείρησε διαφόρους ἐξωτερικοὺς πόλεμους καθ' ὅλης σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, οἱ διοῖοι ἐν τῇ ἴστορίᾳ δονομάζονται Ἀηστρικοί, διότι αἱ αἰτίαι αὐτῶν ἦσαν ἀδικοὶ καὶ παράνομοι. Ἀλλ' ἀφ' ἐνὸς οἱ μακροχρόνιοι καὶ δαπανηρότατοι οὗτοι πόλεμοι, ἀφ' ἑτέρου η πολυτέλεια τῆς ἀκολασταινούσης αὐλῆς καὶ αἱ πολυπληθεῖς ἀσωτίαι ἐξήγντλησαν τοὺς πόρους τοῦ κράτους καὶ τὸ ἔως τότε ἀκμάζον γαλλικὸν κράτος ἥρχισε νὰ βαίνῃ πρὸς τὴν παρακμήν του.

27. Ἄγγλια.

Δυναστεία τῶν Τυδώρ.— Απὸ τοῦ 1485 μέχοι τοῦ 1603 ἥρξεν ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ δυναστεία τῶν Τυδώρ. Οἱ Ἐρρίκος Η', βασιλεὺς τυραννικὸς καὶ ἴδιότροπος, κατήργησεν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν πνευματικὴν ἔξουσίαν τοῦ Πάπα κοὶ ἰδρυσεν ἴδιαν Ἐκκλησίαν, τὴν Ἀγγλικανικήν, τῆς διοίας ἀρχηγὸς ἀνεκηρύχθη αὐτός. Οἱ Ἐρρίκος Η' ἔλαβεν ἔξι συζύγους.

Ἐπὶ τοῦ Ἐδουάρδου Σ', υἱοῦ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἐρρίκου Η', ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κανταουρίας Θωμᾶς Κράμμερος μετερρύθμισε τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγαγών εἰς αὐτὴν κανονοτομίας κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ προτεσταντισμοῦ, οἷον κατήργησε τὴν λατινικὴν

γλῶσσαν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, ἔξεβαλεν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τὰς εἰκόνας καὶ τὰ θυσιαστήρια, διετήρησεν δύμως τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα· διὰ τοῦτο ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ὁνομάζεται καὶ Ἐπισκοπική.

Ἡ διαδεχθεῖσα τὸν Ἐδουάρδον Σ' ἀδελφή του Μαρία Τυδώρῳ ἀποκατέστησεν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν πνευματικὴν ἔξουσίαν τοῦ Πάπα καὶ κατεδίωξε σκληρότατα τοὺς διαμαρτυρομένους. Ἀλλ' ἡ βασίλισσα αὐτῇ διλύγον χρόνον ἐβασίλευσεν, ἢ δὲ διαδεχθεῖσα αὐτὴν ἑτεροθαλῆς ἀδελφή της Ἐλισάβετ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ προτεσταντισμοῦ, καὶ ἐκανόνισε τὰ ὅρησκευτικὰ πράγματα ὡς εἶχον κανονισθῆναι ὑπὸ τοῦ Κραμμέρου ἐπὶ Ἐδουάρδου Σ'. Ἡ ψηφιστευτικὴ δμοιογία, ἣτις εἶχε συνταχθῆναι ὑπὸ τοῦ Κραμμέρου, ἀναθεωρηθεῖσα ὑπὸ συνόδου κληροκῶν ἐψηφίσθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἀποτέλεσι μέχρι σήμερον τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' οἱ καλβινικοὶ ἀπέρριπτον τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, καὶ ἐπειδὴ ἥθελον τὴν Ἐκκλησίαν καθαρὰν παντὸς καθολικοῦ τύπου ὠνομάζοντο πουριτανοί. Ἐπίσης ὠνομάζοντο πρεσβυτεριανοί, διότι ἀνέθετον τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς πρεσβυτέριον (ἰδ. σ. 39).

Ἡ Ἐλισάβετ ὑπῆρξε μεγάλη βασίλισσα καὶ ἐπὶ αὐτῆς (1558—1603) ἡ Ἀγγλία ἀνῆλθεν εἰς μεγάλην ἀκμήν, Πολυθρόληπτος ὑπῆρξεν ἡ ἀντιζηλία τῆς Ἐλισάβετ πρὸς τὴν Μαρίαν Στούαρτ, βασίλισσαν τῆς Σκωτίας, Ἡ Μαρία Στούαρτ, ὡς προείπομεν, ἡτο σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φραγκίσκου Β'. Ὑποστηριζομένη αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Πάπα ὡς καθολική, ἀντεποιεῖτο τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου ὡς συγγενῆς τοῦ Ἐρρίκου Η' ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ Ἐλισάβετ ἔνεκα τοῦ παρανέου γάμου τῆς μητρός της Ἀννης Βόλεϋν μετὰ τοῦ Ἐρρίκου Η' κανὲν δικαίωμα δὲν εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου. Ο Φραγκίσκος Β' ἀπέθανεν ἄτεκνος καὶ ἡ Μαρία Στούαρτ ἡναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὸ στέμμα αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ Μαρία μετέφερεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Σκωτίας ὅλην τὴν διαφθορὰν καὶ τὴν ἀκολασίαν τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Τοῦτο δὲ καὶ διότι ἡ Μαρία ἐνέμενεν εἰς τὸν καθολικισμὸν ἐπροκάλεσε τὸ μῆσος τῶν πρεσβυτεριανῶν Σκώτων, τὸ δόπονον μῆσος ἀπέληξεν εἰς ἐπανάστασιν. Ἡ Μαρία ἡναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀγγλίαν καὶ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῆς Ἐλισάβετ. Ἀντὶ τούτου δύμως ἐφυλακίσθη κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς Ἐλισάβετ καὶ παρέμεινεν 18 ἔτη ἐν τῇ φυλακῇ· κατηγορηθεῖσα δὲ ὡς συνένοχος συνωμιοσίας κατὰ τῆς ζωῆς τῆς Ἐλισάβετ κατεδι-

κάσθη ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ δικαστηρίου εἰς θάνατον καὶ ἐφονεύθη τὸ 1587.

Ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ ἥκμασεν δὲ Σαιξηνήρ, ὁ μέγιστος τῶν τραγικῶν ποιητῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου, καὶ δὲ Βάκων, εἰς ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας. Ἡ Ἐλισάβετ, ἡτις παρέμεινεν ἄγαμος, δταν ἀπέθνησκεν ὅρισεν ὡς διάδοχον τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον Σ, υἱὸν τῆς Μαρίας Στούαρτ ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου της.

Δυναστεία τῶν Στούαρτ.—^oΟ Ἰάκωβος ἤνωσε τὸ βασίλειον τῆς Σκωτίας μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἔλαβε τὴν προσωνύμιαν «Ἰάκωβος Α' βασιλεὺς τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας». ^oΟ Ἰάκωβος Α' ἦνόρι πολὺ τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν, διότι αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς συνεφώνοντο μὲ τὰς ἀλλοκότους ἴδεας του περὶ τοῦ θείου δικαίου τῶν βασιλέων (βασιλεὺς ἐλέωθεος): διὰ τοῦτο καὶ κατεδίωξε τοὺς καθολικοὺς, προσέτι δὲ καὶ τοὺς πουριτανούς, τῶν ὅποιών τὴν διδασκαλίαν εὗρισκε πολὺ δημιουρατικήν. Ἐπειδὴ τὸ κοινοβούλιον διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν αὐθαρεσιῶν, εἰς τὰς ὅποιας συχνὰ προέβανεν ὁ εὐνοούμενος τοῦ Ἰακώβου πρωθυπουργὸς Βούκιγκαμ, ἀνὴρ ἐπιπόλαιος καὶ ἀσυνείδητος, δὲ Ἰάκωβος περιῆλθεν εἰς ὁρῆιν πρὸς τὸ κοινοβούλιον, διέλυσεν αὐτὸν καὶ πολλὰ ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων μελῶν αὐτοῦ ἐψυλάκισε.

Ο Κάρολος Α', υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἰακώβου Α' (1625—1649) ἦτο καὶ αὐτός, ὅπως δὲ πατήρ του, διαδός τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Διὰ τοῦτο καὶ διότι διετήρησεν ὡς πρωθυπουργὸν τὸν ὑπερόπτην Βούκιγκαμ, ἐπέσυρε κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ τον τὸ ἐθνικὸν μῆσος ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς βασιλείας του. Δολοφονηθέντος τοῦ Βούκιγκαμι διώρισε πρωθυπουργὸν τὸν κόμητα Στραφφόδον, κατὰ συμβουλὴν δὲ τούτου διέλυσε τὸ κοινοβούλιον καὶ ἤρχισε νὰ κυβερνᾷ ἀπολυταρχικῶς. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα ἤθελησε νὰ δειχθῇ αὐθαίρετος καὶ δεσποτικός, εἰσαγαγὼν διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κανταυρίας Λαούδου πολλοὺς νεωτερισμούς, οἵ δποῖοι περιελάμβανον καθολικὰ ἔθιμα. Ὁταν δημοσίευσε τοὺς νεωτερισμούς τούτους ἤθελησε νὰ τοὺς ἐπιβάλῃ καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν, οἱ πρεσβυτεριανοὶ Σκῶτοι ἐπανεστάτησαν καὶ νικήσαντες τὰ στρατεύματα τοῦ Καρόλου ὑπερέβησαν τὰ ἀγγλικὰ σύνορα. Τότε δὲ Κάρολος ἤναγκάσθη νὰ καλέσῃ μετὰ ἐνδεκαετῆ διακοπὴν τὸ κοινοβούλιον, τὸ δποῖον διοικάσθη **Μαρρὸν κοινοβούλιον** ἐκ τῆς μαρῷας διαρκείας του (1640—1648). Τὸ νέον

N. Βραχνοῦ. Ιστορία Γ' Ἑλληνικοῦ

ὅμως κοινοβούλιον εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν Στραφφόδον καὶ τὸν Λάουδον, καὶ οἱ δύο δὲ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Ἐπειτα τὸ κοινοβούλιον ἤρχισε νὰ προσβάλλῃ καὶ αὐτὰ τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως. Ἐκ τούτου ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ βασιλέως καὶ κοινοβουλίου. Τὰ στρατεύματα τὰ βασιλικὰ ἐνυκῆθησαν ὑπὸ τοῦ Ὀλιβιέρου Κρομβέλλου καὶ ὁ Κάρολος κατέψυγεν εἰς τοὺς Σκώτους. Οἱ Σκῶτοι ὅμως τὸν παρέδωκαν εἰς τὸ ἄγγλικὸν κοινοβούλιον εἰσαχθεῖς δὲ κατόπιν ὁ Κάρολος εἰς δίκην κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἀπεκεφαλίσθη τὸ 1649.

Δημοκρατία ἐν Ἀγγλίᾳ.—Δικτατωρία τοῦ Κρομβέλλου.—Μετὰ τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ Καρόλου Α' ἀνεκηρύχθη ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ δημοκρατία. Οἱ Σκῶτοι ὅμως δὲν ἀνεγνώρισαν τὸ νέον πολίτευμα καὶ καλέσαντες ἐξ Ὀλλανδίας τὸν υἱὸν τοῦ Καρόλου Α' ἀνεκηρύξαν αὐτὸν βασιλέως Κάρολον Β'. Τοῦτον ἀνεγνώρισε καὶ ἡ Ἰρλανδία. Ἄλλος Κρόμβελλος ἐκστρατεύσας κατὰ τῆς Ἰρλανδίας μετέβαλεν αὐτὴν εἰς ἔρημον. Ἐπειτα δὲ στραφεὶς κατὰ τῆς Σκωτίας ἐνύκησε κατ' ἐπανάληψιν τὸν Κάρολον Β' καὶ τὸν ἡνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς Γαλλίαν.

Ἄλλος ἡ ὑπέρμετρος δύναμις τοῦ Κρομβέλλου ἐκίνησε τὸν

φθόνον τοῦ κοινοβουλίου. Τότε ὁ Κρόμβελλος διέλυσε τὸ κοινοβούλιον καὶ συνέταξε νέον πολίτευμα, κατὰ τὸ δόποιον τὴν νομοθετικὴν ἔξουσίαν ἔμελλε να ἔχῃ κοινοβούλιον ἐκ 400 μελῶν, τὴν δὲ ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν μετὰ τῆς ἀνωτάτης ἀρχηγίας τῶν κατὰ ἔφράν καὶ πασὰ θάλλασαν δυνάμεων εἰς ἀνὴρ ἴσοβιώς ὡς «λόρδος προστάτης». Τοιοῦτος ἔγινεν ὁ Κρόμβελλος. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἡ Ἀγγλία ἀνῆλθε καὶ πάλιν εἰς ἀκμὴν μεγαλυτέραν ἐκείνης, εἰς τὴν ὥποιαν εἶχεν ἀνέλθει

Παλινόρθωσις τῆς δυναστείας τῶν Στούαρτ καὶ νέα κατάλυσις αὐτῆς.—Οὐτῷ μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κρομβέλλου

Ο Κρόμβελλος.

στρατηγὸς Μόγκιος ἀποκατέστησεν ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου τὸν Κάρολον Β'. Ὁ Κάρολος Β' ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον μὲ δλα τὰ ἔλαττώματα τοῦ οἴκου του. Περιελθὼν εἰς ὅηξιν πρὸς τὸ κοινοβούλιον διέλυσεν αὐτό. Ἀλλὰ τὸ νέον κοινοβούλιον διέκειτο ἔτι μᾶλλον δυσμενῶς πρὸς τὸν βασιλέα καὶ ἡνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπικυρώσῃ τὸν ψηφισθέντα νόμον «περὶ προσωπικῆς ἐλευθερίας». Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον κανεὶς δὲν ἐπροφυλακίζετο ἄνευ ἐντάλματος τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς; ὁ δὲ συλληφθεὶς ἐπρεπεν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν νὰ εἰσαχθῇ εἰς δίκην, εἰς τινας δὲ περιστάσεις ἥδυνατο καὶ νὰ ἀπολυθῇ ἐπὶ χρηματικῇ ἔγγυήσει. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους ἐσχηματίσθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰ δύο μεγάλα πολιτικὰ κόμιματα, τῶν Τορύων ἥτοι τῶν συντηρητικῶν καὶ τῶν Οὐίγων ἥτοι τῶν φιλελευθέρων. Τὰ κόμιματα ταῦτα ὑφίστανται μέχρι σήμερον.

὾ Κάρολος Β' ἐκήρυξεν ἀληθῆ διωγμούν κατὰ τοῦ κόμιματος τῶν φιλελευθέρων καὶ ἐβασίλευσεν αὐταρχικῶς μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ διαδόχου Ἰακώβου Β' ἐξερράγη ἀπανάστασις εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀνετράπη ἐκ νέου ἡ δυνάστεια τῶν Στούαρτ, ὁ δὲ θρόνος τῆς Ἀγγλίας περιῆλθεν εἰς τὸν πρίγκιπα τῆς Ὀράγγης Γουλιέλμου Γ', γαμβρὸν ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Ἰακώβου Β'. Ὁ Γουλιέλμος Γ' ἐκήρυξεν ἀνεξιθρησκείαν καὶ καθόλου διετίθησε πολιτικὴν συνδιαλλακτικήν. Ἐπὶ Γουλιέλμου Γ' τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα ἔλαβε πλήρη τὴν ἀνάπτυξίν του.

Ἐπὶ τῆς Ἀννας, γυναικαδέλφης καὶ διαδόχου τοῦ Γουλιέλμου Γ', συνέχωνεύθησαν τὰ κοινοβούλια τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Σκωτίας εἰς ἓν καὶ οὕτω κατέστη τελεία ἔνωσις τῶν δύο χωρῶν εἰς ἓν κράτος. Τῆς Ἀννας ἀποθανούσης ἀτέκνου, ὁ θρόνος τῆς Ἀγγλίας περιῆλθεν εἰς τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Ἀννοβέρου Γεώργιον, ὅστις ἦτο ἐκ μητρὸς δισέγγονος τοῦ Ἰακώβου Α', ἐξ αὐτοῦ δὲ κατάγονται οἱ μέχρι σήμερον βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας. Ἐπὶ Γεωργίου Β', υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Γεωργίου Α', ἡ Ἀγγλία ἀφήσεσεν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν διὰ πολέμου τὸν Καναδᾶν, τὰς πλείστας τῶν Ἀντιλλῶν, καὶ τὰς παρὰ τὴν Σενεγάλην (τῆς Ἀφρικῆς) κτήσεις. Ἐκτοτε ἡ Ἀγγλία ἀπέβη παντοδύναμος κατὰ θάλασσαν καὶ ἐκυριάρχει τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου. Ἐπὶ Γεωργίου Γ' ἀπώλεσε μὲν ἡ Ἀγγλία τὰς ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ πολιτείας, αἵτινες ἔγιναν ἐλεύθεραι, ὡς θέλομεν ἵδει κατωτέρω, ἀλλὰ τὴν ἀπώλειαν ταῦτην ἀνεπλήρωσε διὰ τῆς κατακήσεως τῶν Ἰνδιῶν.

28. Πρωσσία.

Απὸ τοῦ 1445 ἡρχεν εἰς τὸ Βραδεμβούργον ὁ οἶκος τῶν Χοεντζόλλερν καὶ ὁ ἡγεμὸν τῆς χώρας ταύτης ἔφερε τὴν προσωνυμίαν ἐκλέκτορος. Απὸ δὲ τοῦ 1609 ἥνωθη μετὰ τοῦ Βραδεμβούργου καὶ τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας.

Οἱ ἀληθῆς θεμελιωτῆς τοῦ πρωσσικοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, σστις καὶ Μέγας ἐκλέκτωρ ἐπωνυμάσθη. Οὗτος αὐτοῦ καὶ διάδοχος Φρειδερίκος Α' ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν βασιλέως τῆς Πρωσσίας καὶ ἐκόσμησε τὸ Βερολίνον, καταστήσας αὐτὸν ἔδραν ἀξίαν βασιλέως, ἐπροστάτευσε δὲ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἀποστήμας· ἀλλ' ἐπειδὴ ἵτο ἐκ φύσεως μεγαλόδωρος, ἐπεβάρυνε τοὺς ἅπικρόους του μὲ φόρους ἐπαγθεῖς καὶ τὸ κράτος μὲ χρέη.

Οἱ Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' ὑπῆρξε καθ' ὅλα ἀνόμοιος τοῦ πατρός του Φρειδερίκου Α'. Ήτο τὰ μέγιστα φειδωλὸς καὶ ἔχθρος πάσης πολυτελείας. Κατήργησε τὴν πολυτέλειαν καὶ περιώρισε τὰς δαπάνας. Ή φειδωλὴ οἰκονομία του ἐστερέωσε καὶ ἐνίσχυσε τὸ κράτος. Άλλ' ἐνῷ ἵτο εἰ: ἄκρον φειδωλός, διὰ τὴν βασιλικὴν φρουρὰν ἐδαπάνα ἄπειρα ποσὰ καὶ διὰ τὴν συγκρότησιν αὐτῆς ἐστρατολόγει ἐξ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν τοὺς μεγαλοσωμοτέρους ἄνδρας· ἀποθανὼν δὲ ἀφῆκεν εἰς τὸν οὐρανὸν τοὺς μέγιστους φρουράς του καὶ διάδοχον Φρειδερίκον Β' στρατὸν καλῶς ὠργανωμένον, τὸ κράτος ἀπηλλαγμένον παντὸς χρέους καὶ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἴκανὰ ἐκατομμύρια ταλλήρων. Αἱ ἐπιστήμαις διμοσίες καὶ αἱ τέχναι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ παρημελήθησαν ἐντελῶς.

Οἱ Φρειδερίκος Β', ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας (1740-1780), ὑπῆρξεν ἀληθῶς μέγας βασιλεὺς. Απὸ μικρᾶς ἡλικίας ἡγάπησε τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν, καὶ ἐν γένει τὴν γαλλικὴν μόρφωσιν. Ως ἐκ τούτου ἐπορεύθη ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὸν πατέρα του δόδον. Αναβὰς εἰς τὸν θρόνον ἐπέδειξεν ἐκτακτὸν δραστηριότητα. Ή Πρωσσία ἵτο ἀκόμη μικρὰ καὶ δὲν ἐφαίνετο ἀξία νὰ ἐπισύρῃ τὰ βλέμματα τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Θ Φρειδερίκος σκοπὸν είχε νὰ προαγάγῃ ἐσωτεροικῶς καὶ ἐξωτεροικῶς τὴν Πρωσσίαν καὶ νὰ ἀναδείξῃ αὐτὴν ἐν ἐκ τῶν σπουδαιωτέρων κρατῶν τῆς Εὐρώπης. Διεξήγαγε δύο νικηφόρους πολέμους κατὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας, αὐτοκρατείρας τῆς Αὐστρίας, καὶ τρίτον καθ' ὅλης σκεδὸν τῆς Εὐρώπης, ἐξῆλθε δὲ ἐξ αὐτοῦ νικητὴς προκαλέσας τὸν θαυμασμὸν δλου τοῦ κόσμου. Νι. δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἴστορίας ὠνομάσθη Μέγας. Προσήρτησε δὲ

εἰς τὸ ιράτος του τὴν Σιλεσίαν καὶ ἔπιτε η Πρωσσία κατετάχθη μεταξὺ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Μετὰ τοὺς πολέμους ὁ Φρειδερίκος ἐπεδόδη μετὰ ζήλου εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀπείρων πληγῶν τοῦ ἔξηγντλημένου ιράτους του. Ἐνίσχυσε τὴν γεωγίαν, τὸ έμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν.

Προήγαγε τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας. Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ἀνεδείχθη ἀνεκτικώτατος καὶ ἀνεξίθρησκος.

Ἐδέχθη τοὺς Γάλλους συγγραφεῖς τοὺς ἐξορισθέντας ἐκ τῆς Γαλλίας διὰ τὰ ἀντιθρησκευτικά των συγγράμματα, εἰπὼν τὴν πολυθρύλητον δῆσιν. «Εἰς τὸ ιράτος μους ἡμπορεῖ νὰ ἀγιάσῃ τις καθ' ὅν τρόπον θέλει»,

Κατὰ τὸν αἰώνα τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου τὸ γερμανικὸν ἔθνος παρήγαγε πνεύματα, τὰ δποῖα ἔδοξασαν καὶ ἐλάμπουναν ὅχι μόνον τὴν Γερμανίαν, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Τότε ἔζησαν οἱ μεγάλοι ποιηταὶ Γκαΐτε καὶ Σίλλερ, ὃς καὶ ὁ Καϊρονερ, ὅστις διὰ τὰ ἔνθουσιώδη πατριωτικὰ ἄσματά του ὠνομάσθη ὁ Τυρταῖος τῆς Γερμανίας, οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι Λάιβνιτς, Κάντιος, Φίχτε, Ἐγγελος, ὁ μέγας μαθηματικὸς Κέπλερος, ὁ μέγας ἀστρονόμος Ἐρσκελος, καὶ οἱ μεγαλύτεροι μουσικοὶ τῶν νεωτέρων χρόνων Μόζαρτ, Μπετχόβεν, Μπάχ, Γλούκ καὶ Χάνδεν.

Φρειδερίκος ὁ Μέγας.

29. Αὐστρία.

Διὰ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης, ὡς εἴδομεν, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας δὲν ἦτο παρὰ ὁ χορηγὸς τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου. Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Σ' ἐστερεῖτο ἀρρενος διαδόχου ἐπομένως διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἔμελλε νὰ ἐκλείψῃ ὁ ἐν Αὐστρίᾳ βασιλεύων Ἀψβούργικὸς οἶκος. Ἐνεκα τούτου ὁ Κάρολος Σ' μετέβαλε τὸν περὶ διαδοχῆς νόμον καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ

μονογενής θυγάτηρο του Θηρεσία (1740-1780), βασίλισσα πεπροικισμένη διὰ σπανίων προτερημάτων.² Άλλα τὸν θρόνον διημφισθήτησε καὶ ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαναρίας Κάρολος Ἀλβέρτος, καὶ ἔνεκα τούτου ἔξερχάγη πόλεμος περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου, εἰς τὸν δποῖον ἀνεμίχθησαν καὶ ἄλλαι εὐρωπαῖκαὶ δυνάμεις. Τότε ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσίας διεξήγαγε τὸν δύο Σιλεσιακοὺς πόλεμους, διὰ τῶν διποίων ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς Μαρίας Θηρεσίας τὸ δουκάτον τῆς Σιλεσίας. Καὶ τρίτος πόλεμος ἔγινε διὰ τὴν Σιλεσίαν καὶ ὅλη σχεδὸν ἡ Εύρωπη ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῆς Μαρίας Θηρεσίας καὶ κατὰ τοῦ Φρειδερίκου Β' τῆς Πρωσίας. ἄλλα καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ἀπέληξεν ὑπὲρ τοῦ Φρειδερίκου καὶ ἡ Σιλεσία δριστικῶς ἔμεινεν εἰς τὴν Πρωσίαν.

Οὐδὲς καὶ διάδοχος τῆς Μαρίας Θηρεσίας Ἰωσήφ Β' (1780-1790) ὑπῆρξεν ἡγεμὼν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν ἔξαιρετος. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς προέβη οὗτος εἰς μεγάλας μεταρρυθμίσεις εἰς τὰ στρατιωτικά, εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἀλλ' εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις του προέβη μετὰ μεγάλης σπουδῆς χωρὶς γὰρ λάβη ὑπὲρ ὅψιν διὰ πάντες οἱ ὑπίκοοι του δὲν ἤσαν οὔτε ὕσιμοι πρὸς τοῦτο οὔτε ἐπιδεκτικοί· δὰ τοῦτο καὶ αἱ περισσότεραι ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεων του ἀπέτυχον, τινὲς δὲ ἔβλαψαν προκαλέσασαι ἐσωτερικὰς στάσεις. Οἱ διαδεχθεῖσαι αὐτὸν ἀδελφός του Λεοπόλδος Β' κατίργησε πολλὰς ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Ἰωσήφ καὶ οὕτω ἐπανέφερε τὴν ήσυχίαν εἰς τὸ κράτος.

30. Οἱ διθωμανοὶ σουλτᾶνοι κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα.

Ἐπὶ Ἰβραήλ τοῦ Α' ἥρχισεν ἡ κατάκτησις τῆς Κρήτης, τὴν διποίαν κατεῖχον οἱ Ἕνετοί. Τὸ 1648 οἱ Ὁθωμανοὶ ἐκνοίενσαν τὰ Χανία καὶ κατόπιν προέβησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ διποίου οἱ πρόμαχοι ἀντέστησαν ἡρωϊκώτατα ἐπὶ 20 ἔτη. Τὸ 1666 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ νέου σουλτάνου Μωάμεθ Δ' ὁ μέγας βεζύρης Μεχμέτ Κιουρδολῆς ἵνα διευθύνῃ αὐτοπροσώπως τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἡρακλείου, εἰχε δὲ μαζί του ὁ Κιουρδολῆς ὡς διερμηνέα τὸν Ἑλληνα Παναγιώτην Νικούσιον. Η γενναία ἄμυνα τοῦ Ἡρακλείου διήγειρεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην τὸν θαυμασμόν. Τέλος μετὰ εἰκοστῆ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν ἡ πόλις παρεδόθη μεταβεβλημένη εἰς ἔρειπια.

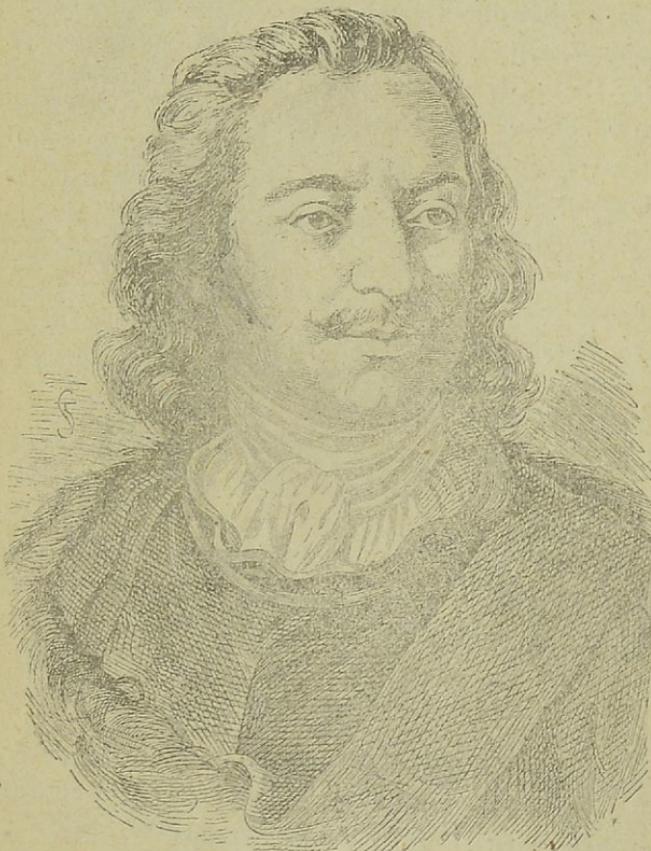
Οι Ἐνετοὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Κρήτης ἐξήτουν νὰ ἔκδικηθοῦν τοὺς Τούρκους. Τὸ 1682 ὁ Ἐνετὸς Φραγκίσκος Μοροζίνης μετὰ 8000 ἀνδρῶν ἐστράτευσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐκυρίευσε τὴν Κορώνην. Εἶς δευτέροαν ἐκστρατείαν τὸ 1686, εἰς τὴν δοπίαν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Σουηδὸς στρατηγὸς Καινιξιάρχος, ὁ Μοροζίνης ἐκυρίευσε τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου Ναυαρίνον καὶ Νεόκαστρον, προσέτι δὲ τὴν Μεθώνην, τὸ Ναύπλιον, τὰς Πάτρας, καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Μετὰ ταῦτα ὁ Μοροζίνης μετὰ τοῦ Καινιξιάρχου ἐστράτευσε κατὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐποιήσκησε τὰς Ἀθήνας. Οἱ Τούρκοι ὡχύρωσαν τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευράν. Οἱ Ἐνετοὶ ἥρχισαν νὰ βομβαρδίζουν τὴν Ἀκρόπολιν. Τὴν 16 Σεπτεμβρίου 1687 βόμβα ὑιφθεῖσα ὑπὸ Γερμανῶν μασθοφόρων τοῦ Μοροζίνη προσέβαλε τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος, διτις ἐχρησίμευεν εἰς τοὺς Τούρκους δῶς πυριτιδαποθήκη. Τρομερὰ ἔκρηξις ἐπηκολούθησε καὶ κατεστράφη μέγα μέρος τοῦ θαυμασίου ἔκεινου καλλιτεχνήματος, τὸ δποῖον ἔως τότε διετηρεῖτο ἀκέραιον. Οἱ Τούρκοι παρεδόθησαν διὰ συνθήκης. Ὁ Μοροζίνης μετὰ ταῦτα ἐπῆλθε πάλιν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκυρίευσε τὴν Μονεμβασίαν, οὗτω δὲ συνεπλήρωσε τὴν ὀλοσχεδῆ ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλὰ μετὰ τινα ἔτη, ἥτοι κατὰ τὸ 1718, διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Παστάροβιτς ἡ Πελοπύννησος ἀπεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους.

31. Ρωσία.

Τὸ ὁστικὸν κράτος κατῳκεῖτο κατ' ἀρχὰς ὑπὸ ἀσιατικῶν φυλῶν, αἱ δποῖαι ἀπεστρέφοντο τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Καὶ εἰσήχθη μὲν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ἀρσίαν ὁ χριστιανισμὸς περὶ τὰ τέλη τοῦ 10ου αἰῶνος διὰ τοῦ Βλαδιμήρου Α', ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδεμίᾳ μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὰ ἥμη τῶν Ἀρσίων. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Βλαδιμήρου ἡ Ἀρσία διηρέθη εἰς δμοσπόνδους πολιτείας καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Μογγόλους, ἐπὶ 200 δὲ ἔτη αἱ διάφοροι ὁστικαὶ ἡγεμονίαι ἐπλήρωνεν εἰς τοὺς Μογγόλους φόρον ὑποτελείας. Ὁ Ἰβάν ἥτοι Ἰωάννης Γ' (1462—1503) ἀπετίναξε τὸν ζυγὸν τῶν Μογγόλων, ἥνωσεν σχεδὸν ὅλας τὰς ὁστικὰς ἡγεμονίας καὶ κηρύξας τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιαιρέτον τῆς Ἀρσίας προσέλαβε πρῶτος τὴν προσωνυμίαν *Τσάρος πασῶν τῶν Ρωσιῶν*, ἥτοι ὁστικῶν ἡγεμονιῶν.

Οἱ Ιβάν Δ' συνέστησε μόνιμον στρατόν,

τοὺς στρελέτσους, καὶ ἵδρυσεν εἰς τὴν Μόσχαν πατριαρχεῖον. Τὸ 1613 ἀνῆλθεν εἰς τὸν ὁωσικὸν θρόνον ὁ Μιχαὴλ Ῥωμανώφ, γενό-
μενος ἵδρυτης ὁμονύμου δυναστείας, ἡ δποία ἐβασίλευσεν εἰς τὴν
Ῥωσίαν μέχρι τοῦ 1918.

Ο Μέγας Πέτρος.

Τὴν Ῥω-
σίαν ἀνύψω-
σεν εἰς μεγά-
λην δύναμιν
τοῦ βιορᾶ
καὶ εἰσήγα-
γεν αὐτὴν εἰς
τὴν σειρὰν
τῶν τότε με-
γάλων εὐρω-
παϊκῶν δυ-
νάμεων ὁ Πέ-
τρος ὁ ἐπικα-
λούμενος Μέ-
γας (1689—
1725). Ού-
τος ἐφρόντι-
δε νὰ μετα-
φυτεύσῃ εἰς
τὴν Ῥωσίαν
τὸν πολιτι-
σμὸν τῆς δυ-
τικῆς Εὐρώ-
πης, Κατήρ-

τισε στρα-
τοῦ νέου στρατοῦ του ἀφήσεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ Ἀζόφ καὶ
διανοίξας εἰς τὸ ιράτος του τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου
Πόντου ἴδρυσε τὸ Ταϊγάνιον. Ἐκάλεσε μηχανικοὺς καὶ ναύτας πυρο-
βολητὰς ἐκ τῆς Ολλανδίας καὶ τὸ 1696 εἶχε μικρὸν στόλον εἰς τὴν
Ἀζοφικήν. Μετὰ ταῦτα ἐπεμψε πολλοὺς Ῥώσους εἰς Γερμανίαν,
Ολλανδίαν καὶ Ιταλίαν διὰ νὰ ἐκπαιδευθοῦν. Ο ἴδιος ἐπεσκέφθη
τὰς μᾶλλον πεπολιτισμένας χώρας τῆς Εὐρώπης διὰ νὰ ἀντιληφθῇ

Ιδίοις δρφθαλμοῖς καὶ μάθη πᾶν ὅ, τι ἥδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του.⁷ Επανελθὼν δὲ προέβη εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις, διὰ τῶν δποίων ἐζήτει νὰ ἐκπολιτίσῃ τὸ κράτος του.⁸ Απηγόρευσε τοὺς ποδῆρεις χιτῶνας καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσήγαγε τὰ ἀπλᾶ εὐρωπαϊκὰ ἔνδυματα.⁹ Επέτρεψε χάριν τῆς ἔξευγενύσεως τῶν ἥθων νὰ λαμβάνουν μέρος καὶ αἱ γυνάῖκες εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἀνδρῶν.¹⁰ Ιδρυσε διάφορα σχολεῖα, προσέτι δὲ καὶ τυπογραφεῖα, καὶ προσεκάλεσεν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς πεπαιδευμένους ἄνδρας. Περιώρισε δὲ τὰ μέγιστα τὸν κλῆρον. Κατήγησε τὸ Πατριαρχεῖον καὶ συνέστησε τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, εἰς τὴν δποίαν ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

Αφοῦ διωργάνωσεν ἐστερεωτικῶς τὸ κράτος του, ὁ Πέτρος, συνεμάγησε ἔπειτα μετὰ τῶν Πολωνῶν καὶ τῶν Δανῶν καὶ δι' εἰκοσαετοῦς πολέμου πρὸς τὴν Σουηδίαν ἀφήγεσεν ἀπὸ αὐτὴν τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν χώρας. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ πολέμου τούτου ἤδην σε νέαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του, τὴν Πετρούπολιν, πλησίον τοῦ κόλπου τῆς Φιλανδίας, διὰ νὰ εὑρίσκεται πλησιέστερον εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.¹¹ Η ἀκαταπόνητος δραστηριότης τοῦ Πέτρου τὰ πάντα μετέβαλεν εἰς τὸ κράτος του. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία προηγμήσαν, ἡ ἐγχώριος βιομηχανία ἐνισχύθη. Δι' ὃ καὶ δικαίως ὁ Πέτρος θεωρεῖται ὡς ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς Ρωσίας.

Ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Πέτρου περιφανῆ θέσιν κατέχει ἐν τῇ ιστορίᾳ ἡ Αἰκατερίνη Β'¹² ἡ μεγάλη (1762—1795), γυνὴ ἀτόφιμης, φιλόδοξος καὶ μεγαλεπήβολος. Αὕτη ἔχουσα ως ὑπόδειγμα τὸν Μέγαν Πέτρον ἐπεδίωξε ν' ἀνυψώσῃ τὴν Ρωσίαν εἰς μέγα εὐρωπαϊκὸν κράτος. Καὶ ὅπως ὁ Μέγας Πέτρος εἰχεν ἐπιστήσει τὴν προσοχήν του εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον, οὕτω καὶ ἡ Αἰκατερίνη ἐστρεψε τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν μὲν πρώτην ἥθελε νὰ ἔξαφανίσῃ, τὴν δὲ δευτέραν νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπέτυχεν· ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Β' τῆς Πρωσίας καὶ τῆς Μαρίας Θηρεσίας τῆς Αὐστρίας προέβη εἰς τὸν πρῶτον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, καθ' ὃν ἡ Ρωσία, ἡ Πρωσία καὶ ἡ Αὐστρία ἔλαβον τὰς παρακειμένας εἰς ἑκάστην πολωνικὰς ἐπαρχίας. Μετά τινα χρόνον ἡ Ρωσία καὶ ἡ Πρωσία προέβησαν εἰς τὸν δεύτερον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας τὸ 1793. Τὸ δὲ 1795 ἔγινε καὶ

δι τοίτος διαμελισμὸς καὶ οὕτω τὸ Πολωνικὸν κράτος διεγράφη ἐκ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χάρτου. Διὰ τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Πολωνίας ἡ 'Ρωσία μετετοπίσθη εἰς τὸ μέσον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου καὶ ἐφεξῆς ἀνεμιγνύετο εἰς τὰς μᾶλλον ἐνδιαφερούσας ὑποθέσεις τῆς Εὐρώπης. Κατὰ τῆς Τουρκίας ἡ Αἰγατερίνη διεξήγαγε δύο μακροὺς πολέμους (1768—1774 καὶ 1787—1792). Καὶ δὲν ἥδυνήθη μὲν νὰ ἐκδιώξῃ τὴν Τουρκίαν ἐκ τῆς Εὐρώπης, ὡς ἐπεδίωκεν, ἀλλ' ἐταπεί-
νωσεν αὐτὴν εἰς μέγαν βαθμόν.

32. Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς.

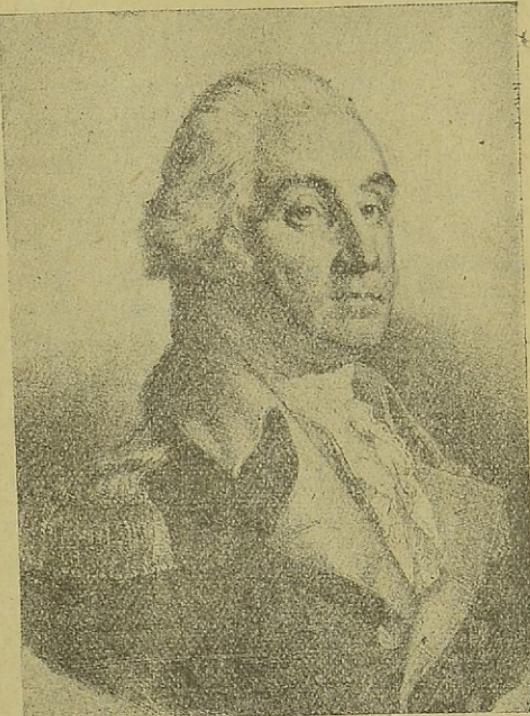
Πρῶτος δὲ ἡ Αγγλος Οὐάλτερ Ράλεϊ γγ τὸ 1584 ἐπεχείρησε νὰ ἀποικίσῃ μέρος τι τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς βορείου Ἀμερικῆς, τὸ δυτικὸν ὀνόμασε Βιργινίαν πρὸς τιμὴν τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ. Αἱ πλούσιαι κχώραι τῆς Βιργινίας προθεσίλκυσαν πολλοὺς ἀποίκους, οὕτω δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ 17ου αἰῶνος πολλαὶ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι ἴδρυθησαν εἰς τὴν Βιργινίαν. Προϊόντος τοῦ κρόνου δὲ ἀριθμὸς τῶν ἀποικιῶν ηὗξαντο. Κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ὅλη ἡ ἀνατολικὴ παραλία τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἔγειμισεν ἀπὸ ἀγγλικὰς ἀποικίας, αἱ δυτίαι ἀπετέλεσαν 13 πολιτείας. Αἱ πολιτεῖαι σύνται ἐκυβερνῶντο κατ' ἵδιον τύπον· ἀλλ' ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας ὡς μητροπόλεως. Εἰς τὰς πολιτείας ταύτας ἐπεκράτει ἄκρα πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ισότης· δι' ὃ κατὰ πᾶν ἔτος χιλιάδες Εὐρωπαίων μετενάστευον εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἀγγλικὰς ἀποικίας.

Ἡ καταπληκτικὴ πρόοδος καὶ εὐημερία τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν ἐκέντησε τὸν φθόνον τῶν βορειότερον, εἰς τὸν Καναδᾶν. ἐγκατεστημένων Γάλλων. Ἔπειδὴ δὲ ἐνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν τόπων δὲν εἶχον δρισθῆ τὰ σύνορα τῶν δύο λαῶν, προσέκυψαν μεταξὺ αὐτῶν ἔριδες. Καὶ ὅταν οἱ Γάλλοι ἤγειραν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς κχώρας τῆς κειμένης παρὰ τὸν ποταμὸν. Μισσισιπῆν, προεκλήθη μακροχορόνιος (ἐπταετής) πόλεμος μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Διὰ τῆς ισχυρᾶς βοηθείας τῶν ἀποικιῶν ἡ Ἀγγλία ἐξῆλθε νικήτρια ἐκ τοῦ πολέμου τούτου· ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπεβλήθη εἰς καταπληκτικὰς δαπάνας καὶ ἐπεβαρύνθη διὰ μεγάλου κρέους, ἐθεώρησε δίκαιον νὰ φορολογήσῃ τὰς ἀποικίας. Ἀλλ' αἱ ἀποικίαι διεμαρτυρήσαν κατὰ τῆς φορολογίας καὶ διέκοψαν πᾶσαν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Τὰ πράγματα ἐξωθήθησαν μέχρι κηρύξεως πολέμου ἐκ

μέρους τῆς Ἀγγλίας. Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν 13 πολιτειῶν συνῆλθον εἰς συνέδριον εἰς τὴν Φιλαδέλφιαν καὶ τὴν 25 Ιουνίου 1776 ἐκήρυξαν αὐτὰς ἀνεξαρτήτους ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Ηνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς βροτείου Ἀμερικῆς*».

Ἡ ἀρχιστρατηγία ἀνετέθη εἰς τὸν μέγαν πολίτην Γεώργιον

Βασιγκτῶνα, ὃστις μὲ τόσην σύνεσιν, εὐτολμίαν, ἡρωϊσμὸν καὶ παρτερίαν διηγήσυνε τὸν στρατὸν καὶ τὴν πολιτείαν, ὥστε ἔξεπληξεν δληγὴ τὴν Εὐρώπην. Τοὺς Ἀμερικανοὺς ἐβοήθησε κατ’ ἀρχὰς κρυφίως, ἐπειτα δὲ φανερὰ ἡ Γαλλία. Τέλος ἡ Ἀγγλία ἔξαντληθεῖσα οἰκονομικῶς ἀνεγνώρισε διὰ τῆς ἐν Βερσαλλίαις συνομολογηθείσης εἰρήνης τὸ 1783 τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν 13 πολιτειῶν. Αἱ 13 πολιτεῖαι ἀπετέλεσαν δμοσπονδίαν, εἰς τὴν διπούαν ἐκάστη ἔχει ἴδιαν κυβέρνησιν καὶ αὐτοτελῆ ἔξουσίαν εἰς τὰ ἐσω-

Ο Βασιγκτών.

τερικὰ πρόγματα. Τῆς δμοσπονδίας προΐσταται εἰς πρόεδρος ἐκλεγόμενος κατὰ τετραετίαν, ὃστις διαχειρίζεται τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν καὶ εἶναι συγχρόνως ἀγώτατος ἀρχηγὸς τῶν κατὰ ἔηράν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων. Πρῶτος πρόεδρος ἔξελέχθη ὁ εὐκλεῆς Βασιγκτών. Σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν Πολιτειῶν ἀνέρχεται εἰς 49, εἶναι δὲ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐν ἐκ τῶν ἰσχυροτάτων καὶ τὸ πλουσιότατον τῶν κρατῶν τοῦ κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΓΑΔΔΙΚΗ ΕΗΑΝΑΣΤΑΣΙΣ.

§. 33. Αἴτια καὶ ἀφορμαὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ο βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ΙΔ' ἀφ^ω ἐνὸς διὰ τῶν πολλῶν ἔξωτερικῶν πολέμων του καὶ ἀφ^ω ἐτέρου διὰ τῆς πρωτοφανοῦς σπατάλης καὶ ἀσωτίας τῆς αὐλῆς του ἔξηντλησεν οἰκονομικῶς τὴν Γαλλίαν καί, ὅταν ἀπέθανεν, ἀφῆκεν αὐτὴν βεβαιημένην μὲ δημόσιον χρέος τῷών διεκατομμυρίων φράγκων.

Τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' διεδέχθη ὁ δισέγγονος τούτου Λουδοβίκος ΙΕ', ἡγεμὼν εἰς ἄκρον ἀκόλαστος καὶ ἀσυνείδητος. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Γαλλία ἥρχησε ὁγδαῖος νὰ φέρεται πρὸς τὴν τελείαν παρακμὴν καὶ ἀποσύνθεσιν. Ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ σπατάλη τῆς αὐλῆς ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Τὸ δημόσιον χρέος ὑπερέβη τὰ τέσσαρα διεκατομμύρια. Ἡ γεωργία καὶ τὸ ἐμπιόριον ἐνεργώθησαν. Ὁ λαὸς ἐστέναζεν ὑπὸ τὸ βάρος δυσβαστάκτων καὶ καταθλιπτικῶν φόρων, ἐνῷ οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κλῆρος ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου. Ἐπὶ πλέον δὲ αὐτοὶ κατεῖχον τὰ ἀνώτερα δξιώματα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ἥρχισε νὰ γεννᾶται ἀναβρασμὸς παρὰ τῷ λαῷ κατὰ τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων, ἥτοι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, καὶ τὸν ἀναβρασμὸν τοῦτον ὑπέθαλπον οἱ φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, Βολταϊδος, Ρουσσός καὶ ἄλλοι. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραμμάτων των ἐκαυτηρίαζον τὰ σκάνδαλα τῶν αὐλικῶν, τὴν ἀνηθικότητα τῶν εὐγενῶν, καὶ τὴν ἀκολασίαν τοῦ κλήρου, καὶ ἐκήρυξαν τὰς νέας ἀρχὰς τῆς Ἰστητος καὶ ἐλευθερίας. Οὕτω ἐγέννησαν παρὰ τῷ λαῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὁικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος εἰς τρόπον ὥστε καὶ ὁ λαός νὰ ἔχῃ τὰ αὐτὰ δικαιώματα μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλῆρον καὶ αἱ δύο αὐται ἀνώτεραι τάξεις νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις μὲ τὸν λαόν.

Τοιαύτη ἐν γένει ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Γαλλίας, ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' (1774—1793). Ο βασιλεὺς οὗτος εἶχε μὲν ἀγαθὴν καρδίαν, ἀλλὰ νοῦν ἀσθενῆ καὶ καρακτῆρα ἀστατον. Ἐπειδύμει ν' ἀνακουφίσῃ τὸν σκληρῶς πιεζόμενον λαόν, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ περιορίσῃ τὴν καταπληκτικὴν σπατάλην τῆς γίαν τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλῆρον.

§ 34. "Ενρηξις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.—
Συντακτικὴ συνέλευσις (1789—1791).—
"Αλωσις τῆς Βαστίλλης.

Κατὰ συμβουλὴν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν Νεκκέρου
ὁ Λουδοβῖκος ΙΓ' συνεκάλεσεν εἰς τὰς Βερσαλλίας, προάστειον τῶν
Παρισίων, τὴν 24 Ἀπριλίου 1789 τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν τριῶν
τάξεων (τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ), διπλαὶς ἀπὸ κοινοῦ

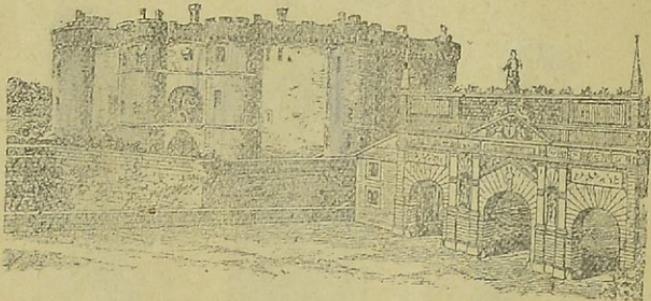
"Αντιπρόσωποι εἰς τὰς γενικὰς τάξεις.
κληρικὸς εὐγενὴς λαϊκός.

σκεφθοῦν περὶ τῆς θεραπείας τῶν κακῶς ἔχοντων. 'Ἄλλ' εἰς τὴν
πρώτην συνεδρίαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ διεφώνησαν πρὸς τοὺς
ἀντιπροσώπους τῶν δύο προνομιούχων τάξεων περὶ τοῦ τρόπου τῆς
ψηφιοφορίας, διότι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου
ἀπήγτουν νὰ ψηφίζουν κατὰ τάξεις καὶ οὐχὶ κατὰ κεφαλάς. Τότε
οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ ἀνεκήρυξαν ἕαυτοὺς Ἐθνικὴν συντα-
κτικὴν συνέλευσιν καὶ δραστηρίαν νὰ μὴ διαλυθοῦν πρὶν δώσουν
εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ πρέπον εἰς αὐτὴν σύνταγμα.

"Ἐνῷ δὲ ταῦτα συνέβαινον εἰς τὰς Βερσαλλίας, αἴτινες ἀπὸ τῆς
ἐποχῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἔχοντι μενον ως τόπος διαμονῆς τοῦ βασι-
λέως, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων διερεθίζομενος ὑπὸ τῶν δημιαγωγῶν
διηρπασε τὰ δόπλιστάσια καὶ ἔνοπλος ἐβάδισε κατὰ τῆς Βαστίλλης.
" Ήτο δὲ αὕτη παλαιὸς πύργος κρηπιδεύων ως εἰρητὴ τῶν πολιτικῶν
ἔγκληματιῶν καὶ θεωρούμενος ως τὸ σύμβολον τοῦ δεσποτισμοῦ.

Ἐντὸς δὲ οὐρανοῦ ὁρῶν ἡ Βαστίλη ἐκυριεύθη (3]14 Ιουλίου 1789) καὶ ἦλεν θράσησαν οἱ ἐν αὐτῇ κρατούμενοι, θύματα τῆς τυραννίας τῶν δύο προνομούχων τάξεων.

Τότε ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις διὰ νὰ καταστείλῃ τὸν ἀναβρα-
σμὸν τοῦ λαοῦ προέβη εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ φεουδαλικοῦ συστή-
ματος, ἵτοι κατήργησε τὴν αληθονομικὴν εὐγένειαν καὶ πάντα τὰ
προνόμια καὶ δικαιώματα, τὰ δποῖα εἶχον αἱ δύο ἀνώτεραι κοινω-
νικαὶ τάξεις (οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ αληθος).

Ἡ Βαστίλη.

Ἄλλ' οἱ λιμὸς δοσημέραι ἐπετείνετο, ἡ δὲ κυβέρνησις κατηγορήθη
ὅτι αὐτὴ τὸν ἐπροκάλει. Τοῦτο ἐπέφερε νέαν ἐξέγερσιν τῆς πρω-
τευούσης. Τὴν πρωῖαν τῆς 24 Σεπτεμβρίου ἀμέτρητον πλῆθος, τοῦ
δποίου προηγοῦνται γυναικες φέρουσαι δπλα, ἔδραμεν εἰς τὰς Βερ-
σαλλίας, προσέβαλε καὶ ἐλεηλάτησε τὰ ἀνάκτορα καὶ ἡνάγκασε τὸν
βασιλέα μετὺ τῆς οἰκογενείας του νὰ ἔλθῃ εἰς Παρίσιον, δπου
μετ' ὀλίγῳ ἥλθε καὶ ἡ συνέλευσις. Ἐκτοτε ὁ βασιλεὺς ἐν Παρί-
σιοις δὲν ἔκαμψε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑπογράφῃ τὰ ψηφίσματα τῆς
συνέλευσεως.

Ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις εἰς μίαν διακήρυξιν, ἡ δποία δονθμά-
ζεται «Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου», ὡρισε τὰς
ἀρχάς, ἐπὶ τῶν δποίων ἐνδει νὰ στηρίξῃ τὴν κυβέρνησιν. Αἱ ἀρχαὶ
αὗται ἀνενήρυττον τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ, τὴν πολιτικὴν ἐλευ-
θερίαν καὶ τὴν ισότητα τῶν δικαιωμάτων. Προσέτι δὲ ἡ συνέ-
λευσις ἐκήρυξε τὰ κτήματα τοῦ αλήρου καὶ τοῦ στέμματος ἐθνικὰ
καὶ προέβη εἰς νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν τῆς Γαλλίας.

Τὰ ψηφίσματα τῆς συνέλευσεως καὶ ἡ κατάργησις τῆς αληθο-
νομικῆς εὐγενείας ἡνάγκασαν πολλοὺς ἐκ τῶν εὐγενῶν νὰ ἀπέλ-
θουν ἐκ τῆς Γαλλίας. Ἡ συγέλευσις ἐψήφισε σύνταγμα διὰ τὴν

Γαλλίαν καὶ ὁ βασιλεὺς ἡναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ αὐτὸ καὶ νὰ δο-
κισθῇ ὅτι θὰ τηρήσῃ τὸ σύνταγμα.

§ 35. Νομοθετικὴ συνέλευσις

Ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὸ ἔργον τῆς, διε-
λύθη, διεδέχθη δὲ αὐτὴν ἡ Νομοθετικὴ συνέλευσις (1791—1792),
εἰς τὴν ὁποίαν ἔξειχον δύο φατρίαι, ἡ τῶν δημοκρατικῶν Ἱακωβί-
νων καὶ ἡ τῶν μετριοπαθῶν Γιρονδίνων. Ἡ Νομοθετικὴ συνέλευ-
σις ἔξεδωκεν ἀμέσως δύο ψηφίσματα. Διὰ τοῦ ἑνὸς ἐκηρύσσοντο
ἐθερῷ τῆς πατρίδος ὅσοι ἔκ τῶν μεταναστῶν δὲν ἥθελον ἐπανέλθει
εἰς τὴν Γαλλίαν ἐντὸς δρισμένης προθεσμίας. Διὰ τοῦ ἄλλου ψηφί-
σματος ἔξωρίζοντο ἡ ἐφυλακίζοντο ὅσοι ἔκ τῶν κληρικῶν ἥρονταν
νὰ δρκισθοῦν πίστιν εἰς τὸ σύνταγμα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς ἥργηθη
νὰ ἐπικυρώσῃ ταῦτα, διὰδός ὠρμησεν εἰς τὰ ἀνάκτορα ὠπλισμένος,
ὅπως ἔξαναγκάσῃ τὸν βασιλέα νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ δύο ἐκεῖνα ψηφί-
σματα. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς οἰκογενείας του κατέφυγεν εἰς τὴν αἴ-
θουσαν τῆς συνελεύσεως, ζητῶν προστασίαν κατὰ τοῦ ὅχλου, Τότε ἡ
συνέλευσις ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν βασιλέα καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν μετὰ
τῆς οἰκογενείας του εἰς τὸν Ναόν, ὅστις ἦτο σύμπλεγμα κτιρίων
(ἐκκλησία, φρουρίον καὶ πύργος) καὶ ἔχρησίμευεν ἀντὶ εἰρκτῆς.

§ 36. Συμβατικὴ συνέλευσις (1792—1795).

Καρατόμησις τοῦ βασιλέως.

Τὴν Νομοθετικὴν συνέλευσιν διεδέχθη ἡ καλούμενη Συμβατικὴ
συνέλευσις (1792—1795). Αὕτη προέβη ἀμέσως εἰς τὴν κατάργησιν
τῆς βασιλείας καὶ εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας (10 Σεπτεμβρίου
1792). Μετὰ ταῦτα δὲ εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν βασιλέα Λουδοβίκον
ΙΣ' ὡς προδότην τῆς πατρίδος καὶ τὸν κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἐκα-
ρατομήθη δὲ ὁ ἀτυχὴς βασιλεὺς διὰ τῆς νεωστὶ ἐφευρεθείσης λαμη-
τέμου (10 Ἰανουαρίου 1793). Τὴν αὗτὴν τύχην ὑπέστη βραδύτερον
καὶ ἡ βασίλισα Μαρία Ἀντωνέττα κατ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λουδοβίκου
Ἐλισάβετ. Πρὸς δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Λουδοβίκου, τὸν διάδοχον, προση-
νέχθησαν οἱ ἐπαναστάται ἀπανθρωπότατα. Τὸ ταλαιπωρὸν παιδίον
εἶχε τεθῆ ὑπὸ τὴν φρούρησιν θηριώδους Ἱακωβίνου τοσαῦτα δὲ
μαρτύρια ὑπέστη ὑπὸ αὐτοῦ, ὅστε ἀπέθανε μετά τιγα χρόνον ἐκ τῶν
μαστιγώσεων, τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἀσπνίας.

§ 37. Ἐξωτερικὸς καὶ ἔξωτερικὸς πόλεμος τῶν Γάλλων.—Τρομοκρατία.

Ἡ εἶδησις τῆς καρατομήσεως τοῦ ἀδφού βασιλέως ἐποδεξένησε φρικτὴν ἐντύπωσιν καθ' ἄπασαν τὴν Εὐρώπην. Ὁθεν συνεμάχησαν αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης καὶ παρεσκευάζοντο νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Γαλλίας. Εἰς τὸν ἔξωτερικὸν τοῦτον πόλεμον προσετέθη καὶ ἔτερος ἔξωτερικός, διότι ἡ φιλοβασιλικὴ ἐπαρχία τῆς Βανδέας ἐπανεστάτησεν, ἵνα ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰακωβῖνοι περιειλθόντες εἰς ὅρξιν πρὸς τοὺς Γιρονδίνους συνέλαβον καὶ ἐφόνευσαν τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν, ἐπανεστάτησαν ὥσαντος καὶ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Γαλλίας, τῶν δποίων ἀντιπρόσωποι ἦσαν οἱ φονευθέντες Γιρονδῖνοι. Οὕτω λοιπόν, ἐνῷ ἔξωτερικὸς πόλεμος ἥπειλε τὴν Γαλλίαν, ἐμφύλιος πόλεμος διαρκέσας ἐπὶ δύο ἔτη κατεσπάρασσεν αὐτήν. Ἀλλ' ἄπασαι αἱ ἔξωτερικαὶ ἔξεγέρσεις κατεστάλησαν μετ' ἀγρίας σκληρότητος.

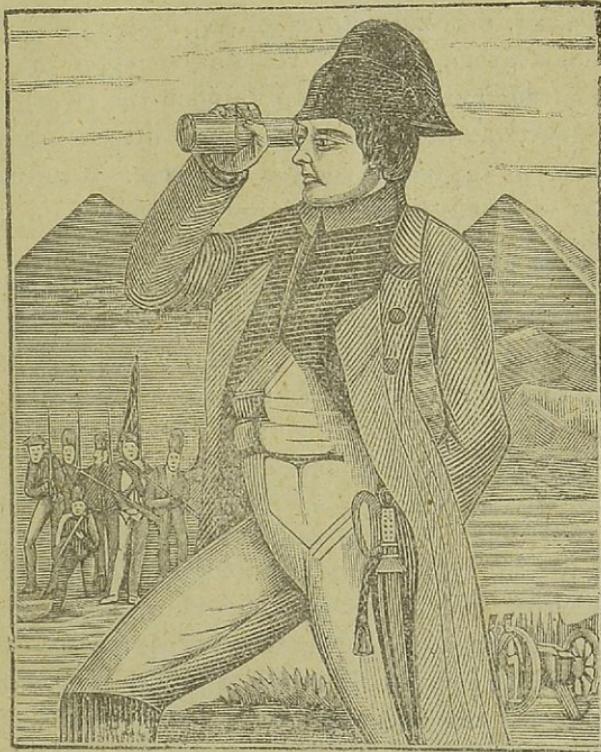
Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνεστάθη ἐν Παρισίοις ἡ Ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἣτις ὑπῆρξε διαβόητος διὰ τὴν ὡμότητα αὐτῆς, προϊστατο δὲ αὐτῆς ὁ φοβερὸς καὶ τρομερὸς Ῥοβεσπιέρος. Οὗτος περιεβλήθη δικατωρικὴν ἔξουσίαν ἐπὶ δεκατέσσαρας μῆνας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, δπερ καλεῖται Ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας (21 Μαΐου—17 Ιουλίου 1794), δ αἱμοχαρὸς Ῥοβεσπιέρος διέπραξε τὰ φρικωδέστερα ἐγκλήματα, φονεύσας χιλιάδα τεῦγενῶν καὶ κληρικῶν. Τέλος διωρεὶς καὶ αὐτὸς ὁ θηριώδης τύραννος περιέπεσεν εἰς κεῖρας τῶν ἐκθρῶν του καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα συνέβαινον εἰς τὴν Γαλλίαν, οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ φλεγόμενοι ὑπὸ αἰσθηματος φιλοπατρίας ἥγγωντο νικηφόρως κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, Πρώτων, Ἀγγλών, Ολλανδῶν καὶ Ισπανῶν, οἵτινες ἐκ διαφέρων σημείων εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ ἥναγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσουν. Τότε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλωνος, ἣτις κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἀγγλών, διέλαμψεν ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφύΐα τοῦ ἐκ Κορσικῆς ἀξιωματικοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου, διστις ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι πέντε ἐτῶν προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ.

38. Διευθυντήριον.—Ναπολέων Βοναπάρτης.

Ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις, πρὶν διαλυθῆ, ἐψήφισε τὴν μὲν ἐκ-

τελεστικὴν ἔξουσίαν νὰ ἔχῃ πενταμελὲς Διευθυντήριον, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο βουλαί, ἡ βουλὴ τῶν γερόντων, ἀποτελουμένη ἐκ διακοσίων μελῶν, καὶ ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Διαλυθείσης τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως, ἀγέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας τὸ Διευθυντήριον. Οἱ ἔξωτερικοὶ πόλεμοι ἔξηκολούμονν. Ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης πεμφθεὶς διὰ ἀρχιστράτηγος εἰς Ἰταλίαν ἐνίκησεν εἰς δια-

Ναπολέων Βοναπάρτης.

φόρους μάχας τοὺς Αὐστριακούς, ἔκνοιενσε τὴν ἄνω Ἰταλίαν, καὶ ὑπερχρέωσε τὴν Αὐστρίαν διὰ συνθήκης νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Λοιμβαρδίαν. Κατόπιν δὲ ὁ δαφνοστεφῆς ἀρχιστράτηγος ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν θριαμβευτικῶς.

Εὐθὺς μετ' ὅλιγον ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησεν ἄλλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἔκνοιενσεν αὐτὴν ἀπασαν καὶ προύχωρησε μέχρι τῆς Συρίας. Ἀλλὰ τότε μανθάνει ὅτι τὰ ἐν Γαλλίᾳ πράγματα εὑρίσκοντο εἰς ἀνώμαλον κατάστασιν ἐνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ Διευθυντηρίου καὶ ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ ἀνέκτησαν τὰς ἀπολεσθείσας

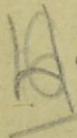
N. Βραχνοῦ. Ιστορία Γ' Ἑλληνικοῦ.

χώρας. Ὁ Ναπολέων, ἀφῆσας τὸν στρατὸν ἐν Αιγύπτῳ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κλέβερον, ἐπανέρχεται μετὰ σπουδῆς εἰς Γαλλίαν. Καταλύει τὸ Διευθυντήριον καὶ συντάσσει νέον πολίτευμα, κατὰ τὸ δοποῖον ἡ ἀνωτάτη ἔξουσία ἀνετίθετο εἰς ἓνα πρωθύπατον, ἔχοντα καὶ δύο ἄλλους ὑπάτους, τῶν δποίων ἡ ψῆφος ἦτο συμβουλευτική. Πρωθύπατος ἔγινεν αὐτὸς ὁ Ναπολέων (1800), δόστις μετ' ὀλίγα ἔτη ἦτο τὸ 1804 ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

“Ο Ναπολέων,” ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας, ὑπῆρξε μέγιστος στρατηλάτης καὶ δορικτήτωρ, ἀληθῆς Τιτάν τῶν νεωτέρων χρόνων. Διεξῆγαγε πολλοὺς πολέμους ἔγαντίον διοκλήρου τῆς Εὐρώπης καὶ ἔξετενε καταπληκτικῶς τὰ ὅρια τῆς Γαλλίας, ἥτις ἐπ’ αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν πολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως. Κατέλυσε βασίλεια καὶ ἀνίδρυσε νέα, τοὺς δὲ ἀδελφούς του καὶ ἄλλους συγγενεῖς ἀνηγόρευσε βασιλεῖς.

“Αλλ’ ὅμως καὶ τοῦ γίγαντος τούτου ὁ ἀστὴρ ἥρχισε νὰ κλίνῃ πρὸς τὴν δύσην του. Ἡ μεγάλη ἐκστρατεία, τὴν δποίαν ἐπεκείρησε κατὰ τῆς Ρωσίας τὸ 1812, ὑπῆρξεν δι πρόδρομος τῆς πτώσεώς του. Ἡ καταπληκτικὴ αὐτοῦ στρατιὰ ἦξε ἔξακοσίων χιλιαδῶν ἀνδρῶν, τὴν δποίαν πρώτην φορὰν ἔως τότε εἶδεν ὁ νεώτερος κόσμος, κατεστράφη διοσκερῶς εἰς τὴν Ρωσίαν ὑπὸ τοῦ ἐνσκήψαντος τρομεροῦ χειμῶνος καὶ ἄλλων κακουχιῶν. Ὁ δὲ Ναπολέων ἦναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Παρισίους ἐπὶ ἀγοραίου δχῆματος. Ἡ Εὐρώπη ὀφελούμενη ἐκ τῆς λαμπρᾶς ταύτης εὐκαιρίας ἐξηγέρθη σύσσωμος κατὰ τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ ἀγώνας ὑπῆρξε γιγάντειος, μετὰ πολλὰς δὲ ἀγνιτορόφους τροπὰς τῆς τύχης ὁ Ναπολέων ἦττήθη τέλος διοσκερῶς εἰς τὴν περιλάλητον μάχην τοῦ Βατερλὼ τὴν 6ην Ιουνίου 1815 καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ἀπήχθη εἰς τὴν βραχώδη ὑῆσον. Ἄγιαν Ἐλένην ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ ὥκεανῷ. Ἐκεῖ δι γίγας οὗτος ὡς ἄλλος Προμηθεὺς οίονεὶ δεδεμένος ἐπὶ τοῦ βράχου ἔζησεν ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ τέλος ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν τὸ 1821. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος ἡ Γαλλία περιωρίσθη εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1790 ὅρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

 ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΓΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ

39. Δεινοπαθήματα τῶν Ἐλλήνων.

Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δι Μωάμεθ Β' ὀλί-

γον κατ' ὀλίγον ὑπέταξε καὶ ὄλην τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τοιουτορόπως ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Τούρκους.

“Απασα ἡ χώρα περιῆλθεν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ κατακτητοῦ. Τὰ ὠραιότερα καὶ εὐφορώτατα ἐκ τῶν κτημάτων, τὰ ὅποια ἔκειντο εἰς τὰ πεδινὰ μέρη, διεμοίρασεν ὁ Μωάμεθ ὡς ισόβια τιμάρια εἰς διακεριμένους Τούρκους πολεμιστάς, οἵτινες δραστηρίως συνετέλεσαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας. Καὶ εἰς τὰ τζαμία παρεχώρησεν ὁ Μωάμεθ κτήματα πρὸς συντήρησιν αὐτῶν, ἐκαλοῦντο δὲ τὰ κτήματα ταῦτα **βακούφρια**. Μόνον τὰ δρεινὰ μέρη ἀφέθησαν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὑπὸ τὸν δρον νὰ καλλιεργοῦν αὐτὰ καὶ νὰ πληρώνουν ὡς φόρον τὸ πέμπτον τῶν εἰσοδημάτων.

“Απαντες οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς ἥλικίας ὑπεβλήθησαν εἰς κεφαλικὸν φόρον, τὸ λεγόμενον χαράτσι, διὰ τοῦ ὅποιου ἐξηγόραξον κατ' ἔτος τὴν ζωὴν των. Ἀλλὰ πολὺ φοβερώτερος ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἴματος, ὃστις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀνομάσθη **παιδομάζωμα**. Ὁ φόρος οὗτος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Ὁρχαν τὸ 1329 (ἰδὲ σ. 15), ἀλλ' ὅριστικῶς ἐκανονίσθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' καὶ ἐπεβλήθη εἰς ὅλας τὰς ὑποτεταγμένας χώρας. Κατ' ἔτος ἡρπάζοντο ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τῶν μητέρων χιλιάδες Ἑλληνοπαίδων, ἥλικίας ἑπτὰ ἑτῶν καὶ ἀνω, καὶ ἔξισλαμίζοντο, μέχρις ὅτου δὲ δυνηθοῦν νὰ φέρουν ὅπλα, ἥσκοῦντο εἰς πᾶσαν στέρησιν καὶ σκληραγωγίαν. Οἱ παῖδες οὗτοι ἐλησμένουν καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ πατρίδα. Ἐξων μόνον διὰ τὸν σουλτάνον, τὸν ὅποιον ἐθεώρουν ὡς πατέρα. Ὁ γάμος ἦτο ἀπηγορευμένος εἰς αὐτοὺς καὶ οἶκον είχον τὸν στρατῶνα. Οταν δὲ ἤρχοντο εἰς ἥλικιαν νὰ δύνανται νὰ φέρουν ὅπλα, κατετάσσοντο εἰς τὰ φοβερὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων. Ὅπολογίζεται ὅτι μέχρι τοῦ 1826, διπότε κατηργήθησαν τὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων, ἥρπάγησαν καὶ ἔξισλαμίσθησαν πλέον τῶν πεντακοσίων χιλιάδων Ἑλληνοπαίδων.

Καὶ ἄλλα παντοειδῆ καὶ ἀπερίγραπτα δεινὰ ὑφίσταντο οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ὑποδουλώσεως. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν ἡσαν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τυχόντος Τούρκου. Τὸ προτιμότερον ἦτο ν' ἀποκρύπτουν πᾶν διτι πολύτιμον είχον. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπον τὰς εὐκάρπους καὶ πλουσίας χώρας καὶ ἀπετύρωντο ἐκεῖ, διότι ἀφανῶς ζῶντες ἥδυναντο ν' ἀποφύγουν τὸ φθονερὸν βλέμμα τοῦ κυριάρχου Τούρκου.

40. Ὁργάνωσις τοῦ νέου ἐλληνισμοῦ.—*Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων.—Κοινότητες.*

Παρ' ὅλα τὰ δειγά, τὰ δποῖα ὑφίσταντο οἱ Ἑλληνες ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, ἔλαβον κατὰ θείαν οἰκονομίαν καὶ προνόμια τινα παρὰ τοῦ Μωάμεθ Β', ἀτινα ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς διατηρήσεως τῆς ἔθνικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως καὶ τῆς σὺν τῷ μέλλοντι ἀναγεννήσεως τοῦ ἑποδουλωθέντος ἐλληνικοῦ ἔθνους.

Καὶ πρῶτον ὁ Μωάμεθ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἑλληνας νὰ τελοῦν ἐλευθέρως τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα. Τοῦτο βεβαίως ἐπράξει συμφώνος πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς μωαρεδανικῆς θρησκείας, διότι αὕτη πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης, ἥτοι πρὸς τοὺς Ιουδαίους καὶ πρὸς τοὺς Χριστιανούς, ἦτο ἐπιεικῆς, ἐπιτρέπουσα εἰς αὐτοὺς νὰ ζοῦν ἐν τῇ Ισλαμικῇ πολιτείᾳ, ἐξαγοράζοντες τὴν ζωὴν των διὰ τοῦ χαρατσίου. Ἀλλὰ εἰς τὴν παραχώρησιν ταύτην τοῦ Μωάμεθ πρὸς τοὺς Ἑλληνας συνετέλεσε καὶ τὸ πολιτικὸν συμφέρον. Ἐβλεπεν δὲ οἱ Μωάμεθ ὅτι συνέφερεν εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν ἡ ἀδιαφορία τῆς Δύσεως πρὸς τὴν τύχην τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἡ ἀδιαφορία αὕτη προήχθετο ἐκ τοῦ σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ σχίσμα τοῦτο δὲ κατακτητῆς ἐφρόντισε νὰ παρατείνῃ χορηγῶν εἰς τοὺς Ἑλληνας θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν. ἀνεβίβασε δὲ ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Γεωργίου Σχολάριον, τὸν μετονομασθέντα Γεννάδιον, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς τῆς μερίδος τῆς ἀνθισταμένης εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Οἱ Μωάμεθ ἀνεγνώρισε τὸν Πατριάρχην ὡς θρησκευτικὸν καὶ ἐν πολλοῖς ὡς πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων. Ἐδωκεν εἰς αὗτὸν καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἀπόλυτον ἔξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπὶ τῶν μοναστηρίων καὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ κλήρου. Τοῦ ἐδωκε προσέτι τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ διὰ τῶν κατὰ τόπους ἐπισκόπων καὶ ἀλλων κληρικῶν πάσας τὰς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διαφοράς. Ἀπήλλαξε δὲ πάσης φορολογίας τὸν ἀνώτερον κλήρον.

Οὕτω τὸ καταπεσὸν πολιτικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου διεδέχθη τὸ κράτος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Νέα πολιτεία καθαρῶς ἐκκλησιαστικὴ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ Πατριάρχου συνήνωσε καὶ συνέδεσε τοὺς ἀπανταχοῦ Ἑλληνας. Ἡ μεγάλη Ἐκκλησία τῆς

Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξε τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἐθνικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων.

Ωσαύτως καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα ὁ Μωάμεθ ἔδειξε μεγάλην περίσκεψιν. Ἐχοργησεν αὐτοδιοίκησίν τινα εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ μάλιστα εἰς τοὺς κατόικούτας τὰ δρεινὰ μέρη. Ἐκαστον χωρίον καὶ ἑκάστη νομόπολις ἀπετέλει αὐτόνομον κοινότητα, ἥτις εἶχεν ἴδιους ἀρχοντας, συνήθως ὄνομαζομένους δημογέροντας ἢ προεστῶτας. Οἱ δημογέροντες καὶ οἱ προεστῶτες ἐφρόντιζον περὶ τῆς εἰσπόδεως τῶν κοινοτικῶν φόρων, ἐπροστάτευον τοὺς κατόικους ἀπὸ τὰς κατάχρησεις τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων καὶ ἐν γένει ἐφρόντιζον περὶ δλων τῶν ὑποθέσεων τῆς κοινότητος.

41. Οἱ Φαναριῶται.

Ανέκαθεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ ὁδωμανικὴ κυβέρνησις ἔνεκα τῆς ἀμαθείας καὶ ἀδειάτητος τῶν ὁδωμανῶν ἥσθιαντο τὴν ἀνάγκην νὰ προλαμβάνῃ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἴδιως καὶ τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους τοὺς εὑφυεῖς καὶ πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν ἐπιτηδείους Ἑλληνας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν αἱ διδύμεναι εἰς τοὺς Ἑλληνας θέσεις δὲν εἶχον καμμίαν πολιτικὴν σημασίαν. Οἱ σουλτᾶνοι ἔνεκα τῆς ὑπεροικίας των ἐφέροντο μετὰ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἱγμεόνας, αἱ δὲ διπλωματικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῆς ὁδωμανικῆς κυβέρνησεως καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἦσαν τόσον ἀπλαῖ, ὅστε καθίστατο ἀνεπαίσθητος ἡ ἔλλειψις διπλωματῶν διὰ τὰς ἔξωτερικὰς τοῦ κράτους ὑποθέσεις.

Άλλ' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἐκατονταετηρίδος, ὅπότε αἱ σχέσεις τοῦ ὁδωμανικοῦ κράτους πρὸς τὴν Εὐρώπην κατέστησαν πολυπλοκώτεραι, ἥ ὁδωμανικὴ κυβέρνησις ἥσθιανθη τὴν ἀνάγκην διερμηνεών, οἱ διποῖοι νὰ μὴ διερμηνεύουν μηχανικῶς τὰ ἐπίσημα πολιτικὰ ἔργαραφα, ἀλλὰ καὶ νὰ δύνανται νὰ κατανοοῦν τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους καὶ νὰ διεξάγουν τὴν ἔξωτερηκήν ἀλληλογραφίαν. Οἱ τοιοῦτοι διερμηνεῖς ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ ἐσπούδαζον χάριν τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας διαφόρους γλώσσας, ὧνομάζοντο δὲ μεγάλοι διερμηνεῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν μεμυημένοι τὰ ἀπόρρητα τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, ὧνομάζοντο καὶ σύμβουλοι τοῦ κράτους ἥ ἔξ ἀπορήτων.

Οὗτοι διεμορφώθη κατὰ μικρὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει γένα τις

τάξις ἐλληνικῆς ἀριστοκρατίας, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὴν ἀριστοκρατίαν ταύτην ωνομάζοντο Φαναριῶται ἐκ τῆς συνοικίας Φαναρίου, δπου κατόφουν. Οἱ Φαναριῶται, οἵτινες διεκρίνοντο διὰ τὴν ὑπέροχον διανοητικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ τὴν γλωσσομάθειαν, ὑπερήσπιζον πολλαχῶς τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους παρὰ τῇ ὁδωμανικῇ κυβερνήσει. Πολλοὶ Φαναριῶται ἐκ τῶν διαπρεψάντων ἐν τῇ ὁδωμανικῇ ὑπῆρεσιά διωρίσθησαν ἡγεμόνες τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν χωρῶν Βλαχίας καὶ Μολδαυίας. Ὅπο δὲ τοὺς ἡγεμόνας τούτους ἐπίσημος γλῶσσα εἰς τὰς εἰρημένας ἡγεμονίας κατέστη ἡ ἐλληνική, τὸ δὲ Βουκουρέστιον καὶ τὸ Ἰάσιον ἔγιναν ἀληθῆ κέντρα ἐλληνισμοῦ.

42. Κλέφται καὶ ἀρματωλοί.—Δημοτικὴ ποίησις.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων, μὴ ὑπομένοντες τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἐγκατέλειπον οἰκίαν καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς, κατέφευγον εἰς τὰ ὅρη, καὶ ἐκεῖ ἔζων βίον ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον· κατερχόμενοι δὲ ἐκ τῶν ὁρέων ἐκαμμονῶν ἐπιδρομάς κατὰ τῶν ἐν τῇ κώφᾳ δεσποιζόντων Τούρκων καὶ διὰ μικροπολέμων ἥμανοντο ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῆς ὁδωμανικῆς δεσποτείας. Οἱ τοιοῦτοι Ἑλληνες ἐκαλοῦντο **κλέφται**. Τὸ δνομα κλέφτης εἰς τὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ποίησιν καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν συνειδησιν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἀπέβη συνώνυμον μὲ τὸ τουρκομάχος, ἥρως τῶν ὁρέων.

Ἡ ὁδωμανικὴ κυβέρνησις, μὴ δυναμένη κατ' ἄλλον τρόπον νὰ καθυποτάξῃ τοὺς κλέφτας καὶ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοὺς ἐξ αὐτῶν πολέμους, ἀπεφάσισε ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν Ἑλλήνων τούτων μαχητῶν ἄλλους Ἑλληνας. Ὅθεν εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐπέτρεψε νὰ φέρουν ὅπλα, κατήρτισεν ἐξ αὐτῶν ἔνοπλα τάγματα καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὰ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ τὴν φρουρὰν καὶ ἰδίως νὰ φυλάττουν τὰς μεταξὺ τῶν ὁρέων στενοπορίας. Οἱ νέοι οὗτοι στρατιωτικοὶ φρουροὶ τῶν ὁρειῶν διαμερισμάτων ἐκαλοῦντο **ἀρματωλοί** καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν **καπετᾶνοι**, τὰ δὲ ὑπὸ αὐτῶν διοικούμενα διαμερίσατα **ἀρματωλίκια**.

Οἱ ἀρματωλοὶ διὸ ἐκ τῆς ἐπισήμου θέσεώς των ἐν τῷ κράτει ἦσαν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι πρὸς τοὺς κλέφτας. Καὶ ὅμως τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ τοὺς κλέφτας τοὺς συνέδεεν ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει τὸ κοινὸν μῆσος πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ ἡ κοινὴ ἀγάπη πρὸς τὴν πα-

τοίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ δεσμὸς αὐτὸς τῶν ἀρματωλῶν καὶ τῶν κλεφτῶν ἐγίνετο ἀκόμη στενώτερος ἐκ τοῦ πολεμικοῦ βίου, τὸν δποῖον ἀμφότεροι διῆγον, καὶ ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν φρονημάτων, ἀπὸ τὰ δποῖα ἐνεπνέοντο. Εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται, καὶ πρὸ πάντων οἱ κλέφται, ἐθεωροῦντο ὃς ἀντιπρόσωποι τῆς ἴδεας τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται ἡσαν ἀδελφοί καὶ σύμμαχοι μεταξύ των καὶ οὐχὶ σπανίως ἀντήλασσον τὰς θέσεις πρὸς ἄλληλους. Οἱ κλέφται καὶ οἱ ἀρματωλοὶ ἀπετέλουν τὰς πεζικὰς δυνάμεις τοῦ δουλεύοντος ἐλληνικοῦ Ἐθνοῦς.

Βίος καὶ φρόνημα τῶν κλεφτῶν. — Οἱ κλέφται ἀδιακόπως ἐγυμνάζοντο εἰς ποικίλας ἀσκήσεις, οἷον εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ ἄλμα, εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸν δίσκον (λιθάροι) καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν σκοποθολήν. Υπέμενον εὐκόλως τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν, τὸ ψυχος, τὸν καύσωνα καὶ ἐν γένει πᾶσαν στέρησιν καὶ σκληραγωγίαν.

Κλέφται καὶ ἀρματωλοί.

Οἱ κλέφται ἔτρεφον ἀδιάλλακτον μῆσος πρὸς τοὺς Τούρκους. Οὐδέποτε ἥρχοντο εἰς συμβιβασμὸν πρὸς αὐτούς. Οσάκις πασσᾶς τις ἢ βεζύρης προσεκάλει κλέφτην νὰ προσκυνήσῃ, δὲ κλέφτης ἀπήντα ὑπερηφάνως :

«Πασσᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί, βεζύρη τὸ τουφέκι κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θεριὰ παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους,

«Η ἐπιθυμία τοῦ κλέφτου ἦτο νὰ σφάζῃ Τούρκους, τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ καὶ τὸ δημῶδες ἄσμα.

«Θά φύγω, μάννα, καὶ μὴν κλαῖς, μόν' δός μου τὴν εὐχήν σου·
«εὐχήσου με, μαννοῦλα μου, Τούρκους πολλοὺς νὰ σφάξω.

Καὶ ἄλλο·

«Διψοῦν οἱ κάμποι γιὰ νερὸν καὶ τὰ βουνά γιὰ χύονια
«διψῆς κι' ὁ δόλιο Ζαχαριᾶς γιὰ τούρκικα πεφάλια.»

Εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους τῶν οἱ κλέφται ἐπροτίμων νὰ φονευθοῦν παρὰ νὰ συλληφθοῦν ζῶντες. Συλλαμβανόμενοι ὑφίσταντο φρικώδη βασανιστήρια. Ἐθραύόντο τὰ μέλη των διὰ σφύρας ἢ ἔξεδέροντο ζωντανοὶ ἢ ἀνεσκολοπίζοντο. Ἀλλὰ πάντα τὰ μαρτύρια ταῦτα ὑφίσταντο μὲ ἀπίστευτον καρτεροψυχίαν. Δὲν ἐδάκρυνον, δὲν ἐστέναζον, δὲν ἐπρόφερον λέξιν παρὰ διὰ νὰ ὑβρίσουν τοὺς δημίους των. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰ συμπόσια ἡ κυριωτέρα τῶν κλεφτῶν εὐχὴ ἦτο καλὸς βόλιος ἢ καλὸς μολύβι. Διὰ τῆς εὐχῆς ταύτης οἱ κλέφται ἐνόσυν τὸν διὰ σφαίρας τουφεκίου θάνατον.

Τοὺς κλέφτας ἀπήθανάτισεν ἡ δημώδης ποίησις καὶ τὰ κλέφτικα τραγούδια. Τὰ κλέφτικα ἄσματα, τὰ ὅποια θαυμάζονται διὰ τὴν φυσικήν των χάριν καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν ἐκφραζομένων αἰσθημάτων, ἐτραγῳδοῦντο εἰς τὰς πανηγύρεις καὶ εἰς τὰ συμπόσια μὲ μελαγχολικὴν καὶ πένθιμον μελῳδίαν, εἰκόνιζον δὲ τὸν ὑπερήφανον καὶ ἀδούλωτον βίον, τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς πόθους τῶν ἀνδρεών ἐκείνων τέκνων τῆς φύσεως. Τὰ ἄσματα ταῦτα ψαλλόμενα εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία ἐξήγειρον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ παρῷμων πολλοὺς νὰ ἐγκαταλείπουν τὰ πάντα καὶ νὰ προτιμοῦν τὸν ἐλεύθερον καὶ ἥρωϊκὸν βίον τοῦ κλέφτου.

43. Σουλιῶται—Μανιᾶται.

Ἐκτὸς τῶν ἀρματωλῶν καὶ τῶν κλεφτῶν προέκυψαν ἐπὶ τουρκοχρατίας δύο ἄλλα προπαιδευτήρια τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ, ὁ ὅποιος διεξήγαγε τὴν ἐπανάστασιν, τὸ ἐν εἰς τὴν Ἡπείρον καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὸ Σοῦλι καὶ ἡ Μάνη.

Σουλιῶται.—Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος μερικοὶ Ἕλληνες ποιμένες φεύγοντες τὰς καταπιέσεις τῶν Τούρκων ἥλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ ἀπόκρημνα καὶ ἀπρόσιτα ὅρη τῆς Κασσωπείας (Τσαμουριᾶς) ἐν Ἡπείρῳ. Καὶ ἀρχὰς ἐκτισαν τέσσαρα χωρία, βραδύτερον δὲ ἄλλα ἐπτά. Ως πρωτεῦον χωρίον ἐθεωρεῖτο τὸ Σοῦλι καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πολλάκις ὀνομάζοντο ὅλα διοικοῦ τὰ χωρία.

Καὶ οἱ κάτοικοι ὅλων τῶν χωρίων ὀνομάζοντο κοινῶς Σουλιώται.
Μετὰ τὸ Σοῦλι γγωστότερον χωρίον ἦτο τὸ Κιόρια.

Οἱ Σουλιώται ὑπῆρξαν λαὸς κατ' ἔξοχὴν φιλελεύθερος καὶ ἀδάμαστος. Καὶ ἐπροστάτευον μὲν τὸ Σοῦλι οἱ βράχοι καὶ αἱ χαράδραι, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὸ ἐπροστάτευον τὸ ἀρειμάνιον φρόνημα καὶ ὁ ἥρωϊσμὸς τῶν κατοίκων. Πᾶς Σουλιώτης ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας ἤρχιζε ν^o ἀσκῆται εἰς τὰ ὅπλα, ἀπὸ τὰ διποῖα οὐδέποτε ἀπεχωρίζετο. Μὲ αὐτὰ ἔτρωγε, μὲ αὐτὰ ἔκοιματο καὶ μὲ αὐτὰ ἔξυπνα. Ὁ βίος τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἀπαράλλακτος μὲ τὸν βίον τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἄφινον πολλάκις τὴν ὁρκαν καὶ ἀρπάζον τὸ **καρυοφύλλι** καὶ ἐπολέμουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των.

Οἱ Σουλιώται ἦσαν διηρημένοι εἰς γενεὰς ἢ φάρας, 47 ἐν ὅλῳ, ἐκ τῶν διποίων 19 ὑπῆρχον εἰς τὸ Σοῦλι. Εἰς ἐκάστην φάραν προϊστατο ὁ ἐπισημότερος ἢ ὁ ἀνδρειότερος. Οἱ προϊστάμενοι τῶν 47 φαρῶν ἀπετέλουν τὸ γενικὸν συνέδριον, εἰς τὸ διποῖον ἀπεφασίζοντο τὰ κοινὰ πράγματα τῆς διμοσπονδίας.

Μανιᾶται. Μὲ τὴν Σουλιωτικὴν διμοσπονδίαν ἔχει ἀναλογίαν καὶ ἡ διμοσποδία τῶν Μανιατῶν. Ἡ Μάνη οὐδέποτε ὑπετάχθη ἐντελῶς εἰς τοὺς Τούρκους. Καὶ ναὶ μὲν εἶχον ἀναλάβει οἱ Μανιᾶται γὰ πληρώνουν εἰς τὸν σουλτάνον ὡς φόρον ὑποταγῆς 4000 γρόσια κατ' ἔτος, ἀλλ' ὁ φόρος οὗτος οὐδέποτε ἐπληρώθη. Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ Μανιᾶται ἦσαν ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι καὶ εἶχον ἰδικήν των διοίκησιν.

Ἐκάστη πόλις καὶ ἐκάστη κώμη καὶ ἐκαστον χωρίον εἶχε προϊστάμενον, ὁ διποῖος ἔξελέγετο, ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ ὀνομάζετο **καπετᾶνος**. Τὸ σύνολον τῶν καπετανέων τῆς Μάνης ἀπετέλει τὸ συμβούλιον, εἰς τὸ διποῖον συνεζητοῦντο καὶ ἀπεφασίζοντο ὅλαι αἱ ὑποθέσεις τῆς χώρας. Τοῦ δὲ συμβουλίου προήδρευεν ὁ καπετάνος, ὁ διποῖος ἔξελέγετο διὰ πλειονοψηφίας ἐκ τῶν λοιπῶν καπετανέων καὶ ὀνομάζετο «ἀρχηγὸς τῶν καπετάνων» ἢ «ἀνώτερος καπετᾶνος». Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἀνεμιγνύετο διάλογον εἰς τὴν ἐκλογήν. Μετὰ τὸ 1770 ὁ ἐτήσιος φόρος τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν σουλτάνον ἀνεβίβασθη εἰς 15,000 γρόσια, ὁ διποῖος διμως φόρος καὶ πάλιν δὲν ἐπληρώνετο τακτικά, ὁ δὲ προϊστάμενος τῶν καπετάνων διωρίζετο τακτικὰ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἵσοβίως ἐκ τῶν ἐγχωρίων καὶ ὀνομάζετο **μπέης**. Ὁ διορισμὸς διμως οὗτος ὑπὸ τοῦ σουλτά-

νον οὐδὲν ἄλλο ἵτο παρὰ μία ἀπλῆ ἐπικύρωσις τοῦ ἀρχηγοῦ, τὸν δποῖον ἔξελεγον οἱ Μανιᾶται. Ὁ ἄρχων οὗτος τῶν Μανιατῶν προσέθετε συνήθως εἰς τὸ τέλος τοῦ κυρίου ὀνόματός του τὴν προσηγορίαν μπέης, ἐπικαλούμενος Τζαννέτμπεης, Πετρόμπεης κλπ. Ὁ μπέης τῆς Μάνης ἔργον εἶχε νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἱσυχίαν τῆς χώρας, ἵτο δὲ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς ἐνόπλου δυνάμεως. Πᾶσα ἀστικὴ ἢ ποινικὴ ὑπόθεσις ἵτο ἀνατεθειμένη ἢ εἰς τὴν αὐτοδικίαν (ἔκαστος δηλαδὴ ἔπαιρνε τὸ δίκαιον του μὲ τὸ χέρι του) ἢ εἰς τὰ οἰκογενειακὰ συμβούλια.

44. Ἡ παιδεία τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκονοράτιας.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ διαιρόσια περίπου ἕτη ἐπεκράτει εἰς τὴν δούλην Ἑλλάδα δεινὴ ἀμάθεια. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀπηγόρευεν αὐστηρῶς τὴν σύστασιν ἐλληνικῶν σχολείων. Ἐνεκα τούτου μόνον τὰ στοιχειώδη γράμματα ἀδιδάσκοντο εἰς τὸν Ἑλληνόπαιδας ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. ὅς διδάσκαλοι δὲ ἐχρησίμευνον μοναχοὶ καὶ ἴερεῖς. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἐκατονταετηρίδος τὰ πράγματα ἡρχισαν γὰ μεταβάλλουν δψιν. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐνόμισε συμφέρον νὰ φέρεται ἡ πιάτερον πρὸς τὸν ἔαγιαδες. Οὕτω δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡρχισαν νὰ συνιστῶνται εἰς διάφορα μέρη τῆς ἐλληνικῆς χώρας ἀνώτερα ἐλληνικὰ σχολεῖα, τὰ δποῖα διέχεον τὰ νάματα τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καὶ ἐνίσχυον καὶ ἐφώτιζον τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἀνώτερα σχολεῖα συνεστήθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰ Ιωάννινα, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὰς Κυδωνίας, εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὴν Πάτμον, εἰς τὴν Δημητσάναν καὶ ἄλλαχοῦ.

Εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα ἀδίδαξαν πολυμαθεῖς καὶ σοφοὶ ἄνδρες, οἵτινες διὰ τῆς διδασκαλίας των δχι μόνον ἀνεζωπύρησαν τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν, ἀλλὰ καὶ ἀνέπτυσσον τὸν νοῦν τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ ἐθέρμαινον τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ὀνομάσθησαν οἱ κατ' ἔξοχὴν διδάσκαλοι τοῦ γένους. Τοιοῦτοι ἦσαν δὲ Εὐγένιος Βούλγαρις, δὲ Βάμβας, δὲ Κούμας, δὲ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, δὲ Γεννάδιος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

45. Ἔπιδοσις τῆς ἐλληνικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας.

Τὰ ἐλληνικὰ παράλια καὶ αἱ ἐλληνικαὶ νῆσοι δὲν ἔπαυσαν ποτὲ

νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὸν ναυτικὸν βίον. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑλλήνων ἥκμαζεν, ὃντος δὲ ἔλαβε καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόσοδον ἀπὸ τοῦ 1779. Κατὰ τὸ ἔτος ἑκεῖνο συνωμολογήθη μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἐμπορικὴ συνθήκη, διὰ τῆς δοπίας ἐπετράπη εἰς τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα νὰ φέρουν τὴν ὁωσικὴν σημαίαν. Ἐκτοτε τὰ ἐμπόρικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τὰ τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν, τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Μυκόνου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ὁωσικῆς σημαίας διέπλεον ἀφόβως τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τῆς Κριμαίας μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ καὶ μετέφερον εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης διάφορα ἐπιπορεύματα. Οὕτω δὲ θησαυρίζοντες οἱ Ἑλληνες κατεσκεύαζον μεγαλύτερα πλοῖα καὶ ἵδρυσαν ἐμπορικὰ καταστήματα εἰς τὸ Λονδίνον, εἰς τὴν Μασσαλίαν, εἰς τὴν Τεργέστην, εἰς τὴν Ὀδησσὸν καὶ ἄλλαχοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ναυγκάζοντο ν' ἀγωνίζωνται κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας, οἵτινες ἐμάστιζον τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, ὥπλιζον τὰ πλοιά των διὰ πυροβόλων δπλων καὶ κανονίων· αἱ δὲ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν φοβερῶν ἐκείνων πειρατῶν ἐξήσκουν τοὺς Ἑλληνας ναύτας εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν πολέμους. Οὕτω δὲ παρεσκευάζοντο καὶ πλοῖα καὶ ἄνδρες διὰ τὸν ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνα.

46. Ἡ Ῥωσία καὶ οἱ Ἑλληνες.—Τὰ μετὰ τῶν ὁωσοτουρκικῶν πολέμων συνδεόμεια ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ θρησκεία καὶ ἡ γλῶσσα διέσωσαν τὴν ἐθνικὴν ὑπαρξίαν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας. Οἱ Ἑλληνες οὐδέποτε ἀπέβαλον τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡμέραν τινὰ θ' ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Τὸ φιλελεύθερον δὲ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων ὑπέθαλπε καὶ ἡ διμόδοξος Ῥωσία. Αὕτη ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου συνέλαβε τὴν ἴδεαν νὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο ἥρχισε νὰ περιποιῆται τοὺς Ἑλληνας. Πολλοὶ δὲ Ἑλληνες μεταβαίνοντες εἰς τὴν Πετρούπολιν κατετάσσοντο εἰς τὸν ὁωσικὸν στρατὸν ἢ εἰς τὸ ναυτικὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀνωτέρους βαθμούς, καὶ ἄλλας δὲ δημοσίας θέσεις ἐλάμβανον.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἡ Ῥωσία ὑπεκίνει πάντοτε εἰς ἐπανάστασιν πάντας τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τοὺς διατελοῦντας

ῦπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, μάλιστα δὲ τοὺς Ἑλλήνας. Ἐντεῦθεν ἔξερράγησαν διάφορα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὸταῦτα ἥσαν τοπικὰ καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλως κατεπνίγοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Σπουδαιοτέρα τῶν ἐπαναστάσεων τούτων ἦτο ἡ τοῦ 1769 διενεργηθεῖσα κυρίως ὑπὸ τοῦ Γεργορίου Παπάζωλη, ὅτε ἔξερράγη πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Ὁ Γεργόριος Παπάζωλης, Ἐλλην λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ εἰς τὸν ὁώσικὸν στρατόν, τῇ συναντήσει τῆς αὐτοκρατείρας τῆς Ῥωσίας Αἰκατερίνης Β' περιῆλθε τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἐλλάδος. Συγενοήθη δὲ μετὰ διαφόρων κληρικῶν, ἀρματωλῶν καὶ προκορίτων, καὶ πρὸ πάντων μετὰ τοῦ ἥγεμόνος τῆς Μάγης Ἰωάννου Μαυρομιχάλη καὶ μετὰ τοῦ πανισχύρου προεστῶτος τῶν Καλαμῶν Παναγιώτου Μπενάκη.

Μετ' ὀλίγον μοῖρα ὁώσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὁρλώφ κατέπλευσεν εἰς Οἴτυλον. Ἡ ὁώσικὴ αὕτη βοήθεια ἦτο ἀναξία λόγου καὶ δύως οἱ Μανιᾶται ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Μαυρομιχάλην ἐπανεστάτησαν. Τὸ κίνημα ἐπεξετάθη ἀμέσως εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τινα μέρη τῆς Στερεάς. Καταφθάνει ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἄλλῃ ὁώσικὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὁρλώφ, ὅστις ἦτο ὁ κυρίως ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος. Ἀλλὰ τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦτο κίνημα ἦτο καταδεδικασμένον εἰς ἀποτυχίαν καὶ ἔγειρα τῆς ἀνικανότητος τῶν Ῥώσων ἀρχηγῶν καὶ διότι τὰ μέσα, τὰ δοῦλα διέθετον οὗτοι, ἥσαν γλίσκορα καὶ οὐχὶ ἀνάλογα πρὸς τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζωλη. —

Ο σούλτανος, ὅταν ἔμαθεν τὴν ἐπανάστασιν ταύτην, ἐνήργησε μετὰ δραστηριότητος μεγάλης. Ἐπειμφε κατὰ τῆς Πελοπόννησος δέκα πέντε χιλιάδας μαχίμους Ἀλβανούς, οἵτινες ἐνίκησαν πανταχοῦ καὶ διεσκόρπισαν τοὺς Ἑλλήνας καὶ κατέπνιξαν τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτῶν κίνημα. Οἱ Ῥώσοι τότε ἐγκατέλειψαν τὸν ἀγῶνα καὶ ἀπέπλευσαν, κατὰ δὲ τὸν ἀπόπλουν ἔκαυσαν τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὸν Τσεσμέν, μεταξὺ Χίου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ῥώσων ἐκ τῆς Ἐλλάδος αἱ ἐπαναστατήσασαι ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν ἔξαγριωθέντων Τούρκων. Ἄλλ' ἡ χώρα, ἥτις ὑπέστη τελείαν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν, ὑπῆρξεν ἡ Πελοπόννησος. Αὕτη κατέστη κυριολεκτικῶς λεία τῶν ἀλβανικῶν στιφῶν. Ἐκ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ ἀνερχομένου εἰς διακοσίας χιλιάδας ἔμειναν μόνον ἐκατὸν χιλιάδες.

Οἱ λοιποὶ ἐθανατώθησαν ἢ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὅρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἢ κατέφυγον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Ἄλλ' ἐνῷ ἢ Ῥωσία συνωμολόγει μετὰ τῆς Τουρκίας εἰρήνην εἰς τὸ Καϊναρζῆ, χωρίον βουλγαρικόν, ἐγκαταλείπουσα τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν διάφορισιν τῶν Τούρκων, δισυλτάνος ἐβοιηθεύθη νῦν ἀφήσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ ἔξιλοιθρεύσουν τελείως τὴν ἑλληνικὴν φυλήν. Ἄλλ' εἰς τοῦτο ἀντέστη διὰ ναύαρχος Χασάν πασσᾶς, παραστήσας ὅτι οὗτος ἡ Τουρκία ἥθελε στερηθῆ τοῦ χαρατσίου, προσέστι δὲ ἥθελον ἐκλείψει αἱ ἀναγκαιόταται ἐργατικαὶ κηδεῖς. Ἡ γνώμη τοῦ Χασάν ὑπερίσχυσε· διὸ διάπεστάλη οὗτος εἰς Πελοπόννησον μὲν ἵνανὴν δύναμιν διὰ νὰ ἐκδιώξῃ ἐξ αὐτῆς τοὺς ἀγρίους Ἀλβανούς. Οἱ Χασάν μὲ τὴν συνδρομὴν τῶν κλεφτῶν, τὴν δποίαν αὐτὸς οὗτος ἐπεκαλέσθη, ἀπῆλλασε τὴν Πελοπόνησον ἀπὸ τὴν φοβερὰν ἐκείνην μάστιγα τῶν Ἀλβανῶν.

Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐφάνη ὅτι καὶ πάλιν ἥθελε νῦν ἀναλάβῃ τοὺς Ἑλληνας ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Διὰ τοῦτο, ὅταν τὸ 1787 ἐπανελήφθη διόπλευρος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας, διὰ προκηρύξεως τῆς παρεκίνησε τοὺς Ἑλληνας εἰς νέαν ἐπανάστασιν. Τότε δὲν τῇ ὁριστικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελῶν Ἑλλην λοχαγὸς Λάμπρος Κατσώνης ἐξώστησεν εἰς τὴν Τεργέστην διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ἐκεῖ ὄμογενῶν στολίσκον ἐκ τριῶν πλοίων καὶ ἐξῆλθεν ὡς καταδρομεὺς εἰς τὸ Ἰόνιον καὶ τὸ Αἴγαλον πέλαγος. Διὸς κατεναυμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον, ἐκυρίευσε πολλὰ ἐμπορικὰ καὶ πολεμικὰ τουρκικὰ πλοῖα, καὶ οὕτω κατήρτισε στόλον ἐκ δεκαπέντε πλοίων, κατέστη δὲ τὸ φρόντηρον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Ἐν ἔτει 1790 δὲ Λάμπρος Κατσώνης, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν περίφημον ἀρματωλὸν Ἀνδροῦτσον μετὰ πεντακοσίων παλληκαρίων, συνεκρότησε μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εύβοίας τὴν σπουδαιοτάτην τῶν ναυμαχιῶν πρὸς τὸν τουρκικὸν στόλον, τὸν δποίον καὶ κατετρόπωσεν. Ἐπελθόντος δύμως τὴν ἐπιοῦσαν τοῦ στόλου τῶν Ἀλγερίνων, δὲ Λάμπρος περιεκυλώθη καὶ ἡττήθη ἡρωϊκῶς ἀντιμαχόμενος. Ἀλλὰ καὶ πάλιν μεταβὰς εἰς τὴν Μῆλον κατήρτισεν ἐντὸς ὀλίγων νέον στόλον. Ἐνῷ δὲ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς καταδρομάς, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τῆς Αἰκατερίνης νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, διότι αὕτη συνωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπὲρ ὅψιν τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Λάμπρος δύμως δὲν ὑπήκουσε καὶ ἐλθών κατὰ τοῦ γενναίου Ἀνδροῦτσον εἰς τὸ Ταίνα-

ρον ὀκυρόθη ἐκεῖ καὶ ἥρχισε νὰ συνεννοῆται μετὰ τῶν Λακώνων περὶ γενικῆς ἔξεγέρσεως. Ἐκεῖ εὑρισκόμενοι προσεβλήθησαν ἰσχυρῶς ὑπὸ μεγάλης ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως τῶν Τούρκων. Ἐπειδὴ

Δάμιτρος Κατσώνης.

δὲ δὲν ἔτυχον συνδρομῆς παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ζαννέτου Γεωγοράκη ἐγκατέλειψαν τὸν ἀγῶνα. Καὶ ὁ μὲν Λάμπρος ἔφυγεν εἰς τὴν Ἰθάκην καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἥλθεν εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅπου μετά τινα χρόνον ἀπέθανεν. Ὁ δὲ Ἀνδροῦτσος διέσχισεν δῆμην τὴν Πελοπόννησον ἀδιακόπως πολεμῶν κατὰ ἔξι χιλιάδων Τούρκων, οἵτινες κατέδιωκον αὐτόν. Φθάσας εἰς τὸ Πίον διεπεραιώθη εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν. Ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς κυβερνήσεως παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπέστη φρικώδη βασανιστήρια καὶ τέλος ἐφονεύθη.

47. Ὁ Ἀρχιερέας Φεραίος καὶ ὁ Κοραῆς ὡς πρόδρομοι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

α') Ὁ Ἀρχιερέας Φεραίος.—Οἱ Ρήγας Φεραίος.—Οἱ Ρήγας ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1757 εἰς τὸ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας, τὰς ἀρχαίας Φεράς, ἐξ οὗ καὶ Βελεστίνης ἡ Φεραίος ἐκλήθη. Ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὰ ἐγκύλια μαθήματα εἰς τὸ Ἕν Ζαγορᾶ ἐλληνικὸν σχολεῖον, ἔγινε κατόπιν διδάσκαλος εἰς ἄλλο χωρίον τοῦ Πηλίου, τὸν Κισσόν. Ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερε νὰ βλέπῃ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, μετέβη εἰς τὸ Βουκουρέστιον τῆς Βλαχίας καὶ ἐκεῖ ἤκουσεν ἀνώτερα μαθήματα καὶ ἔμαθε ἔνεας γλώσσας, ταχέως δὲ διεφημίσθη ὡς λόγιος. Διὸ καὶ ὁ κατὰ τὸ 1786 διορισθεὶς ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Νικόλαος Μαυρογένης προσέλαβεν αὐτὸν ὡς γραμματέα. Μετὰ τοία ἔτη ἔξερράγη ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη ἐνεποίησεν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν τοῦ Ἀρχιερέα Φεραίου βαθεῖαν ἐντύπωσιν. Ἐκτοτε ὁ Ἀρχιερέας τίποτε ἄλλο δὲν ἐσυλλογίζετο παρὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος τούς καὶ πρὸς τοῦτο διηγεκῶς εἰργάζετο.

Οἱ Μαυρογένες μετά τινα χρόνον καθηρέθη τῆς ἀρχῆς, ὁ δὲ

‘Ρήγας διέμενεν ἔκτοτε εἰς τὸ Βουκουρέστιον ὡς Ἰδιώτης. Ὁταν ἀκόμη ἦτο γραμματεὺς τοῦ Μαυρογένους δὲ ‘Ρήγας εἶχε συνδεθῆ διὰ στενῆς φιλίας μὲ τὸν πασσᾶν τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλουν. Εἰς τὸν Πασβάνογλουν τοῦτον δὲ ‘Ρήγας ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐξήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, τὴν δποίαν οὐτος προθύμως ὑπεσχέθη. Ἡτο δὲ τὸ οχέδιον τοῦ ‘Ρήγα ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων.

Ο ‘Ρήγας συνενοήθη περὶ τοῦ σχεδίου του μετὰ διαφόρων κλεφτῶν, ἀρματωλῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐμπόρων καὶ ἄλλων προκρίτων καὶ κατήρτισε μάλιστα καὶ μυστικὴν ἑταιρίαν. Ἰνα δὲ ἀνάψῃ ἀκόμη περισσότερον τὸν ἐνθουσιασμὸν εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, συνέθεσε διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα, τὰ δποῖα ψαλλόμενα διῆγειρον καὶ συνεκίνουν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνέπνεον εἰς αὐτοὺς ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Κάλλιστον ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ ‘Ρήγα εἶνε δὲ θούριος.

‘Ρήγας Φεραίος.

«Ως πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν ’ς τὰ στενά,
«μονάχοι » σὰν λεοντάρια ’ς ταὶς ὁάχαις » τὰ βουνά,
«στηλιαὶς γὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
«νὰ φεύγωμεν τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά.
«Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερα ζωή,
«παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή . . .»

Προσέτι δὲ δὲ ‘Ρήγας, ἵνα διαφωτίσῃ τὸ πνεῦμα τῶν ὅμογενῶν, συνέταξε καὶ Χάρταν τῆς μεγάλης Ἐλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συνέγραψε καὶ νέαν Πολιτικὴν Διοίκησιν καὶ ἄλλη συγχρόμματα ὀφέλιμα εἰς τὸ ἔθνος. Τὸ 1796 μετέβη δὲ ‘Ρήγας εἰς Βιέννην. Αὐτὴν ἔξελεξεν ὡς ἔδραν τῶν ἐνεργειῶν του καὶ εἰς αὐτὴν ἤσαν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ ὅμογενεῖς ἔμποροι καὶ νέοι σποδασταί. Εἰς τὴν Βιέννην ἔξετύπωσε τὴν Χάρταν, τὰ διάφορα συγγράμματά

του καὶ τὰ ποιήματα, ἀντίτυπα δὲ τούτων ἔξαπέστειλεν ἀπανταχοῦ, ὅπου ἐπαλλον ἐλληνικαὶ καρδίαι.

Αφοῦ λοιπὸν διὰ τῆς διαδόσεως τῶν βιβλίων καὶ τῆς Χάρτας τοῦ Ῥήγα εἶχεν ἔξαρθῇ τὸ φρόνημα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἔκρινεν δὲ Ρήγας ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμὴ τῆς ἐνεργείας. "Οθεν ἔξέδωκεν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἐλληνας, ἥτις μετὰ προφυλάξεως ἤρχε νὰ διαδέσται εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας." Αφοῦ δὲ πλέον ἐθεώρει τὰ πάντα ἔτοιμα δὲ Ῥήγας, κατῆλθεν ἐκ τῆς Βιέννης εἰς τὴν Τεργέστην, ὅπόθεν ἐσκόπει νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον. Ἐν Πελοποννήσῳ συνεννοούμενος μετὰ τῶν Μανιατῶν ἔμελλε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις κατὰ τὸ σχέδιόν του θὰ ἐπεξετείνετο εἰς τὴν Στερεάν Ἐλλάδα, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν.

Άλλὰ μόλις ἔφθασεν δὲ Ῥήγας εἰς Τεργέστην συνελήφθη διὰ προδοσίας ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας καὶ ἀπεστάλη εἰς Βιέννην μετὰ ἐπὶτὰ ἄλιτρα συντρόφων τοῦ παραδοθεῖς δὲ ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν τρυφερήν πρεσβείαν μετεφέρθη εἰς Βελιγράδιον, δῆπον κατὰ διαταγὴν τοῦ Τούρκου πασσᾶ τοῦ Βελιγραδίου ἐστραγγαλίσθη μετὰ τῶν συντρόφων του τὴν 11 Ιουνίου 1798. Ἀποθνήσκων δὲ Ῥήγας εἶπεν «Ἐγὼ ἔσπειρα ἀρκετὸν σπόρου, τὸ δὲ ἔθνος μου πολὺ ταχέως θὰ θερίσῃ τὸν γλυκὸν καρπόν». Καὶ ἐλάλησεν ἀληθῶς ὃς προφήτης.

β') **Ο Κοραῆς.**—Ο Αδαμάντιος Κοραῆς ἦτο Χῖος τὴν καταγωγὴν, ἐγεννήθη δὲ εἰς τὴν Σμύρνην καὶ ἐκεῖ ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύρων μαθήματα. Εὐφυΐα καὶ κρίσις καὶ μνήμη ἔξαιρετος καὶ φιλομάθεια ἀπληστος διέκρινε τὸν Κοραῆν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Τὸ 1782 μετέβη εἰς τὸ Μομπελλιέ τῆς Γαλλίας, δῆπον μετὰ ἔξαετεῖς σπουδὰς ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ιατρικῆς. Ἐκ δὲ τοῦ Μομπελλιέ μετέβη τὸ 1788 εἰς Παρισίους, δῆπον διέμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Ή μετ' ὅλιγον ἐκραγεῖσα μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν εὐαίσθητον καὶ μεγελόφρονα ψυχὴν τοῦ Κοραῆ. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ συνησθάνθη οὕτος τὴν ἐσχάτην ταπείνωσιν τοῦ ἔθνους του, ὡστε ὡς σκοπὸν τοῦ βίου του ἐταξεῖ νὰ ἐργασθῇ ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νέας ἐλληνικῆς γενεᾶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἐλλήνων.

Εἰδήμων ὧν πολλῶν ἔνων γλωσσῶν, ἀλλὰ πρὸ πάτων δεινὸς ἐλληνιστὴς καὶ κοιτικός, ἐπεχείρησε τὸ μέγα καὶ δυσκορεὸς ἔργον τῆς

διορθώσεως τῆς γραφομένης ἐλληνικῆς γλώσσης διὰ τῆς ἀποβολῆς παντὸς ξενικοῦ στοιχείου καὶ διὰ τῆς προσλήψεως ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παντὸς ἐλλείποντος. Οὗτο δὲ ἀπέβη ὁ κατ' ἔξοχὴν διαμορφωτὴς τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσης, ἥτις ἔποτε διαπλασσομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Κοραῆ κατέστη δργανον ἐπιτήδειον πρὸς ἐκδίλωσιν πάσης ἐννοίας καὶ παντὸς αἰσθήματος.

Ο Κοραῆς διὰ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων του ἀπέβη ὁ ὑπατος τῶν διδασκάλων τοῦ γένους. Οἱ Ζωσιμάδαι, πλούσιοι ἔμποροι ἐξ Ἰωαννίνων, ἀνέθεσαν εἰς τὸν Κοραῆν νὰ ἐκδόσῃ μὲ ίδια των ἔξοδα δῖσους Ἐλληνας συγγραφεῖς ἐθεώρει χρησίμους διὰ τὸ ἔθνος. Οὗτο δ Κοραῆς ἀνέλαβε τὴν ἐκδόσιν τῆς Ἐλληνικῆς βιβλιοθήμενης, εἰς τὴν ὅποιαν ἡ Ἐλλὰς ὄφειλε τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς παιδείας καὶ τῆς γλώσσης της. Διὰ δὲ τῶν Προλεγόμενων εἰς τοὺς Ἐλληνας συγγραφεῖς, διὰ τῶν ἀλλων διατριβῶν του καὶ διὰ τῶν αὐτοσχεδίων στοχασμῶν, ἐν τοῖς διποίοις διαλάμπει θεομή φιλοπατρία καὶ πεποίθησις εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, δ Κοραῆς ὅχι μόνον ἐθέρμαινε τὰ στήθη τῶν Ἐλλήνων, παριστῶν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν των καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων των, ἀλλὰ καὶ τοὺς Εὐρωπαίους διεφώτιζε περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῶν Ἐλλήνων καὶ διήγειρε τὴν συμπάθειαν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος ἐλληνικοῦ ἔθνους.

Ο Κοραῆς, θέλων νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἀμεσώτερον ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἐλλήνων ἀποκαταστάσεως, ἐξέδωκεν ἐκ Παρισίων τὸ Πολεμιστήριον σάλπισμα, εἰς τὸ ὅποιον λαλῶν πρὸς τοὺς Ἐλληνας μὲ γλῶσσαν πλήρη σοφῶν συμβουλῶν καὶ φιλογερῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος αἰσθημάτων ἥγωνται οἵτινες τὴν Σουλιωτῶν καταστάσεως τῶν Ἐλλήνων καὶ διευθερίας ἀγῶνα.

48. Ἀλῆ πασσᾶς.—Σουλιῶται.—Ἡρωῖκοι ἀγῶνες
τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.

Ο Ἀλῆ πασσᾶς ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν θηριωδεστέρων τυράννων, διέποραξ δὲ τὰ φρικωδέστερα τῶν κακῶν ἐναντίον τῶν Ἐλλήνων. Ἡτο Τουρκαλβανὸς ἐκ Τεπελενίου τῆς βορείου Ἡπείρου. Αφοῦ κατέλαβε τὸ πασσαλίκιον τῶν Ἰωαννίνων τὸ 1788, κατώρθωσε διὰ διαφόρων μέσων (πολέμων, δολοφονιῶν, δηλητηριάσεων) νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν του ὅλην τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν.

N. Βραχνοῦ. Ἰστορία Γ' Ἐλληνικοῦ

τὴν Ἀκαρνανίαν, μέρος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (Λεβάδειαν) καὶ τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας. Ἐχων δὲ στρατὸν ἐκ δώδεκα περίου χιλιάδων Ἀλβανῶν καὶ μέγαν πλοῦτον, τὸν δποῖον διαρκῶς ηὔξανε διὰ τῶν καταπιέσεων καὶ τῶν ἀρπαγῶν, ἥρχε δύο ἑκατομμυρίων λαοῦ συγκειμένου ἐξ Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων, καὶ Τούρκων διενοεῖτο δὲ νὰ ἴδρυσῃ κράτος ἀνεξάρτητον ἐν Ἡπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ βόρειος Ἑλλὰς ἔκυπτε τὸν αὐχένα πρὸ τοῦ αἱμοχαροῦς τούτου πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, μόνη ἡ διοισπονδία τοῦ Σουλίου ἔμενεν ἐλευθέρα.

49. Πρώτη καὶ δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ
κατὰ τοῦ Σουλίου (1791 καὶ 1792).

Ο Ἀλῆ πασσᾶς δὲν ἦδύνατο νὰ βλέπῃ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπικρατείας του ἐλεύθερον τὸ ὑπερήφανον Σουλί. Οθεν ἀπεφάσισεν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ αὐτό. Καὶ ἡ μὲν ἐκστρατεία αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου τὸ 1791 ἀπέτυχεν· ἀλλ' ἡ ἀποτυχία αὕτη δὲν ἀνεγάιτεσ τὸν τύραννον. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1792) παρεσκευάσθη καὶ πάλιν ἵνα προσβάλῃ τὸ Σουλί. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ φανερά, προσεποιήθη δτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, πόλεως τῆς βορείου Ἡπείρου, καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν ὑποσχεθεὶς ἀμοιβήν. Οἱ Σουλιῶται ἀπατηθέντες ἀπέστειλαν εἰς αὐτὸν τὸν περίφημον δπλαοχηγὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν μετὰ ἑβδομήκοντα πελληκαρίων, μεταξὺ τῶν δποίων ἦτο καὶ ὁ δωδεκαετῆς υἱὸς τοῦ Λάμπρου Φῶτος. Ἀλλὰ καθ' ὅδον συνελίφθησαν διὰ δόλου ἀπαντες καὶ ἀπήχθησαν δέσμιοι εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἀμέσως τότε ὁ Ἀλῆς ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Σουλίου, τὸ δποῖον ἥλπιζεν δτι θὰ καταλάβῃ ἀροφύλακτον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν εὗρε γενναίαν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Σουλιωτῶν, διότι εἰς ἐκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Τζαβέλλα διαφυγὼν ἔτρεξεν εἰς τὸ Σουλί καὶ ἀνήγγειλε τὴν προδοσίαν. Καὶ ἀπέλυσε μὲν τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν, ἀφοῦ ὑπερσχέθη εἰς αὐτὸν δτι θὰ τοῦ ὑποτάξῃ τὸ Σουλί. Ἀλλ' ὁ Λάμπρος ἀγαλαβὼν τὴν ἀρκηγίαν τῶν Σουλιωτῶν ἀντέταξε κραταιοτάτην ἄμυναν. Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον αἱ Σουλιώτισσαι, προεξαρχούσης τῆς Μόσχως τοῦ Τζαβέλλα, ὡς Ἀμαζόνες ἐμάχοντο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των. Ο Ἀλῆς ὑποστάς δειγήν ἦτταν ἡναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ κατησχυμένος, ἀφοῦ συνωμολόγησε μετὰ τῶν

Σουλιωτῶν εἰρήνην. Διὰ ταύτης ἔδωκεν ὅπίστῳ τοὺς ἑβδομήκοντα Σουλιώτας, τοὺς ὅποίους προδοτικῶς εἶχε συλλάβει, ἐξηγόρασε δὲ τοὺς Ἀλβανοὺς αὐχμαλώτους ἀντὶ ἑκατὸν χιλιάδων γροσίων.

50. Τρίτη ἐνστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου (1800).

— Ἀποκλεισμὸς τοῦ Σουλίου.— Ταλαιπωρίαι τῶν Σουλιωτῶν.— Προδοσία Πήλιου Γκούση.

Ἐπὶ δικτὼ ἔτη ὁ Ἀλῆς δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ τὸ Σοῦλι, Ἀλλὰ τὸ 1800 ἐπῆλθεν αἰφνιδίως κατ’ αὐτοῦ μετὰ δέκα χιλιάδων Τουρκαλβανῶν. Οἱ Σουλιώται δὲν ἀπώλεσαν τὸ θάρρος· των. Ἐχοντες ἀρχηγὸν τὸν νέαρδὸν Φῶτον Τζαβέλλαν, ὅστις μικρὸς ὡν ὥστις ἀλλος Ἀννίβας εἶχεν ὅρκισθη αἰώνιογ μῆσος κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του, ἀπέκρουσαν πάσας τὰς ἐφόδους τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὁ Ἀλῆς ἀπελπισθεὶς νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι ἐξ ἐφόδου ἀπέκλεισεν αὐτὸν πανταχόθεν. Ὁ ἥγων διήρκεσε τρία ἔτη. Αἱ ὀδύναι, τὰς δποίας ὑπέστησαν οἱ Σουλιώται διὰ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ὕδατος, ὑπῆρξαν ἀπερίγραπτοι. Ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ ψῦχος, τὴν χιόνα, τὴν βροχὴν ἥσαν σχεδὸν ἡμιθανεῖς ἐφαίνοντο ὡς φαντάσματα κινούμενα. Καὶ μὲν δὲ ταῦτα τὸ φρόνημα αὐτῶν ἦτο ἀκατάβλητον. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναικες ἐλεγον εἰς τοὺς ἄνδρας των «Κάλλιο θάνατος παρὰ ὑποταγῆ».

Ο Ἀλῆ πασσᾶς βλέπων ματαιουμένας πάσας τὰς προσπαθείας του πρὸς καθυπόταξιν τοῦ Σουλίου ἥρχισε νὰ σκέπτεται περὶ ἐγκαταλείψεως τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν παρ’ ἐλπίδα κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος τοῦ Σουλίου διὰ προδοσίας. Ὁ Σουλιώτης Πήλιος Γκούσης καταφρονούμενος ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του, διότι εἰς τινα μάχην δειλιάσας ἐτράπη εἰς φυγήν, ἐμελέτα ἐκδίκησιν. Προσῆλθε λοιπὸν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ Βελῆν, ὅστις διηρθυνε τὴν πολιορκίαν, καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὴν κατάληψιν τοῦ Σουλίου ἀντὶ εὐτελεστάτου χρηματικοῦ ἀνταλλάγματος. Ὁ προδότης δι’ ἀτραπῶν ὠδήγησεν ἐν καιρῷ νυκτὸς διακασίους Τουρκαλβανοὺς καὶ ἐκρυψεν αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν του. Τὴν πρώταν (26 Σεπτεμβρίου 1803) δὲ Βελῆς διέταξε γενικὴν ἐφοδον, οἱ δὲ κεκρυμμένοι Τουρκαλβανοὶ ἐξηρμήσαντες προσέβιλον τοὺς Σουλιώτας ἐκ τῶν νώτων. Οἱ Σουλιώται ἐπειτα ἀπὸ ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν

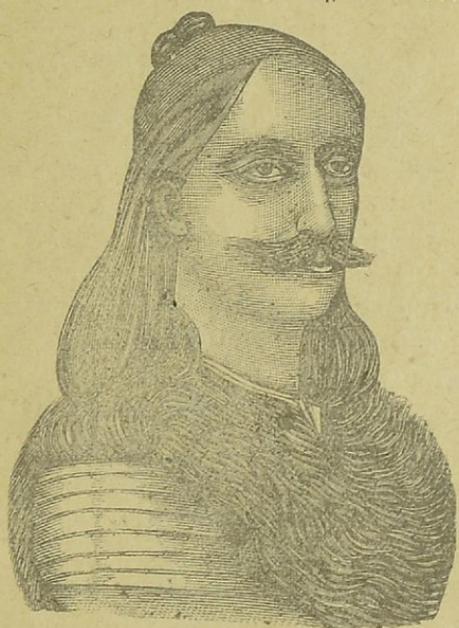
‘Αγίαν Παρασκευήν, μεταξὺ Σουλίου καὶ Κιάφας, ἐπί τινος μεμονωμένου βράχου, ὅστις ἐκαλεῖτο Κιοῦγκι. Ἐκεῖ ὁ καλόγηρος Σαμουὴλ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ παρεσκεύασε τὸν

ἔσχατον ἄγῶνα. Ἐκεῖ οἱ Σουλιῶται ἔξηκολούθησαν τὸν ἄγῶνα μέχρις ὅτου πᾶσα ἀντίστασις ἀπέβη ἀδύνατος.

‘Ο Ἀλῆς θαυμάσας τὸν ἥρωϊσμὸν τῶν Σουλιωτῶν ἐπερότεινεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐξέλθουν πάνοπλοι καὶ ν' ἀπέλθουν δπον θέλουν. Τὴν 12 Δεκεμβρίου 1803 οἱ Σουλιῶται κατέλιπον τὴν γλυκεῖαν αὐτῶν πατοίδα καὶ ἀπῆλθον διαιρεθέντες εἰς τρία τμῆματα. Τὸ ἐν τμήμα ὑπὸ τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν διηυθύνθη εἰς Πάργαν, τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν Κουτσονίκαν πρὸς τὸ Ζάλογγον, καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν Κίτσον Μπότσαρην πρὸς τὸ Βουργαρέλι.

‘Ο καλόγηρος Σαμουὴλ ἔμεινε μετὰ πέντε συναγωνιστῶν εἰς τὴν ἀγίαν Παρασκευήν διὰ νὰ παραδώσῃ, κατὰ τὴν συμφωνίαν, εἰς τὸν Ἀλῆν τὰ ἀπομείναντα πολεμισφόδια καὶ νὰ λάβῃ τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ μετέβη ἐκεῖ καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ μετὰ δύο Τούρκων. Ἀφοῦ δὲ ἔγινεν ἡ παράδοσις, ὁ γραμματεὺς εἶπε πρὸς τὸν Σαμουὴλ «Καὶ τώρα, βρὲ καλόγηρε, ποίαν τιμωρίαν νομίζεις ὅτι θὰ σου ἐπιβάλῃ ὁ βεζύρης, ἀφοῦ τόσον ἀνοήτως παρεδόθης;» «Οὐδεμίαν», ἀπαντᾷ ὁ Σαμουὴλ, καὶ ἀμέσως ἔξεκένωσε τὸ πιστόλιόν του εἰς βιρέλιον πλῆρες πυρίτιδος. Τρομερὰ ἔκρηξις ἐπῆλθε καὶ πάντες ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἔρείπια τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς πλὴν ἓνδος σωθέντος ὃς ἐκ θαύματος.

‘Η ἥρωϊκὴ πρᾶξις τοῦ Σαμουὴλ ἐχρησίμευσεν ὡς ἀφορμὴ εἰς τὸν Ἀλῆ πασσᾶν διὰ νὰ καταπατήσῃ τὴν συνθήκην. Διέταξε λοιπὸν ἐν σπουδῇ νά καταδίξουν τοὺς φεύγοντας. Καὶ ὁ μὲν Φῶτος ὡς νὰ προησθάνετο ἀπευκταῖόν τι ἐπετάχυνε τὸ βῆμα καὶ ἐφθασεν εἰς

Φῶτος Τζαβέλλας.

τὴν Πάργαν. Τὸ δεύτερον ὅμως τμῆμα περιεκυλώθη ἐπὶ τοῦ Ζαλόγγου. Τὸ Ζαλόγγον εἶνε μικρὸν ἀπόκρημνον ὅρος μετὰ ὅμωνύμου χωρίου.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ περιπυκλωθέντες Σουλιῶται ἀπέκρουσαν τὸν ἔχθρον. Ἀλλὰ τέλος ἐτελείωσαν αἱ τροφὰ καὶ τὰ πολεμεφόδια. Πρῶται αἱ γυναικεῖς κατενόησαν τὸν κίνδυνον καὶ εἶδον ὅτι ἥτο ματαία πᾶσα ἀντίστασις. Ἐξήκοντα ἐξ αὐτῶν, πᾶσαι σχεδὸν χῆραι, ἔλαβον εἰς χεῖρας τὰ τέκνα τῶν καὶ ἔδραμον εἰς τινα προεξέχοντα κρημνόν. Τὰ ἡσπάσθησαν διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ τὰ ἔξεσφενδόνησαν κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον. Ἔπειτα δὲ ἀπεφάσισαν νῦν ἀκολουθήσουν καὶ αὐταὶ τὰ φίλτατα τέκνα τῶν, οὐχὶ ὅμως μὲ κλαυθμοὺς καὶ μὲ δυνομοὺς ἀλλὰ μὲ χοροὺς καὶ μὲ ἄσματα. Ἔπιασθησαν λοιπὸν ἐν τῶν χειρῶν καὶ τραγῳδοῦσαι ἥρχισαν νὰ χορεύουν τὸν συρτόν. Εἰς ἑκάστην στροφὴν ἐρρίπτετο ἡ πρώτη ἐκ τοῦ φοβεροῦ κρημνοῦ κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον, ἔως ὅτου ἐρρίφθη καὶ ἡ τελευταία. Οἱ ὑπολειφθέντες δικτακόσιοι Σουλιῶται ἐπεχειρησαν νυκτερινὴν ἔξοδον καὶ ἐσώθησαν μόνον 150 εἰς τὴν Πάργαν.

Τὸ τρίτον τμῆμα ἀπεσύρρητη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλτσου, ὅχι μακρὰν τοῦ ποταμοῦ Ἀχελέου. Καὶ ἐκεῖ συνέβη ἀλλη καταστροφὴ ἐξ ἵσου τραγικὴ μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ζαλόγγου. Ἐκ τῶν χιλιών Σουλιωτῶν, μόνον τεσσαράκοντα πέντε ἐσώθησαν καὶ ἐφθασαν εἰς τὴν Πάργαν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβον οἱ μακροὶ ἀγῶνες τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, τῶν δποίων δ ἡρωϊσμὸς προξενεῖ θαυμασμὸν καὶ κατάπληξιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ (1821—1829)

51. Αἱ παραμοναὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.—*H Φιλικὴ ἐταιρεία.*

Κατὰ τὸ ἔτος 1814 τρεῖς φιλοπάτριδες Ἕλληνες, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἐξ Ἀρτης, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἐξ Ἰωαννίνων, καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἐκ Πάτμου, ὕδρυσαν εἰς τὴν Ὁδησσὸν τῆς Ρωσίας ἐταιρείαν μυστικήν, ἥτις ὠνομάζετο *Φιλικὴ ἐταιρεία*. Ἡ ἐταιρεία αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ προπαρασκευάσῃ καὶ ἐξεγείρῃ

τοὺς Ἑλληνες ἐναντίον τῶν τυράννων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των.

Ἐντὸς δὲ λίγου χρόνου ἡ Φιλικὴ ἐταιρεία ἔξετεινε τὰς ἐνεργείας της εἰς ὅλα τὰ μέρη, ὅπου ὑπῆρχον Ἑλληνες, ἀπὸ τῶν παραδουναβείων ἡγεμονιῶν μέχρι τῆς Μάνης καὶ ἀπὸ τῶν Ἰονίων νήσων μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατηχήθησαν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς αὐτὴν ἀρχιερεῖς, ἵερεις, λόγιοι, πρόκοριτοι, ἀριματωλοί, κλέφται, γαντικοί, καὶ ἐν γένει πάντες σχεδὸν οἱ προέχοντες Ἑλληνες ἦσαν μεμυημένοι τὰ τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας.

Πᾶς ἐταῖρος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κατηχῇ ἄλλους, ἀλλὰ μετὰ προηγουνένην αὐστηρὰν ἔξετασιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. Ὅστις ἐκρίνετο ἄξιος νὰ γίνῃ ἐταῖρος ὠδηγεῖτο εἰς μέρος ἀπόρουφων καὶ γονυπετής ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτὸς ὠραίζετο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου νὰ μένῃ πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα, νὰ συντρέχῃ μὲ δλας τον τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς, νὰ μὴ φανερώσῃ τὰ μυστικὰ τῆς ἐταιρείας οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ κατηχήσαντος αὐτόν, καὶ νὰ ἐκτελῇ τυφλῶς τὰς διατάξας τῶν ἀνωτέρων του. Οἱ ἐταῖροι ἐγνώριζον δὲ εἰς τὸν ἄλιον διὰ διαφόρων συνθηματικῶν σημείων καὶ ἐκφράσεων· δοσάκις δὲ ἥθελον νὰ φανερώσουν τι εἰς ἀπόντας, μετεχειρίζοντο ἵδιον κρυπτογραφικὸν ἀλφάβητον.

Ἡ Φιλικὴ ἐταιρεία εἰργάζετο μετ' ἄκρας μυστικότητος καὶ δραστηριότητος. Οἱ ἱερεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀνεγίνωσκον εὐχὰς ὑπὲρ εὐοδώσεως τοῦ ἔργου, πλεῖστα δὲ μέλη τῆς ἐταιρείας περιέτρεχον τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία καὶ κατήζουν τὸν λαὸν καὶ παρεσκεύαζον τὸ ἔδαφος πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα.

52. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας.

Πότε ἔμελλε νὰ ἐκραγῇ δὲ μέγας ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο προσδιωρισμένον καὶ μόνη ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων θὰ ὀδηγεῖ εἰς τοῦτο τοὺς διευθύνοντας τὴν Φιλικὴν ἐταιρείαν. Ἀλλ' ἐπῆλθε γεγονός, τὸ διποῖον τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ἀποστασία τοῦ πανισχύουν Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τοῦ σουλτάνου.

Οἱ Ἀλῆ πασσᾶς εὑρισκόμενος εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως του μετὰ τὴν ὑποταγὴν τοῦ Σουλίου, ἤρχισε νὰ φέρεται πρὸς τὸν σουλτᾶνον ὡς Ἰσος πρὸς Ἰσον. Ο σουλ-

τᾶνος Μαχιουτ Β' ἐκίρυξεν τὸν Ὀλῆν ἔνοχον προδοσίας καὶ τὸν προσεκάλεσε ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἀπολογηθῇ· καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀλῆς δὲν ὑπήκουσε, ὁ σουλτᾶνος διώρισε ἄλλον πασσᾶν τῶν Ἰωαννίνων, συγχρόνως δὲ ἐπτὰ ἄλλοι πασσάδες διετάχθησαν νὰ βαδίσουν ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Οὕτω ἔξερράγη ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Τούρων. Ἡ περίστασις αὗτη ἐθεωρήθη κατάλληλος δπως τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀρπάσῃ τὰ ὅπλα καὶ θραυσῃ τὰ δεσμὰ μακρᾶς δουλείας.

Οἱ διευθύνοντες τὴν φιλικὴν ἐταιρείαν ἀπεφάσισαν ν' ἀναθέσουν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς ἓνα ἄνδρα, ὁ διποτὸς νὰ δύναται νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Ὁθεν ἔξ ὀνόματος τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας μιστέβη εἰς τὴν Πετρούπολιν ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος καὶ προσέφερε τὴν ἀρχηγίαν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, δστις τότε ἥτο ὑπουργὸς τῶν ἔξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας καὶ εἶχε μεγάλην φήμιην ἐπὶ διπλωματικῆι ικανότητι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Καποδίστριας ἀπεποιήθη φρονῶν, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, δτι δὲν ἥτο ἀκόμη καιρὸς διὰ τὸ μελετώμενον κίνημα τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ξάνθος ἀπετάμη ἔπειτα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὅψηλάντην, υἱὸν τοῦ ἄλλοτε ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Ὅψηλάντου, στρατηγὸν δὲ καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Ἀλεξάνδρου Α'.

Ο Ἀλέξανδρος Ὅψηλάντης ἐδέχθη προθύμως τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων λαβών δὲ ἀόριστον ἀδειαν λόγῳ ὑγείας ἀνεχώρησεν εἰς Ὅδησσόν. Ἀποφατίσας ν' ἀρχίσῃ τὸν κατὰ τῶν Τούρων ἀγῶνα ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν ἡγεμονιῶν διέβη τὸν Προοῦμον καὶ τὴν 22 Φεβρουαρίου 1821 εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαυίας. Ἀμέσως διεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔξεδωκε πομπώδη προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Ἐνθουσιασμὸς ἀκατάσχετος κατέλαβε ὅχι μόνον τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους χωιστιανικοὺς λαοὺς τοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν δθωμανικὸν ζυγόν. Πανταχόθεν συνέρρεον Ἑλληνες καὶ Σέρβοι καὶ Βούλγαροι καὶ ἐτάσσοντο ὑπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν τοῦ Ὅψηλάντου ὑπὸ ἐμπείρους δπλαρχηγούς, ὡς τὸν Γεωργάκην Ὄλύμπιον, τὸν Φαρμάκην, τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην καὶ ἄλλους. Πεντακόσιοι δὲ νέοι σπουδασταὶ καταλιπόντες τὰ θρανία ἔσπευσαν νὰ καταταχθοῦν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ

“Υψηλάντου καὶ ἀπετέλεσαν τὸν Ἱερὸν λόχον κατ’ ἀπομίμησιν τοῦ Ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβαίων.

‘Ἄλλ’ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν δὲν ηὔδοκίμησε παρ’ ὅλην τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁκι μόνον οἱ ἔγχώριοι δὲν παρέσχον καμμίαν βοήθειαν εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας, ὅταν ἔμαθε τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτοῦ κίνημα, τὸν ἀπεκήρυξε καὶ τὸν διέγραψεν ἐκ τῶν τάξεων τοῦ δωσικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ὑψηλάντης ἀπώλεσεν ἐκ τούτου διλοτελῶς τὸ θάρρος του, ἐνῷ συγχρόνως ἡ Τουρκία ἀπέστειλε κατ’ αὐτοῦ τρεῖς στρατιὰς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τριῶν πασσάδων τῆς Σιλιστρίας, τοῦ Βιδινίου καὶ τῆς Βοϊτζίας. Καὶ ἥγωνισθη μὲν ἡρωϊκῶς μετὰ ἐπτακοσίων Ἑλλήνων δὲ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης εἰς τὸ Γαλάζιον (1 Μαΐου) κατὰ τεσσάρων χιλιάδων Τούρκων ἀλλ’ ἡ δλοσχερής ἦτα, τὴν δύοιαν ὑπέστησαν οἱ Ἑλληνες εἰς τὸ Δραγατσάνιον (17 Ἰουνίου), σπους κατεστράφη ὁ Ἱερὸς λόχος, ἐσήμανε τὸ τέλος τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπαναστάσεως. Ὁ Ὑψηλάντης παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ δεύματος τῶν φυγάδων καὶ ἐγκαταλιπὼν δριστικῶς τὸν ἄγωνα εἰσῆλθεν εἰς τὰς αὐστριακὰς χώρας· ἀλλ’ ἀναγνωρισθεὶς συνελήφθη ὑπὸ τῆς φιλοτούρκου αὐστριακῆς κυβερνήσεως καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰ ὑγρὰ δεσμωτήρια τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ Μουγκάτς καὶ ἔπειτα τῆς ἐν Βοημίᾳ Θηρεσιουπόλεως. Τὸ 1827 ἀπεφυλακίσθη τῇ μεσιτείᾳ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Νικολάου Α’, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ.

Ἐκ τῶν διλαρχηγῶν δὲ μὲν Καρπενησιώτης ἐπεσεν εἰς τὸν παρὰ τὸν Προῦσθιον λόφον Σκουλένιον, γενναίως μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων (17 Ἰουλίου), δὲ Ὁλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης συνώδευσαν τὸν Ὑψηλάντην μέχρι τῶν αὐστριακῶν συνόρων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των προδοθέντες καὶ καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκλείσθησαν μετ’ ἀλλων συντρόφων εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σένκου. Ἐκεῖ δὲ μὲν Ὁλύμπιος μετὰ ἔνδεκα συντρόφων καταλαβών τὸ κωδωνοστάσιον ἔθεσε πῦρ εἰς πίθον πυρίτιδος καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα δμοῦ μὲ τοὺς εἰσοδημήσαντας Τούρκους· δὲ ὁ Φαρμάκης, ἀφοῦ μετὰ τριακοσίων ἀνδρῶν ἐπὶ ἔνδεκα ἡμέρας γενναίως ἀντέστη, τέλος ἐκλιπόντων τῶν πολεμεφοδίων ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἄλλ’ ὅταν ἔξήρχοντο ἐκ τῆς μονῆς, οἱ Τούρκοι παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν αὐτούς.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ ΤΗ ΣΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΙ.

ΠΡΩΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ. - 1821

53. "Εναρξις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ.—

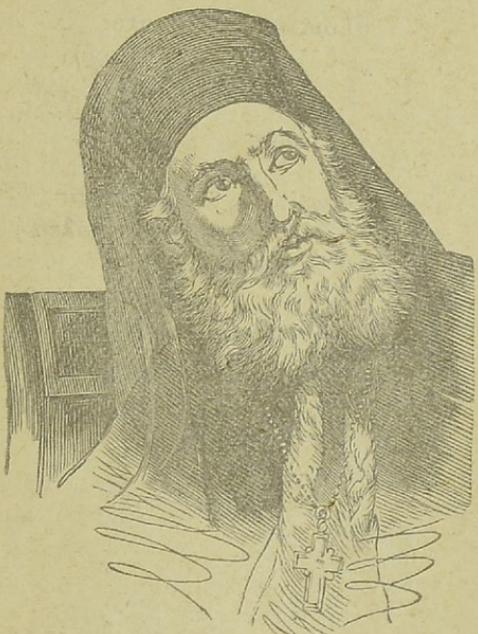
"Ἀπαγχόνισις τοῦ πατριάρχου Γεηγορίου Ε".

Ἐνῷ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων τόσον οἰκτρῶς ἀπετύγχανεν εἰς τὴν Μολδοβλαζίαν, αὕτη ἔξερράγη ὁρμητικωτέρα εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος, ὁ συνήθως λεγόμενος Παπαφλέσσας, κατῆλθεν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ηελοπόννησον ως ἀπόστολος καὶ ως ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου· διὰ διαφόρων δὲ πλαιστῶν διηγήσεων προσεπάθησε νὰ διερευθίσῃ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ κεντήσῃ τὴν ἀνυπομονήσιαν αὐτοῦ, λέγων διτὶ ὅωσικὸς στρατὸς κατήρχετο ἵνα ἐλευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ καλῶν τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν.

Οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συνελθόντες ἐν ἀρχῇ τοῦ Φεβρουαρίου 1821 εἰς τὸ παρὰ τὸ Αἴγιον μοναστήριον τοῦ Ἅγιου Γεωργίου προσεκάλεσαν τὸν Παπαφλέσσαν καὶ ἐξήτησαν παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῆς φημιζομένης ὁωσικῆς βιοηθείας. Ὁ Παπαφλέσσας δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ εἰς τοὺς προκρίτους δσα καὶ εἰς τὸν λαὸν διηγεῖτο. 'Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ πρόκριτοι ἐδύσπιστον εἰς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἐθεώρησαν φρονιμώτερον νὰ περιμένουν εὐνοϊκωτέραν περίστασιν, οὗτος ἐπεισε τὸν τολμηρὸν κλέφτην Νικόλαον Σολιώτην νὰ κάμῃ πρῶτος ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως διά τινος βιαίου πραξικοπήματος εἰς τὴν ἐπάρχιαν Καλαβρύτων. Ὁ Νικόλαος Σολιώτης ἐνεδρεύσας μὲ ἄλλους ὁμοιονύμους συντρόφους ἐφόργευσεν δικτὸν Τούρκους εἰςπράκτορας. Ὁ διοικητὴς τῶν Καλαβρύτων Ἀργαούτογλους κατελήφθη ὑπὸ φόβου καὶ ἐνεκλείσθη μὲ τοὺς ἄλλους ἐντοπίους Τούρκους ἐντὸς τριῶν πύργων τῆς πόλεως· ἀλλ' οἱ προεστᾶτες Χαραλάμπης καὶ Πετμαϊζαῖοι μετὰ πολλῶν διπλοφόρων ἐποιιόρκησαν αὐτὸν καὶ τὸν ἥγακασαν νὰ παραδοθῇ (21 Μαρτίου).

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς Ἑλληνας. Ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου ἐξηγέρθη ώ, εἰς ἀνθρώπως ζητῶν ἐν μιᾷ στιγμῇ νὰ ἐκδικηθῇ τὰ δεινὰ δουλείας τσσαρῶν αἰώνων. Τὸ σύνθημα ἦτο «Νὰ μὴ μείνῃ Τούρκος' σ τὸ Μωριά μηδὲ 'σ τὸ κόσμιον ὅλον».

Τὴν 22 Μαρτίου χίλιοι Μανιάται ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Πέτρον Μαυρομχάλην, τὸν συνήθως καλούμενον Πετρόμπεην, κατέβησαν ἐκ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ταῦγέτου καὶ ἐνωθέντες μὲ τὰ στίφη τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τοῦ

Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε'.

Ἀναγνωσταρᾶ προσέβαλον τὰς Καλάμιας καὶ τὴν ἐπιοῦσαν (23 Μαρτίου) ἡνάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ Τούρκους νὰ παραδοθοῦν. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐψάλη πάνδημος δοξολογία καὶ ἔγινε δάησις πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἐνισχύσῃ τοὺς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγωνιζομένους.

Ταῦτοχρόνως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν Γερμανὸς ὑψώσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας πλησίον τῶν Καλαβρύτων καὶ ηὐλόγησε τὸν ἀγῶνα. Ἀπὸ ἐκεῖ μετὰ τῶν προκρίτων Λόντου, Ἀνδρέου

Ζαΐμη καὶ ἄλλων ἥλιμεν εἰς τὰς Πάτρας καὶ κατέλαβε τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως. Ἐστησε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐνθουσιασμῶν κραυγῶν τοῦ πλήθους «Ζήτω ἡ ἐλευθερία. Καὶ εἰς τὴν Πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός». Πάντες δὲ πρόσηρχοντο καὶ ὀρκίζοντο τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὄρκον.

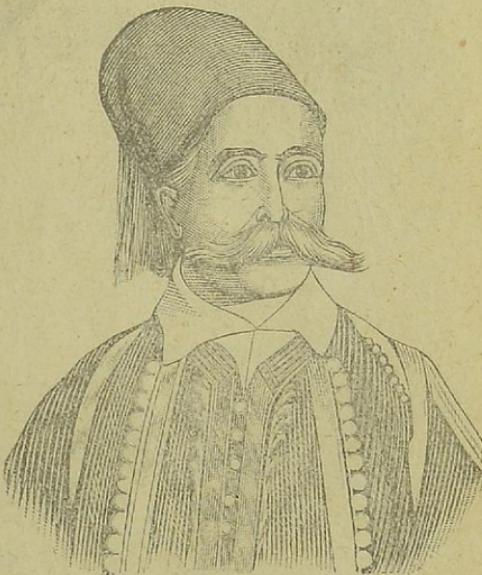
Οἱ Τούρκοι, ὅταν ἔμαθον τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Μολδοβλαζίαν καὶ ἴδιως τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ὑπὸ τοσαύσης λύσσης κατελήφθησαν, ὥστε προέβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀλλαχοῦ. Ο σουλτάνος μάλιστα, θέλων νὰ καταπλήξῃ τοὺς Ἑλληνας καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ τρόμον εἰς αὐτούς διέταξε νὰ κτυπηθῇ αὐτὴ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἡμέραν λοιπὸν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου), ἐνῷ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε' ἐτέλει τὴν Ἀγάστασιν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ,

στίφη Ὁθωμανῶν εἰσοδιμήσαντα συγέλαβον αὐτὸν καὶ τὸν ἀπῆγαγον ἐκ τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου. Τὸν ὕβρισαν βαναύσως καὶ τὸν ἔβασάνισαν καὶ τέλος τὸν ἀπιγχόνισαν ἐν τῇ μεσαίᾳ πύλῃ τῶν πατριάρχείων, ἵτις μέχρι σήμερον μένει κατάκλειστος εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀσεβοῦς κακουργήματος. Τὸν δάνατον τοῦ Πατριάρχου ἐπηκολούθησεν ἡ ἀποκεφάλισις πολυαρίθμων ἀνωτέρων κληρικῶν. Ἀλλ' ὅλα τὰ μέτρα ταῦτα δὲν ἔφεραν τοὺς καρπούς, τοὺς ὅποιους προϋπελόγιζεν ὁ σουλτάνος.

54. *Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.* — *Μάχαι
Βαλτετσίου καὶ Δολιανῶν.* — *Ἄλωσις τῆς Τριπόλεως.*

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν δὲ Κολοκοτρώνης παραλαβὼν τριακοσίους Μανιάτας ἔξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ καταλαβὼν τὰ στενὰ τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου παρὰ τὴν Καρύταιναν κατέκοψε τουρκικὸν ἀπόσπασμα. Εὐθὺς μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο προσῆλθον εἰς τὸν Κολοκοτρώνην περὶ τοὺς ἔξακοσίους ὑπὸ τὸν Πετρόμιτεην, τὸν Παπαφλέσσαν καὶ ἄλλους ὅπλαρχηγούς, ἀπαντες ὥπλισμένοι μὲν ὁπαλα, μὲ σφενδόνας καὶ μὲ δρέπανα, Ἀλλὰ μόλις ἐπεφάνη τουρκικὸς στρατὸς ἐκ δισκιλίων πεζῶν καὶ ἑπτακισίων ἵππων ἐρχόμενος ἐκ Τριπόλεως, ὅλον τὸ ἀσύντακτον ἐκεῖνο πλῆθος τοῦ Κολοκοτρώνη διειλύθη. Οἱ δηλαρχηγοὶ μείναντες ἀγενοὶ στρατιωτῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Ἀλλ' δὲ Κολοκοτρώνης ἡροήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ὁχυρὰν ἐκείνην θέσιν· δι' δὲ καὶ ἔμεινε μόνος.

Μετ' ὅλιγας ἡμέρας δὲ Κολοκοτρώνης συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν περὶ τοὺς τριακοσίους ἄνδρας, ἐπανῆλθον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι δηλαρχηγοί.

Πετρόμπεης.

Μετὰ πολλὰς συζητήσεις οἱ διπλαρχηγοὶ συνεφώνησαν τὸν μὲν Πετρόμπεην νὰ δνομάσουν γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου μὲ τὴν ἐντολὴν ἴδιως νὰ φροντίζῃ περὶ στρατολογίας, τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, εἰς δὲ τὸν Κολοκοτρώνην ν' ἀναθέσουν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πολεμικοῦ του σχεδίου.³ Ήτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη

Θεόδ. Κολοκοτρώνης.

νάστασιν ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεδείχθη μέγας στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου⁴ ἔξήσητε δὲ ἐπὶ τῶν ἀτάκτων ἐλληνικῶν στρατευμάτων τόσην ἐπιφροΐην, δῆγην οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν.

“Ο Χουρούτ, πασσᾶς τῆς Πελοποννήσου, δῆτις εὑρίσκετο εἰς τὰ Ιωάννινα πολεμῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὅταν ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἔπειμψε τὸν Μουσταφάμπεην μετὰ τριῶν χιλιάδων πεντακοσίων Ἀλβανῶν ἵνα κατασβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ο Μουσταφάμπεης διαβάς ἀκωλύτως τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους κατέβη εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ διὰ αἰοίων διεπεραιώθη εἰς τὰς Πάτρας, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ προήλασε διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, διεσκόρπισε τοὺς πολιορκοῦντας τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τὸ Ναύπλιον καὶ τὴν θηγανή Μαίαν ἔφθασε θριαμβευτικῶς εἰς Τοίπολιν.

νὰ κυριευθῇ ἐκ παντὸς τρόπου ἡ Τοίπολις, ἥτις ἦτο ἔδρα τοῦ πασσᾶ τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἐπρεπε νὰ περιέωσθῇ ἡ Τοίπολις διὰ στρατιωτικῆς ζώνης, ἥτις ἔμελλεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ περισφίγγῃ στενώτερον τὴν πόλιν, ἔως ὅτου ἔξαναγκασθῇ αὕτη νὰ παραδοθῇ. Κατέλαβε λοιπὸν δὲ Κολοκοτρώνης ἐπικαίρους θέσεις πέριξ τῆς Τοίπολεως, τὸ Βαλτέτσι, τὴν Πιάναν, τὴν Ἀλωνίτσαιναν, τὰ Βέρβανα, τὸ Χουσοβίτσι καὶ τὸ Λεβίδι, ἵδρυσε δὲ τὸ στρατηγεῖόν του παρὰ τὸ Βαλτέτσι.

Απὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὀρχεταὶ τὸ ἔνδοξον ιστορικὸν στάδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεδείχθη μέγας στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου⁵ ἔξήσητε δὲ ἐπὶ τῶν ἀτάκτων ἐλληνικῶν στρατευμάτων τόσην ἐπιφροΐην, δῆγην οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν.

Τὴν 12 Μαΐου ἐφώρμησε μετὰ δώδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ ὁχυρωμένων Ἑλλήνων, οἵτινες ἦσαν ἐν δλῷ δικτακόσιοι πεντήκοντα ὑπὸ τὸν Ἡλίαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Οἱ Ἑλλῆνες ἀντέστησαν γενναίως. Μετὰ τρίωρον μάχην κατέφθασεν δι Κολοκοτρώνης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι μετὰ ἔξακοσίων ἀνδρῶν, μετ' ὅλιγον δὲ καὶ δι Πλαπούτας μετ' δικτακοσίων ἀνδρῶν ἐκ τῆς Πιάνας καὶ ἀμφότεροι ἐπετέθησαν ἐκ πλαγίων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἡ μάχη κατέπαυσε. Τὴν ἐπιοῦσαν ἐπαναλαμβάνεται αὐτῇ σφοδροτέρα. Οἱ Ἑλλῆνες ἐπιτίθενται ἀκατάσχετοι, οἵ δὲ Τούρκοι τεθέντες μεταξὺ δύο πυρῶν τρέπονται εἰς ἐπονειδιστον φυγὴν ἀφήσαντες πλείστους νεκρούς. Ἡ πρώτη αὕτη νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐνέπνευσε μέγα θάρρος εἰς αὐτούς. Δευτέραν ἦταν ὑπέστησαν οἱ Τούρκοι μετὰ ἕξ ἡμέρας εἰς τὰ Δοιλιανά, ὅπου διεκρίθη δι Νικήτας Σταματελόπουλος δι ἐπονομασθεὶς **Τουρκοφάγος**.

Μετὰ τὰς δύο ταύτας νίκας οἱ Ἑλλῆνες κατέστησαν στενωτέροιν τὴν ζώνην τῆς Τριπόλεως καὶ τέλος τὴν 23 Σεπτεμβρίου ζγιναν κύριοι αὐτῆς. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην παρεξετράπησαν εἰς φοβερὰς σφαγὰς κατὰ τῶν Τούρκων ἐκδικούμενοι τὰ δειγὰ μακραίωνος δουλείας. Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἐστερέωσε τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν Τριπόλει οἱ Ἑλλῆνες εὗρον πλούσια λάφυρα καὶ σπλα, διὰ τῶν δποίων ὥπλίσθησαν.

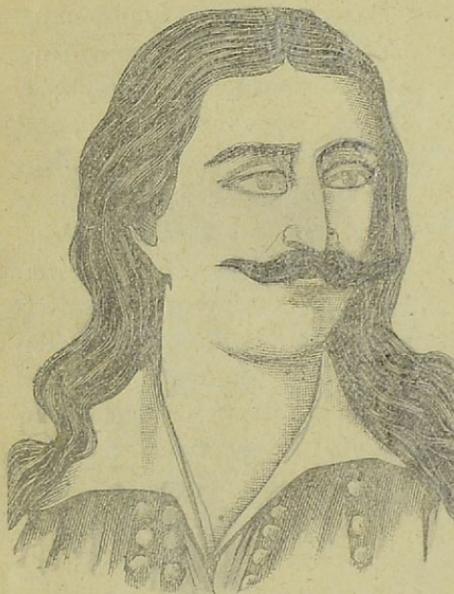
ΤΑ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣΙ
ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

55. **Ἡρωϊδος θάνατος τοῦ Διάκου.—Τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς.—
Μάχη ἐν Βασιλικοῖς.—Ἡ ἐπανάστασις ἐν Θεσσαλίᾳ
καὶ ἐν Μακεδονίᾳ.**

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλάδα πρώτη ἐπανεστάτησεν ἡ Ἀμφισσα ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν (24 Μαρτίου), εὐθὺς δὲ μετ' αὐτὴν ἡ Δωρὶς ὑπὸ τὸν Σκαλτσᾶν, καὶ ἔπειτα ἡ Λεβάδεια ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Διάκονον.

Ο Χουρσίτ ἀπέστειλεν ἔξι Ἰωαννίνων κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὸν Ὁμέρο Βρυώνην μετὰ ἐννέα χιλιάδων πεζῶν καὶ ἵππεων. Οἱ Ἑλλῆνες διπλαρχηγοὶ Διάκος, Πανουργιᾶς καὶ Διοβουνιώτης κατέλαβον τὰς ἐπικαίρους θέσεις, ἵνα ἐμποδίσουν τὴν πρὸς

τὴν Φωκίδα πορείαν τοῦ Ὁμέρου Βρυώνη. Καὶ ὁ μὲν Πανουργιᾶς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης κατέλαβον τὰ πλάγια τῆς Οίτης, ὁ δὲ Διάκος τὴν μᾶλλον ἐπικίνδυνον θέσιν, τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν.

Αθανάσιος Διάκος.

Ο Ὁμέρου Βρυώνης ἐπελθὼν διεσκόρπισε κατὰ πρῶτον τὸν δάνδρον τοῦ Πανουργιᾶς καὶ τὸν Δυοβουνιώτον, ἐπειτα δὲ ἐπέπεσε καὶ κατὰ τὸν Διάκονον. Οἱ ἄνδρες τοῦ Διάκου μόλις εἶδον τὴν πολιτηρίαν στρατιὰν τοῦ Ὁμέρου Βρυώνης κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν, ἔμειναν δὲ τεσσαράκοντα

μόνον παλληκάρια μετὰ τοῦ Διάκου ἀκλόνητα εἰς τὰς θέσεις των. Ο Διάκος ἀγωνίζεται μετ' αὐτῶν ὡς λέων. Τὰ παλληκάρια του πίπτουν δὲλα. Τέλος δὲ συλλαμβάνεται καὶ αὐτὸς καὶ αἰμόφυρος προσάγεται ἐνώπιον τοῦ Ὁμέρου Βρυώνης. Ο Τούρκος ἀρχηγὸς θαυμάσας τὴν δραίαν μορφὴν τοῦ Διάκου καὶ τὸ δραίόν του παράστημα ὑπόσχεται εἰς αὐτὸν νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ τιμὰς καὶ ἀξιώματα, ἀν δέδεχτο ν ἀπαρνηθῇ τὴν πίστιν του καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν Τούρκον. Άλλ' ὁ Διάκος μὲν ὑπερψφάνειαν ἀποκρίνεται «Ἐγὼ Ἐλλην γεννήθημα καὶ Ἐλλην θ' ἀποθάνω». Τότε κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὁμέρου Βρυώνης ἀπήχθη εἰς Λαμίαν καὶ ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἥρως τὸν δι' ὅβελισμοῦ ὀδυνηρότατον θάνατον χωρὶς νὰ ἔξελθῃ στεναγμὸς ἐκ τῶν κειλέων του (23 Απριλίου).

Καθ' ὃν χρόνον διάκος ἔπιπτεν ἡρωϊκῶς, δι φύλος αὐτοῦ Ὁδυσσεύς, υἱὸς τοῦ περιφήμου ἀρματωλοῦ Ἀνδρούτσου, εὑρίσκετο εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ραθῶν δὲ τὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν. Ο Ὁμέρου Βρυώνης διαβὰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας διημύνετο

πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ ἑκατὸν δέκα ὀκτὼ γενναίων παλληκαρίων καταλαμβάνει τὸ πλιγθόκτιστον Χάνι τῆς Γραβιᾶς, τὸ δόποιον ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, ταχέως δὲ τειχίζει τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα διὰ πετρῶν καὶ ἀναμένει τοὺς ἔχθρούς.

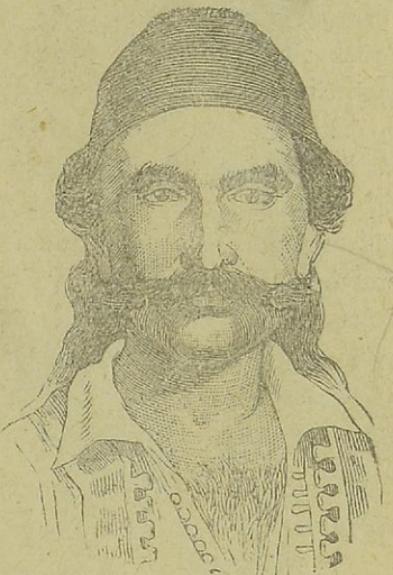
Μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ Ὁμέρος Βρυώνης, ἀλλὰ τὸ πυκνὸν καὶ εὔστοχον πῦρ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τῶν συντρόφων του ἀναγαυτίζει τὴν πορείαν αὐτοῦ. Μάτην προσπαθεῖ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ὁ Ὁμέρος Βρυώνης νὰ κυριεύσῃ τὸ Χάνι. Ἐπιμένων δὲ εἰς τοῦτο, ὅταν ἐπῆλθε νῦν καὶ πατέπαυσεν ἡ μάχη, ἔστειλε νὰ φέρουν τηλεβόλα ἐκ Λαμίας.

Αλλὰ τὴν νύκτα οἱ ἐντὸς τοῦ Χανίου κεκλεισμένοι ἔξηλθον καὶ πατοῦντες ἐπὶ τουρκικῶν πτωμάτων ἀνέβησαν εἰς τὰ δροῦ. Ὁ Ὁμέρος Βρυώνης μὴ θέλων γένεται ἀφῆσῃ ὅπισθέν του ἀκμαίαν τὴν ἐπανάστασιν μετέβαλε σχέδιον πορείας. Εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ καταλαβών τὴν Λεβάδειαν παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ εἰς τὰς φλόγας.

Τρεῖς μῆνας βραδύτερον (26 Αὐγούστου) οἱ Ἑλληνες ὑπὸ τὸν Δυοβουνιώτην ἐνίκησαν νίκην περιφανῆ εἰς τὰ Βασιλικὰ τῆς Λοκρίδος φονεύσαντες περὶ τοὺς χιλίους διακοσίους Τούρκους καὶ αίγαλωτίσαντες περισσοτέρους τῶν ἑκατόν.

Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ή ἔξεγερσις ἐβράδυνεν ὀλίγον. Πρῶτος ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας εἰς τὸ Μεσολόγγιον κατὰ μῆνα Μαΐου (1821) ὁ ἀρμιατολὸς τοῦ ζυγοῦ Δημήτριος Μακρῆς ἀμέσως δὲ ἐπειτα ἐπανεστάησαν τὸ Ξηρόμερον, ἡ Ναύπακτος, ἡ Βόνιτσα, τὸ Αγρίνιον καὶ τὸ Καρπενήσιον. Ὁ Χουρσίτ πασσᾶς μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλεν ἐξ Ἰωαννίνων τὸν Ἰσμαήλ πασᾶν Πλιάσσαν μετὰ χιλίων ἐπτακοσίων ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν.

Ο Πλιάσσας ἥγωνίσθη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀλλὰ ἀπεκρούσθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τοῦ Ἰσκου καὶ τοῦ Γώγου Βα-

Ὀδυσσεὺς Ἀρδροῦτος.

κώλα, εἰς δὲ τὸ Κομπότι οἱ Ἀκαρνᾶνες διπλαρχηγοὶ ἐπιπεσόντες ἐνίκησαν αὐτόν.

Καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἵδιως εἰς τὰς παρὰ τὸ Πίλιον χώρας, πρωΐμως διεδόθη ἡ ἐπανάστασις διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ διαπρεποῦς ἀντιπροσώπου τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας Ἀνθίμου Γαζῆ. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἔξορμῶντες ἐκ τῆς Λαοίσης ταχέως κατέστειλαν τὴν εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἐπανάστασιν.

Ωσαύτως καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ μάλιστα εἰς τὰ νότια αὐτῆς διαμερίσματα πρωΐμωτατα ἥρχισεν ἡ ἐπανάστασις. Ἀλλ' ἔνεκα τῆς γειτνιάσεως τῆς Μακεδονίας πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ὅλωμανικοῦ κράτους καὶ διότι οἱ κάτοικοι ἦσαν ἀπαράσκευοι, ἡ ἐν Μακεδονίᾳ ἐπανάστασις δὲν ἥδυνήθη νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς μεγάλης ταύτης χώρας· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔβράδυναν νὰ καταπλέξουν εἰς τὸ αἷμα τὸ ἐκεῖ ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων

56. Τὰ πατὰ θάλασσαν.

Συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἐπανεστάτησαν καὶ αἱ νῆσοι Σπέτσαι, Ψαρὰ καὶ Ὑδρα. Τὸ παράδειγμα τούτων ἐμιμήθησαν καὶ ἡ Σάμος, ἡ Ῥόδος,

ἡ Κρήτη, ἡ Κάσος, ἡ Κάρπαθος καὶ ἡ Κύπρος. Ἀλλ' εἰς τὰς τελευταίας ταύτας προϊόντος τοῦ χρόνου κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις καὶ περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Ὑδραν, τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρά. Αἱ τρεῖς αὗται νῆσοι ἔξωπλισαν ἐκατὸν ἑβδομήκοντα ἔξι πλοῖα καὶ συνεισφεραν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος περὶ τὰ εἴκοσιν ἐκατομμύρια δραχμῶν, εἰς αὐτὰς δὲ ἀνήκει σύμπασα ἡ τιμὴ ὅτι συνέτριψαν τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Τουρκίας.

Λάζαρος Κουντουριώτης.

Ἐκάστη ἐκ τῶν τριῶν τούτων νήσων εἶχε τὸν ναύαρχόν της. Αἱ Σπέτσαι τὸν Γεώργιον Ἀνδρῆτσον, τὰ Ψαρά τὸν Νικόλαον Ἀποστόλην καὶ ἡ Ὑδρα τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην. Ἀλλ' ὁ Τομπάζης παρηγήθη καὶ διωρίσθη ναύαρχος τῶν Ὑδραίων ὁ Ἀγδρέας Μια-

•ούλης, ὑποδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγαλόφρονος καὶ φιλοπάτριδος Λαζάρου Κουντουριώτου, ὁ δοποῖος προσέφερεν ἄπασαν τὴν κολοσσιαίαν περιουσίαν του ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

“Ἡ ἐλληνικὴ αὐθέρνησις μὴ θέλουσα νὰ κεντήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν τριῶν νήσων ἀπέφυγε νὰ διορίσῃ ἔνα ἀρχιναύαρχον ὅλου τοῦ στόλου. Ἀλλ’ ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων εἰς πάσας τὰς περιστάσεις ἐπέβαλλε τὸν Μιαούλην καὶ οἱ δύο ἄλλοι ναύαρχοι τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν ἐκουσίως ὑπετάσσοντο εἰς αὐτόν. Διὰ τῆς ἐκτάξην στρατηγικῆς μεγαλοφύΐας του ὁ Μιαούλης ὠδήγησε πολλάκις τοὺς Ἐλληνας εἰς τὴν νίκην καὶ ἀνενέωσε τὰ πολεμικὰ κατὰ θάλασσαν τρόπαια τῶν ἀρχαίων ἥμων προγόνων.

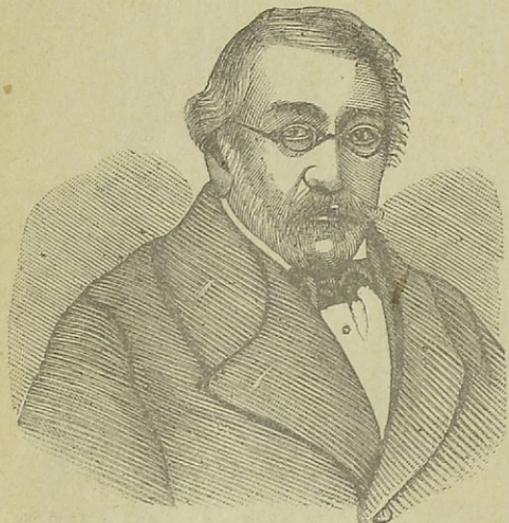
·Ανδρέας Μιαούλης.

Αἱ ναυτικαὶ μοῖραι “Υδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἐνωθεῖσαι ἐπλευσαν πρὸς τὸ Αἴγαον πέλαγος, ὅπως ἐμποδίσουν τὸν ἐκ τοῦ Ἐλλησπόντου ἐκπλουν τοῦ ὁθωμανικοῦ στόλου. Περὶ τὰ τέλη Μαΐου ἐφάνη ὁ ἔχθρικὸς στόλος, ὃστις εἶχεν ἐπλεύσει ἐκ τοῦ Ἐλλησπόντου, προηγεῖτο δὲ αὐτοῦ πολὺ μία φρεγάδα χρησιμεύουσα ὡς προφυλακίς. “Οταν αὕτη εἶδε τὸν κατ’ αὐτῆς πλέοντα Ἐλληνικὸν στόλον, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ, ἀλλ’ ἐκεῖ ἀνετίναξεν αὐτὴν εἰς τὸν ἀέρα ὁ Ψαριανὸς πυροπολητὴς Παπανικολῆς. Ὁ τουρκικὸς στόλος καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Ἐλλήσποντον.

57. Ἡ ἐν Νέᾳ Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἐλλήνων.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν συνεστάθη ἡ Μεσσηνιακὴ γραφουσία ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπεη. Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου κατῆλθεν εἰς τὴν Ἐλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὃς ἀντιπρόσωπος Βραχνοῦ, Ιστορία Γ' Ἐλληνικοῦ.

πος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀνέξανδρου Ὅψηλάντου, φθάσας δὲ εἰς τὸ ἐν Τρικόρφοις, παρὰ τὴν Τρίπολιν, ἔλληνικὸν στρατόπεδον ἀνέλαβε μετά τινας παρεμβληθείσας δυσκολίας τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν

Αλέξ. Μαυροκορδάτος.

στρατιωτικῶν πραγμάτων. Τῇ ἐντολῇ τοῦ Δημητρίου Ὅψηλάντου ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος, γόνος τῆς μεγάλης φαναριωτικῆς οἰκογενείας καὶ ἔξοχος διπλωμάτης, ὡργάνωσε πολιτικῶς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καταρτίσας τὴν γερουσίαν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ο δὲ Θεόδωρος Νέγρης, Φαναριώτης καὶ αὐτός, ὡργάνωσε τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καταρτίσας τὴν

γερουσίαν τῆς ἀνατολικῆς χέρσου Ἑλλάδος.

Τὰ τοία ταῦτα πολιτικὰ σώματα διὰ τῆς ἐκλογῆς νέων ἀντιπροσώπων ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἣτις συνελθοῦσα εἰς τὴν Νέαν Ἐπίδαυρον τὴν 20 Δεκεμβρίου 1821 συνέταξε τὸ πρῶτον προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ πολίτευμα τοῦτο κατεστάθησαν δύο πολιτικὰ σώματα, α') τὸ Βουλευτικὸν ἐξ ἑβδομήκοντα ἀντιπροσώπων, οὗτινος πρόεδρος ἔξελέχθη ὁ Δημήτριος Ὅψηλάντης, καὶ β') τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐκ πέντε μελῶν, τοῦ δποίου πρόεδρος ἔγινεν ὁ Μαυροκορδᾶτος. Ἡ συνέλευσις δρίσασα προσωρινὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως τὴν Κόρινθον διελύθη.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ - 1822

58. Καταστροφὴ τῆς Χίου.— Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη.

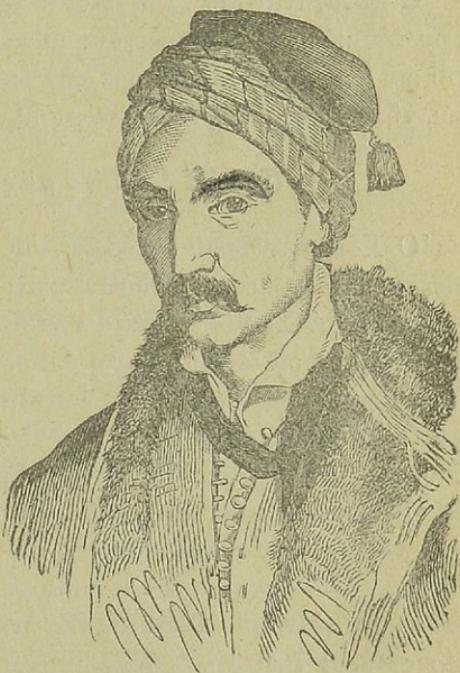
Ἡ νῆσος Χίος διετέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ χαρομίου τοῦ σουλτάνου, διότι ἐπρομήθευεν εἰς αὐτὸν μεγάλην ποσότητα ἐκλεκτῆς μαστίχης. Ἐνεκα τούτου καὶ διότι οἱ Χῖοι ἦσαν λαὸς φιλήσυχος καὶ ἐμπορικός, ἡ νῆσος αὕτη δὲν μετέσχεν ἀμέσως τοῦ ἐπαναστατικοῦ

κινήματος τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1822 ὁ πρόκριτος τῆς Σάμου Λυκοῦργος Λογοθέτης ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Χίον μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων ἀνδρῶν ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ο σουλτάνος, ὅταν ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου, ἐξεμάνη καὶ ἀπέστειλε κατ' αὐτῆς περὶ τὰ τέλη Μαρτίου κραταιὸν στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρᾶ Ἀλῆν. Ο Καρᾶ Ἀλῆς ἀποβιβάσας εἰς τὴν νῆσον στρατεύματα διεσκόρπισε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ προέβη εἰς τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῆς περικαλλοῦς νήσου. Ἐκ τῶν ἑκατὸν χιλιάδων κατοίκων μόνον δύο χιλιάδες ἐσώθησαν. Υπὲρ τὰς τριάκοντα χιλιάδας ἐσφάγησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα εἰς τὰς ἀγορὰς Κωνσταντινουπόλεως, Σμύρνης, Θεσσαλονίκης καὶ Ἀλεξανδρείας. Οἱ πρὸ διλίγουν ἀνθοβολοῦντες κῆποι τῆς ωραίας νήσου μετεβλήθησαν εἰς νεκροταφεῖα πλήρη πτωμάτων.

Ο ἔλληνικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς βοήθειαν τῆς Χίου, ἀλλ' ἔφθασε κατόπιν τοῦ φοβεροῦ δράματος. Μὴ δυνηθεὶς δὲ ἔνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα

τῆς Χίου προσωριμίσθη εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ εὑρισκόμενοι οἱ Ἑλληνες ἀπεφάσισαν ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ νὰ κάμιουν χρῆσιν πυροπλικῶν. Τὴν τελευταίαν νύκτα τοῦ Ῥαμαζανίου (6—7 Ἰουνίου) ὁ Καρᾶ Ἀλῆς εἶχε καλέσει ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ὄλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Τρεῖς χιλιάδες Τούρκοι ὁργιαστικῶς εὐωχοῦντο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος, ἥτις ἀπήστραπτεν ἐκ τῆς φωτοχυσίας. Δύο Ἑλληνες πυρποληταί, ὁ Ψαριανὸς Κωνσταντίνος Κανάρης καὶ ὁ Ὑδραῖος Ἀνδρέας Πιπένος, ἐπλευσαν τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τὴν Χίον μὲ τὰ πυρπολικά των διὰ νὰ λάβουν ἐκδίκη τιν. Τὸ πυρ-

Κωνσταντίνος Κανάρης.

πολικὸν τοῦ Πιπίνου διηυθύνθη πρὸς τὴν ὑποναυαρχίδα, ἀλλ᾽ ἀπέτυχε. Τοῦ Κανάρη τὸ πυρολικὸν ὡς μελανὴ σκιὰ διωλίσθησε διὰ μέσου τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν ναυαρχίδα. Ὁ Ψαριανὸς πυρπολητὴς προσκολλῆσε τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδος καὶ ἀνάπτει αὐτὸν ἰδιοχείρως. Ἐν ἀκαρεῖ αἱ φλόγες τοῦ πυρπολικοῦ περιετύλεσσαν τὸν κολοσσόν. Ἐν μιᾷ στιγμῇ ἡ ναυαρχὶς μετεβλήθη εἰς φλογερὸν ἥφαίστειον, οἱ δὲ ἐν αὐτῇ τρισχίλιοι Τούρκοι εὗρον οἰκτρὸν θάνατον.

Οἱ αὐτὸς Κανάρης, τοῦ ὁποίου ἡ τόλμη διήγειρε τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου, μετ' ὀλίγους μῆνας (4 Ὀκτωβρίου) μεταξὺ Τενέδου καὶ Τρωάδος ἐπυρκόλησε τὴν ὑποναυαρχίδα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, τῆς ὁποίας ὅλου τὸ πλήρωμα ἐξ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν ἀπωλέσθη.

59. Ἡ ἐν Πέτρᾳ μάχη (4 Ιουλίου).

Οἱ Χουρσίτες, ἀφοῦ κατέβαλε τὸν Ἀλῆ πασσᾶν, ἐπῆλθε μετὰ δεκατεσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον εἶχον ἐνακτήσει οἱ Σουλιῶται κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεταξὺ σουλτάνου καὶ Ἀλῆ πασσᾶ ἐμφυλίου πολέμου. Οἱ Σουλιῶται ἀντέταξαν καὶ πάλιν ἡρωτεῖκήν ἀμυναν· ὃ δὲ Χουρσίτες ἀγανακτήσας διὸ τὴν παράτασιν τῆς πολιορκίας ἀνέθεσε τὴν ἐξαπολούμενην τῆς πολιορκίας τοῦ Σουλίου εἰς τὸν Όμερο Βρυώνην, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Λάρισαν.

Οἱ Σουλιῶται στερούμενοι πολεμεφοδίων καὶ δεινῶς πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ὁ Μαυροκορδάτος ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὃ Ἰδιος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Σουλίου. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔλαβον μέρος καὶ πολλοὶ φιλέλληνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Νόρμαν, ὁ Πολωνὸς Μιρζένσκης, ὁ Ἐλβετὸς Σεβαλίε, οἱ Ἰταλοὶ Ταρέλλας καὶ Δάνιας, καὶ ὁ Γάλλος Μινιάκ.

Ἐκ Μεσολογγίου ὁ Μαυροκορδάτος προαπέστειλε τὸν γενναῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλιτετσίου Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μὲ πεντακοσίους Μανιάτας εἰς τὸ Φανάριον, λιμένα ἀπέχοντα ἐπτὰ ὄρας ἀπὸ τῆς Κιάφας, ἵνα φέρῃ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὸ κινδυνεῦον Σούλι. Ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Κυριακούλης περιεκυλώθη ὑπὸ τεσσάρων χιλιάδων Τούρκων καὶ ἔπεισε βληθεὶς διὰ σφαίρας. Ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἀναγωρήσας ἐκ Μεσολογγίου ἔφθασεν ἔπειτα ἀπὸ θλιβερᾶς περιπετείας εἰς τὸ Κομπότι,

δπου ἐνίκησε τὸ ἱππικὸν τῶν Τούρκων.³ Άλλ' ἀντὶ νὰ διατάξῃ γενικὴν κατὰ τῆς ⁴Αρτης ἔφοδον ὠφελούμενος ἐκ τῆς καταπλήξεως τῶν ἐχθρῶν, τοῦν γαντίον κατέτεμε τὸν στρατόν του, ἥτοι διέταξε τὸν μὲν Μᾶρκον Μπότσαρην, ὃστις μὲ δλίγους Σουλιώτας εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Σοῦλι διὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, μικρὸν δὲ ἀπόσπασμα ἐξ ἐκατὸν πεντήκοντα ἀνδρῶν νὰ παραμένῃ ἕκεī εἰς τὸ Κομπότι, καὶ τὸ κύριον σῶμα ὑπὸ τὸν Νόρμαν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ χωρίον Πέτα, αὐτὸς δὲ ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀπῆλθεν εἰς Λαγκάδαν, ἐξ ὧντος μακρὰν τοῦ Πέτα, διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἐπιτηδείων τοῦ στρατοῦ. ⁵Ο Μᾶρκος Μπότσαρης εὑρὼν κατειλημένα τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ ἀπειλούμενος ἐκ τῶν νώτων ὑπὸ ἑτέρου τουρκικοῦ στρατοῦ ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Πέτα.

Τὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν 4 ⁶Ιουλίου πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς ἐξώρυμησεν ἐκ τῆς ⁷Αρτης ὁ ⁸Ρεσίτ πασσᾶς ἢ Κιουταχῆς μὲ ἔξ χιλιάδας, καὶ προσέβαλε πανταχόθεν τὸνς ⁹Ἐλληνας, οἵτινες ἀνήρχοντο εἰς δύο χιλιάδας, ἐπέφερε δὲ εἰς αὐτοὺς τελείαν καταστροφήν. Πάντες οἱ φιλέλληνες ἐφονεύμησαν πλὴν εἴκοσι πέντε, οἵτινες μετὰ τοῦ Νόρμαν βαρέως τετραυματισμένου ἐσώθησαν εἰς τὴν Λαγκάδαν.

¹⁰Ο σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ἀπέτιχεν. Οἱ δὲ Σουλιῶται, ἀφοῦ ἀντέστησαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ἡναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἐγκαταλιπόντες καὶ πάλιν τὴν πατρίδα των ἀπῆλθον εἰς τὰς ¹¹Ιονίους νήσους.

60. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλίου ὁ ¹²Ομέρ Βρυώνης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Κιουταχῆ ἀπῆλθε μετὰ ἔνδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὸ δόποιον εἶχον ἀποσυρθῆ ὁ Μαυροκορδᾶτος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ τὰ λείψανα τοῦ Πέτα, καὶ ἐποιλιόρκησεν αὐτό. Τὰ δύναματα τοῦ Μεσολογγίου ἦσαν ἀσθενῆ καὶ ἀσήμαντα, αἱ δὲ τροφαὶ μόλις ἐπήρκουν δι' ἓνα μῆνα. Κατ' ἀρχὰς οἱ πολιορκούμενοι ἐξηπάτησαν τὸν Τούρκους παρατείνατες ἐπιτηδείως τὰς περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεις μέχρι τοῦ Νοεμβρίου. ¹³Οταν δὲ μοῖρα ὑδραύκον στόλου ἐπιφανεῖσα πρὸ τῆς πόλεως εἰσήγαγεν εἰς αὐτὴν τροφὰς καὶ πόλεμεφόδια καὶ ἀπεβίβασεν ἐπικουρίαν ἐκ χιλίων ἀνδρῶν, οἱ πολιορκούμενοι διεμήγυσαν ἀπροκαλύ-

πτως εἰς τὸν Ὁμέῳ Βρυώνην «'Αγ θέλης τὸ Μεσολόγγι, οὐα νὰ τὸ πάρης».

Οἱ Τοῦρκοι ἐκμανέντες ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσουν τὸ Μεσολόγγιον δι' ἐφόδου κατὰ τὴν γύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου ἀποτυχόντες ὅμως ἡναγκάσθησαν ἔνεκα τοῦ δριμέος χειμῶνος καὶ τῶν παντοειδῶν στερήσεων καὶ κακουχιῶν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ ν^ο ἀπέλθον.

*
61. Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.—Καταστροφὴ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ.—"Ἀλωσις τοῦ Παλαιμῆδον.

Ο σουλτᾶνος, ἀφοῦ ἀπηλλάγη τοῦ φοβεροῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασσᾶ, ἐπειψε κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν Δράμαλην μὲ εἰκοσιτέσσαρας χιλιάδας πεζούς, ἐξ χιλιάδας ἵππεις καὶ ἵκανὸν πυροβολικόν.

Ο Δράμαλης ἐκκινήσας ἐκ τῆς Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου διῆλθε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Φθιώτιδα καὶ τὴν Βοιωτίαν χωρὶς οὐδαμοῦ ν^ο ἀπαντήσῃ ἐμπόδιον. Ἀφοῦ δὲ ἐλεηλάτησε τὴν Ἀττικήν, ἐπροώρησε πρὸς τὴν Μεγαρίδα, διέβη τὰ δυσπόρθητα στενὰ τῶν Γερανίων, ἐπέρασε τὸν Ἰσθμόν, κατεπλημμύρισε τὰς ἀργολικὰς πεδιάδας μὲ τὰ στρατεύματά του, καὶ τὴν 12 Ἰουλίου ἐστρατοπέδευσε εἰς τὸ Ἀργος. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τοὺς Ἑλληνας. Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, ἥτις ἐκ Κορύνθου εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὸ Ἀργος, κατέψυγε χάριν ἀσφαλείας εἰς δύο ἔντος τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἡμιολίας. Μόνος δὲ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Δημήτριος Ὅψηλάντης ἡρνήθη νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν σωτηρίαν του εἰς τὰς ἡμιολίας καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν ἔηράν, συναθροίσας δὲ ἐπανοσίους ἄνδρας πλήρεις τόλμης ἐνίσχυσε τὴν ὁχυρὰν ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους, τὴν δόπιαν εἶχε καταλάβει προηγουμένως δὲ Μανιάτης Καραγιάννης.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπελπισίας ἐφάνη σωτὴρ τῆς ἐπαναστάσεως δὲ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ πολεμάρχου ἀντήχησεν ὡς πολεμικὴ σάλπιγξ καὶ πλῆθος ἐνόπλων πολεμιστῶν ἔδραμον. ὑπὸ τὴν σημαίαν του. Ο Κολοκοτρώνης κατερχόμενος ἐκ τῆς Τριπόλεως ἤλθε καὶ ἤδρυσε τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέροντος καὶ διηκόλυιε τὴν λαθραίαν εξιδον τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἀργους κεκλεισμένων. Μετ' αὐτοῦ δὲ ἦσαν δὲ Πετρόμπεης, δὲ Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι.

Ο Δράμαλης, ἐπειδὴ δὲν ἐπονόησε ν^ν ἀποταμιεύσῃ τροφὰς πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ του, περιῆλθεν ἐντὸς δλίγου εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, διότι ἡ πεῖνα ἥρχιζε νὰ μαστίζῃ τὸ στρατόπεδόν του. Νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου δὲν ἤδυνατο πρὶν ἡ ἐκπορθήσῃ τὸ ἐν Μύλοις ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐπίσης ἀδύνατον. Ὁθεν περιέστη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἔξητησε νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Ἑλληνας. Ἐπειψε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς τὸν γραμματέα του, ὅστις ἦτο Χριστιανός, καὶ τοῖς ἐπρότεινεν ἀμνηστίαν. Οἱ Ἑλληνες ἐγέλασαν, ὅταν ἤκουσαν τὴν πρότασιν. Τότε ὁ γραμματεὺς λέγει δῆθεν ἐμπιστευτικῶς ὅτι ὁ Δράμαλης διανοεῖται νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν, συμβουλεύει δὲ αὐτοὺς νὰ καταλάβουν τὰς δρεινὰς διόδους τὰς ἀγούσας εἰς Τρίπολιν, ὅπως ἐμποδίσουν αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἑλληνες ἐπεσαν εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα. Μόνος ὁ Κολοκοτρώνης ἐγόνθε τὸ τέχνασμα τοῦ Δράμαλη καὶ εἶπεν ὅτι εἰς τὸν Δράμαλην δὲν μένει ἄλλο παρὰ νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη ἀπαραίτητος ν^ν ἀποκόψουν τὴν πρὸς τὴν Κόρινθον ὄδὸν τῆς ὑποχωρήσεως αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ γνώμη του δὲν ἔγινε δεκτή, παραλαβὼν περὶ τοὺς δισκιλίους πιστοὺς συντρόφους ἥλθε καὶ κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δεοβενακίων διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὑποχωρησιν τοῦ Δράμαλη.

Καὶ ἀληθῶς τὴν πρωῖαν τῆς 26 Ιουλίου 1822 ἐξεκίνησεν ἡ ἐμπροσθόφυλακὴ τοῦ Δράμαλη διευθυνομένη εἰς Κόρινθον. Ὅταν οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὰ στενὰ τῶν Δεοβενακίων, οἱ κεκρυμμένοι ἐκεῖ Ἑλληνες προσέβαλον αὐτοὺς διὰ συχνῶν πυροβολισμῶν καὶ τοὺς ἡνάγκασαν νὰ τραποῦν πρὸς τὸ ὑψωμα τοῦ Ἀγίου Σώστου. Μόλις ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ἀγίου Σώστου, δι Νικήτας, δι Παπαφλέσσας καὶ δι Υψηλάντης προκαταλαβόντες τὸ ὑψωμα ἐπέπεσαν πατ' αὐτῶν αἰφνιδίως καὶ τοὺς κατέκοψαν. Τέσσαρες χιλιάδες νεκροὶ ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτῖς, ἀπειρα δὲ λάφυρα περιῆλθον εἰς τοὺς νικητάς.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεκίνησε καὶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ Δράμαλη δι ἄλλης ὄδοι, ἀνατολικώτερον διὰ τοῦ Ἀγινόρους. Ἀν δὲν Μύλοις πολυάριθμος ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἐκ τῶν νότων, ὃς εἶχεν εἰδοποιήσει δι Κολοκοτρώνης, δὲν θὰ ἐγλύτωνεν οὔτε ὁυθοῦντο ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔγινε

καὶ ὁ Δράμαλης μὲν μικρὰς σχετικῶς ἀπωλείας ἔφθασεν εἰς Κόρινθον ἀπνους σχεδόν, πεζὸς καὶ ἐν ἐσχάτῃ ταπεινώσει.

Μετὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο κατόρθωμα τοῦ Κολοκοτρώτη ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστρατηγὸν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέκλεισε τὸν Δράμαλην εἰς τὴν Κόρινθον πείσας καὶ τὸν Ὀδυσσέα νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος. Περὶ τὰ τέλη Ὁκτωβρίου ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ μεστὸς λύπης καὶ στενοχωρίας. Τὰ δὲ λειψανά τῆς μεγάλης στρατιᾶς του, ζητήσαντα νὰ μεταβοῦν εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ οόλπου, κατεστράφησαν σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν Ἀκράταν ὑπὸ τῶν Ζαΐμαιων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπη. Τοιοῦτον οὐκτρόγυ τέλος ἔλαβεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.

Τὴν 30 Νοεμβρίου ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ Παλαιήδιον, μετὰ δέκα δὲ ἡμέρας παρεδόθη εἰς τὸν Κολοκοτρώνην διὰ συνθήκης καὶ ἡ Ἀκροναυπλία (Ἴτσ-Καλὲ) μετὰ τῆς πόλεως.

ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ - 1823,

62. Ἐκστρατεῖαι κατὰ τῆς ἀνατολικῆς παλινοποίησης Ἑλλάδος.— Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἔγιναν δύο ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων, ἡ μία εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὴν δυτικὴν. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλεν ὁ Ἰουσούνφ πασσᾶς Βερκόφτσαλης. Προελάσας οὗτος ἐκ τῆς Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἐξεχύθη μὲ τὰ στίφη του τὰ ἱππικὰ εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν· μετέβη δὲ ἐπειτα εἰς Εύβοιαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Ὁμέρου πασσᾶ τῆς νήσου πρὸς κατάπνιξιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τέλος ἐπέστρεψεν ἀπόριτος εἰς Λαμίαν.

Σπουδαιοτέρου ὅμως ἦτο ἡ κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία. Ὁ Μουσταῆς πασσᾶς τῆς Σκόρδας μὲ ὄχτω χιλιάδας Τουρκαλβανούς, τοὺς καλούμενους Μιρδίτας, εἰσέβαλε διὰ τῶν Ἀγράφων εἰς τὴν Αιτωλίαν, ὃ δὲ Ὁμέρο Βουώνης μὲ τέσσαρας χιλιάδας εἰσώρμησεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ, ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων χιλιάδων ὑπὸ τὸν Τσελαλεδίμπετην, κατεσκήνωσε πρὸ τοῦ Καρπενητίου. Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτει τότε δεινὴ ἀναρχία. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἥριζον μεταξύ των καὶ κανεὶς δὲν ἴπεφάσιζε νὰ ἔξελθῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἄλλ' ἐν

τῷ μέσῳ τῆς ἀπελπιστικῆς τάντης ἀναρχίας ἐνεφανίσθη ἡ ἡρωϊκὴ πορφὴ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ὡς παρηγορία καὶ καύχημα τοῦ ἔθνους.

‘Ο Μάρκος Μπότσαρης θέλων ν^ο ἀναζωπυρήσῃ τὸ πεπτωκὸς θάρρος τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τριακοσίους πεντήκοντα εὐτόλμους Σουλιώτας καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῶν πρὸ τοῦ Καρπενησίου κατεσκηνωμένων ἐχθρῶν. Τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου 1823 ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατὰ τῶν κοιμωμένων Τουρκαλβανῶν καὶ ἐπέφερε κατ’ αὐτῶν ἀνηλεῇ σφαγήν. Ἀλλὰ θελήσας νὰ συλλάβῃ ζωντανὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Τουρκαλβανῶν, ὅστις εἶχε στήσει τὴν σκηνήν του ἐντὸς μάνδρας, ἀνερριχήθη ἐπὶ τῆς μάνδρας καὶ παρετήρει πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσιδύσῃ εἰς αὐτήν. Ἀλλ’ οἱ ἐντὸς διαιρίναντες κεφαλήν πυροβολοῦν καὶ δίπτουν ἄπνουν τὸν Μάρκον. Οἱ Σουλιώται περίλυποι ἐκόμισαν τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ των εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου καὶ ἐτάφη.

‘Ο Μάρκος Μπότσαρης.

Τὴν ἐπιούσαν οἱ Μιρδῖται ἔθαψαν τοὺς νεκρούς των ἀνερχομένους εἰς ὅντακοσίους. Μετ’ ὀλίγον ἔφθασε καὶ ὁ Μουσταῆς καὶ προυχώρησαν ὅλοι δύος πρὸς τὰ κάτω πνέοντες ἐκδίκησιν. Καθ’ ὅδὸν ὁ Μουσταῆς ἥγανθη μετὰ τοῦ Ὁμερού Βρυνώνη, ἀμφότεροι δὲ ἦλθον καὶ ἐποιόρκησαν τὸ Αίτωλικόν. Ἀλλ’ ἐπελθόντος τοῦ χειμῶνος καὶ κατατρυχόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν στερήσεων ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἵδια ἀπρακτοί.

63. ‘Ο φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ.—‘Ο λόρδος Βύρων.

‘Η ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εὐθὺς ἀπ’ ἀρχῆς διήγειρε μέγαν ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην· τὰ δὲ κατὰ Ἑρζάν καὶ κατὰ

θάλασσαν ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἐνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ τραγικαὶ στραγαὶ τῶν Τούρκων ἐν Κωνσταντινούπολει καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἵδιως ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου ηὕξησαν καὶ ἀνεξωπύρησαν τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθημα τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.
Ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἐλβετίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀμερικῇ συνεστήθησαν ἔταιρεῖαι, αἴτινες ἐπεμπον εἰς τοὺς ἐπαναστάτας δύλια καὶ χρήματα. Πρὸς τοῦτο δὲ πολλοὶ φιλέλληνες Ἰταλοί, Γάλλοι, Ἀγγλοί καὶ Γερμανοί ἐσπευσαν νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, δύπος καὶ διὰ τοῦ αἰματός των ὑποστηρίξουν τὸν ιερὸν αὐτῆς ἀγῶνα.

Ο Βύρων.

Μεταξὺ τῶν φιλέλλήνων τούτων διεφημίσθη κατ' ἔξοχὴν ὁ λόρδος Βύρων, εἰς ἐκ τῶν μεγαλοφυεστέρων ποιητῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ὁ Βύρων εἶχε ψάλλει ἀλλοτε παθητικώτατα τὴν δούλην Ἑλλάδα τελευταῖον δὲ ἐσπευσε νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν καὶ διὰ τοῦ αἵματός του.
Ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον τὴν 24 Δεκεμβρίου 1823, οἱ

δὲ Ἑλληνες ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετὰ μεγάλων τιμῶν.
Ο Βύρων ἐνεδύθη ἐνδύματα Ἑλληνικὰ καὶ ἔγινε ψυχῆ τε καὶ σώματι Ἑλλην. Εἰργάσθη μὲ δραστηριότητα καὶ φιλοτιμίαν. Ἐπραξε πᾶν διτι ήτο δυνατὸν ὑπὲρ ἀγῶνος ἐνδόξου καὶ εὐγενοῦς. Παρέδωκεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον δσα χρήματα εἰχε φέρει μαζί του καὶ ἀνέλαβε δι' ἔξόδων του τὴν συντήρησιν σώματος πεντακοσίων Σουλιωτῶν. Προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς ἐρίζοντας Ἑλληνας καὶ νὰ καταστήσῃ τὸν πόλεμον ἀνθρωπινώτερον καταργῶν τὰς βασάνους τῶν αἰχμαλώτων. Ἄλλα τὸ γοσηρὸν κλῖμα

τοῦ Μεσολογγίου καὶ αἱ περιπέτειαι τοῦ νέου βίου, εἰς τὰς δυούς ἀφειδῶς ἔξετίθετο ὁ Βύρων, ἐπέδρασαν δλεθρίως ἐπὶ τῆς ὑγείας του καὶ τὴν 17 Ἀπριλίου 1824 ἀπέθανε πικρῶς θρηνούμενος ὑπὸ πάντων.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ. - 1824

64. Ἐμφύλιοι πόλεμοι.—Θάνατος τοῦ Ὁδυσσέως.

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1823 συνῆλθεν εἰς τὸ "Αργος ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ πληρεξούσιοι αὐτῆς διηγέρθησαν εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, τὴν μερίδα τῶν στρατιωτικῶν, τῆς δυοίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώτης, καὶ τὴν μερίδα τῶν πολιτικῶν, τῆς δυοίας προϊστατο ὁ Μαυροκορδάτος. Ἐν τούτου προῆλθεν ἔρις μεταξὺ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τὸ δυοῖον ἐκίνει ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ, τὸ δυοῖον διηγήθυνεν ὁ Μαυροκορδάτος.

Τὸ Βουλευτικὸν ὑπερισχύσαν ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἔξελεξεν ἔτερον Ἐκτελεστικὸν προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, οὗτῷ δὲ ἀντὶ μιᾶς ὑπῆρχον δύο κυβερνήσεις. Ἐντεῦθεν ἔξεργάγησαν δύο ἐμφύλιοι πόλεμοι. Κατὰ τὸν πρῶτον, ἀφοῦ ἔγιναν ἔξωθεν τῆς Τριπόλεως δύο συγκρούσεις, κατὰ τὰς δυοίας εἰς μόνον ἔπεισε νεκρός, ὁ Κολοκοτρώνης ἐθεώρησε συνετὸν καὶ συμφέρον εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα νὰ ὑποχωρήσῃ λαβὼν ἀμνηστίαν καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς διαδόύς του.

"Ἀλλ' ὁ μετ' ὀλίγον ἐκραγεὶς δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος διεξῆχθη μετὰ μεγαλυτέρου πείσματος. Κατ' αὐτὸν ἔπεισεν ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης βληθεὶς ἐξ ἐνέδρας διὰ σφαίρας ἐλληνικῆς, ὁ δὲ γηραιός πατήρ του συντριβεὶς ὑπὸ τῆς θλίψεως ἐπεκαλέσθη καὶ πάλιν τὴν ἀμνηστίαν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κουντουριώτου, ἀλλὰ συλληφθεὶς μετ' ἄλλων εἴκοσι τεσσάρων προκρίτων καὶ διλαρχηγῶν ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἐν Ὅρδοι μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλίου.

Κατόπιν ἡ κυβερνήσεις ἐστράφη κατὰ τοῦ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι Ὁδυσσέως, δστις ἐσυκοφαντεῖτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του δτι εὑρίσκετο εἰς συνενοήσεις μὲ τοὺς Τούρκους. Κατὰ τοῦ Ὁδυσσέως ἐστάλη τὸ ἄλλοτε πρωτοπαλλήκαρόν του, ὁ Γκούρας. Ὁ Ὁδυσσεὺς παρεδόθη εἰς τὸν Γκούραν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει δτι ἥμελε συγχωρηθῆ. Ἀλλ' ὁ Γκούρας παραβὰς τὴν ὑπόσχεσίν του ἀπήγαγεν εἰς τὰς Ἀθήνας

θέσμιον τὸν περιώνυμον ἥρωα τῆς Γραβιᾶς καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπάρχοντα μέχρι πρὸ δὲ λίγων ἐτῶν πύργον. Ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἥρως ἀγρίας βασάνους καὶ τέλος ἐφονεύθη κατακορημνισθεὶς ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ πύργου.

65. Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αιγύπτου εἰς τὸν ἔλληνικὸν ἄγανα.—Καθυπόταξις Κρήτης καὶ Κάσου.

Ο σουλτᾶνος, πεισθεὶς ὅτι ἦτο ἀνίκανος νὰ καταβάλῃ διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων τὴν ἔλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς του Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὃστις πρὸ καιροῦ εἶχε συγκροτήσει τακτικὸν στρατόν. Ὁπως δὲ καταστήσῃ προσθυμότερον τὸν ἴσχυρὸν τοῦτον πασσᾶν, προσέφερεν εἰς αὐτὸν τὴν κατὰ ἔχοντα καὶ κατὰ θάλασσαν γενικὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγίαν. Ο Μεχμέτ Ἀλῆς ἡρεύθη δι' ἐαυτὸν τὴν προσφερθεῖσαν ἀρχηγίαν, ἀλλ' ἀπεδέχθη αὐτὴν διὰ τὸν θετὸν οὗτον του Ἰβραήμ, ὃστις πάραντα διωρίσθη διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου.

Η Κρήτη, ὡς προείπομεν, εἶχεν ἐπαναστατήσει συγχρόνως μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος. Ταύτης τὴν διοίκησιν ἀπὸ τοῦ 1822 εἶχεν ἀναθέσει ὁ σουλτᾶνος εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου. Κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀπέστειλε μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τῆς Κρήτης τὸν γαμβρόν του Χασάν, οὗτος δὲ διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου προέβη εἰς τὴν εἰρίγνευσιν τῆς νήσου. Καὶ ἡδυνήθη μὲν ὁ ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ὅψηλάντου πεμφθεὶς διοικητὴς τῆς νήσου Ἐμμανολῆλ Τομπάζης νὰ κυριεύσῃ τὰ φρούρια Κισσάμου καὶ Κανδάνου καὶ ν' ἀναπτερώσῃ τὸ φρόνημα τῶν Κρητῶν· ἀλλ' ἐνῷ κατόπιν ὁ Τομπάζης κατηνάλισκε πολύτιμον χρόνον εἰς ἀκαίρους καὶ ματαίας συζητήσεις περὶ πολιτεύματος, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς παραλαβὼν τὸ πασσαλίκιον τῆς Πελοποννήσου ἀνέπτυξεν ἐκτακτὸν δραστηριότητα. Ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος γαμβροῦ του Χασάν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κρήτην κατὰ Μάρτιον τοῦ 1824 τὸν Ἀλβανὸν Χουσεῖν μπέην, ὃστις ὑπῆρξεν ὁ κακὸς δαίμων τῆς Κρήτης. Ὁ Χουσεῖν, δραστηριώτερος καὶ θηριώδεστερος τοῦ Χασάν, συνεπλήρωσε μετὰ πρωτοφανοῦς ὡμότητος τὴν τελείαν καθυπόταξιν τῆς νήσου.

Μετὰ τὴν Κρήτην ὑπέταξεν διοίως καὶ τὴν μικρὰν νῆσον Κάσον, τῆς ὁποίας οἱ θαλασσινοὶ κάτοικοι ἐνίσχυον τὴν ἐπανάστασιν τῶν Κρητῶν προσκομίζοντες εἰς αὐτοὺς τὰ ἐπιτήδεια.

66. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.

Ἡ τύχη τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου ἔπειτε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σοβαρὰ νουθεσία διὰ τοὺς Ἑλληνας. Ἀλλ’ οὗτοι διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων διήρεσαν καὶ ἐξησθένισαν τὸ ἔθνος καθ’ ἣν μάλιστα ἐποχὴν τοῦτο εἶχεν ἀνάγκην δλων τῶν δυνάμεων του, ἵνα δυνηθῇ ν’ ἀποτρέψῃ τὸν ἐπικείμενον φοβερὸν κίνδυνον. Ἀλλ’ ίδοις μετ’ δλίγον ἡ Ἑλλὰς ἔπαθεν δλλην συμφορὰν πολὺ φοβερωτέραν.

Ο διθωμανικὸς στόλος ἐκ διακοσίων τριάκοντα πέντε πλοίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Χοσρέφ ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Ψαρῶν τὴν 20 Ἰουνίου 1824 καὶ περιέζωσε τὴν νῆσον. Οἱ Ψαριανοὶ ἐγκαίρως ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, τῆς Ὅδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Ἀλλ’ ὅμως δὲν ἤλθε καμμία βοήθεια. Οθεν ἐγκαταλειειμένοι εἰς ἑαυτοὺς ἀπεφάσισαν ν’ ἀμυνθοῦν μέχρις ἐσχάτων. Ἀλλὰ διέπροξαν τὸ μέγα καὶ δλέθριον σφᾶλμα νὰ περιορίσουν τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νῆσου ἀμυναν καὶ νὰ καταδικάσουν εἰς ἀργίαν ἐν τῷ λιμένι τὸν στόλον των. Τοῦτο δὲ ἐπράξαν κατ’ ἀπαίτησιν χιλίων διακοσίων μασθιφόρων Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων, οἵτινες εὑρίσκοντο εἰς τὰ Ψαρὰ.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 20 Ἰουνίου ὁ Χοσρέφ ἥρχισε σφοδρότατον κανονιοβολισμὸν κατὰ τῆς πόλεως, εἰς τὸν δποῖον κρατερῶς ἀπήντων αἱ κανονιοστοιχίαι τῶν ἀτρομήτων Ψαριανῶν. Ἀλλὰ περὶ τὴν ὁδόν τοῦ δρόμου τῆς πρωΐας οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν ν’ ἀποβιβάσουν εἰς τι ἀφορσύρητον μέρος πρὸς ἀνατολὰς τῆς νῆσου πολυάριθμα στίφη, ἄτινα κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν Ψαριανῶν. Παρ’ δὲ τὴν κρατερὰν ἀντίστασιν τῶν γενναίων τούτων προμάχων τῆς ἐλευθερίας ἡ πόλις ἐκνριεύθη καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας καὶ τὴν διαρπαγήν. Γυναικες καὶ παιδία ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ πέσουν εἰς χεῖρας τῶν αἷμοχαρῶν Τούρκων. Ἐκ τούτων ἐλάχιστοι ἐσώθησαν. Ἐσώθησαν δὲ καὶ τινες ἐκ τῶν κατοίκων ἐπὶ δέκα ἑξ πλοίων καὶ ἐπτὰ πυρπολικῶν.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξε φοβερά. Εἰς τὴν νῆσον πλὴν τῶν ἐπτὰ χιλιάδων κατοίκων ὑπῆρχον καὶ ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδας πρόσφυγες. Ἐκ τῶν Ψαριανῶν μόνον τρεῖς χιλιάδες ἐσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν προσκρύψων δέκα ἐπτὰ χιλιάδες ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Οἱ Ψαριανοὶ ἀπώλεσαν τὰ πάντα, ἀλλ’ ἔμεινεν εἰς αὐτοὺς ἀθά-

νατος δόξα, τὴν δποίαν κάλλιστα ἀπεικονίζει ο ἐθνικὸς ποιητὴς Σολωμὸς εἰς τὸ ὀκόλουθον ποίημά του.

Σ τῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ὁάκη
περπατῶντας η δόξα μονάχη
μελετῆ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
καὶ στὸ χέρι στεφάνι κρατεῖ,
γενομένο ἄπ’ ὀλύγα κορτάρια,
πούχαν μείνει στὴ ἔρημη γῆ.

67. *Ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμον.—Ἡ μεγάλῃ ναυμαχίᾳ τοῦ Γέροντος.*

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ο Ἱοσρὲφ ἔπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διὰ νὰ παραλάβῃ ἀπὸ ἐκεῖ στρατὸν καὶ ἀποβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν Σάμον. Ἀλλ’ ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσεν ο ἐλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ἀντιγαύαρχον Σαχτούρην, τοῦ Μιαούλη ἐμποδισθέντος, καὶ κατέλαβε τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ ἀσιατικῆς παραλίας στενόν. Εἰς τὸ στενὸν ἐκεῖνο συνεκροτήθησαν αἱματηραὶ ναυμαχίαι ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὔγουστου, κατὰ τὰς δποίας ο Ἱοσρὲφ ὑπέστη πολλὰς ζημίας καὶ τέλος περίτρομος κατέφυγεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, ἵνα ἀναμείνῃ ἐκεῖ τὸν περιμενόμενον αἰγυπτιακὸν στόλον.

Μετ’ ὀλίγον κατέφθασε καὶ ο αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ναυαρχίαν τοῦ πολυθρονικοῦ Ἰβραήμ, ἡγώνθη δὲ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ καὶ οὕτω ἀπετελέσθη στόλος τετρακοσίων πλοίων μικρῶν καὶ μεγάλων, ἅτινα ἔφερον 2500 τηλεβόλα καὶ 50,000 ναύτας καὶ στρατιώτας. Ο κολοσσιαῖος οὗτος στόλος εὑρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀπέναντι τῆς Σάμου εἰς τὸν κόλπον τοῦ Γέροντος. Συνίστατο δὲ ο ἐλληνικὸς στόλος ἐξ 80 μικρῶν πλοίων, ἅτινα ἔφερον 850 τηλεβόλα μικρᾶς δλκῆς καὶ 5,000 ναύτας, ἐνανάρχει δὲ αὐτοῦ ο Μιαούλης, δστις κατέφθασε τὴν 24 Αὔγουστου. Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν τὴν 24 Αὔγουστου. Ἡ ναυμαχία διήρκεσε μέχρι νυκτός, ἔληξε δὲ ἄνευ σημαντικοῦ ἀποτελέσματος.

Ἄλλ’ η σπουδαιοτέρα πασῶν τῶν κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν ναυμαχιῶν συνεκροτήθη τὴν 29 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Αὔγουστου παρὰ τὰ Τσάταλα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἡτο ἀληθῆς γιγαντομαχία, κατὰ τὴν δποίαν ο ἀτρόμητος Μιαούλης

ἀνανέωσε τὸ ἐν Σαλαμῖνι τρόπαιον τῶν ἐνδόξων προγόνων του. Εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ναυμαχίαν οἱ ἔχθροὶ ἔπαθον πανωλεθρίαν. Τὸ δὲ τέλος τῆς ναυμαχίας ἐπεσφράγισεν ἡ πυρπόλησις τῆς Τυνησιακῆς ναυαρχίδος, ἥτις ἀνατιναχθεῖσα εἰς τὸν ἀέρα πυρίφλεκτος ὑπὸ Ἑλληνικοῦ πυρπολικοῦ ἐσπειρεν εἰς τὸ πέλαγος ναυάγια καὶ νεκρούς.

Ἐπὶ δύο μῆνας οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων μάτην ἡγωνίζοντο νὰ καταστρέψουν τὴν Σάμον. Τέλος ἀπεχωρίσθησαν, καὶ δὲ μὲν Χοσρέφ ἀπέπλευσεν εἰς τὸν Ἐλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἡθέλησε νὰ πλεύσῃ εἰς Κρήτην, ἵνα διαχειμάσῃ εἰς τὸν ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Σούδας. Ἀλλ' οἱ Ἑλληνες κατέφθασαν αὐτὸν πρὸ τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης καὶ διεσκόρπισαν τὰ πλοῖα του. Ἐν τούτοις τὰ πληρώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐκ τῶν ἐπὶ τοεῖς μῆνας ἀδιαλείπτων ναυμαχιῶν ὑπέστησαν ὅχι μικρὰς ζημίας. Ἐνεκα τούτου δὲ Ἑλληνικὸς στόλος ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἰδών τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν προσωριμίσθη ἀσφαλῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας τὴν 23 Νοεμβρίου 1824.

ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ. - 1825.

68. Ἀπόβασις τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.—
Ἡττα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ Κρεμμύδι.

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν προεῖδε τὸν μέγαν κίνδυνον, ὃστις ἐπεκρέματο κατὰ τῆς Ἐλλάδος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σούδας ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ. Ἐπομένως δὲν ἐμερίμνησε περὶ ἀποσοβήσεως αὐτοῦ. Ὁθεν δὲ Ἰβραήμ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1825 ἐνεφαγίσθη εἰς τὰ μεσσηνιακὰ παράλια καὶ ἀκαλύτως ἀπεβίβασεν εἰς τὴν Μεθώνην δέκα χιλιάδας πεζούς, χιλίους ἵππεῖς καὶ ἵσχυρὸν πυροβολικόν. Περιχαρακωθεὶς δὲ ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὰ ἐν Πύλῳ φρούρια.

Ἡ εἰδῆσις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐνέσκηψεν ὃς κεραυνὸς εἰς τὸ Ναύπλιον, ὃπου εἶχε τὴν ἔδραν της ἡ κυβέρνησίς. Ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Γεώργιος Κουντουριώτης ἀνέλαβε νὰ ἐκσρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰβραήμ, ἀλλὰ φθάσας εἰς τὰς Καλάμιας ἀφῆκεν ἐκεῖ ὡς στρατηγὸν τὸν πλοίαρχον Σκούρτην, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Υδραν. Ὁ Σκούρτης παρέταξε τὸν ἐκ πέντε χιλιάδων στρατὸν παρὰ τὸ Κρεμμύδι, ὅπως ἀνακόψῃ

τὴν μεταξὺ Μεθώνης καὶ Νεοκάστρου συγκοινωνίαν τοῦ αἰγανπτια-
κοῦ στρατοπέδου. Ἄλλ’ ὁ Ἰβραήμ ἐπελθὼν πανστρατιῷ ἐνίκησε
καὶ διεσκόρπισε τὸν ἑλληνικὸν στρατόν.

**69. "Αλωσις τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ.—Κατορ-
θώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.**

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κρεμμυδίου ὁ Ἰβραήμ διέταξε τὸν Χου-
σεῖν μπέην νὰ προσβάλῃ τὴν Σφακτηρίαν. Ἐν τῷ λιμένι αὐτῆς εὑ-
ρίσκοντο πέντε ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἀναστάσιον Τσαμαδόν,
ἐπὲ δὲ τῆς νήσου διπλαύσιοι Ἑλληνες. Τὴν 26 Ἀπριλίου ὁ Χουσεῖν
ἵχρισε νὰ κανονιοβολῇ τὴν Σφακτηρίαν. Βοηθούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ
πυκνοῦ πυρὸς τῶν πλοίων ἀπεβίβασεν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς νήσου
τέσσαρας χιλιάδας Ἀραβαῖς, οἵτινες ἀναρριχηθέντες ἐπὶ τῶν βράχων
τῆς φαλακρᾶς Σφακτηρίας ἔκυροις ευσαν αὐτήν. Ἐν τῷ ἀνίσφιῳ ἐκείνῳ
ἀγῶνι ἐπεσαν ἐνδόξως 350 Ἑλληνες, μεταξὺ τῶν δοπίων ὁ Τσαμα-
δός, ὁ Σαχίνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταρό-
ζας, 250 συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν ἐπὶ τῶν
δλίγων ἐκείνων πλοίων, ἄτινα ἐξῆλθον αἰσίως ἀνὰ μέσον τοῦ ἐχθρι-
κοῦ στόλου. Ὁ Δημήτριος Σαχτούρης κοιλυμβῶν καὶ ὁ Μαυροκορ-
δᾶτος διὰ λέμβου κατέφυγον εἰς τὸν πάρωνα τοῦ Τσαμαδοῦ Ἀρην,
ὅστις τελευταῖος κατώρθωσε νὰ διέλθῃ ὡς ἐκ θαύματος διὰ μέσου
τριάκοντα αἰγανπτιακῶν πλοίων. Μετὰ συνεγῇ δὲ βομβαρδισμὸν
παρεδόθη διὰ συνθήκης καὶ τὸ Ναυαρίνον καὶ τὸ Νεόκαστρον.

Ο Μιαούλης ἐκδικούμενος τὸν θάγατον τοῦ φίλου του Τσαμα-
δοῦ εἰσέπλευσεν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ
ἐπυρπόλησεν ἐν αὐτῷ τριάκοντα αἰγανπτιακὰ πλοῖα πολεμικὰ καὶ
φορτηγά. Καὶ ὁ Γεώργιος Σαχτούρης πλέων περὶ τὴν Εὔβοιαν συ-
ήνησε παρὰ τὸν Καφηρέα τὸν τουρκικὸν στόλον ὑπὸ τὴν Χοσρέφ
καὶ κατεναυμάχησεν αὐτόν.

**70. Μάχη παρὰ τὸ Μανάκι (20 Μαΐου).—Ἡρωϊκὸς
θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα.**

Αἱ νῖκαι τοῦ Ἰβραήμ ἐπροξένησαν κατάπληξιν καὶ ἐνέπνευσαν
τὴν ἀπελπισίαν εἰς πάντας. Αἱ λόγγαι καὶ τὸ ἵππικὸν τῶν Αἰγα-
πτίων ἴσταντο ὡς τεύχη ἀπέναντι τῶν ἐπαναστατῶν. Ο μόνος, ὅστις
ἡδύνατο ν’ ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐπικίνδυνον ἐχθρόν, ἦτο ὁ Κολοκο-

τρώνης. Καὶ ὅμως ἡ κυβέρνησις ὑπείκουσα εἰς ποταπὰ πάθη ἐκράτει αὐτὸν δέσμιον. Ὁ Παπαφλέσσας, ὅστις ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἔκστρατεύῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰβραήμ. Ἐξορμήσας ἐκ Ναυπλίου περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἥλθε μετὰ χιλίων ἀνδρῶν εἰς Πυλίαν καὶ κατέλαβε τὸ ἔκτοτε περιώνυμον καταστὰν Μανιάκι, ὃπου κατεσκεύασεν ἐκ τοῦ προχείρου τρεῖς λιθίνους προμαχῶνας.

Τὴν 20 Μαΐου ἐπεφάνη ὁ Ἰβραήμ, ἐπελαύνων μετὰ ἔξι χιλιάδων ἀνδρῶν. Οἱ ἄνδρες τοῦ Παπαφλέσσα μόλις εἶδον τὰ πολυάριθμα στίφη τοῦ Ἰβραήμ κατελήφθησαν ὑπὸ δύγους καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπῆζίτησαν τὴν σωτηρίαν των διὰ τῆς φυγῆς. Μόνον τριακόσιοι Μεσσήνιοι ἔμειναν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των, προτιμήσαντες ἀντὶ τῆς αἰσχρᾶς φυγῆς τὸν ἔνδοξον θάνατον. Ἐκεῖ συνεκροτήθη μία ἐκ τῶν ἡρωϊκωτάτων μαχῶν. Τὰ λογχοφόρα τάγματα τῶν Αἰγυπτίων ὀρμησαν ἐπανειλημένως κατὰ τῶν ωχυρωμένων Ἑλλήνων καὶ ἐπανειλημένως ἀπεκρούσθησαν. Τέλος μετὰ τρίαρον φονικὸν ἀγῶνα εἰσώρμησαν ἐντὸς τῶν ἀσθενῶν προμαχώνων καὶ τότε ἥρχισεν ἀπεγγνωσμένος ἀγών ἀνδρὸς πρὸς ἀνδρα. Οἱ Ἑλλήνες ἐπεσαν πάντες, διπλάσιοι δὲ Αἰγύπτιοι. Ἐν τῇ σωρείᾳ τῶν πτωμάτων ἀνευρέθη ὁ νεκρὸς τοῦ Παπαφλέσσα, κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ Ἰβραήμ ἐστηρίχθη ἐπὶ δένδρου οὗτος, ὃστε ὁ Παπαφλέσσας ἐφαίνετο ζωντανὸς καὶ ὅρθιος. Ὁ Ἰβραήμ ἐκύπταξεν αὐτὸν ἀκίνητο; καὶ σιωπηλὸς ἐπὶ πολλὴν ὥραν, ἐπειτα δὲ εἶπε πρὸς τὸν περὶ αὐτὸν ἀξιωματικοὺς «Ἀληθῶς ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο γενναῖος» καὶ ἡσπάσθη τὸν νεκρόν.

71. Ἀπελευθέρωσις τοῦ Κολοκοτρώνη.—Ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Δύο ἡμέρας πρὸς τὸν συντελεσθῆ ἡ φοβερωτάτη θυσία εἰς τὸ Μανιάκι ἡ κυβέρνησις ὑπείκουσα εἰς τὴν γενικὴν κατακραυγὴν ἡλευθέρωσε τοὺς ἐν "Υδρῷ δεσμώτας καὶ ἐκήρυξε γενικὴν ἀμνηστίαν, ἀνηγόρευσε δὲ τὸν Κολοκοτρώνην γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πε-

N. Βραχνοῦ. Ιστορία Γ' Ἑλληνικοῦ

Παπαφλέσσας.

λοπονήσου. Τότε ἀντίκησεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς χερσονήσου ἡ φωνὴ τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου καὶ πάντες προσέδραμον ὑπὸ αὐτὸν προσδοκῶντες παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν. Φθάσας εἰς τὸ Ναύπλιον δὲ Κολοκοτρώνης ἐπρότεινεν εἰς τὴν κυβέρνησιν μέτρα τολμηρά· ἀλλ᾽ αὕτη ἐτρόμαξε πρὸ τῶν μέτρων τούτων τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ οὐδὲ ἐφαντάζετο τόσον μέγαν τὸν κίνδυνον.

Μετὰ τὴν παρὰ τὸ Μανιάκι μάχην δὲ Ἰβραήμ χωρὶς νὰ κάσῃ στιγμὴν λεηλατεῖ τὴν Μεσσηνίαν, πυρπολεῖ τὸ Νησίον καὶ τὰς Καλάμας καὶ προελαύνει εἰς τὰ ἔνδοτερα τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὴν Τρίπολιν. Καὶ ἀντετάχθη μὲν κατ' αὐτοῦ παρὰ τὴν Ἀκοβαν δὲ Κολοκοτρώνης μὲ τὰ γλίσκρα μέσα, ἀτινα ἔχορηγει εἰς αὐτὸν ἡ κυβέρνησις, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς. Ὁ Ἰβραήμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολην, εὗρε δὲ αὐτὴν πυρπολουμένην κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρώνη. Ὁ Ἰβραήμ κατέστησε τὴν Τρίπολιν κέντρον τῶν στρατιωτικῶν του ἐπικειδόνησεων. Ἐκτοτε δὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ἐρημώνῃ τὴν Πελοπόννησον διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου. Ἀλλὰ καὶ δὲ Κολοκοτρώνης δὲν ἔπαυσεν ἀδιαλείπτως νὰ παρενοχλῇ τοὺς πολεμίους, ἀλλοτε μὲν ἐπιτιθέμεγος, ἀλλοτε δὲ ὑποχωρῶν, ἀλλὰ πάντοτε δεκατεύων αὐτοῦς.

72. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Τὰ λαϊπρὰ κατορθώματα τοῦ Ἰβραήμ εὑχαρίστησαν μὲν τὸν σουλτάνον, ἀλλ' ἐκίνησαν καὶ τὴν ζηλοτυπίαν αὐτοῦ. Ἐπιθυμῶν δὲ καὶ αὐτὸς νὰ μὴ φανῇ κατώτερος τοῦ ὑποτελοῦς του διώρισε στρατάρχην τῆς Ρούμελης τὸν Κιουταχῆν, τὸν νικητὴν τοῦ Πέτα, καὶ διέταξεν αὐτὸν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Ἀπετέλει δὲ τὸ Μεσολόγγιον τὴν κλείδα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐνεκα τῆς γειτνιάσεως αὐτοῦ μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ μὲ τὰς Ιονίους νήσους.

Ο Κιουταχῆς μὲ εἴκοσι χιλιάδας Ἀλβανοὺς ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὴν 13 Ἀπριλίου 1825 καὶ ἀμέσως ἥρχισε τὴν πολιορκίαν καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἀνήρχετο εἰς τέσσαρας χιλιάδας. Ὅπηρον δὲ ἐν αὐτῷ καὶ δώδεκα χιλιάδες γέροντες, γυναικεῖς καὶ παιδία. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσε καὶ δ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσρέφ, κημίκων ἀφθονα τρόφιμα, πολεμεφόδια καὶ κοήματα καὶ ἀπέκλεισε τὸ

Μεσολόγγιον ἀπὸ θαλάσσης. Πρὸς ἐπιχειρήσῃ ἔφοδον δὲ Κιουταχῆς ἐπόρτεινεν εἰς τὸν πολιορκούμενος δρους ἐντίμους περὶ παραδόσεως ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπήντησαν ὅτι αἱ πλεῖστες τῆς πόλεως κρέμανται εἰς τὰ κανόνια αὐτῆς.⁹ Η ἀγέρωχος αὕτη ἀπάντησις ἔξωργισε σφόδρα τὸν Κιουταχῆν καὶ ἐπεχείρησεν οὗτος ἐπανειλημένας λωσσώδεις ἔφοδους καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης¹⁰ πᾶσαι ὅμως ἀπεκριόυσθησαν μετὰ μεγάλων ζημιῶν.

Ἄλλα καὶ τῶν πολιορκουμένων ἡ θέσις κατέστη πολὺ δύσκολος, διότι αἱ τροφαὶ ἥρχισαν νὰ ἐκλείπουν. Κατέπλευσεν δημος ὑπὸ τὸν Μιαούλην δὲ ἐλληνικὸς στόλος, δοτις διέσπασε τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ εἰσήγαγε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια (23 Ἰουλίου).¹¹ Ο ἐχθρικὸς στόλος ἐτράπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος μέχρι Ταινάρου· οἱ δὲ πολιορκούμενοι τοσοῦτον θάρρος ἔλαβον, ὃστε χίλιοι ἐπίλεκτοι ἔκαμαν νυκτερινὴν ἔξοδον ξιφήρεις καὶ ἐπέφεραν μεγάλην φθορὰν εἰς τὸν πολεμίους.

Ο ἀγέρωχος Κιουταχῆς περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν. Αἱ ἐπιδημίαι, αἱ λιποταξίαι καὶ αἱ στερογήσεις εἶχον ἔλαττώσει τὸν στρατόν του κατὰ τὰ δύο τρίτα. Ἐπῆλθε καὶ δὲ χειμών. Ἐν τούτοις ἀπεφίσισε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀκαταβλήτου πόλεως. Ἀλλὰ τώρα νέα θύελλα παρεσκευάζετο νὰ ἐνσκήψῃ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ο σουλτανὸς ἥγακάσθη νὰ παρακαλέσῃ τὸν Μεχμέτ¹². Αλῆν τῆς Αἰγύπτου δύποτε διατάξῃ τὸν υἱόν του νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγιον καὶ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Κιουταχῆ πρὸς ἄλωσιν τῆς πόλεως ἔκεινης. Ο Ἰβραήμ, ἀφοῦ ἔλαβεν ἐπικουρίας παρὰ τοῦ πατρός του, ἥλθεν εἰς Μεσολόγγιον μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ πολλῶν πυροβόλων καὶ ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του παρὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ (26 Δεκεμβρίου 1825).

ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΩΣ. - 1826

73. Λευτέρα περίοδος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ πτῶσις αὐτοῦ.

Απὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἰβραήμ τὰ πράγματα διὰ τοὺς πολιορκούμενους ἥρχισαν νὰ λαμβάνουν δυσάρεστον τροπήν. Αφοῦ ἀπέκλεισεν οὗτος στενῶς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ἥρχισε φοβερὸν κατ' αὐτοῦ βομβαρδισμόν¹³ οἱ δὲ πολιορκούμενοι περιῆλθον εἰς ἀμηχανίαν ἐνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ

πολεμεφοιδίων. Τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἡλιαττώθη εἰς τριάκοντα δράμια. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἡπράκτει δι' ἔλλειψιν χοημάτων. Τὴν 16 Φεβρουαρίου δὲ Ἰβραήμ ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον ἀπὸ Ἑηρᾶς· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι κρατοῦντες τὰ ἔιφη εἰς τὰς γεῖδας ἐπέπεσαν ὡς μαινόμενοι καὶ ἡγάγκασαν τοὺς Αἰγυπτίους νὰ ὑποχωρήσουν μετὰ μεγάλης φθορᾶς.

Μετὰ τὴν ἀπὸ Ἑηρᾶς ἀποτυχίαν ἥρχισαν αἱ ἔφοδοι ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ πρῶτον δὲ Ἰβραήμ κατέλαβε τὰ ἐν τῇ λιμνοθαλάσσῃ δύο νησίδια Βασιλάδιον καὶ Ντολμᾶν, καταστήσας οὕτω στενότερον ἀπὸ θαλάσσης τὸν ἀποκλεισμόν. Ἐπειτα δὲ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Κλείσοβαν, τὴν ὅποιαν ὑπερῷησπιζε δρὰξ μαχητῶν, ἔκατὸν τριάκοντα καὶ εἰς ἐν ὅλῳ ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον Κῆτον Τζαβέλλαν. Καὶ πρῶτον ὕρμησε κατ' αὐτῆς δὲ Κιουταχῆς μετὰ δύο γιλάδων Ἀλβανῶν· ἀλλ' ἡγάγκασθη μετ' ἐπανειλημμένας ἔφοδους γὰρ ὑποχωρήσῃ πληγωθεὶς καὶ δὲ ἵδιος εἰς τὸν μηρόν. Κατόπιν ἐπετέθησαν οἱ Αἰγύπτιοι ὑπὸ τὸν Χουσεΐν μπέην· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐδεκατίσθησαν, φονευθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Χουσεΐν.

Ἄλλα τοῦτο ἥτο τὸ τελευταῖον κατόρθωμα τῶν Ἐλλήνων, δι τελευταῖος θρίαμβος τοῦ Μεσολογγίου. Αἱ τροφαὶ τῶν πολιορκουμένων ἐξέλιπον παντελῶς. Ἐτρέφοντο μὲ δέρματα, μὲ φύκη, μὲ γάτας, μὲ ποντικοὺς καὶ μὲ σκώληκας, ἐκ τῶν ὅποιων ἐγιννήθησαν παντοειδεῖς θανατηφόροι ἀσθένειαι. Εἶχον καταντήσει πελιδνοὶ καὶ σκελετώδεις. Καὶ δύως ἄνδρες καὶ γυναικες διετήρουν ἀκατάβλητον τὸ φρόνημα καὶ πᾶσαν πρότασιν τοῦ Ἰβραήμ περὶ παραδόσεως ἀπέρριπτον μετ' ἀποστροφῆς. Ὅταν δὲ ἀπώλεσαν καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα, ἐπεχείρησαν τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου ἡρωϊκωτάτην ἔξοδον, κατὰ τὴν ὅποιαν μόνον κίλιοι τριακόσιοι ἐσώθησαν φθάσαντες ἐπειτα ἀπὸ πολλὰς κακούχιας εἰς τὴν Ἀμφισσαν.

Ἡ ἡρωϊκὴ ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἡρωϊκωτέρα πτῶσις αὐτοῦ ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν πάντων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

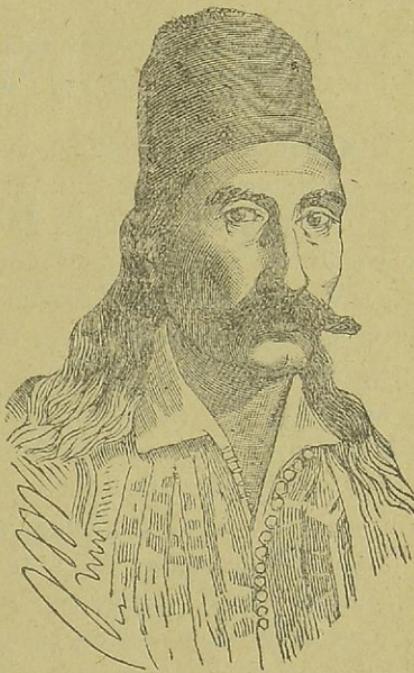
74. Ἐκσιρατεῖα τοῦ Κιουταχῆ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἐλλάδος.
— Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως.— Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου δὲ μὲν Ἰβραήμ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, δὲ δὲ Κιουταχῆς, ἀφοῦ ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἀπασα ἡ δυτικὴ Ἐλλάς, ἐστράτευσε κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἐλλάδος.

· Υποτάξας δὲ τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν, εἰσέβαλεν ἔπειτα εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἵκανοῦ ἵππικοῦ. Τὴν 3 Αὐγούστου ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν ἤρχισε νὰ πολιορκῇ στενῶς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας μόνης ἐκυμάτιζεν ἡ Ἑλληνικὴ σημαία καὶ τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζεν δὲ Γκούρας μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν. Ἡ ἐπανάστασις ἐφαίγετο. σβεσθεῖσα· ἀλλ’ ἔσωσεν αὐτὴν ὁ μεγαλοφυής Γεώργιος Καραϊσκάκης, τὸν ὁποῖον ἡ νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἰνα- τοικῆς Ἐλλάδος.

· Ο Καραϊσκάκης ἀναχωρήσας ἐκ Ναυπλίου τὴν 19 Ἰουλίου 1826 ἔφθασε μετὰ ἑξακοσίων ἀνδρῶνεις τὴν Ἐλευσῖνα καὶ ἐνωθεὶς μὲ τοὺς ὅπλαρχηγούς Βάσσον καὶ Κριεζώτην, οἵτινες εἶχον δύο χιλιάδες ἀτάκτους, καὶ μὲ τὸν Γαλλον συνταγματάρχην Φαβιέρον, ἔχοντα δικτακοσίους τακτικούς, ἤλθε καὶ κατέλαβε τὸ Χαϊδάρι, μίαν καὶ ἡμίσειαν ὠραν μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Καὶ ἀπέκρουσε μὲν ὁ Καραϊσκάκης τὸν κατ’ αὐτοῦ ἔπει- θόντα Κιουταχῆν, ἀλλ’ ἔπειτα διαφωνήσας πρὸς τὸν Φαβιέρον περὶ τοῦ τρόπου τοῦ πολεμεῖν ἡναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Ἔνεκα τούτου ἡ θέσις τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀπέβαινεν ὅσημέραι λίαν ἀκροσφαλής. Ο Κιουταχῆς περιέωσε τὴν Ἀκρόπολιν στενῶς, νύκτα δέ τινα ἔφονεύθη βληθεὶς διὰ σφαίρας τουρκικῆς καὶ ὁ φρούριος Γκούρας, τὸν ὁποῖον ἀντικατέστησεν ὁ Μακρυγιάννης.

· Εν πολεμικῷ συμβούλῳ ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Φαβιέρος καὶ ὁ Κριεζώτης ἀπεφάσισαν νὰ ἐνισχύσουν τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὅθεν προκληθέντος ἀντιπερισπασμοῦ τινος ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὸ Χαϊδάρι καὶ ὑπὸ τοῦ Φαβιέρον πρὸς τὰς Θήβας ἥδυνήθη ὁ Κριεζώτης διὰ τῶν ὁρίζοντων τοῦ Ἰλισσοῦ ν’ ἀνέλθῃ εἰς

Γεώργιος Καραϊσκάκης

τὴν Ἀκρόπολιν καὶ νὰ ἔνισχύσῃ τὴν φρουρὰν αὐτῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Φαβιέρος διεφώνησε πάλιν πρὸς τὸν Καραϊσκάκην, δργισθεὶς ἀπῆλθεν εἰς Μέθανα, δὲ τὸν Καραϊσκάκην προβαίνει πλέον μόνος εἰς τὰ πρόσθια τῆς πολεμικῆς σκηνῆς καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς του μεγαλοφυῖας προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν ὅλων.

75. *Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη.—Ἡ φονικὴ νὺξ τῆς Ἀραχώβης.*

Ο Καραϊσκάκης συνέλαβε τὸ μεγαλοφυὲς σχέδιον ν' ἀποκόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ ἐν Ἀττικῇ εὑρισκομένου Κιουταχῆ διὰ τειρᾶς στρατιωτικῶν σταθμῶν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Εὐβοϊκοῦ καὶ οὗτο ἀναγκάσῃ τὸν ἔχθρὸν διὰ τῆς πείνης νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Οὐδεν αὐτὸς μὲν ὁ Καραϊσκάκης ἤλθεν ἵνα καταλάβῃ τὴν οὐγλὶ μακρὰν τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου κειμένην Δομβραΐναν, τὸν δὲ Κωλέτην ἐπεμψεν ἵνα καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντην. Ο Κιουταχῆς ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀταλάντην τὸν ἐμπειροπόλεμον Μουστάμπεην, δοτὶς διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Κωλέτη. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐπιχειρήσας νὰ κυριεύσῃ τοὺς τρεῖς ἐν Δομβραΐνῃ λίαν δύχρονς πύργους ἀπεκρούσθη.

Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐπιτοήθη ἐκ τῆς κακῆς ἀρχῆς. Τούναντίον μαθὼν ὅτι ἡ νικητὴς τῆς Ἀταλάντης διηνδύνετο εἰς Ἀμφισταν ἀπεφάσισε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν αὐτοῦ. Αμέσως λοιπὸν εὑρισκόμενος εἰς τὸ Δίστομον τῆς Βοιωτίας προσποστέλλει τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν μὲ 250 ἄνδρας, ἵνα καταλάβουν τὴν Ἀράχωβαν καὶ ἀντιταχθοῦν εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ ἔχθροῦ. Μόλις αὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀράχωβαν, ἐπεφάνη ἀγέρωχος ὁ Μουστάμπεης μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων Τουρκαλβανῶν καὶ προσέβαλε τοὺς Ἐλληνας. Ἐν τῷ μεταξὺ καταφθάνει ὁ Καραϊσκάκης καὶ περικυκλώνει πανταχόθεν τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι εἶχον καταλάβει δύο λόφους παρὰ τὴν Ἀράχωβαν. Ἐκεὶ τοὺς ἀπέκλεισαν οἱ Ἐλληνες. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐνέσκηψε χειμῶν βαρὸς καὶ χιῶν πολλὴ ἐκάλυψε τὰ μέρη ἐκεῖνα, οἱ Ἐλληνες ἤναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ δριμυτάτου ψύχους νὰ καταφύγουν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Ἀράχωβιτῶν διὰ νὰ θερμανθοῦν. Οἱ Τούρκοι τότε κατὰ τὴν θυελλώδη γύντα τῆς 25 πρὸς τὴν 26 Νοεμβρίου ἐζήτησαν νὰ φύγουν διὰ τῶν χιονοσκεπῶν φραγάγγων τοῦ Παρνασσοῦ ἐξηγνητημένοι.

καθ' δλοκληρίαν ἐκ τοῦ ψύχους, ἐκ τῆς πείνης καὶ ἐκ τῶν ἀλλων κακουχιῶν. Οἱ Ἑλληνες ἐννοήσαντες τοῦτο κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους καὶ προφύτάσαντες αὐτοὺς ἐφόνευσαν χιλίους τριακοσίους, μεταξὺ των δποίων καὶ τὸν Μουστάμπεην, καὶ ὥχμαλώτισαν τετρακοσίους. Ἐπί τινος δὲ ὑψώματος ἀπέναντι τῆς Ἀραχώβης δι Καραϊσκάκης ἔστησε φρικώδη πυραミδα ἐξ ἀνθρωπίνων κεφαλῶν, Διὰ τοῦ λαμπροῦ τούτου κατορθώματος τοῦ Καραϊσκάκη ἡ ἐπανάστασις ἀνέζησεν ἐν τῇ Στερεῷ Ἑλλάδι.

ΕΒΔΟΜΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ. - 1827

76. *Nīkai τοῦ Καραϊσκάκη παρὰ τὸ Δίστομον καὶ παρὰ τὸ Κερατσίνιον.— Θάνατος αὐτοῦ.— Ἡ ἐν Φαλήρῳ πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων.*

Δύο μῆνας μετὰ τὴν φονικὴν νύκτα τῆς Ἀραχώβης δι Καραϊσκάκης ἐνίκησεν ἑτέραν περιφανῆ νίκην παρὰ τὸ Δίστομον κατατροπώσας τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ Ὁμέο πασσᾶν τῆς Εὐβοίας.

Ἐν τούτοις δι Κιουταχῆς περιέσφιγγεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Τότε ἡ κυβέρνησις ἐκάλεσεν ἐκ Διστόμου τὸν Καραϊσκάκην καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Καραϊσκάκης μετὰ χιλίων ἀνδρῶν κατῆλθεν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, παραλαβὼν δὲ ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ Νοταρᾶν ἄνδρας ἥλθε καὶ κατέλαβε τὴν ἐν Κερατσίνῳ μονὴν τοῦ Ἅγίου Γεωργίου παρὰ τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος. Ὁ Κιουταχῆς ἐφώρμησε κατ' αὐτοῦ μετὰ μεγάλης δυνάμεως, ἀλλ' ἥναγκάσθη κατηγγυιμένος νὰ ὑποχωρήσῃ ὑποστάς δὴ μικρὰς ζημίας.

Ἄλλα τότε τὰ πράγματα ἥρχισαν νὰ λαμβάνουν δυσάρεστον τροπήν. Ἡ τετάρτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἥτις συνήλθε ἐν Τροιζῆνι τὸν Μάρτιον τοῦ 1827, διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τὸν Ἅγγλον Τζώρτζ, στόλαρχον δὲ τὸν λόρδον Κόχραν. Μετὰ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν διετάχθη δι Καραϊσκάκης νὰ συμπράξῃ πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐγεννήθη διαφωνία μεταξὺ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν δύο νέων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ὁ Κόχραν ἀπῆγει νὰ ἐπιτεθοῦν ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Καραϊσκάκης ἐθεώρει δλως ἀσύνετον τὴν γγώμην ταύτην καὶ

συνεβούλευσε νὰ καταλάβουν τὸν Ὁρωπὸν καὶ τὸν Μαραθῶνα καὶ ἐμποδίζοντες οὕτω πᾶσαν ἐξ Εὐβοίας μεταφορὰν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων νὰ περιαγάγουν τὸν Κιουταχῆν εἰς ἀμηχανίαν. Ἀλλ' ὁ Ισχυρογνώμων Κόχραν ἐπέμενεν εἰς τὴν γνώμην του καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἦναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ.

Πρὸν ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπεφασίσθη νὰ κυριεύσουν τὸ ἐν Πειραιεῖ μοναστήριον τοῦ Ἅγιου Σπυρίδωνος, τὸ δποῖον εἶχε προκαταλάβει ὁ Κιουταχῆς μὲ πεντακοσίους Γκέκιδες καὶ εἶχεν ὀχυρώσει. Καὶ ἡ μὲν κατὰ τοῦ μοναστηρίου ἔφοδος ἀπεκρούσθη. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ ἐν αὐτῷ ἀποκεκλεισμένοι ἦναγκάσθησαν ἐνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὑδατος νὰ συνθηκολογῆσουν ὑπὸ τὸν δρον νὰ ἐξέλθουν μετὰ τῶν δπλων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔξοδον οἱ Ἐλληνες παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν. Ἐπὶ τῇ ἀπαισίᾳ ταύτῃ ἀναρχίᾳ ὁ Κόχραν ἐξήμεσε τὰς χυδαιοτέρας ὑβρεις κατὰ τῶν Ἐλλήνων καὶ ὁ Τζώρτζ ἐξέδωκε βροντώδη διαμαρτυρίαν. Ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὰ συμβάντα ταῦτα κατελήφθη ὑπὸ ἀθυμίας καὶ λύπης μεγάλης.

Ἐν τούτοις μετὰ πολλὰς ἐξηγήσεις τὸ γεγονός παρεδόθη εἰς λήθην καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γίνη ἡ ἔφοδος πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἀπὸ τῆς προτεραιάς ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τῆς μεγάλης στενοχωρίας του κατέπεσε κλινήρης πυρέσσων σφοδρῶς. Ἐνῷ δὲ εἶχεν ἀπαγορευθῆ πᾶς πυροβολισμὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην (22 Ἀπριλίου), Κρῆτές τινες ἐν εὐθυμίᾳ διατελοῦντες ἐπροκάλεσαν συμπλοκὴν μετὰ τῶν ἐν τῷ πλησιεστέρῳ ὀχυρώματι Τούρκων. Ὁ Καραϊσκάκης ἀκούσας τοὺς πυροβολισμοὺς ἐκτινάσσεται ἐκ τῆς κλίνης καὶ βλέπων τοὺς Ἐλλήνας φεύγοντας πηδᾶ ἐπὶ τινος ἵππου, ἀρπάζει τὸ γιαταγάνιον τοῦ πρώτου στρατιώτου, τὸν δποῖον συνήντησεν ἐμπρός του, δρομῷ κατὰ τῶν ἐκθρῶν καὶ βιάζει αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν. Ἀλλ' ἐξαφθείς ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ προχωρεῖ πέραν τοῦ δέοντος καὶ πυροβοληθεὶς πληγώνεται θανασίμως. Οἱ πιστοὶ δπαδοί του ἀρπάζουν αὐτὸν καὶ τὸν μεταφέρουν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζώρτζ, δπου τὴν ἐπιοῦσαν ἐξεπνευσεν. Οὕτω ἡ νεωτέρα Ἐλλὰς ἀπώλεσε τὸν μεγαλύτερον τῶν στρατηγῶν της.

Ἡ ἀποφασισθεῖσα ἔφοδος κατ' ἀνάγκην ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἔγινε δὲ αὕτη τὴν ἐπιοῦσαν (24 Ἀπριλίου) ἐκ τοῦ Φαλήρου καὶ ἐκ τοῦ ἐλαιῶνος τοσαύτη ὅμως ἀταξίᾳ ἐπεκράτησεν, ὥστε ὁ

Κιουταχῆς ἐπιτεθεὶς πανστρατιῷ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς πανωλεθρίαν, οἷαν οὐδέποτε πρότερον οὗτοι εἶχον πάθει. Ἐνα δὲ μῆνα μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην παρεδόθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις εἰς τὸν Τούρκον.

77. Ἐπέμβασις τῆς Ἀγγλίας, Ῥωσίας καὶ Γαλλίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. — Ἡ ἐν Ναναρένῳ ναυμαχία.

Αἱ εὑρωπαῖκαι κυβερνήσεις κατ’ ἀρχὰς διετέθησαν δυσμενῶς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἄλλ’ ἡ ἔγκαιροτέρησις τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῶν ἥρχισαν ἥδη νὰ ἐφελκύουν τὴν εὔνοιαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ἵδιως ἀφ’ ὅτου ἔγινε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ὁ φιλέλλην Κάνιγγ. Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Κάνιγγος αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις Ἀγγλία, Ῥωσία καὶ Γαλλία ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεμβοῦν καὶ νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ὁθεν τὴν 22 Ἰουνίου 1827 ὑπέγραψαν συνθήκην, διὰ τῆς δοπίας ἀνεγνωρίζετο ἡ Ἑλλὰς ως χώρα αὐτόνομος καὶ φόρου ὑποτελῆς εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐπεβάλλετο δὲ εἰς ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη νὰ καταπαύσουν τὰς ἐχθροπραξίας. Καὶ ἡ μὲν Ἑλλὰς προθύμως ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν δυνάμεων, ἀλλ’ ἡ Τουρκία ἡρνήθη ἀγερώχως νὰ πρᾶξῃ τοῦτο.

Τὰ ἐν τῇ Ἀττικῇ συμβάντα ἐπέδρασαν δλεθρίως πανταχοῦ καὶ ἐπέφεραν γενικὴν ἀπελπισίαν. Ὁ Ἰβραήμ ἥρχισε νὰ περιτρέχῃ καὶ πάλιν τὴν Πελοπόννησον προθῶν καὶ ἐρημώνων αὐτήν, ὃ δὲ πατήσι του ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ως ἐπικουρίαν στόλον κραταιότατον ἐξ ἐνενήκοντα πλοίων, ἄτινα ἐκόμιζον πεζικόν, ἵππικόν, χοήματα τροφὰς καὶ πολεμεφόδια. Ὁ στόλος οὗτος προσωριμίσθη εἰς τὴν Πύλον καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰβραήμ.

Ἄλλὰ μετ’ ὀλίγον κατέπλευσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ὑπὸ τοὺς ναυάρχους Κοδριγκτῶνα (Ἀγγλον), Δερινῦ (Γάλλον) καὶ Ἐϋδεν (Ῥωσον). Ὁ Κοδριγκτὼν ἐξ ὀνόματος τῶν δύο ἄλλων συναδέλφων του ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἰβραήμ τὴν ἀπόφασιν τῶν δυνάμεων καὶ πρόσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας. Μετά τινας ὑπεκψυγὰς ὁ Ἰβραήμ ἡναγκάσθη γὰ δώσῃ ὑπόσχεσιν ὅτι θ’ ἀπόσχῃ πάσης σπουδαίας ἐπιχειρήσεως μέχρις ὅτου λάβῃ παρὰ τῆς Πύλης νεωτέρας ὁδηγίας.

Μετ' ὅλιγας ἡμέρας ἔλαβεν ὁ Ἰβραήμ τὰς νέας ὀδηγίας, κατά τὰς δοποίας ὕφειλε ν' ἀποκρούσῃ πᾶσαν ἀνάμιξιν τῶν ξένων δυνάμεων εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Πύλης, ἐπεφορτίσθη δὲ νὰ διπλασιάσῃ τὰς προσπαθείας του πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἔξεδωκεν ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης φοιβερὰς διαταγὰς περὶ τελείας ἐρημώσεως τῆς χφρας διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου. Στίφη δλόκληρα περιέτρεχον τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, πυρπολοῦντα χωρία, ἐκριζώνοντα ἀμπέλους καὶ κατακόπτοντα γιλιάδας συκῶν καὶ ἔλαιων.

Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων, ὡς ἔμαθον τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου (8 Ὁκτωβρίου) καὶ παρετάχθησαν εἰς μάζην ἀπέναντι τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου. Καὶ ὁ μὲν συμμαχικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἔξι εἴκοσιν ἔξι πλοίων, ἐκ τῶν δοποίων ἔνδεκα ἥσαν ἀγγλικά, ἐπτὰ γαλλικὰ καὶ δκτὼ δωσικά, μετὰ 1270 τηλεβόλων, ὁ δὲ τουρκοαιγυπτιακὸς ἔξι ἑκατὸν εἴκοσι πλοίων μετὰ 2000 τηλεβόλων.

"Οταν εἰσέπλεον εἰς τὸν λιμένα οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων, ὁ Αἰγύπτιος ναύαρχος ἐμήνυσεν εἰς τὸν Κοδριγκτῶνα νὰ μὴ εἰσπλεύσῃ μεθ' ὅλου τοῦ στόλου" ἀλλ' ὁ Ἀγγλος ναύαρχος ἀπήντησε ἔηρῶς «Ἔλθον νὰ δώσω διαταγὰς καὶ ὅχι νὰ λάβω».

Πρῶτοι οἱ Τοῦροι ἤρχισαν τὴν προσβολὴν πυροβολήσαντες κατὰ δύο ἀγγλικῶν λέμβων, αἵτινες ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κοδριγκτῶνος μετὰ διαταγῶν. Ὁ Κοδριγκτῶν τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς προσβολῆς, καὶ ἐν διαστήματι τεσσάρων μόνον ὥρων ὁ κολοσσιαῖος τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος μετεβλήθη εἰς συντρίμματα καὶ ναυάρια, ἀτινα ἐπλήρωσαν τὸν λιμένα.

78. Κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου.

Ἡ τετάρτη ἐθνικὴ συνέλευσις, ἡ δοποία συνῆλθεν εἰς τὴν Τροιζῆνα τὸν Μάρτιον τοῦ 1827, ἐξέλεξε κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, πρώην ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας. Ὁ Καποδίστριας, δοτις κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκλογῆς του ὡς κυβερνήτου εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἐλβετίαν, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν 12 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦλθεν εἰς τὴν Αἴγιναν, δπου ἥδρευεν ἡ κυβερνήσις, καὶ δώσας τὸν νενομισμένον δροκον ἀνέλαβε τὸ βαρὺ ἔργον νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ

μέσω τῶν καπνιζόντων ἐρειπίων καὶ τῆς φοβερᾶς ἀναρχίας.
‘Η κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου ὑπῆρξεν ἔξοχως λαμπρά. Διεργύθμισεν οὗτος τὰ στρατιωτικὰ διαιρέσας τὸν στρατὸν εἰς χιλιαρχίας, καὶ ἄλλας μὲν ἐκ τῶν χιλιαρχιῶν ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Δημήτριον. Υψηλάντην, ἄλλας δὲ εἰς τὴν δυτικὴν ὑπὸ τὸν Τζώρτζη πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Στερεάς, ἵτις κατείχετο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐτακτοποίησε τὸ ναυτικόν. Πρὸς εὐκολωτέραν διοίκησιν καὶ εἰσπραξιν τῶν φόρων διήρεσε τὴν χώραν εἰς δεκατρία τμήματα, ἐκάστου δ' ἔξι αὐτῶν προΐστατο εἰς ἕκτακτος ἐπίτροπος. Ἀποβλέπων δὲ ὁ Καποδιστρίας κυρίως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ἰδρυσε πολυάριθμα δημοτικὰ σχολεῖα. Υπεστήριξε τὴν γεωργίαν ἰδρύσας εἰς τὴν Τίρυνθα γεωργικὸν σχολεῖον. Συνέστησε εἰς τὴν Αἴγιναν δραφανοτροφεῖον καὶ διδασκαλεῖον, εἰς τὸ Ναύπλιον στρατιωτικὸν σχολεῖον, εἰς τὴν Ύδραν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν Πόρον θεολογικόν. Μεγάλην φροντίδα κατέβαλε διὰ τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας καὶ ἐνεψύχωσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἐν γένει δὲ τίποτε δὲν παρέλειψεν ὁ ἔξοχος καὶ φιλότιμος κυβερνήτης ἔξι ἔκσινων, τὰ διοῖα συνετέλουν εἰς τὴν ὑλικὴν, ἡθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἔθνους. Φρονῶν δὲ ὅτι λαός, δοτις διετέλεσεν ἐπὶ τετρακόσια ἕτη ὑπὸ δουλείαν, δὲν ἦτο δυνατὸν ν^o αἰτοδιοικηθῆ ἀνευ προηγουμένης πολιτικῆς ἀνατροφῆς, ἐτροποποίησε τὸ σύνταγμα, τὸ διοῖον εἶχε ψηφίσει ἢ τετάρτη ἐθνικὴ συνέλευσις, καὶ ἡθέλησε νὰ περιορίσῃ τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ. Ἄλλ’ ἡ ἀγαθὴ ἀντοῦ προαιρεσις προσέκρουσεν εἰς τὸν ἀτίθασον χαρακτῆρα πολλῶν ἀγωνιστῶν, οἵτινες διέβλεπον ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ Καποδιστρίου ὁπήγ τινα πρὸς αὐταρχίαν. Ἐκ τούτου ἐγεννήθη δεινὴ ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Καποδιστρίου καὶ εἰς τινα μέρη ἔξεργαγησαν στάσεις, αἵτινες δύμως κατεστάλησαν. Ἄλλ’ ὅταν ὁ Καποδί-

Καποδιστρίας.

στριας ἐπεχείρησε νὰ καταστείλῃ δι' αὐστηρῶν μέτρων καὶ τὴν ἐν Μάνη καθ' ἀποκίνησιν τῶν Μαυρομιχαλῶν ἐκραγεῖσαν στάσιν καὶ συνέλαβε τὸν Πετρόμπεην καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸ "Ιτς-Καλέ, δ Γεώργιος καὶ δ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, δ πρῶτος υἱὸς καὶ δ δεύτερος ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη, ἐδοιοφόρησαν τὸν Καποδίστριαν εἰς τὸ Ναύπλιον τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1831 καθ' ἥν ὁρανεῖστηρος οὗτος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος διὰ νὰ ἀκροασθῇ τὴν θείαν λειτουργείαν.

ΟΓΔΟΟΝ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ - 1828 - 1829.

79. Ἐκδιωξις τοῦ Ἰβραῆμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. — Ἀπόφασις τῶν τριῶν δυνάμεων περὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ εἰδησις περὶ τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ σουλτᾶνος κατελήφθη ὑπὸ λύσσης καὶ διέταξε νέας πολεμικὰς παρασκευὰς πρὸς ὑποδιύλωσιν τῆς Ἑλλάδος, δὲ Ἰβραῆμ ἔξηκολούθει τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Άλλὰ μετ' ὀλίγον περιέστη οὗτος εἰς ἀμηχανίαν, διότι οἱ στόλοι τῶν τριῶν συμμάχων δυνάμεων περιπλέοντες τὴν Πελοπόννησον διέκοψαν πᾶσαν συγκοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατρός του. Ὁ σουλτᾶνος ἔξι ἄλλου πιστεύων ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἡτο ἔργον τῆς Ῥωσίας καὶ θεωρῶν ταύτην ὡς αἰτίαν τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Μωαμεθανῶν, ἔξεδωκε προκήρυξιν πρὸς τοὺς βαλῆδες τοῦ τουρκικοῦ κράτους, διὰ τῆς δοπίας ἐκαλούντο οἱ Μουσουλμᾶνοι εἰς πόλεμον ὅρησκευτικὸν καὶ ἔθνικὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Δι' ὃ ἀγανακτήσας ὁ τιμόρος Νικόλαος Α' ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1828.

Ἐνῷ δὲ τὰ ὁσικὰ στρατεύματα εἰσέβαλον εἰς τὴν Μολδανίαν καὶ κατέλαβον τὰς κυριωτέρας αὐτῆς πόλεις, κατῆλθε, δυνάμει τοῦ ὅπο 24 Ιουνίου 1827 ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου τῶν τριῶν δυνάμεων, εἰς τὴν Ἑλλάδα γαλλικὸς στρατὸς ἐκ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαζῶνα. Ὁ Μαζῶν ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Πελοπόννησον ἤναγκασε τὸν Ἰβραῆμ ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενα φρούρια τῆς Πύλου, Μεθώνης, Κορώνης, Πατρῶν καὶ Ρίου παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους.

Αλλὰ καὶ εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὅψηλάντης καὶ δι Τζώρτζ ἀφῆσεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους δῖλας τὰς θέσεις πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λαμίας καὶ τῆς Εὐβοίας. Ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος μάχη τῆς περιόδου ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἐν Πέτρᾳ τῆς Βοιωτίας τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1829, καθ' ἣν ὁ Δημήτριος Ὅψηλάντης μετὰ δισκύλιών τριακοσίων ἀνδρῶν κατετρόπωσεν ἑπτακισχλίους Τούρκους. Διὰ τῆς νίκης ταύτης ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Ἐν τούτοις αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις, ἀφοῦ ἀπῆλλαξαν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ στίφη, ἥσχοι λήθησαν εἰς τὴν διαρρύθμισιν τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ κράτους. Διὰ πρωτοκόλλου ὑπογραφέντος εἰς τὸν Λογδίνον τὴν 10 Μαρτίου 1829 ὥρισαν δτὶ πᾶσαι αἱ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου Ἑλληνικαὶ χῶραι μετὰ τῶν Κυκλαδῶν καὶ τῆς Εὐβοίας θέλουν ἀποτελέσει κράτος ὑποτελές εἰς τὴν Τουρκίαν κυβερνώμενον ὑπὸ Ἰδίου ἀληρονομικοῦ ἡγεμόνος. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καθυπέβαλεν εὐλόγους ἐντάσεις καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ πέμπτη ἐθνικὴ συνέλευσις ἡ συνελθοῦσα εἰς τὸ "Ἀργος, διότι δχι μόνον αἱ πλεῖσται Ἑλληνικαὶ χῶραι παρεδίδοντο καὶ πάλιν εἰς τὴν διάχρισιν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖναι, αἵτινες ἔμελλεν νὰ ἀποτελέσουν Ἰδίον κράτος, ἐστερούντο τοῦ εὐεργετήματος τῆς πλήρους ἀνεξάρτησίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Τουρκία ἤρνετο νὰ παραδεχθῇ τὰ ἐν Λογδίνῳ ἀποφασισθέντα· νικηθεῖσα δμως ἐν τῷ προμνημονευθέντι πολέμῳ ὑπὸ τῆς Ῥωσίας ἡγαγκάσθη νὰ συνομογήσῃ μετ' αὐτῆς τὴν ἐν Ἀδριανούπολει εἰρήνην (1829), διὰ τῆς δποίας πλὴν τῶν ἀλλων ἀπεδέχθη καὶ δσα αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἀπεφάσισαν περὶ Ἐλλάδος. Κατόπιν αἱ τρεῖς δυνάμεις διὰ πρωτοκόλλου (22 Ιανουαρίου 1830) ἀνεκήρυξαν τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον καὶ προσέφερεν τὸ Ἑλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν πρίγκιπα τοῦ Σαξονικοῦ Κοβούργου Λεοπόλδον. Ἀλλ' οὗτος βλέπων τὰ δρατικά τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου πολὺ στενά, ἤρνηθη νῷ ἀποδεχθῆ τὸ στέμμα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐδολοφονήθη ὁ Καποδιστρίας.

80. Ἰδρυσις τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου ἐπηκολούθησε δεινὴ ἀναρχία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις σπεύδουσαι νὰ

ρυθμίσουν τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ίνα μὴ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος κατεργημένη τὴν Ἑλλάδα, ἀνύψωσαν αὐτὴν εἰς βασίλειον διὰ τῆς ἐν Λονδίνῳ συμβάσεως τῆς 25 Ἀπριλίου 1832 καὶ προσέφερον τὸ στέμμα εἰς τὸν Ὁθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον ἀπετελέσθη ἐκ τῆς Στερεάς Ἑλλάδος, τῆς Πελοπονήσου, τῶν Κυκλαδών, τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Σποράδων νήσων. Ἡ συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συνελθοῦσα εἰς τὴν Πρόνοιαν, παρὰ τὸ Ναύπλιον, τὴν 29 Ἰουλίου 1832 ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῶν προστατίδων δυνάμεων καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὅθωνος. Ὡσαύτως καὶ ἡ Τουρκία ἀπεδέχθη τὰ δῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς βασίλειον.

81. Ἡ βασιλεία τοῦ Ὅθωνος (1833—1862).

Ο Ὅθων ἀποδεχθεὶς τὸ ἑλληνικὸν στέμμα ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὴν 18 Ἰανουαρίου 1833. Ο λαὸς ὑπεδέχθη αὐτὸν μὲ δάκρυα χαρᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ὅθων ἦτο ἀνήλικος, συνωδεύετο ὑπὸ τριμελοῦς ἀντιβασιλείας, ἡ ὅποιας ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ Ἀρμανστεργ, σπουδαίου οἰκονομολόγου, τοῦ Μάονερ, ἔξοχου νομομαθοῦς, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Ἐϋδερ. Ἡ ἀντιβασιλεία ἔμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς ἐνηλικώσεως τοῦ βασιλέως.

Ἐνθὺς δὲ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά της ἡ ἀντιβασιλεία, προέβη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ νέου βασιλείου. Διήρεσε τὸ κράτος εἰς νομούς, εἰς ἐπαρχίας καὶ εἰς δήμους. Συνέστησε τατικὰ δικαιοστήρια, διὰ τῶν δοποίων ἔξησφαλίζε τὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τῶν πολιτῶν. Διερρύθμισε τὰ πράγματα τῆς Ἐπκλησίας, τῆς ὅποιας τὴν διοίκησιν ἀνέθεσεν εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον. Ἄλλα πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τῆς ἀντιβασιλείας πρὸς εἰρήνευσιν τῶν φατριῶν καὶ πρὸς καταστολὴν τῆς ἀναρχίας προσέκρουσαν εἰς μέγιστα προσκόμματα καὶ ἐπέφερον κατ’ αὐτῆς δεινὴν ἀντιπολίτευσιν, τῆς ὅποιας ἀρχηγὸς ἔγινεν ὁ Κολοκοτρώνης. Τὴν 1 Ἰανουαρίου 1835 ἡ πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου μετετέθη ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας διὰ τὸ ἔνδοξον ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης.

Τὴν 20 Μαΐου 1836 ὁ Ὅθων ἐκηρύχθη ἐνήλικος καὶ ἀνέλαβε μόνος τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Τὴν δὲ 10 ὁκτωβρίου 1836 ἐνμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου

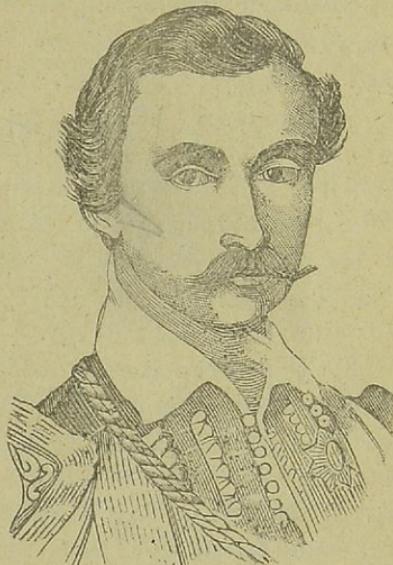
Αμαλίαν. Ἡ Αμαλία ὑπῆρξε ηγεμονίς χρηστοτάτη, ἀλλὰ δὲν ήτυχησε νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔθνος διάδαχον.

Ο "Οθων ἡγάπησε τὴν Ἑλλάδα ώς ίδιαν του πατρίδα καὶ ἀφιέρωσεν ὅλον του τὸν βίον εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. Ἐροστάτευσε τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ίδρυσε τὸ 1837 τὸ πανεπιστήμιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκυβέρνα μοναρχικῶς, δι λαὸς ἐξηγέρθη τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 καὶ ἀπήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸ κράτος συνταγματικὸν πολίτευμα. Ο "Οθων μετά τινας δισταγμοὺς ἐδέχθη τὴν αἴτησιν καὶ συνεκάλεσεν ἐθνικὴν συνέλευσιν πρὸς σύνταξιν τοῦ νέου πολιτεύματος. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνελθοῦσα εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 10 Νοεμβρίου 1843 συνέταξε καὶ ἐψήφισε τὸ σύνταγμα, τοῦ δποίου τὴν φύλαξιν ὥμοσεν δ "Οθων.

Αλλὰ καὶ τὸ σύνταγμά δὲν μετέβαιλε τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἡ δυσαρέσκεια κατὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ βασιλέως ἐπετείνετο. Ἔγεκα τούτου ἐξερράγη ἐπανάστασις τὸ 1862 εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τελευταῖον εἰς τὰς Ἀθήνας ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐπιναστάσεως ταύτης ἦτο ἡ ἔξωσις τοῦ "Οθωνος, δστις ἐπιβάς μετὰ τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀτμοπλοίου «Σκύλλας» ἐφυγεν εἰς Βαυαρίαν (11 Οκτωβρίου 1862).

82. Ἡ βασιλεία τοῦ Γεωργίου Α' (1863—1913).

Μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ "Οθωνος συνῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ δευτέρᾳ Ἐθνικὴ συνέλευσις καὶ ἐψήφισε τὸ νῦν ἐν ἴσχυΐ σύνταγμα καταργήσασα τὸν θεσμὸν τῆς γερουσίας, καὶ ἐξέλεξε βασιλέα τῶν Ἑλλήνων τὸν Γεώργιον Α', δευτερότοκον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ'. Ο Γεώργιος κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Οκτώβριον τοῦ 1863 καὶ ὥμοσε τὸν κεκανονισμένον

"Ο "Οθων.

δροκον ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ὑποσχεθεὶς ὅτι θὰ τηρήσῃ πιστῶς τὸ σύνταγμα. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους νήσους. Τὸ 1866 ὁ Γεώργιος ἐνυμφεύθη τὴν Ῥωσίδα πολιγύπιτσαν Ὁλγαν. Τὰ δξιολογώτερα γεγονότα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου είναι τὰ ἔξης.

1) **Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866.**— Ἡ πολυπαθὴς Κρήτη μὴ δυναμένη νὰ ὑποφέρῃ τὰς καταπιέσεις τῆς τουρκικῆς θηριωδίας ἐπανεστάτησε καὶ πάλιν τὸ 1866 καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη τῶν Κρήτων, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἔξιγειρε τὰς θερμοτάτας συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων, παμπληθεῖς δὲ ἐθελόνται συνέρρεον ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Κρήτην. Ἡ ἐπανάστασις διετηρήθη ἀκμαίᾳ ἐπὶ μίαν τριετίαν. Ἐν τούτοις συνελθοῦσα εἰς τὸ Βερολίνον εὑρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις κατεδίκασε τὴν ἄτυχη νῆσον νὰ ὑποκύψῃ καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Τουρκίας ἀρκουμένη εἰς ἀνάξια λόγου προνόμια, τὰ δποῖα ἡ Τουρκία παρεχώρησεν εἰς αὐτήν.

2) **Ο ὁρσοτονορχικὸς πόλεμος τοῦ 1877-78 οὐαὶ ἡ ἐπέντασις τῶν Ἑλληνικῶν δρίων.**— Τὸ 1877 ἡ Ῥωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Τότε καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, συγκρόνως δ' ἔξερραγήσαν ἐπαναστατικὰ κινήματα εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Κρήτην. Καὶ ὁ μὲν Ἑλληνικὸς στρατὸς τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἔξόδου του, ἐπειδὴ ὑπεγράφη μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἀνακωχῇ, διετάχθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ὕδια· ώσαύτως καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα εἰς τὴν Θεσσαλίαν, Ἡπειρον, Μακεδονίαν καὶ Κρήτην κατεστάλησαν. Άλλὰ τὸ εὑρωπαϊκὸν συνέδριον, τὸ δποῖον συνῆλθεν εἰς τὸ Βερολίνον διὰ νὰ κανονίσῃ τὸ ζήτημα τῆς εἰρήνης μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας, ἀπεφάσισε τὴν ἐπέκτασιν τῶν Ἑλληνικῶν δρίων εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον. Παρὸ δὲ τὰς δυσκολίας, τὰς δποίας παρενέβαλεν ἡ Τουρκία, ἔξηναγκάσθη ἐπὶ τέλους αὕτη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἑλασσόνος καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀράχθου μικρὰν γωνίαν τῆς Ἡπείρου. Τὰ τμήματα ταῦτα κατελίφθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1882.

3) **Τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα οὐαὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885.**— Τὸ Βερολίνον συνέδριον, περὶ τοῦ δποίου ἔγινε λόγος ἀνωτέρω, ἀνεγγώρισε τὴν βόρειον Θράκην ὡς χώραν αὐτόνομον ὑπὸ τὸ δνομα «Ἀνατολικὴ Ῥωμυλλα». Αὕτη εἶχε κυβερνήτην χριστιανόν, συνέλευσιν ἀντιπροσώπων τῶν κατοίκων, καὶ

στρατὸν ἐξ ἔντοπίων ὑπὸ ἀνωτέρους Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς.
'Αλλὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1885 οἱ Βουλγαροὶ διὰ τολμηροτάτου πραιτικοπήματος κατέλαβον τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν, ἐξεδίωξαν τὸν κυβερνήτην αὐτῆς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς πέραν τοῦ Αἴμου Βουλγαρίας. Τὸ ἄγγελμα τοῦτο ἐτάραξε τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐκήρυξεν ἐπιστράτευσιν, ἀλλ' αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις, ἐπειδὴ δὲν ἥθελον νὰ διαταραχθῇ ἡ εὐρωπαϊκὴ εἰρήνη, ἀπέκλεισαν τὴν Ἑλλάδα κατὰ θάλασσαν καὶ οὕτω τὴν ἐξηγκασαν νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα. Μόνη ἡ Γαλλία δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀποκλεισμόν.

4) Ἡ Κρήτη καὶ ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.—Τὸ 1897 εἰς τὰ Χανιά τῆς Κρήτης οἱ Τουρκοὶ ἐπυρπόλησαν μέγα μέρος τῆς χριστιανικῆς συνοικίας καὶ προσβήσαν εἰς σφαγὰς τῶν Χριστιανῶν. Οἱ Χριστιανοὶ Κρήτες ἀνεπέτασαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἄγγελμα τῆς σφαγῆς τῶν Χριστιανῶν εἰς τὰ Χανιά προεκάλεσε μέγιστον ἐρεθισμὸν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ ὑπὸ τὸν Δηλιγιάννην Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ ἐπειμβῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Κρήτης. Στρατὸς λοιπὸν Ἑλληνικὸς ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Τιμ. Βάσσον ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Κρήτην καὶ κατέλαβε τὴν νήσον. Ἐκ τούτου διμώς προεκλήθη πόλεμος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν τότε διάδοχον Κωνσταντίνον ἦτο τελείως δινοργάνωτος· τούναντίον δὲ ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἶχεν δογανωθῆναι καὶ ἐκπαιδευθῆναι ὑπὸ Γερμανῶν ἀξιωματικῶν καὶ Γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ παρηκολούθουν αὐτόν. Ἡ πάλη λοιπὸν μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν ἦτο ἀνισος. Ἐν τούτοις δὲ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπὶ ἐπτὰ ἡμέρας ἀπέκρουνεν ἐρωμένως ἐν τοῖς συνόροις τὰς ἐφόδους τῶν Τουρκῶν. Τέλος διμώς οἱ Τουρκοὶ κατώρθωσαν διὰ τῶν στενῶν τῆς Μελούνας ιὰ εἰσβάλοντας εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπεξώρησεν. Ἐπηκολούθησε πανικὸς καὶ ἐγκατάλειψις τῆς Λαρίσης. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀνασυνταχθεὶς εἰς τὰ Φάρσαλα ὑπέστη νέας ἐπιθέσεις· καὶ ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Κωνστ. Σμολέσκην ταξιαρχία εἰς τὸ Βελεστīνον ἀπέκρουντε τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ τὸ ἐν Φερσάλοις κύριον σῶμα στρατοῦ ἦναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν Δομοκὸν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ τῆς Οθωνος εἰς τὴν Λαμίαν. Τότε παρενέβησαν αἱ μεγάλαι δυνάμεις καὶ συνωμοιογήθη ἐιρήνη, καθ' ἣν ἡ Τουρκία ἔλαβε ἐν τοῖς

• N. Βραχνοῦ. Ἰστορία Γ' Ἑλληνικοῦ.

συνόροις στρατηγικά τινά σημεῖα καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὴν τέσσαρα ἑκατομμύρια λίρας ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἀκολούθως αἱ τέσσαρες δυνάμεις Ἀγγλία, Ρωσία, Γαλλία καὶ Ἰταλία, ἀνεκήρυξαν τὴν Κρήτην αὐτόνομον ἥγειμονίαν καὶ διώρισαν ὑπατὸν ἀρμοστὴν αὐτῆς τὸν Ἑλληνα βασιλόπαιδα Γεώργιον. Τούτου δὲ παρατηθέντος τὸ 1906 διωρίσθη ὑπὸ τῶν δυνάμεων ἀρμοστὴς τῆς Κρήτης ὁ πρόφην πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Ἀλέξανδρος Ζαΐμης.

5) Ἡ ἐν Τουρκίᾳ πολιτειακὴ μεταβολή.—Τὸ Κρητικὸν ζήτημα.—Ο ἐν Ἑλλάδι Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος.—Μετάκλησις τοῦ Ἐλεύθ. Βενιζέλου καὶ πρωθυπουργία αὐτοῦ. — Τὸ 1908 συνέβη σπουδαία πολιτειακὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Τουρκίαν. Οἱ Νεότουρκοι (οἱ νεωτερίζοντες Τούρκοι) δι’ ἐπαναστάσεως ἀνέτρεψαν τὸ ἀπ’ αἰώνων ὑπάρχον ἀπολυταρχικὸν καθεστώς καὶ ἔδρουσαν τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα. Οἱ Βουλγαροί ὠφελούμενοι ἐκ τῆς μεταπολιτεύσεως τῆς ἐπελθούσῃς ἐν Τουρκίᾳ διὰ νέου πραξικοπήματος ἀνεκήρυξαν τὴν Βουλγαρίαν βασίλειον. Τότε καὶ ἡ Κρήτη ἐκήρυξεν ἐκ νέου τὴν ἐνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος, προσωρινὴ δὲ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ ἀνέλαβε νὰ κυβερνᾷ τὴν νῆσον ἐν δύοματι τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἀρμοστὴς Ἀλέξανδρος Ζαΐμης ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς Κρήτης.

Αἱ τέσσαρες δυνάμεις Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσία καὶ Ἰταλία κατ’ ἐπανάληψιν ὑπεσχέθησαν εἰς τοὺς Κρήτας δτι θὰ λέσουν εὐνοϊκῶς τὸ ζήτημά των. Οἱ μῆνες δύμας παρήρχοντο καὶ αἱ δυνάμεις ἀνέβαλλον νὰ λύσουν τὸ Κρητικὸν ζήτημα, τούτεστι ν’ ἀναγνωρίσουν τὴν ἐνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο ἐφερεν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν ὅχι μόνον τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς Κρήτης ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἡ κοινὴ γνώμη ἦσθάνετο μεγίστην δυσφορίαν διὰ τὴν παρέλκυσιν τῆς δριστικῆς λύσεως τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος καὶ ἡ δυσφορία αὕτη ἐστρέφετε ἐναντίον τοῦ στέμματος. Ἡ κατάστασις ἐχαιροτέρευσεν, ὅταν εἰς τὴν Τουρκίαν ἐπεκράτησε τὸ στρατιωτικὸν κόρμα καὶ ἐκτοτε ἡ στάσις τῆς Τουρκίας ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀπέβη εἰς ἀκρον αὐθάδης καὶ προκλητική. Ὁ ἔλληνος λαὸς ἐδυσφόρει καὶ κατὰ τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ κατηγόρει αὐτὰ δτι μὲ τὸν ὄξην ἀναμεταξύ των ἀνταγωνισμὸν ἐξωτερικῶς ἐξέθεσαν εἰς κίνδυνον τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, ἐσωτερικῶς δὲ ἐφεραν τὰ πράγματα εἰς ἀθλίαν κατάστασιν.

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1909 οἱ νεαροὶ ἀξιωματικοὶ συνεκρότησαν τὸν παλούμενον **Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον**. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τότε πρωθυπουργὸς Δημ. Ράλλης ἥρνήθη νὰ δεχθῇ ἔγγραφον, τὸ δποῖον περιελάμβανε τὰς προτάσεις τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, οἱ ἀξιωματικοὶ προέβησαν εἰς ἐπαναστατικὸν κίνημα. Τὴν νύκτα τῆς 14-15 Αὐγούστου ἔξηλθον μεθ' ὅλης τῆς φρουρᾶς ἐκ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὸ Γουδῆ ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν συνταγματάρχην Ν. Ζορμπᾶν. Ἡ κυβέρνησις Ῥάλλη παρητήθη καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου. Τότε οἱ ἀποτελοῦντες τὸν Σύνδεσμον ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔξεδωκαν προκήρυξιν, διὰ τῆς δποίας ἡξίουν τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἄλλα τινὰ μέτρα. Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐπαρχιῶν διὰ διαδηλώσεων ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τοῦ Συνδέσμου.

Ο Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος τότε μετεκάλεσεν ἐκ τῆς Κρήτης ως σύμβουλον τὸν πολιτευτὴν Ἐλευθέριον Βενιζέλον. Ο Βενιζέλος ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ ἡ ἀνώμαλος κατάστασις τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τοῦτο συνεβούλευσε τὴν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος. Ο βασιλεὺς Γεώργιος ἐπειτα ἀπὸ δισταγμούς τινας συνήνεσεν εἰς τὴν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως καὶ μετ' ὀλίγον ἀνέθεσεν τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν Βενιζέλον.

Η ἐθνικὴ συνέλευσις συνῆλθε τὴν 8 Ιανουαρίου 1911 καὶ κατ' εἰσήγησιν τῆς ὑπὸ τὸν Βενιζέλον κυβερνήσεως συνετέλεσε τὸ ἔργον τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος καὶ κατόπιν ἐψήφισε διαφόρους νόμους ἀποσκοποῦντας εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους. Μία ἐκ τῶν νέων διατάξεων τοῦ συντάγματος εἶναι καὶ ἡ ἀπαγόρευσις εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς νὰ πολιτεύονται.

Η κυβέρνησις τοῦ Βενιζέλου ἐπεδόθη ἐπειτα εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν δλων τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως μετακαλέσασα ἔνοντος ὁργανωτάς. Ἰδίως δὲ ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ως ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν ἀνέπτυξε καταπληκτικὴν δραστηριότητα διὰ τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας, προβλέπων ἐπικειμένους ἔξωτροικοὺς κινδύνους καὶ τὰ πράγματα δὲν διέψευσαν τὰς προβλέψεις του, ὃς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

83. Πολιτική, κοινωνική καὶ πνευματικὴ κίνησις ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Πολιτικὴ κίνησις.—² Απὸ τοῦ 1832 μέχρι τοῦ 1843 ἡ Ἑλλὰς ἐκβεργάτιο ἀπολυταρχικῶς. Τὸ 1843 (3 Σεπτεμβρίου), ὃς γνωρίζομεν, δι βασιλεὺς Ὁθων ὑπερχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸ κράτος συνταγματικὸν πολίτευμα. Ἀλλ’ αἱ πολιτικαὶ ἐλευθερίαι, αἱ διοικαὶ διὰ τοῦ συντάγματος ἐδόθησαν εἰς τοὺς Ἑλληνας, δὲν ὠφέλησαν καὶ πολὺ αὐτούς. Ἐδόθησαν προώρως πρὸιν ἀκόμη δὲ λαὸς λάβη τὴν προσήκωψαν πολιτικὴν ἀγωγήν. Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων ἦτο τότε εἰς ἄκρον τραχύς. Ἐπὶ Γεωργίου Α’ τὰ πολιτικὰ ἥθη ἥρχισαν νὰ γίνωνται ἡμερώτερα. Οἱ πολιτικοὶ ἀνδρες, οἵτινες ἐκ περιτροπῆς ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν, παρὰ τὰ λάθη τὰ διοῖα τυχὸν διέπραξαν ἐν τῇ κυβερνήσει, ὑπῆρχαν ἀνδρες καὶ ἔξοχὴν χρηστοὶ καὶ κρείττονες πάντοτε χρημάτων. Πάντες ἀπέθανον πτωχοί. Ὁ Δημήτριος Βούλγαρης ὑπῆρχε κυβερνήτης μᾶλλον ἀπολυταρχικός. Ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος ὑπῆρχε εὐφυέστατος πολιτικός, πολλάκις κυβερνήσας τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἐπαμεινώνδας Δεληγιώργης ὑπῆρχεν ὁσαύτως διακερδιμένος πολιτικὸς καὶ δι μέγιστος τῶν ὅητρῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, πολλάκις καὶ αὐτὸς χρηματίσας πρωθυπουργός, ἀπέθανεν διμως ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του, μόλις 45 ἔτῶν. Πρωθυπουργοὶ κοινοβούλευτικοὶ ἐχρημάτισαν ἐπίσης καὶ δι Θρασύβουλος Ζαΐμης, συνετὸς πολιτικός, δι Θεόδωρος Δηλιγιάνης καὶ δι Γεώργιος Θεοτόκης. Οἱ μεγαλύτεροι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἀπολαύοντες εὐρωπαϊκῆς φήμης, εἶναι δι ἀείμνηστος Χαρίλαος Τρικούπης καὶ δι μέχρι πρὸ διλίγου τὰς τύχας τῆς πατούλος ἡμῶν διευθύνων Ἑλευθέριος Βενιζέλος.

Τὰ πολιτικὰ κόμματα ἐν Ἑλλάδι ἦσαν κόμματα προσωπικά.² Αμα τῷ θανάτῳ τοῦ ἀρχηγοῦ των συνήθως διελύνοντο. Πρῶτον τὸ Τρικουπικὸν κόμμα ἔσχε πολιτικὰς ἀρχὰς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὅποιων ἐποιτεύετο, διὰ τοῦτο δὲ καὶ διετηρήθη ἐπὶ πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰδρυτοῦ του. Ὡσαύτως ἔχει ώρισμένας πολιτικὰς ἀρχὰς τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, οὗτινος ἰδρυτὴς εἶναι δι πρώην πρωθυπουργός Βενιζέλος. Νέα πολιτικὰ κόμματα εἶναι τὸ λαϊκόν, οὗτινος ἥγειται δι Δ. Γούναρης καὶ τὸ μεταρρυθμιστικὸν ὑπὸ τὴν ἥγεσίαν τοῦ N. Στράτου.

Κοινωνικὴ κίνησις.—² Η ἑλληνικὴ κοινωνία κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐλευθερίας φυσικὰ δὲν ἦτο καὶ πολὺ ζηλευτή-

Ἐκέντηντο μὲν οἱ Ἑλληνες πολλὰς φυσικὰς ἀρετάς, ἀλλ' ὑπὸ ἔποψιν πολιτισμοῦ ὑστέρουν κατὰ πολὺ. Λαὸς διατελέσας ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ὑπὸ φρικτὴν δουλείαν καὶ μετὰ μακροχρόνιον αἷματηδὸν ἀγῶνα ἀνακτήσας τὴν ἐλευθερίαν του δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φέρῃ δλα τὰ στοιχεῖα προηγμένης κοινωνίας. Ἐν τούτοις εὐθὺς ὡς ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των οἱ Ἑλληνες καὶ ἥρχισεν ὁ ἥσυχος εἰρηνικὸς βίος, ἥρχισαν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ νὰ προάγωνται κοινωνικῶς. Εἰς τούτο δὲ συνετέλεσε κατὰ πολὺ καὶ ἡ φυσικὴ ὁσπὴ τοῦ Ἑλληνος πρὸς πᾶσαν πρόδοσον καὶ ἡ διάδοσις τῆς παιδείας διὰ τῶν πολυαρίθμων ἴδρυμάντων σχολείων καὶ ἡ ἐπιμειξία τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν διαφόρων λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Σήμερον ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία εἰς τὰς μεγάλας Ἰδίως πόλεις διακρίνεται ἐπὶ λεπτότητι τρόπων καὶ ἀρίστη συμπεριφορᾷ.

Πνευματικὴ κίνησις.— Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα δὲν κατεστράφη τελείως, μᾶλλον ἐκάθευδε. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἥρχισε ν' ἀναδίδῃ ἀγαλαμπάς. Μαρτύριον τοῦτο οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους, περὶ τῶν δποίων ἀλλαχοῦ ἔγινε λόγος. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἡλευθερώθη ἐν τμῆμα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καὶ ἀπετέλεσε τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον, τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀνέλαμψε καὶ πάλιν καὶ ἥρχισε ν' ἀποδίδῃ ἀγαλαούς καρπούς.

Σύντροφος τῆς πολιτικῆς αὐθυπαρξίας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶναι ἡ **δημοσιογραφία**. Άμα τῇ Ἰδρύσει τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου ἥρχισαν ἀμέσως νὰ ἐκδίδωνται πολιτικοί τινες ἐφημερίδες. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐπολλαπλασιάσθησαν αὕται καὶ πλήν τῶν ἡμερησίων πολιτικῶν ἐφημερίδων ἥρχισαν νὰ ἐκδίδωνται καὶ περιοδικά, τὰ δποῖα είχον μᾶλλον φιλολογικὸν χαρακτῆρα. Τὴν πνευματικὴν κίνησιν ἐβοήθησε πολὺ ἡ Ἰδρυσίς σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ πρὸ πάντων ἡ Ἰδρυσίς τοῦ πανεπιστημίου.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος 19 αἰῶνος αἱ σπουδαὶ καὶ καθ' ὅλου ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν Ἑλλήνων ὅχι μόνον εἰς τὸ ἐλεύθερον βασίλειον ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἐλαβον μεγάλην ἐπίτασιν. Πολλοὶ Ἑλληνες κατέλαβον ἐπιφανῆ θέσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὰ γράμματα καθόλου. Ὁ Φίλιππος Ἰωάννου, ὁ Κ. Ἀσώπιος, ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος, ὁ Δ. Βερναρδάκης, ὁ Στ. Κουμανούδης, ὁ Κ. Κόντος καθηγηταὶ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου, ὑπῆρξαν ἐπιστήμονες εὐρωπαϊκῆς φήμης. Ὁ Β. Οἰκονομίδης, ὁ Ν. Σαρίπολος, ὁ Π. Καλλιγάς, ὁ Ξ. Ψαρρᾶς, ὁ Π.

Παπα ρρηγόπουλος ὑπῆρξαν διαπρεπεῖς νομοδιδάσκαλοι. Ὁ Θ.
Ἀρεταῖος, ὁ Θ. Ἀφεντούλης, ὁ Α. Ἀναγνωστάκης καὶ ἄλλοι ἐτίμη-
σαν τὸ ἔλληνικὸν ὄνομα ὡς καθηγηταὶ τῆς Ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ
πανεπιστημίου. Ὁ Ν. Νικολαΐδης, ὁ Κυπάρισσος Στέφανος καὶ ὁ
Ιω. Χατζηδάκης ὑπῆρξαν ἐπιφανεῖς μαθηματικοί.

Ως λογοτέχναι καθ' ὅλου διέπρεψαν μέχρι τοῦδε εἰς μὲν τὸν
πεζὸν λόγον ὁ Ἐμμ. Ῥοΐδης, ὁ Ἀλέξ. Ῥαγκαβῆς, ὁ Ἀλέξ. καὶ
Ἀναστ. Βυζάντιος, ὁ Δημ. Βικέλλας, ὁ Ἀλέξ. Παπαδιαμάντης (δό-
κιμος διηγηματογράφος), ὁ Ζαμπέλιος καὶ ἄλλοι, εἰς δὲ τὴν ποίησιν
ὁ Χριστόπουλος, ὁ Βηλαρᾶς, οἱ ἀδελφοὶ Ἀλέξ. καὶ Παναγ. Σοῦ-
πσοι, ὁ Δ. Βερναρδάκης, ὁ Ἡλ. Τανταλίδης, ὁ Γ. Ζαλοκώστας, ὁ
Θ. Ὁρφανίδης, ὁ Γ. Βιζυηνός, ὁ Α. Κάλβος, οἱ ἀδελφοὶ Ἀχιλλεὺς
καὶ Γεώργιος Παράσκοι, οἱ μέγιστοι τῶν πυητῶν τῆς νεωτέρας
Ἐλλάδος Διον. Σολωμὸς καὶ Ἀριστ. Βαλαωρίτης, ὁ δημοφιλῆς
σατυρικὸς Γ. Σουρῆς καὶ πάμπολοι ἄλλοι. Τινὲς ἐκ τῶν ἀνωτέρω
ποιητῶν ἔγραψαν τὰ ποιήματά των εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν, οἱ
πλεῖστοι δὲ εἰς τὴν δημοτικήν, ἥτις εἶναι καὶ ἡ μᾶλλον ἀρμόζουσα
εἰς τὴν ποίησιν.

Σήμερον τὰ βιβλία ἀφθονοῦν ἐν Ἑλλάδι, ἐπιστημονικὰ (πρω-
τότυπα καὶ μεταφράσεις), διδακτικά, ἐφημερίδες πολιτικαί, περιο-
δικά, ἡμερολόγια, καὶ καθ' ὅλου εἰπεῖν ἡ ἐν Ἑλλάδι πνευματικὴ
κίνησις παρακόλουθεῖ τὴν ἐν Εὐρώπῃ πνευματικὴν κίνησιν. Αὗ
ἔσναι γλῶσσαι διδάσκονται ἐπιμελῶς, ἵδιως ἡ γαλλική, ἡ γερμα-
νικὴ καὶ ἡ ἀγγλική, καὶ σπανίως δύναται τις νὰ εῦρῃ Ἐλληνα
λόγιον μὴ γνωρίζοντα μίαν τούλαχιστον ἔνην γλῶσσαν. Ὁ Ἐλ-
λην ὑπὲρ πάντα ἀλλοεθνῆ κέντηται ζηλευτὴν φυσικὴν εὐχέρειαν
εἰς τὸ νὰ μανθάνῃ ἔνας γλώσσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΑΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑ·Ι·ΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

84. Γαλλία.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ἀνέβη εἰς τὸν
δρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Λουδοβίκος ΙΗ', ἀδελφὸς τοῦ καρατομη-
θέντος Λουδοβίκου ΙΣ'. Τοῦτον δὲ ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἀδελ-
φός του Κάρολος Ι'. Οὗτος ἥθελησε νὰ στηρίξῃ τὴν βασιλείαν

ἐπὶ του κλήρου καὶ ἐπὶ τῶν εὐγενῶν, ἔξεδωκε δὲ αὐστηρὰ διαιτάγματα κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου. Ἐνεκα τούτου δεινὴ ἀντιπολίτευσις ἔξηγέρθη κατὰ τοῦ βασιλέως. Καὶ ἔσχε μὲν οὗτος ἔξωτερικὰς ἐπιτυχίας (ἐπὶ Καρόλου I' ὁ Γάλλος στρατηγὸς Μαζών ἔξεδιώξεν, ώς γνωρίζομεν, ἐκ τῆς Πελοποννήσου τὸν Ἰβραήμ, ὁ δὲ στρατηγὸς Βουρμόντ κατέκτησε τὸ Ἀλγέριον). Ἐν τούτοις ὁ γαλλικὸς λαὸς ἐπανεστάησε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1830 καὶ μετὰ τοιήμερον ἀγῶνα ἔξεδιώξε τὸν Κάρολον I', ἀνεκήρυξε δὲ βασιλέα τὸν δοῦκα τῆς Αὐρηλίας Λουδοβίκον Φίλιππον.

Ο Λουδοβίκος Φίλιππος εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τοὺς Καρολιστάς, Βοναπαρτιστάς, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τοὺς δημοκρατικούς. Ἐνεκα τούτου ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ προσέκρουσεν εἰς πλεῖστα ἐμπόδια, πολλὰ δὲ στάσεις ἔξερράγησαν, τὰς δποίας ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος κατέστειλε μετ' αὐστηρότητος. Ἐν τέλει ὅμως τὸν Νοέμβριον τοῦ 1848 ἔξερράγη ἐπανάστασις ἐν Παρισίοις καὶ ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἡναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἀγγλίαν, μεθ' ὃ συνέστη ἐν Γαλλίᾳ ἡ δευτέρα δημοκρατία, τῆς δποίας πρόεδρος ἔγινεν ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης, ἀνεψιός τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Ο Λουδοβίκος Ναπολέων τὸ 1852 ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ναπολέων Γ'.

Ο Ναπολέων Γ' ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μεγαλεῖον τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως δοξάσῃ ἔξωτερικῶς τὴν Γαλλίαν καὶ στερεώῃ ἐσωτερικῶς τὴν δυναστείαν τῶν Ναπολεοντιδῶν, καὶ ἐν μέρει κατώρθωσε τοῦτο. Ἐλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον (1854) κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ ἐπρωτοστάησεν εἰς τὴν Ἰδρυσιν τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου. Ἄλλη αὐτοκρατορία αὐτοῦ κατελύθη τὸ 1870 ταπότιν ἀτυχοῦς πολέμου κατὰ τῆς Πρωσίας καὶ ἰδρύθη ἡ Γαλλία ἡ τρίτη δημοκρατία, πρωτοστατούντων τοῦ Θιέρσου καὶ τοῦ Γαμβέττα.

85. Γερμανικὴ αὐτοκρατορία.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος τὰ διάφορα γερμανικὰ κράτη μεγάλα καὶ μικρὰ ἀπετέλεσαν ὅμοσπονδίαν, τῆς δποίας τὴν προεδρίαν εἶχεν ἡ Αὐστρία. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου ἡ

Πρωσσία, τῆς ὁποίας τὰ ἔξωτερικὰ πράγματα διηγήθην ὁ μέγας πολιτικὸς Βίσμαρκ, ἡξίωσε νὰ ἔχῃ αὐτὴ τὰ πρωτεῖα διπλωματικῶς ἐν Γερμανίᾳ, ἀποκλειομένης τῆς Αὐστρίας. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην ἀπέκρουσεν ἡ Αὐστρία, ἔξεργάγη πόλεμος τὸ 1866 μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Ἡ Αὐστρία ἐνικήθη, ἡ γερμανικὴ ὁμοσπονδία διελύθη καὶ συνέστη ὁ «βόρειος γερμανικὸς δεσμὸς» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Πρωσσίας. Μετ' ὅλιγον, τὸ 1870, ἔξεργάγη ἔτερος πόλεμος μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Γαλλίας, διτις διεξῆχθη μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Ἡ Γαλλία ἐνικήθη, οἱ Γερμανοὶ εἰσῆλθον εἰς Παρισίους, ὁ Ναπολέων Γ' παρηγήθη καὶ ἡ Γαλλία ἦναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰδήην πόδας τὴν Γερμανίαν πληρώσασα ώς ἀποζημίωσιν πέντε δισεκατομμύρια φράγκων. Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον τῆς Πρωσσίας προσεχώρησαν εἰς τὸν «βόρειον γερμανικὸν δεσμὸν» καὶ τὰ νότια γερμανικὰ κράτη, ὃ δὲ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος Α' ἀνεκρούχθη κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γερμανῶν.

86. Ἰταλία.

Ἡ Ἰταλία ἦτο διηγημένη εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας, εἰς τὸ βασίλειον τῶν δύο Σικελιῶν (Σικελίας καὶ Νεαπόλεως), εἰς τὸ κράτος τὸ παπικόν, καὶ εἰς μικροτέρας ἄλλας ἥγεμονίας, ἐνῷ ἡ Λοιμβαρδία καὶ ἡ Ἐνετία κατεύχοντο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Κατὰ τῆς τοιαύτης διαιρέσεως ἔξανέστη ἐν ὅλῃ τῇ Ἰταλίᾳ ἡ ἐθνικὴ γνώμη, ἥτις ἤξιον ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς πατρίδος ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ φιλελευθέρους θεσμούς. Τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ ἐπεδίωκε δραστηρίως ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ Β', ἔχων συνεργάτην καὶ σύμβουλον τὸν μεγαλοφυῖ πολιτικὸν Καβούρ. Καὶ πρῶτον οὗτος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας τὸ 1859 καὶ κατώρθωσε ν' ἀποσπάσῃ τὴν ὑπ' αὐτῆς κατεχομένην Λοιμβαρδίαν. Μετ' ὅλιγον ἐπαναστάτησαν οἱ Ἰταλικοὶ λαοὶ τῶν διαφόρων χωρῶν κατὰ τῶν ἐγχωρίων ἥγεμόνων καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἐνώσιν μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας. Ἀρχὴν τῆς ἐθνικῆς ἔξεγέρσεως ἔκαμεν ὁ περιώνυμος ἥρως Γαριβάλδης. Ἀποβιβασθεὶς οὗτος μετὰ χιλίων περίπου ἐνόπλων εἰς τὴν Σικελίαν κατέλαβεν αὐτήν, τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς ἡγουνακίας ταχθέντος προθύμως ὑπ' αὐτὸν ὃς δικτάτωρα. Ἐκεῖθεν δ. Γαριβάλδης διεπειραΐσθη εἰς τὴν κάτω

Ίταλίαν, όπου καὶ πάλιν δὲ λαὸς καὶ δὲ στρατὸς ἀκράτητος ὑπεδέχθη αὐτὸν. Ὁ Γαριβαλδης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν, ἐνῷ δὲ βασιλεὺς αὐτῆς Φραγκούσκος ἔσπευσε νὰ φύγῃ. Οὗτο ἀπασα ἡ Ἰταλία κατὰ τὸ 1860 ἥνωθη ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ Β', διστις τὸ 1861 ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς ἐν Τουρίνῳ συνελθούσης πανιταλικῆς βουλῆς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας. Ἡ Ἐνετία ἀκόμη κατείχετο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, ἡ δὲ Ῥώμη μετὰ τῆς ἀμέσου περιοχῆς τῆς ἀπετέλει τὸ κράτος τοῦ Πάπα. Ἀλλ' ἡ Ἰταλία λαβοῦσα μέρος εἰς τὸν μεταξὺ Πρωσίας καὶ Αὐστρίας πόλεμον τὸ 1866 ὡς σύμμαχος τῆς πρώτης κατώρθωσε διὰ τῆς συνομοιογηθείσης εἰρήνης νὰ λάβῃ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας τὴν Ἐνετίαν. Τὸ 1870 πεσόντος τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων Ναπολέοντος Γ', τοῦ ἐνθέρημος ὑποστηρίζοντος τὸν Πάπαν, οἱ Ἰταλοὶ εἰσέβαλον εἰς τὸ παπικὸν κράτος, κατέλυσαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα, καὶ κατέστησαν τὴν Ῥώμην πρωτεύουσαν τοῦ ἥνωμένου ιταλικοῦ βασιλείου.

87. Ρωσία.

Κριμαϊκὸς πόλεμος (1854). — Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας Νικόλαος Α' ἵπτησε νῦν ἀσκῆ ἀπόλυτον προστασίαν ἐπὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν καὶ ἐπειδὴ δὲ σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸ 1854. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον, διστις ἐκλήθη Κριμαϊκός, διότι θέατρον αὐτοῦ κατέστη ἡ Κριμαϊκὴ χερσόνησος, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία συνεμάχησαν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς Ῥωσίας, πράκτορες δὲ καὶ ἀξιωματικοὶ ἐπέμφθησαν εἰς Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον διὰ νὰ διοργανώσουν ἐπαναστατικὰ κινήματα. Ἐνεκα τούτου διεκόπησαν αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, γαλλικὸς δὲ καὶ ἀγγλικὸς στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Πειραιῶς καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν. Οὗτο δὲ ἥναγκάσθη δὲ βασιλεὺς Ὅθων νὰ ὑποσχεθῇ τελείαν οὐδετερότητα. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐνικήθη ἐπὶ τέλους ἡ Ῥωσία καὶ ἥναγκάσθη νὰ συνομοιογήσῃ τὴν ἐν Παρισίοις εἰρήνην (1856), διὰ τῆς δοιάς πλὴν ἄλλων ἀπενεμήθησαν εἰς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανοὺς ἵσα δικαιώματα πρὸς τὰ τῶν Ὅθωμανῶν, ἡ δὲ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία ἐτέθησαν. ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν δυνάμεων. Βραδύτερον, ἥτοι τὸ 1859, ἐνωθεῖσαι αὗται ἀπετέλεσαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ῥωμανία.

‘Ο τελευταῖς Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος (1877=1878).— Τὸ 1875 ἐπάνεστάτησαν κατὰ τῆς Τουρκίας ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγοβίνη, κατόπιν δὲ ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον. Ὡσαύτως καὶ οἱ Βούλγαροι ἥγειραν γελοίαν τινὰ ἐπανάστασιν. Πρὸς εἰρήνευσιν ἐν γένει τῆς Ἀνατολῆς ἔγινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνδιάσκεψις τῶν δυνάμεων. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ σουλτᾶνος δὲν ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως περὶ καλυτέρας διοικήσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν, ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (1877). Οἱ Ρῶσοι νικήσαντες κατ’ ἐπανάληψιν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἔλαβον τὴν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἄγονσαν, ἐνῷ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς Θεσσαλίαν, ἐπαναστατικὰ δὲ κινήματα ἔξερράγησαν ἐν Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ, Ἡπείρῳ καὶ Κρήτῃ.

Ἡ Τουρκία περιελθοῦσα εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐσπευσε νὰ ξητήσῃ ἀνακωχῆν. Γενομένης τῆς ἀνακωχῆς, δὲ ἑλληνικὸς στρατὸς διαταχθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Ἰδια. Μετὰ τὰς ἀναγκαίας δὲ διαπραγματεύσεις ἡ Τουρκία συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Ρῶσοι ἐπέβαλλον εἰς τὴν Τουρκίαν τερατώδεις ὅρους, πλὴν ἄλλων δημιουργοῦντες καὶ μίαν μεγάλην Βουλγαρίαν περιλαμβάνονταν ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας τὸ ἥμισυ τῆς Θρακῆς καὶ τὰ 4/5 τῆς Μακεδονίας. Τὴν τερατώδη δύμας ταύτην εἰρήνην ἀπέκρουσαν αἱ δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Ὁθεν συνῆλθεν ἐν Βερολίνῳ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, εἰς τὸ διποῖον ἀντεπόστωπεύθη καὶ ἡ Ἑλλὰς καὶ τὸ διποῖον περιώρισε κατὰ πολὺ τὰς ἀξιώσεις τῆς Ρωσίας. Τὸ συνέδριον ἐκεῖνο ἐπεδίκασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Τουρκία ἤρνετο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ μέρη ταῦτα, ἔγινε δευτέρα εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 1880, ἥτις περιώρισε τὴν ὑπὸ τοῦ Βερολινείου συνεδρίου χαραχθεῖσαν γραμμὴν καὶ ἥναγκασε τὴν Τουρκίαν νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσόνος, καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀράχθου μικρὰν γωνίαν τῆς Ἡπείρου. Τὰ τμῆματα ταῦτα, ὡς προείπομεν, κατέλαβεν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1881. Ὅπο τοῦ εἰρημένου Βερολινείου συνεδρίου ἀνεγνωρίσθη καὶ ἡ τελεία ἀνεξαρτησία τῆς Σερβίας, Ρωμανίας καὶ Μαυροβουνίου. Ὡσαύτως ἀνεγνωρίσθη διοικητικῶς αὐτόνομος καὶ ἡ Ἀνατολική

Ρωμυλία. Ταύτην ὅμως, ὡς προείπομεν, διὰ τολμηροτάτου πραξικοπήματος κατέλαβον οἱ Βούλγαροι τὸ 1885 καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς πέραν τοῦ Αἴμου Βουλγαρίας.

88. Ἀγγλία.

Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἡ Ἀγγλία ἔξωτερικῶς μὲν ἐπεξέτεινε τεραστίως τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς καὶ κατέστη ἡ μεγίστη δύναμις τοῦ κόσμου κατὰ θάλασσαν — ἀριθμεῖ δὲ σήμερον τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας 350 ἑκατομμύρια κατοίκων — ἔσωτερικῶς δὲ ἐπέφερε πολλὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ πολίτευμα ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον καὶ ἀποτελεῖ τώρα τὸ ἰδεῶδες κράτους, τὸ ὅποιον ἀκμάζει εἰς δλα, εἰς τὰ πολεμικά, εἰς τὰ ναυτικά, εἰς τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὴν βιομηχανίαν, εἰς τὴν συγκοινωνίαν, καὶ εἰς τοὺς νόμους. Διὰ νὰ τελειοποιήσῃ τὸ ἔμποριον εἰς τὰς ἀποικίας της περιεπλάκη πολλάκις εἰς πολέμους μεμακρυσμένους. Ἐκ τούτων πολυδαπανώτατος ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τῶν Μπόερς ἐν τῇ νοτίῳ Ἀφρικῇ. Οἱ Μπόερς μετὰ γενναιοτάτην ἀντίστασιν ἥναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθοῦν, καὶ ἡ ἀγγλικὴ κυριαρχία ἔξετάθη εἰς δλην τὴν νότιον Ἀφρικήν.

89. Πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἰαπωνίας (1904—1905).

Ἡ Ῥωσία περατώσασα περὶ τὸ 1901 τὸν μέγαν αὐτῆς Σιβηρικὸν σιδηρόδρομον Πετρουπόλεως-Βλαδιβοστόκ καὶ τὸν Μαντζουρικὸν Χαρμπίν—Πὸρτ Ἀρθούρ καὶ ὀχυρώσασα καλῶς τὸ Πὸρτ Ἀρθούρ, ἔξοχον πολεμικὸν λιμένα, διετήρει ἐπιτυχῶς τὴν δύναμίν της ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ εἰς τὰς βιορείους χώρας τῆς Κίνας. Ἀλλὰ τοῦτο διήγειρε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Ἰαπώνων. Ἐντεῦθεν ἔξερράγη τὸ 1904 φοβερὸς πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἰαπωνίας. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ Ἰάπωνες κατὰ θάλασσαν μὲν ὑπὸ τὸν περιώνυμον ναύαρχον Τόγκο κατεναυμάχησαν δύο φοράς τὸν ὁσικὸν στόλον ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος τοῦ Πὸρτ Ἀρθούρ, ἔβλαψαν δὲ καὶ ἥχιμαλώτισαν πλοῖα καὶ αὐτόθι καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ τέλος τὸν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης ὁσικὸν στόλον, δὲ ὅποιος ἐπλευσε μετὰ πολλὰς δυσχερείας καὶ ἀγωνίας εἰς τὴν ἀπωτάτην Ἀνατολήν, δὲ Τόγκο κατέστρεψεν δλοτελῶς εἰς τὰ στενὰ τῆς Τσουσίμας μεταξὺ Κορέας καὶ Ἰαπωνίας. Κατὰ ἔηραν δὲ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον

Ογιάμαν ἐκυρίευσαν μετὰ πολυχρόνιον πολιορκίαν καὶ μετ' ἀνδρειοτάτας καὶ αἱματηροτάτας ἐφόδους τὸ δχυρώτατον Πόδετ^ο Αρθρόν, τὸν δὲ γενναῖον αὐτοῦ ὑπερασπιστὴν στρατηγὸν Σταῖσ-σελ μετὰ εἰκοσιπέντε χιλιάδων ἀνδρῶν ἔξηναγκασαν νὰ παραδοθῇ, κατέλαβον τὴν Κορέαν καὶ ἐνίκησαν περιφανῶς τοὺς Ρώσους παρὰ τὸν ποταμὸν Γιαλοῦ, ἐν Λιάνου Γιάγγη, καὶ τελευταῖον ἐν Μοῦκδεν, δπου οἱ Ρώσοι ἐπαθον πανωλεθρίαν.

Ο φοβερώτατος οὗτος πόλεμος ἔληξε τὸ 1905 διὰ τῆς μεσολα-βήσεως τοῦ τότε προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Αμερι-κῆς Ρούζβελτ, συνωμολογήθη δὲ εἰοήνη, κατὰ τὴν δούλαν οἱ Ιά-πωνες γενναίως φερόμενοι περιωρίσθησαν εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Πόδετ^ο Αρθρού καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς νήσου Σαχαλίνης, εἰς τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ρώσων ἐκ τῆς Μαντζουρίας καὶ εἰς τὸ δι-καίωμα τῆς προστασίας (προτεκτοράτον) ἐπὶ τῆς Κορέας.

Καὶ δὲν ἥρκεσαν τὰ τραύματα, ἀτίνα ὑπέστη ἡ Ρωσία ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Ιάπωνας πολέμου ἐπηκολούθησαν καὶ φρικώδεις ἐσω-τερικαὶ ταραχαὶ εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ ἐπαναστάσεις καὶ ἀφονεύθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων, ἔως δτου δ τσάρος ἔξηναγκάσθη νὰ καλέσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, τὴν Δούμαν, πρὸς διαρρύθμισιν τῶν ἐσω-τερικῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΓΡΚΙΚΟΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ.

90. Αἴτια τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου.

Τὸ 1908 κατηργήθη ἐν Τουρκίᾳ, ως προείπομεν, τὸ ἀπ' αἰώνων ὑπάρχον ἀπολυταρχικὸν καθεστὼς καὶ ἰδρυθη τῇ ἐνεργείᾳ τῶν Νεο-τούρκων συνταγματικὸν πολίτευμα. Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα ἐπηγγέλθη^{εν} ἀρχῇ ίσονομίαν καὶ ίσοπολιτείαν δι' δλας τὰς φυλάς, αἱ δούλαι ἀπετέλουν τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν.^ο Άλλ^ο ἡ ἐπηγγελ-μένη ίσονομία καὶ ίσοπολιτεία δὲν ἐπραγματοποιήθη. Τούναντίον οἱ Νεότουρκοι παντοιοτρόπως κατεπίεζον τοὺς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν διατελοῦντας χριστιανοὺς λαοὺς καὶ προσεπάθουν νὰ ἔξιθω-μανίσουν αὐτούς.

Η τοιαύτη αὐθαίρετος καὶ τυραννικὴ κυβέρνησις τῶν Νεοτούρ-κων ἐφερεν εἰς ἀπόγγωσιν τοὺς ἐν Τουρκίᾳ χριστιανοὺς λαοὺς Ψηφιοποιηθῆκε από τον Ινστιτύτο Εκπαιδευτικῆς Κοινωνίκης

“Ελληνας, Βουλγάρους, Σέρβους και Μαυροβουνίους. “Ενεκα τούτου τὰ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ χριστιανικὰ κράτη, Ἑλλάς, Βουλγαρία, Σερβία, και Μαυροβουνίουν, λησμονήσαντα τὰς ἀμοιβαίας ἔχθρας και τὰ μίση (πρὸ πάντων οἱ Ἑλληνες και οἱ Βούλγαροι) συνηστίσθησαν και συνειμάχησαν κατὰ τῆς Τουρκίας μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ὑποστηρίξουν και ἀπελευθερώσουν τοὺς ἐν Τουρκίᾳ καταδυναστευόμενους ὄμιφύλους των. Και κατ’ ἀρχὰς μὲν ἡξίωσαν παρὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ τουρκικὰς ἐπαρχίας μεταρρυθμίσεις, αἱ δοποῖαι νὰ ἔξασφαλίζουν τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα εἰς τοὺς ἐν αὐταῖς ζῶντας Χριστιανούς.” Επειδὴ δὲ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀπέκρουσε τοῦτο, τὰ σύμμαχα χριστιανικὰ κράτη ἐπεστρατεύθησαν και ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (Σεπτέμβρ. 1912). Τὸν πόλεμον τοῦτον πραγματεύμεθα κατωτέρω κυρίως ἀπὸ Ἑλληνικῆς ἀπόψεως.

91. Ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων εἰς Μακεδονίαν.—Μάχαι
Ἐλασσόνος και Σαρανταπόρου.—Κατάληψις τῶν
Σιδηρῶν Πυλῶν.—Μάχη Πόρτας.

Ο Ἑλληνικὸς στρατός, συγκροτούμενος ἐκ πεζικοῦ, πυροβολικοῦ, εὑζωνικῶν ταγμάτων και ἵππικοῦ, διηρεύτο εἰς δυτὶὸν μεραρχίας. Ἐκ τούτων αἱ ἐπτὰ ἀπετέλουν τὴν λεγομένην ἀνατολικὴν ἢ θεσσαλικὴν στρατιὰν ὑπὸ τὴν τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ τότε διαδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντίνου. Ἡ δύγδοη μεραρχία μετά τινων ἐθελοντικῶν σωμάτων ἀπετέλει τὴν καλούμενην δυτικὴν ἢ ἡπειρωτικὴν στρατιὰν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιστρατήγου Κωνσταντίνου Σαπουντζάκη.

Τὴν 5 Ὁκτωβρίου 1912 ἡ θεσσαλικὴ στρατιὰ διέβη τὰ σύνορα ἐκ διαφόρων σημείων ἀνευ σοβαρᾶς ἀντιστάσεως τῶν Τούρκων και ἥρχισε νὰ προελαύνῃ εἰς τὸ ἔχθρικὸν ἔδαφος. Ἡ ἐβδόμη μέραρχία παρέμεινεν εἰς τὴν Λάρισαν δις ἐφεδρεία.

Τὴν 6 Ὁκτωβρίου ἡ πρώτη μεραρχία συνεκρούσθη πρὸς πεντακισχιλίους Τούρκους, οἵτινες κατεῖχον δχυρὰς θέσεις παρὰ τὴν Ἐλασσόνα. Μετὰ πεντάροφον μάχην οἱ Τούρκοι ἐνικήθησαν και ἐσπευσμένως ὑπεχώρησαν πρὸς τὸ Σαραντάπόρον. Οἱ Ἑλληνες κατέλαβον τὴν Ἐλασσόνα.

Ἐξ Ἐλασσόνος δ Ἑλληνικὸς στρατὸς προελάσας ἐφθασε πρὸ τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου, δπου εὑρίσκοντο ὁχυρωμέναι αἱ

κυριώτεραι τουρκικαὶ δυνάμεις. Τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου ἐθεωροῦντο ὡς ἀπόρθητα. Ἐκατέρωθεν τῆς στενῆς εἰσόδου τῆς διόδου ὑπάρχουν δύο ἀπόκρημνοι κλιτίνες ὁρέων καὶ εἰς τὸ μέσον λόφος ἀρκετοῦ ὑψους, ὅστις ακείει δίκην πύλης τὸ στόμιον τῆς διόδου. Ἐν τῇ ὅντως ἀπορθήτῳ ταύτῃ θέσει ἦσαν ὠχυρωμένοι τριάκοντα χιλιάδες Τούρκοι μὲν ἵσχυρον πυροβολικόν.

Τὴν πρώταν τῆς θητοῦ Ὀκτωβρίου ἥ πρώτη, ἥ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη μεραρχία προσέβαλον δρυμητικῶς τοὺς ὠχυρωμένους Τούρκους κατὰ μέτωπον καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, ἐνῷ ἥ τετάρτη μεραρχία ἀφ' ἐσπέρας ἐβάδισε κυκλωτικῶς, ἵν' ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἄγων διήρκεσε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας πεισματώδης. Οἱ Τούρκοι ἀνθίσταντο γενναίως, ἀλλ' ἥ δρμὴ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἀκατάσχετος. Ἄξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἐρδίπτοντο εἰς τὸ ἐχθρικὸν πῦρ ἀψηφοῦντες τὸν θάνατον. Οἱ Τούρκοι μέχρις ἐσπέρας ἀνθίσταντες, ἀλλ' ἥτο καταφανὲς ὅτι ἥ ἡττα αὐτῶν εἶχε συντελεσθῆ. Φοβηθέντες δὲ μήπως διὰ κυκλώσεως ἀποκοπῆ ἥ ὀπισθοχώρησις αὐτῶν, ἐγκατέλειψαν διὰ νυκτὸς τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου καὶ ἔφευγον πρὸς τὰ Σέρβια.

Ἡ τετάρτη μεραρχία, ὡς εἴπομεν, ἐπεχείρησε κυκλωτικὴν ἀνησυνή. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐβάδιζε δι' ἀποκόρημνων καὶ ἀβάτων ἀτραπῶν καὶ φαράγγων τῶν Καμβουνίων δρέων καὶ περὶ τὰ ἐξημερώματα ἐφθασεν εἰς τὸ χωρίον Γιαννωτά. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν τῆς διὰ στενωτάτης ἀτραποῦ πρὸς τὸ χωρίον Ράχοβον, βιορειότερον τοῦ δποίου κείνται τὰ περίφημα στενὰ τῆς Πόρτας ἥ τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν, καὶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 9 Οκτωβρίου ἐφθασε πρὸ τοῦ Ραχόβου. Πρὸ αὐτοῦ δύναμις ἐχθρικὴ ἐκ δύο ταγμάτων ἥτο καλλές ὠχυρωμένη. Μετὰ πεντάροφον μάχην οἱ Τούρκοι ἐξετοπίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι. Μετὰ τούτο ἥ τετάρτη μεραρχία κατέλαβε τὰ ὑψώματα τὰ δεσπόζοντα τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν καὶ ἀνέμενε τὰς ἐχθρικὰς δυνάμεις τοῦ Σαρανταπόρου, αἵτινες ὑποχροῦσαι θὰ διήρκοντο κατ' ἀνάγκην ἀπὸ ἐκεῖ.

Καὶ ἀλληλῶς, ἐνῷ ἥ ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων εὑρίσκετο κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς θητοῦ πρὸς τὴν 10ην Οκτωβρίου πρὸς τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν, προσεβλήθη αἱ ρυῆς διὰ σφραδοτάτου πυρὸς ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν προφυλακῶν. Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἥ ἐπακολούθησασα εἰς τὴν ἐχθρικὴν φάλαγγα σύγχυσις

καὶ ταραχή. Ἡ πορεία ἀνεκόπη καὶ ἡ φάλαγξ θιρυβηθεῖσα ἐστράφη ἀτάκτως πρὸς τὰ δύσιν. Ἡ σύγχυσις μεταδοθεῖσα εἰς ὅλον τὸν ὑποχωροῦντα τουρκικὸν στρατὸν ἀνέστειλε τὴν πορείαν του. Τὴν πρωῒαν παρὰ τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν τῆς Πόρτας συνεκροτήθη πεισματώδης μάχη μεταξὺ τῆς τετάρτης Ἑλληνικῆς μεραρχίας καὶ τῶν ἐκ τοῦ Σαρανταπόρου ὑποχωροῦντων Τούρκων, ἐνῷ συγχρόνως αἱ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ μεραρχίαι προελαύνουσαι ἐκ Σαρανταπόρου κατεδίωκον τοὺς φεύγοντας. Ἡ μάχη τῆς Πόρτας ἔληξε τὴν 2αν ὥραν μ. μ. Οἱ Τούρκοι νικηθέντες καὶ πάλιν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πανικόβλητοι καταδιωκόμενοι πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἑλληνες ἐκνοῦσαν 23 πυροβόλα καὶ ἡχητικάτισαν ἔξασιον; περίπου Τούρκους. Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου οἱ Ἑλληνες ἔσχον περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους νεκροὺς καὶ τραυματίας, τῶν δὲ Τούρκων αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν παμμέγισται.

92. Κατάληψις Σερβίων, Κοζάνης καὶ Βεροίας. —

Μάχη Ναλπάνκιοϋ.—Ἐπιπόρθησις τῶν στενῶν τῆς Πέτρας.—Μάχη Αίκατερίνης.

Ο τουρκικὸς στρατός, ὁ ὀποῖος ὑπεκώρησε ἀτάκτως ἐκ τοῦ Σαρανταπόρου πρὸς τὰ Σέρβια, κατεδιώχθη κατὰ πόδας ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κωμόπολις τῶν Σερβίων ἦτο ἀνωχύρωτος, οἱ Τούρκοι ἐγκατέλειψαν ταύτην, ἀπερχόμενοι δὲ κατέσφαξαν ἀπανθρώπως ἐβδομήκοντα ἀόπλους Χριστιανοὺς καὶ πέντε Ἱερεῖς. Ἡ τετάρτη μεραρχία κατέλαβε τὰ Σέρβια.

Τὴν 10 Ὀκτωβρίου ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διημούνθη εἰς Κοζάνην πρὸς καταδίωξιν τῶν φευγόντων Τούρκων, εὗρε δὲ τὴν Ἑλληνικωτάτην ταύτην πόλιν ἀθικτον, διότι ὁ ἐχθρὸς καταδιωκόμενος κατὰ πόδας δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ προβῇ εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῆς.

Ἐν Κοζάνης ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ἀντὶ νὰ βαδίδῃ πρὸς βορρᾶν πρὸς τὸ Μοναστήριον, ως ἦτο τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς ἐκστρατείας, ἔλαβε διαταγὴν ἐξ Ἀθηνῶν παρὰ τῆς κυβερνήσεως νὰ στραφῇ δεξιᾷ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ στρατὸς κατέλαβε τὰ πέριξ τῆς Κοζάνης, ἐπειτα διημούνθη πρὸς τὴν Βέροιαν, τὴν διοίσιν καὶ κατέλαβεν. Ἄλλος δὲ πέμπτη μεραρχία εἰς τὴν Κοζάνην ἀπεσπάσθη ἀπὸ τοῦ κυρίου σώματος καὶ ἔλαβε διαταγὴν νὰ βαδίσῃ πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τῆς δημοσίας δόδοῦ Μοναστηρίου.

“Η πέμπτη μεραρχία διευθυνομένη πρὸς τὸ Μοναστήριον διήρ-
χετο διὰ τῆς πεδιάδος τῶν Καϊλαρίων, ἡ δποία κατφεῖτο ὑπὸ ἀμ-
γῶν Τούρκων, τῶν καλούμενων Κονιάρων ἐκ τοῦ Ἰκονίου τῆς Μι-
κρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο εἶχον συγκεντρωθῆ πλεῖστα τάγματα
τουρκικοῦ στρατοῦ μὲν πυροβολικόν, ἐνισχύθησαν δὲ ταῦτα καὶ ὑπὸ¹
ἰσχυροῦ σώματος ἐντοπίων ἀτάκτων. Τὴν τουρκικὴν ταύτην δύναμιν
συνήγησεν ἡ πέμπτη μεραρχία τὴν 16 Ὁκτωβρίου παρὰ τὸ χωρίον
Ναλμπάνκιον καὶ συνάψασα σφοδρὰν μάχην ἦνάγκασεν αὐτὴν νὰ
ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸ Σόροβιτς. Δισκίλιοι Τοῦρκοι ἐφονεύθησαν καὶ
περὶ τὸν ἐπτακοσίους ἥχμαλωτίσθησαν. Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην
νίκην ἡ πέμπτη μεραρχία ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πο-
ρείαν τῆς.

“Η ἐβδόμη μεραρχία, ἡτις εἶχε παραμείνει εἰς τὴν Λάρισαν ὡς
ἐφεδρεία, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τοῦ διαδόχου ἀρχηγοῦ τὴν 11 Ὁκτω-
βρίου, δπως προελάσῃ καὶ καταλάβῃ τὴν Αἰκατερίνην. Διὰ Τυρ-
νάβου καὶ Ἐλασσόνος διηνθύνθη αὕτη πρὸς τὰ Στενὰ τῆς Πέτρας
τοῦ Ὄλυμπου, τὰ δποῖα καὶ διέβη παρ’ ὅλα τὰ δυσπέρβλητα κω-
λύματα, ἀτινα ἀνὰ πᾶν βῆμα συνήντα.

Τὰ Στενὰ τῆς Πέτρας κατεῖχεν ἰσχυρὰ τουρκικὴ δύναμις. “Η
ἔλληνικὴ μεραρχία ἐπιτεθεῖσα μετὰ μεγάλης δρμῆς ἦνάγκασε τοὺς
Τούρκους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ὁχυρὰν θέσιν τῶν καὶ νὰ τραποῦν
εἰς ἀτακτον φυγήν. Οὗτο ἐντὸς δλίγων ὁρῶν οἱ Ἑλληνες ἔγιναν
κύριοι τῶν περιφήμων Στενῶν τῆς Πέτρας.

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Στενῶν τῆς Πέτρας ἡ ἐβδόμη μεραρ-
χία προελάσασα ἔφθασεν αὐθημερὸν πρὸ τῆς Αἰκατερίνης, δπου
ενδίσκοντο ἐξαπισκίλιοι Τοῦρκοι ὀχυρωμένοι ἐπὶ τινῶν κορυφο-
γραμμῶν καὶ λόφων. Καὶ ἐνταῦθα συνήρθη μάχη σφοδροτάτη,
ἡτις ἀπέληξεν εἰς τελείαν ἡτταν τῶν Τούρκων. “Η Αἰκατερίνη κατε-
λήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ.

“Ἐξ Αἰκατερίνης ἡ ἐβδόμη μεραρχία προχωροῦσα ἔφθασεν
εἰς τὸ παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον Ἐλευθεροχώριον ἐκεῖθεν δὲ
προλαύνοντα πρὸς βιορᾶν διέβη τὸν ποταμὸν Ἀλιάκμονα καὶ
ἔφθασε πλησίον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Γιδᾶ τὴν 19 Ὁκτω-
βρίου, πρώτην ἡμέραν τῆς μάχης τῶν Γενιτσῶν.

93. Ἡ μάχη τῶν Γενιτσῶν καὶ ἡ παρὰ τὸ Πλατύ.

Εὑρισκόμενος ἐν Βεροίᾳ διάδοχος ἔμαθεν ὅτι μεγάλαι ἐχθρο-

καὶ δυνάμεις συγκεντροῦνται εἰς τὰ Γενιτσά πλησίον τῆς ἀρχαίας Πέλλης. Καὶ ἀληθῶς οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν στενῶν τῶν Καμβουνίων καὶ τοῦ Ὀλύμπου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων βλέποντες διὰ ἡπειρείτο καὶ αὐτὴν ἡ Θεσσαλονίκη συνεκέντρωσαν εἰς τὰ Γενιτσά τὰς κυριωτέρας αὐτῶν δυνάμεις, αἵτινες ἀπειελοῦντο ἐκ τῶν στρατιωτικοῦ σώματος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐκ τῆς στρατιᾶς τοῦ Στρυμόνος κατελθούσης ἐκ Σερρῶν, καὶ ἀνήρχοντο εἰς 30,000. Ἔτερον δὲ σῶμα τουρκικὸν ἐκ 10,000 ἀνδρῶν κατέλαβε τὰς γεφύρας τοῦ πόταμοῦ Λουδία (τουρκιστὶ Καρά - Ἀσμάκ), παρὰ τὸ χωρίον Πλοστύ. Οἱ Τοῦρκοι ἔσχεδίαζον νὰ ἐπιτεθοῦν ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἐκ τῶν νότων κατὰ τῆς νικηφόρου ἐλληνικῆς στρατιᾶς καὶ οὕτω ἐμποδίσουν τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην προέλασιν αὐτῆς.

Οἱ διάδοχος, ἀντιληφθεὶς τὸν σκοπὸν τῆς σύγκεντρώσεως ταύτης τῶν ἔχθρων εἰς τὰ Γενιτσά καὶ θέλων νὰ καθαρίσῃ δλοτελῶς τὸ ἔδαφος ἀπὸ παντὸς λειψάνου ἔχθρικοῦ στρατοῦ, μετέβαλε κατεύθυνσιν πορείας. Στραφεὶς λοιπὸν πρὸς βορρᾶν δι' ἀστραπαίας ταχύτητος, παρὸ δληγὴ τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας κακοκαιρίαν, φθάνει εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γενιτσῶν τὴν νύκτα τῆς 18-19 Ὀκτωβρίου, ἔνθα καὶ ἐστρατοπέδευσεν. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει λίαν ὀχυρὰς θέσεις πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως.

Τὴν 19 Ὀκτωβρίου ἥρχισεν ἡ γενικὴ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν δρμητικώτατοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἡμύνοντο λυσσωδῶς. Ἡ μάχη διήρκεσε ποσθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Τοῦρκοι ὑποστάντες τρομερὰς ζημίας, ὅταν ἐπῆλθε νῦξ, ὑπεχώρησαν ἀτάκτως πρὸς τοὺς ἀμέσως μετὰ τῆς πόλεως συνεχομένους λόφους. Τὴν νύκτα ἔξεραγη φοβερὰ θύελλα μετ' ἀστραπῶν, βροντῶν, καὶ ὁαγδαιοτάτης βροχῆς.

Οἱ Τοῦρκοι, λαβόντες ἐνισχύσεις κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτός, παρὰ τὴν προέλασιν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἀπεφάσισαν καὶ πάλιν νὰ ἀντισταθοῦν τὴν ἐπιοῦσαν. Τὴν ἐπιοῦσαν ἐπανελήφθη ἡ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν ἀκάθετοι. Οἱ Τοῦρκοι ὑπεστήριξαν ἀπεγνωσμένως τὰς θέσεις των. Τέλος μετὰ τετράωρων ἀγῶνα οἱ Τοῦρκοι συντριβέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ^{Στι} μάχη, ὅχι ὀλιγώτερον σφοδρά, ἀλλ' ἐν μικροτέρᾳ ακλίμακι, συνήφθη παρὰ τὸν ποταμὸν Λουδίαν ἡ Καρά Ἀσμάκ. Ἡ ἔβδομη μεραρχία, ἡ ὅποια μόλις εἶχε καταφθάσει ἐκ τῆς Αιγαίας, διετάχθη νὰ καταλάβῃ τὰς γεφύρας τοῦ Ἀξιοῦ καὶ νὰ φράξῃ τὴν ὑποκρώησιν τοῦ ἔχθροῦ. Εἰς τὸ χωρίον Πλατύ, παρὰ τὴν σιδηρᾶν γέφυραν τοῦ Λουδία, συνηντήθη μὲ λιχνοὰν τουρκικὴν δύναμιν, ἥτις, ὡς προείπομεν, ἐστάλη ἵνα καταλάβῃ τὰς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ τούτου. Πεισματώδης μάχη συνήφθη, ἥτις διήρκεσε πέντε ώρας. Οἱ ἔχθρος δεκατισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ πυροβολικοῦ ἐτράπη

εἰς ἀτακτον φυγήν, χωρὶς νὰ προλάβῃ νὰ καταστρέψῃ τὴν σιδηρᾶν σιδηροδρομικὴν γέφυραν τοῦ Λουδία, τὴν δποίαν κατέλαβον οἱ Ἐλλῆνες.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἐλλήνων κατὰ τὴν μεγάλην μάχην τῶν Γενιτσῶν καὶ τὴν σύγχρονον παρὰ τὸ Πλατύ ἵνηλθον εἰς δισχιλίους νεκροὺς καὶ τραυματίας, αἱ δὲ τῶν Τούρκων ὑπερέβησαν τοὺς τετρακισχίλιους. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀποσυνετέθη πλέον. Εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν περιῆλθον πυροβόλα, πυρομαχικά, πληθὺς ἄλλων λαφύρων καὶ μέγας ἀριθμὸς αἰχμαλώτων.

94. Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης (26 Οκτωβρίου).

Η μάχη τῶν Γενιτσῶν καθώρισε τὸ ζῆτημα τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ ήττημένος τουρκικὸς στρατὸς ἐτράπη πανικόβλητος πρὸς ἀνατολὰς πρὸς τὸν Ἀξιόν ποταμὸν καὶ οὐδὲ κανέπειρησε νὰ ὑπερυποίησῃ τὸ στρατηγικὸν τοῦτο σημεῖον. Ἰνα δικιάς ἀνακόψῃ τὴν ταχύτητα τῆς ἐλληνικῆς καταδιώξεως, ἀπεπιεράθη νὰ καταστρέψῃ τὰς ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ γεφύρας. Καὶ τὴν μὲν ἔντονην γέφυραν τῆς δημοσίας ὅδοιν κατέστρεψαν ἐξ ὀλοκλήρου, τὴν δὲ σιδηρᾶν τοῦ σιδηροδρόμου ἐν μέρει. Ταύτην οἱ Ἐλληνες ἐπεσκεύασαν ἐν τάχει. Μὴ ἐπαρκούσης δικιάς μόνης τῆς γεφύρας ταύτης διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, ἐποίησαν ἀναγκαῖον νὰ κατασκευασθοῦν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ δύο προσωριναὶ ἔντοναι γέφυραι, πλάτους διακοσίων ποδῶν ἐκάστη, διὰ ἔντονας μεταφερούμενης ἐκ μακροτάτης ἀποστάσεως. Ἀλλ' ἐπῆλθον βροχαὶ ὁγαδαῖαι καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ἔξωγκάθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὸ ἔργον τῆς γεφυρώσεως τοῦ ποταμοῦ ἀπέβαινε καὶ δυσχερές καὶ ἐπικίνδυνον. Τοῦτο ἐπεβράδυνε ἐπὶ τινας ἡμέρας τὴν προέλασιν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἡ δὲ βραδύτης αὕτη ὑπῆρξεν ἀνυπολογίστως ἐπιζημία εἰς τοὺς Ἐλληνας, ὃς θὰ δηλωθῇ ἐκ τῶν κατωτέρω. Αἱ γέφυραι τέλος κατεσκευασθησαν καὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 24 Οκτωβρίου ἥχοισεν ἡ διάβασις τῆς ἐλληνικῆς στρατιᾶς, ἔξηκολούνθησε δὲ καθ' ὅλην τὴν νύκτα καὶ τὴν ἐπαύριον, μεδ' ὅ ἡ ἐλληνικὴ στρατιὰ προειλάσασα ἔφθασεν αὐθημερόδון εἰς τὸν Ἐγέδωρον ποταμὸν καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν δεξιὰν ὅχθην αὐτοῦ.

Οἱ Τούρκοι ὑποχωρήσαντες ἐκ Γενιτσῶν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην κατέλαβον τὰ πρὸς αὐτῆς ὑψώματα καὶ ὀχυρώμησαν. Μετ' αὐτῶν δὲ ἦνώθη καὶ ἡ φρουρὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὸ ὄλον τῶν τουρκικῶν δυνάμεων ἀνήρχετο κατ' ἀρχὰς εἰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν ἀλλ' ὁ πανικός, ὁ δυοῖος κατέλαβε τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ἥττης τῶν Γενιτσῶν, ἥλαττωσε τὰ πρὸς τῆς Θεσσαλονίκης στρατεύματα αὐτῶν εἰς τριάκοντα χιλιάδας, διότι οἱ ἐκ Μακεδονίας Τούρκοι ἐλιποτάκτησαν.

Καθ' ὅλην τὴν 25 Οκτωβρίου ὁ διάδοχος ἡσχολήθη εἰς λῆψιν

μέτρων τοιούτων, ώστε ή ἐπίθεσις κατὰ τῶν τουρκικῶν θέσεων νὰ φέρῃ ἀμεσον ἀποτέλεσμα. 'Αλλ' ἐνῷ τὰ πάντα ἡσαγ ἔτοιμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν, τὴν ἐσπέραν τῆς 25 Ὁκτωβρίου οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ πρόξενοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας μετὰ τοῦ φρουράρχου τῆς πόλεως μετέβησαν εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατηγεῖον ἐν Τοπσίν, ἥμεσαιαν ὅραν ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ώς ἀνιπρόσωποι τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων Ταχσίν πασσᾶς καὶ ὑπέβαλον εἰς τὸν διάδοχον προτάσεις περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τῷ δρῳ νὰ κρατήσῃ ὁ στρατὸς τὰ δπλα, ἀλλὰ νὰ μείνῃ οὐδέτερος μέχρι τέλους τοῦ πολέμου. "Ο διάδοχος ὁ πέροιψε τὸν δρον τοῦτον καὶ ἦξιώσεν ἀπαραβάτως νὰ τοῦ παραδοθῇ ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τῶν δχυρωμάτων τοῦ Καρα-Μπουρνοῦ καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς νὰ καταθέσῃ τὰ δπλα κηρυσσόμενος αἰχμάλωτος πολέμου. 'Εδόθη δὲ εἰς τὸν Τούρκον ἀρχηγὸν προθεσμία μέχρι τῆς 6 πρωΐνης ὕρας τῆς 26 πρὸς δριστικὴν ἀπάντησιν. 'Επειδὴ μέχρι τῆς ὕρας ἔκεινης δὲν ἔλαβε τὴν ἀναμενομένην ἀπάντησιν, τὴν 9ην καὶ 25' π. μ. διέταξε τὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ πρὸς μάχην. "Οταν δμως ἥλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὰς τουρκικὰς προφυλακὰς περὶ ὕραν 4 1]2 μ.μ. ὁ Ταχσίν πασσᾶς ἐπεμψε δι' ἀξιωματικοῦ πρὸς τὸν διάδοχον ἐπιστολήν, διὰ τῆς δποίας ἐδήλου δι τοῦ μπεδέχετο πάντας τοὺς δρους αὐτοῦ περὶ παραδόσεως. "Η προέλασις τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἀνεκόπη καὶ ἐστάλησαν δύο Ἑλληνες ἀξιωματικοὶ πρὸς σύνταξιν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἀμέσως κατέλαβε κυκλωτερῶς τὰς πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης λοφοσειρὰς πρὸς πρόληψιν πάσης παρασπονδίας ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, μέρος δὲ αὐτοῦ κατηυλίσθη εἰς τὸν παρὰ τὰ πρόμυρα τῆς πόλεως κήπουν. Τὴν 27 Ὁκτωβρίου ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθε πανηγυρικῶς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ κατέλαβεν αὐτὴν μετὰ τοῦ Καρα-Μπουρνοῦ. "Ο τουρκικὸς στρατὸς ἀνερχόμενος εἰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας κατέθεσε τὰ δπλα καὶ ἐκηρύχθη αἰχμάλωτος πολέμου" ἀλλ' οἱ ἀξιωματικοὶ παρέμειναν ἐλεύθεροι καὶ ἐκράτησαν τὰ ξίφη των ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς δι τὸ δὲν θὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν παρόντα πόλεμον. 'Επειδὴ δμως τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν ἐφωράθησαν μετ' ὀλίγον διενεργοῦντες συνωμοσίαν ἐν Θεσσαλονίκῃ, μετηνέχθησαν ἀπαντες οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος.

'Εκτὸς τῶν αἰχμαλώτων περιῆλθον εἰς χειρας τῶν Ἑλλήνων ἐκατὸν τηλεβόλα, ἐβδομήκοντα χιλιάδες δπλα, δισχίλιοι ἵπποι καὶ μεγάλη ποστῆς πολεμεφοδίων καὶ στρατιωτικῶν εἰδῶν.

Διὰ τῆς ἀπομαρτύνσεως ἐκ Σερρῶν τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς τοῦ Στρυμόνος ὅλη ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία εμεινεν ἐντελῶς ἀφορούοητος. 'Επωφεληθεὶς ἐκ τῆς μοναδικῆς ταύτης εὐκαιρίας ὁ Βούλ-

γαρος στρατηγὸς Θεοδωρῷφ μετὰ μιᾶς ὅλης μεραρχίας ἐπεχείρησεν ἀναίμακτον στρατιωτικὸν περίπατον ἀνὰ τὴν χώραν ἐκείνην, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς συνῆπτε μάχας κατὰ τῶν δύο τουρκικῶν στρατιῶν ἥνωμένων ἐν Γενιτσοῖς. Τὸ διπόγενυμα δὲ τῆς 27 Ὁκτωβρίου, δπότε εἶχε συντελεσθῆ ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, ἀνηγγέλθη ὅτι βουλγαρικὸν ἵππικὸν ἐνεφανίσθη πρὸς βιορᾶν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς ἀπόστασιν τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ δτι βουλγαρικὴ μεραρχία ἤρχετο ὅπισθεν αὐτοῦ. Ὡς ἔμαθε τοῦτο ὁ διάδοχος εἰδοποίησεν ἐγγράφως τὸν Βούλγαρον διοικητὴν τῆς μεραρχίας ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη εἶχεν ἥδη παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ δτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀφωπλίσθη. Ἐν τούτοις τὴν 28 Ὁκτωβρίου ἡ βουλγαρικὴ μεραρχία ἐφθασεν ἕξ τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ δὲ διοικητὴς αἰτήσις στρατηγὸς Θεοδωρῷφ παρουσιασθεὶς εἰς τὸν διάδοχον παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ γίνουν δεκτὰ εἰς τὴν πόλιν δύο τάγματα βουλγαρικοῦ στρατοῦ, διότι ἦσαν ἔξηγητλημένα ἐκ τῆς κοπῶσεως. Ἡ παράκλησις τοῦ Θεοδωρῷφ ἐγίνεν εὐχαρίστως δεκτὴ καὶ εἰσῆλθον τὰ δύο βουλγαρικὰ τάγματα καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἑλληνος φρονοράχου. Ἀλλ' ἀντὶ τῶν δύο ταγμάτων εἰσῆλθον καιόπιν καὶ ἄλλα καὶ τέλος ὀλόκληρος ἡ βουλγαρικὴ μεραρχία ἐκ τριάκοντα πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν. Τὸ διτυχὲς τοῦτο ἐπεισόδιον προεκάλεσε προστριβάς μεταξὺ τῶν συμμάχων Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων καὶ παρεσχέθησαν ἐκ τούτου οὐχὶ μικραὶ δυσκέρειαι εἰς τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐλληνικὴν διοίκησιν.

Τὴν 30 Ὁκτωβρίου εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, δ βασιλεὺς Γεώργιος Α' ἵνα χαιρετίσῃ τὸν νικητὴν υἱόν του.

95. Αἱ περιπέτειαι τῆς πέμπτης μεραρχίας.

Ἡ πέμπτη μεραρχία μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ναλμπάνκιοῦ μάχην προελαῖνουσα εἰς Μοναστήριον ἐφθασε μέχρι τοῦ χωρίου Μπανίτσης, ἀλλ' αἴφνης εὑρέθη ἀπέναντι διπλασίων τουρκικῶν δυνάμεων. Ἡ παρουσία τῶν δυνάμεων τούτων ἐφαίνετο κάπως μυστηριώδης, διότι ἡ πρὸς νότον τοῦ Μοναστηρίου ὀδὸς ἐθεωρεῖτο ἐκ πληροφοριῶν δις μὴ ἔχουσα πολυάριθμον στρατὸν τουρκικόν. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἐξηγήθη κατόπιν. Τρεῖς σερβικαὶ στρατιαὶ κατέρχοντο ἐκ βιορᾶ συγκεντρωτικῶς πρὸς τὸ Μοναστήριον. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Μοναστήριῳ τουρκικῶν στρατευμάτων Τζαβῆτ πασσᾶς ἔμαθεν δτι ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἐβάδιζεν ἐκ νότου κατὰ τοῦ Μοναστηρίου. Ἐὰν οὗτος κατελάμβανε τὴν Φλώριναν καὶ πρὸ πάντων τὰ στενὰ τοῦ Πισοδερίου, ἥθελεν ἀποκλείσει τὴν μόνην ὁδὸν τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Τούρκων πρὸς τὰ Ἰωάννινα. Ὁ κίνδυνος ἐφανετο ἔτι μεγαλύτερος εἰς τὸν Τζαβῆτ πασσᾶν, διότι δὲν ἐγνώριζε

τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τοῦ Μοναστηρίου ἐπερχομένων ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ὅθεν ἐπῆλθε κατὰ τῆς πέμπτης μεραρχίας μετὰ πολὺ ὑπερτέρων δυνάμεων καὶ προσέβαλεν αὐτὴν ὁρμητικῶς τὴν 21 Ὁκτωβρίου παρὰ τὴν Μπάνιτσαν. Οἱ Ἑλληνες ἡμύνθησαν γενναίως καὶ ἀπέκρουσαν τὰς λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων, ἀλλ᾽ ἀπειλούμενοι νὰ κυκλωθοῦν ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὸ Σόροβιτζ. Ἐκεῖ κατὰ τὰς προτῦνας ὅρας τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Ὁκτωβρίου ὑπέστησαν αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ἥτις ἔφερεν αὐτοὺς ὅπιστος πρὸς τὴν Κοζάνην μετὰ σοβαρῶν ἀπωλειῶν εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Ο Τζαβῆτ πασσᾶς, ἀφῆσας τὸ ἡμισυ τῆς δυνάμεώς του ἵνα συνέχῃ τὴν πέμπτην μεραρχίαν εἰς Κοζάνην, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Μοναστήριον, διότι ἔμαθε τὴν προσέγγισιν τῶν Σέρβων.

96. Προέλασις τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς πρὸς τὸ Μοναστήριον.

“Οταν ἔγραψθη ἡ συμφορὰ τῆς πέμπτης μεραρχίας καὶ ἡ ὑποχρώσης αὐτῆς πρὸς τὴν Κοζάνην, διαδόχος ἔσπευσε ν' ἀποστείλῃ ἐπικουρίαν, τὴν δὲ 2αν Νοεμβρίου διόκληρος ἡ ἑλληνικὴ στρατιὰ ἐκ Θεσσαλονίκης ἐστράφη πρὸς τὸ Μοναστήριον.

Τὴν 5ην Νοεμβρίου ἡ πέμπτη μεραρχία ἀνασυνταχθεῖσα καὶ ἐνισχυθεῖσα δι' ἐπικουριῶν συνῆψε πεντάροφν πεισματώδη μάχην πρὸς τοὺς Τούρκους παρὰ τὸ Κομανὸ καὶ ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φύγην.

Τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ προελαῦνον ταῦτοχρόνως διὰ Βοδενῶν, Γραμματικόβου καὶ Κοζάνης ὑπὸ ὁραγδαίαν καὶ συνεχῆ βροχὴν συνῆπτε πρὸς τὸν ἀνθιστάμενον ἐχθρὸν διαφόρους μάχας καὶ συνέτριβεν αὐτόν· διελθὼν δὲ τὰ στενὰ τοῦ Γκουρονίτζοβο καὶ Κεσλι-Δεοβὲν κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν πρὸς τὴν Φλώριναν καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν ταύτην. Εἰς τὴν Φλώριναν διάδοχος ἀνέκοψε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν του, διότι τὸ Μο αστήριον πρὸ μικροῦ εἶχε παραδοθῆ εἰς τοὺς συμμάχους Σέρβους.

Ἐν μέγα τμῆμα τοῦ ἐν Μοναστηρίῳ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀποσπαθὲν κατὰ τὴν σερβικὴν εἰσβολὴν ὑπεχώρησε πρὸς νότον διευθυνόμενον εἰς Ἰωάννινα. Τοὺς ὑποχωρήσαντας κατεδίωξεν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ πολλοὺς μὲν ἐφόνευσε, τρισχιλίους δὲ ἡχμαλώτισεν. Ἀλλὰ περισσότεροι τῶν εἴκοσι χιλιάδων ἐκ τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων διεσώθησαν καὶ φθάσαντες εἰς Ἰωάννινα ἐνίσχυσαν κατὰ πολὺ τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως ταύτης. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐκυρίευσε τὴν Καστορίαν, τὴν Κορυτσάν καὶ ἄλλα μέρη καὶ οὕτω συνεπλήρωσε τὴν ἀπελευθέρωσιν διοκλήρου τῆς νοτίου Μακεδονίας.

97. Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγών.

Ο κατὰ θάλασσαν ἀγών κατὰ τῆς Τουρκίας διεξήχθη ὑπὸ μόνης τῆς Ἑλλάδος, διότι μόνη αὕτη ἐκ τῶν συμμάχων εἶχε στόλον. Ἡ δλη δὲ δρᾶσις τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ὑπῆρξε σπουδαιοτάτη, καὶ εἰς τὸν ἐλληνικὸν στόλον ὅφελεται κατὰ μέγα μέρος ὁ θρίαμβος τῶν συμμάχων κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ο ἐλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑποναυάρχου Παύλου Κουντουριώτου ἀπέκλεισεν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἀνώτερον κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων τουρκικὸν στόλον ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ Ἐλλησπόντου καὶ καθ' δλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἔξήσκησεν ἀνενόχλητον τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Κατέλαβε δι' ἀποβατικοῦ στρατοῦ καὶ ἡλευθέρωσε τὰς νήσους Δῆμηνον, Θάσον, Ἰμβρον, Τένεδον, Σαμοθράκην, Ψαρά, Λέσβον, Χίον, Σάμον, καὶ ἄλλας, ὡς καὶ τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον, καὶ ἀπέκοψε πᾶσαν μετὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας συγκοινωνίαν τῆς Τουρκίας εἰς τρόπον ὥστε νὰ μηδύναται αὕτη γὰ μεταφέρῃ τὰ πολυάριθμα ἀσιατικὰ στρατεύματά της εἰς τὸ δέστρον τοῦ πολέμου. Εἰς τὴν Λέσβον καὶ εἰς τὴν Χίον ἀπεβιβάσθησαν ἐλληνικὰ στρατεύματα καὶ κατόπιν πεισματωδῶν μαχῶν κατώρθωσαν νὰ καταβάλουν διοσκερῶς τὰς ἐν ταῖς νήσοις ταύταις ισχυρὰς τουρκικὰς φρουρὰς καὶ νὰ ἔξασφαλίσουν τὴν πατοχὴν τῶν δύο τούτων νήσων.

Ο ἐντὸς τοῦ Ἐλλησπόντου ἐγκεκλεισμένος τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Τουρκίᾳ ἦναγκάσθη νὰ ἔξελθῃ δίς, τὴν 8ην Δεκεμβρίου 1912, καὶ τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1913, καὶ νὰ προκαλέσῃ τὸν ἐλληνικὸν στόλον εἰς ναυμαχίαν. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς ναυμαχίας ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπέστη διοσκερῆ ἥτταν καὶ πανικόβλητος ἐτράπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος ὑπὸ μόνης τῆς ἐλληνικῆς ναυαρχίδος, τοῦ Ἀβέρωφ· προστατευόμενος δὲ ὑπὸ τῶν ἐπακτίων πυροβολείων κατέφυγεν ἐντὸς αὐτοῦ.

98. Ἡ ἡπειρωτικὴ ἐμπορατεία.— Δολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α'.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπὸ τὸν διάδοχον ἐνίνα ἀλλεπαλλήλους νίκας περιφανεῖς καὶ ἡλευθέρωνε τὴν νότιον Μακεδονίαν, ἡ δυτικὴ στρατιά, μικρὰ ἐν ἀρχῇ, ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Σαπουντζάκην· εἰς τὴν Ἡπειρον ἔδρα ἐπίσης ἐπιτυχῶς, ἀν καὶ κατὰ τὸ πολεμικὸν σχέδιον ἡ στρατιὰ αὕτη ὥφειλε νὰ δρᾷ βραδέως καὶ μᾶλλον ἀμυντικῶς.

Ἡ ἔναρξις τῶν ἔχθροπραξιῶν καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον ἔγινε τὴν 5 Οκτωβρίου 1912. Τὴν 8ην Ὁκτωβρίου ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς κατέ-

λαβε τὰ ὑψώματα τὰ ὑπερκείμενα τοῦ Γριμπόβου, τὴν δὲ 11ην συνήφθη εἰς τὴν στενωπὸν τῶν Κονμιτζάδων τρομερὸς ἄγων, δστις διηρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἐν τέλει ἀπέληξεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦροι ὑποστάντες μεγάλας ἀπωλείας ἥναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Οἱ Ἑλληνες κατέλαβον τὴν Φιλιππιάδα, τὸν Λούρον καὶ τὴν Στρεβίναν.

Τὴν 20ην Ὁκτωβρίου δὲ ἔλληνικος στρατὸς προσέβαλεν εἰς τὴν Νικόπολιν, ἀνατολικάτερον τῆς Πρεβέζης, τὸν ἐκεῖ ὀχυρωμένον τουρκικὸν στρατόν. Οἱ Τοῦροι νικηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν παρεδόθη ἡ Πρέβεζα. Τετραπόσιοι πεντήκοντα Τοῦροι ὥχμαλωτίσθησαν.

Ἄπο τῆς 23 Ὁκτωβρίου ἥσχισαν αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, θέσεως ὀχυρωτάτης. Τὴν 26, 27 καὶ 28 ἔγιναν αἱματηραὶ μάχαι εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ εἰς τὸ παρακείμενον Ἀνῶγι, τὴν δὲ 29 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ στενὸν τῶν Πέντε Πηγαδίων μετὰ τοῦ φρουρίου καὶ τῶν πέριξ θέσεων. Μετί τινας δὲ ἡμέρας κατελήφθη καὶ τὸ Μέτσοβον ὑπὸ ἀποστάσματος τοῦ ἔλληνικοῦ στρατοῦ μετὰ ἐπτάφορον πεισματώδη μάχην.

Πλὴν τῆς ὑπὸ τὸν Σαπουντζίκην δυνάμεως ἔδρων εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἄλλα τιὰ σώματα ἔθελοντικὰ διοικούμενα ὑπὸ ἀξιωματικῶν, καὶ δύο σώματα αἱ Γαριβαλδιῶν, ἐκ τῶν δύοιών τὸ ἐν διφορεῖτο ὑπὸ τοῦ ἐκ Ζακύνθου εὑπατρίδου Ἀλεξάνδρου Ῥώμα, τὸ δὲ ἄλλο ὑπὸ τοῦ Πιπίνου Γαριβάλδη, υἱοῦ τοῦ φιλέλληνος Ἰταλοῦ στρατηγοῦ Ῥιτσιώτη Γαριβάλδη.

Ὑπὸ τῶν ἔθελοντικῶν σωμάτων κατελήφθησαν ἡ Χιμάρα, ἡ Πάργα, ἡ Παραμυθιά καὶ τὸ Συρρᾶκον Τὸ ὑπὸ τὸν Ῥώμαν Γαριβαλδιγὸν σῶμα κατόπιν πεισματώδους καὶ αἱματηρᾶς μάχης ἔξετόπισε τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ὀχυρᾶς διέδου τοῦ Δρίσκου καὶ κατέλαβεν αὐτήν. Κατόπιν ὅμως ἐπελθούσῶν πολὺ ὑπερτέρων τουρκικῶν δυνάμεων οἱ Γαριβαλδινοὶ ἥναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Δρίσκον.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Πέντε Πηγαδίων δὲ ἔλληνικὸς στρατὸς ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες κατεῖχον τὰ Πεστά, καὶ μετὰ σφοδροτάτην μάχην ἥναγκασεν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσουν. Μετὰ τοῦτο δὲ ἥσχισεν ἡ γενικὴ τῶν Ἑλλήνων ἐπίθεσις κατὰ τῶν ὑψώμάτων τῆς ὑπερκειμένης Ἀετορράχης καὶ μετὰ διήμερον ἀγῶνα ἡ Ἀετορράχη κατελήφθη διὰ τῆς λόγχης ὑπὸ τῶν ἡρωϊκῶν ἐπιτεθέντων εὐζωνικῶν ταγμάτων, τῶν Τούρκων καταφυγόντων εἰς τὰ πέριξ τῶν Ἰωαννίνων ὀχυρὰ αὐτῶν μέρη. Ὁ ἔλληνικὸς στρατὸς ἐνισχύθεις προήλασε κατόπιν πρὸς ἄλωσιν τῶν Ἰωαννίνων, πρωτευούσης τῆς Ἡπείρου.

Κλείς τῆς πρὸς τὰ Ἰωάννινα ὁδοῦ ἦτο τὸ Μπιζάνι, τὸ ὅποιον εἶναι βιουνὸν βραχῶδες εἰς τὸ νότιον μέρος τῶν Ἰωαννίνων. Οἱ

Τοῦρκοι εἶχον κατασκευάσει ἐπ' αὐτοῦ διάφορα δύχυρωματικὰ ἔργα τοιαύτης τελείότητος, ὃστε τὸ Μπιζάνι ἐθεωρεῖτο ἐντελῶς ἀπόρθητον.

Πρὸ τοῦ Μπιζανίου ὁ ἑλληνικὸς στρατός, αὐξηθεὶς κατὰ πολὺ, διεξῆγαγε πολύμηνον πολιορκητικὸν ἀγῶνα ἐν μέσῳ βαρυτάτου καὶ παγετώδους χαιμῶνος. Αἱ ἐκ τῆς πρωτοφανοῦς δριμύτητος τοῦ ψύχους, κακουχίαι καὶ ταλαιπωρίαι τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπῆρξαν ἀπερίγραπτοι καὶ ἀσυγκρίτως ὑπέρτεραι τῶν κινδύνων, τοὺς διπολούς διέτρεχεν οὗτος ἐκ τῶν συνεχῶν καὶ ἐπιτυχῶν βαλλόντων καταύτοις τουρκικῶν πυροβολείων καὶ ἐκ τῶν συχνῶν νικτερινῶν αἰφνιδιασμῶν τῶν Τουρκαλβανῶν. Ἡ πρὸς δυσμάς τῶν Ἰωαννίνων κειμένη κοιλάς τῆς Μανωλιάσας μετὰ τοῦ διωνύμου χωρίου ὑπῆρξε τὸ θέατρον πολλῶν αἵματηροτάτων μαχῶν. Τὸ χωρίον κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων καὶ ἀνακατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ πάλιν κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων μὲ σπατάλην ἀνθρωπίνου οἷματος.

Ἐπὶ τέλους ἦλθεν ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ διάδοχος μετὰ δύο μεραρχιῶν καὶ ἀγέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Εὖθὺς μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτῶν ἐπηγέρθησαν οὖσιάδεις μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ σχέδιον τῆς πολιορκίας καὶ τέλος δ' ἐπιτυχοῦς κινήσεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων κατωρθόθη ἡ τελικὴ μεγάλη νίκη μετ' ἀπωλειῶν σηκειώς ἀσημάντων. Τὴν 20 Φεβρουαρίου 1913 ἐπεσε τὸ πολυνομούλητον Μπιζάνι καὶ τάλλα πέριξ αὐτοῦ φρούρια, ἡ δὲ πόλις τῶν Ἰωαννίνων καὶ πᾶσα ἡ τουρκικὴ φρουρὰ ἀνερχομένη εἰς τριάκοντα τρεῖς χιλιάδας μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς Ἐσσάτ πασσᾶ παρεδόθησαν εἰς τὸν διάδοχον. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἰωαννίνων ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς συνεπλήρωσε τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλης τῆς Ἑπείρου.

Ἄλλ' ἐνῷ ἀκόμη ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπανηγύριζε τὸν θρίαμβον τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, μυσταρός τις καὶ ἀνισδρόοπος καὶ ἔκφυλος Ἐλλην, δόνόματι Ἀλέξανδρος Σχινᾶς, πιθανῶς δύο γανον βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἐδολοφόνησεν ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν ἐκεὶ διαμένοντα προσωρινῶς λαοφιλῆ βασιλέα Γεώργιον Α' καὶ ἐβύθισεν οὕτω δλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς ἀλλητον πέγμος. Τὸν Γεώργιον Α' διεδέχθη ὁ νικητὴς νίος του Κωνσταντίνος,

99. Ὁ ἀγῶν τῶν σύμμαχων.

Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἐλλήνων ἐν τῷ προκειμένῳ πολέμῳ Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Μαυροβούνιοι, ἔσχον θριαμβευτικὰς ἐπιτυχίας. Οἱ Βούλγαροι ἐνίκησαν δύο μεγάλας νίκας εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὸ Λουλέ Μπουργκάς· ἀλλὰ προελάσαντες ἐσταμάτησαν πρὸ τῆς Τζατάλτζας (τῶν Μετρῶν), ὅπου εὔρον γενναιοτάτην ὀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων· ἐποιλόρκησαν δὲ καὶ τὴν

Αδριανούπολιν καὶ μετὰ ἔξαμηνον πολιορκίαν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν αὐτήν, τῇ βιοηθείᾳ πρὸ πάντων τῶν Σέρβων.

Καὶ τῆς Σερβίας αἱ νῖκαι, ἵδιος ἡ τοῦ Κουμανόβου καὶ τοῦ Περλεπέ, ὑπῆρξαν περιφανεῖς, ὡς καὶ αἱ τῶν Μαυροβουνίων. Τὸ Μαυροβούνιον μετὰ μακρὰν πολιορκίαν παρὰ τὸ διγάριθμον τοῦ στρατοῦ του ἐκυρίευσε τὴν διχοθάνη Σκόδραν. Ταύτην δικαὶ ἔξεκένωσε καὶ ἀπαίτησιν τῶν μεγάλων δυνάμεων ὡς μέλλουσαν νὰ περιληφθῇ εἰς τὸ ὑπὸ κατασκευὴν ἀλβανικὸν κράτος.

Ἡ Τουρκία συντριβεῖσα τέλος ἐν τῷ πολέμῳ ἡναγκάσθη νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν μεσολάβησιν τῆς Εὐρώπης. Γενομένων δὲ διαπραγματεύσεων εἰς τὸ Λονδίνον μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων μερῶν συνωμολογήθη ἡ προκαταρκτικὴ εἰρήνη, καὶ ἡ τῆς Τουρκία παρεχώρησεν εἰς τοὺς συμμάχους τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Θράκης, διλόκληρον τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, ὡς καὶ τὴν Κορήτην, ἀφῆκε δὲ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις νὰ κανονίσουν τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αιγαίου πελάγους, τὰς διοίας πάσας ἀπήτει ἡ Ἑλλάς, καὶ τὸ ζήτημα τῶν δρίών τῆς καὶ ἀπαίτησιν τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ἰδρυθείσης ἀλβανικῆς ἡγεμονίας.

100. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

Άλλὰ πρὸν ὑπογραφῇ ἡ δριστικὴ εἰρήνη ἔξερράγη νέος πόλεμος ἀγριώτατος μεταξὺ τῶν συμμάχων. Ἡ Βουλγαρία, ἀφοῦ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν συμμάχων τῆς ἐνίκησε καὶ αὐτὴ ἐν τῷ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμῳ, κατόπιν παραγγωρίζουσα τελείως τὰς θυσίας καὶ τὰς νίκας τῶν συμμάχων καὶ ἵδιος τῆς Ἐλλάδος καὶ τῆς Σερβίας ἥγειρεν ἀξιώσεις ἀλάβῃ αὐτὴ τὸ πλεῖστον τῶν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἐλευθερωθεῖσῶν χωρῶν, ἥτοι πλὴν τῆς Θράκης καὶ διλην τὴν Μακεδονίαν. Μάτην ἡ Ἐλλὰς καὶ ἡ Σερβία ἐδεικνύοντο ὑπὲρ τὸ δέον ὑποχρηστικαὶ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, καὶ πρὸς ἀποφυγὴν νέου πολέμου μεταξὺ των ἐπότειναν νῦν ἀνατεθῇ εἰς εὐρωπαϊκὴν διατησίαν ἡ λύσις πάσης μεταξὺ τῶν συμμάχων διαφορᾶς. Ἡ Βουλγαρία ἐπέμενεν ἀγερώχως εἰς τὰς ἀξιώσεις της. Ἡ Ἐλλὰς καὶ ἡ Σερβία συνησπίσθησαν τότε κατὰ τῆς βουλγαρικῆς ἀπληστίας, μετ' αὐτῶν δὲ ἡτο σύμφωνον καὶ τὸ Μαυροβούνιον. Ἐνῷ δὲ ἡ Ῥωσία παρευβᾶσα προσεπάθει ἵνα τὰ σύμμαχα κράτη ἀναδέσουν εἰς αὐτὴν τὴν λύσιν τῶν διαφορῶν των, ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς κατὰ προδιαγεγραμμένον σχέδιον ἐπετέθη αἰφνιδίως τὴν νύκτα τῆς 16 Ἰουνίου 1913 ἐναντίον τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν σερβικῶν προσφυλακῶν καὶ ἀπωθήσας αὐτὰς κατέλαβε μέσῃ κατεχόμενα τέως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων. Τότε πλέον ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ σερβικὴ κυβέρνησις ἔδωκαν διαταγὴν εἰς τὰ στρατεύματά των νὰ προελάσουν

κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ οὕτω ἥρχισεν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος (18 Ιουνίου).

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ τὰ ἐλληνικὰ καὶ τὰ σερβικὰ ὅπλα ἐθριάμβευσαν καθ' ὅλην τὴν γραμμήν. Οἱ βασιλεὺς τῶν Ἐλλήνων Κωνσταντίνος ἥγοιύμενος τοῦ γενναίου στρατοῦ του ἐπετέθη λαῦρος κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ διὰ σειρᾶς περιφανεστάτων νικῶν ἔξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ τοὺς ἀπώθησε πρὸς τὰ παλαιὰ βουλγαρικὰ σύνορα. Εἰς τὸ ἐκ φύσεως καὶ τέχνης δχυρώτατον Κιλκίς συνήφθη τριήμερος (19, 20, 21 Ιουνίου) πεισματωδέστατος ἀγών, ἀληθῆς γιγαντομαχία, καθ' ἣν τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ κέντρον τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ μετ' ἀφαντάστου καὶ μιθικοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ διὰ τῆς λόγχης ἔξετόπισε τὸν ἴσοπλατον καὶ λυσσωδῶς ἀνθιστάμενον ἐχθρὸν ἐκ τῶν ὁχυρωτάτων αὐτοῦ θέσεων, τὸν ἔτρεψεν εἰς τὸν ἐλληνικὸν στρατὸν δεκακισχιλίους περίπον νεκροὺς καὶ τραυματίας, μεταξὺ τῶν δοπίων πολλοὶ ἀνάτεροι ἀξιωματικοί· ἀλλ' ἦ νίκη τῶν Ἐλλήνων ὑπῆρξε περιφανεστάτη καὶ μία τῶν μεγίστων νικῶν ἔξι δσῶν ἀναφέρει ἡ παγκόσμιος Ἰστορία. Τῶν Βουλγάρων αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν ἀνυπολόγιστοι.

Τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς ἐλληνικῆς παρατάξεως εἶχεν ἀναλάβει βασιτάτην ἀποστολήν, νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν φύσει δχυρωτάτην καὶ τέχνη ἀπόρθητον καταστᾶσαν τοποθεσίαν τοῦ Λαζανᾶ, ἥτις ἔδεσποτε τῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης-Σερρῶν καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος. Καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἐλληνες ἥγωνισθησαν πάντες ὡς ἥρωες. Δι' ἀλλεπαλλήλων ἐφόδων, αἴτινες ἐστούχισαν εἰς αὐτοὺς ἀληθεῖς ἐκατόμβας, ἐκυρίευσαν διὰ τῆς λόγχης τὰ ὑψώματα τοῦ Λαζανᾶ καὶ ἔτρεψαν τοὺς Βουλγάρους εἰς ἀκράτητον φυγήν. Καὶ ἐνταῦθα καθὼς καὶ εἰς τὸ Κιλκίς οἱ Βούλγαροι φεύγοντες πανικόβλητοι ἐγκατέλειψαν εἰς κείρας τῶν νικητῶν τὰ πυροβόλα των, τὰ μεταγωγικὰ καὶ τὸ ἄλλο ὕλικὸν πολέμου.

Σπουδαιόταται ἐπίσης καὶ πολύνεκροι μάχαι συνήφθησαν παρὰ τὴν Δοϊράνην, παρὰ τὴν Στρώμνιτσαν, εἰς τὸ Δεμιό Ισσάρ, εἰς τὸ Πετρίτση καὶ ἀλλαχοῦ. Καθ' ὅλας τὰς μάχας ταύτας οἱ θρίαμβοι τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων ὑπῆρξαν ἀπαράμιλλοι. Οἱ ἐλληνικὸς στρατὸς μετ' ἀφαντάστου ἡρωϊσμοῦ ἐπιτεθεὶς ἔξετόπισε διὰ τῆς λόγχης τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῶν ὁχυρωτάτων αὐτῶν θέσεων καὶ συντριβέντας κατεδίωξεν ἀπηγνῶς. Ἡ δὲ διὰ κυκλωτικῆς κινήσεως ἐκπόρθησις τῶν περιφήμων στενῶν τῆς Κρέσνας, τῶν δοπίων ἡ δυσβατωτάτη στενωπὸς ἔχει μῆκος εἴκοσι χιλιομέτρων, ἥτοι τεσσάρων δρῶν, ἀποτελεῖ στρατιωτικὸν μεγαλούργημα, δφειλόμενον εἰς τὴν ὑπέροχον ἀξίαν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας ἐπηκολούθησαν τρεῖς μεγάλαι καὶ σπουδαιόταται μάχαι, ἡ παρὰ τὸ Σιμιτλῆ διή-

μερος (12-13 Ιουλίου), διλίγον πέραν τῆς βορείου ἔξοδου τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας, ἔνθα ἔπεσεν ὁ γενναιότατος ταγματάρχης Ιωάν. Βελισαρίου, ὁ ἐπικληθεὶς μαῦρος ἥρως ἢ ἥρως τῶν ἥρωών, καὶ αἱ παρὰ τὴν ἄνω Τσουμαγιὰν δύο. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς τυάτας μάχας οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ παλαιὰ βουλγαρικὰ ἐδάφη. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ ἐλληνικὸς στόλος εἶχε καταλάβει τὴν Καβάλλαν, τὸ Δεδεαγάτς, τὸ Πόρτο Λαγώ καὶ τὴν Μάχοην.

Οἱ Βούλγαροι ἡττώμενοι πανταχοῦ ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τρεπόμενοι εἰς ἀτακτὸν φυγὴν προέβαινον εἰς ἀγρίας καταστροφὰς ὑπερβαινούσας κατὰ τὸ μέγεθος τῆς φοίης καὶ αὐτὰς τὰς ὑπὸ τῆς ἴστορίας μνημονευμένας καταστροφὰς τῶν Οὔννων καὶ ἄλλων βαρβάρων λαῶν τοῦ μεσαίωνος. Οἱ Βούλγαροι διήρπαζον τὰ πάντα, ἔκαιον πόλεις καὶ χωρία, ἥτιμαζον γυναῖκας, καὶ ἐφόνευνον ἀσπλους ἐλληνικοὺς σπληθυσμούς, ἥτοι γέροντας, γυναῖκας, παιδία, καὶ βρέφη ἀκόμη. Αἱ καταστοφαὶ τῆς Νιγρύτης, τῶν Σερρῶν, τοῦ Δοξάτου καὶ ἄλλων μεօδῶν ὑπῆρξαν φρικιαστικαί. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἐλλήνων ἀρχιστράτηγος Κωνσταντῖνος συγκινηθεὶς κατήγγειλε τηλεγραφικῶς δι' ἐντόνου ὑφους πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις τὰς πρωτοφανεῖς καὶ πρωτακούστοντος βουλγαρικὰς θηριωδίας, αἴτινες μαρτυροῦν δι τὸ λαὸς αὐτός, δι βουλγαρικός, δὲν δύναται νὰ συγκαταλεχθῇ μετειχὺ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν.

Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἐλλήνων Σέρβοι, μετὰ τῶν ὅποίων συνεπολέμουν καὶ οἱ Μαυροβούνιοι, ἔσχον ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ μεγάλας ἐπιτυχίας. Οἱ Σέρβοι κατετρόπωσαν κατ' ἐπανάληψιν τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα καὶ ἀπώθησαν αὐτὰ μέχρι τῶν παλαιῶν βουλγαρικῶν συνόρων. Συνάμα δ' ἐκινήθη κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἡ Ῥωμανία καὶ κατέλαβε μέρος τοῦ βουλγαρικοῦ ἐδάφους, διπερ ἀπῆτε διαρκοῦντος ἀκόμη τοῦ κατὰ τῆς Τονοχίας πολέμου τῶν βαλκανικῶν κρατῶν. Καὶ οἱ Τούρκοι δὲ ἐπωφελούμενοι τὰς ἔριδας τῶν Χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου ἀνέτρεψαν τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸν βαλκανοτούρκικὸν πόλεμον ἐν Θράκῃ ἐπιτευχθέντα καὶ κατέλαβον ἐκ νέου τὴν Ἀδριανούπολιν, τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, τὴν Αίνον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Θράκης.

Οἱ βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος βλέπων τὴν μεγάλην καταστροφήν, εἰς τὴν ὅποιαν διλοταχῶς ἔβαινε τὸ κράτος του ἔξι αἵτιας τῆς ἀφρονος πολιτικῆς αὐτοῦ τοῦ ίδιου καὶ τῆς κυβερνήσεώς του, ἀπετάθη ἱκετευτικῶς πρὸς τὸν τσάρον τῆς Ῥωσίας καὶ πρὸς τὰς ἄλλας μεγάλας εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις καὶ ἔξελιπάρησε τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν πρὸς τερματισμὸν τοῦ τόσον καταστρεπτικοῦ διὰ τὴν Βουλγαρίαν πολέμου. Καὶ ἡ μὲν Ῥωσία καὶ ἡ Αὐστροία ἔξεδήλωσαν ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' αἱ λοιπαὶ δυνάμεις ἐτήρησαν οὐδετερότητα. Τέλος τῇ μεσολαβήσει τοῦ βασιλέως

τῆς Ρωμανίας Καρόλου, τὸν δποῖον ἴδιαιτέρως καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἵκετευσεν δ Φερδινάνδος, συνῆλθον ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν 17 Ἰουλίου 1913 οἱ πρωθυπουργοὶ τῶν συμμάχων κρατῶν Ἑλλάδος, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου, ἵνα μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ρωμανίας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Βουλγαρίας συσκεψθοῦν περὶ τῶν δρων τῆς εἰρήνης. Ἀφοῦ δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδρίας ἔγινε δεκτὴ ὑπὸ τῶν νικητῶν πενθήμερος ἀναστολὴ τῶν ἔχθροπραξιῶν, παραταθεῖσα κατόπιν ἐπὶ τριήμερον ἀκόμη, οἱ πληρεξούσιοι συνεδριάζοντες ἐφ' ἕκανας ἡμέρας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ρωμάνου πρωθυπουργοῦ συνεφώνησαν τέλος ἐπὶ τῶν δρων τῆς πολυποθήτου εἰρήνης καὶ ὑπεγράφῃ αὕτη τὴν 28 Ἰουλίου.

Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης τὰ δρια τῆς Νέας Ἑλλάδος ἀνατολικῶς ἔξετάθησαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου, συμπεριλαμβανομένου καὶ ἕκανον μέρους τῆς Θράκης παρὰ τὴν Ξάνθην, βορείως δὲ μέχρι τοῦ δροῦ Κιρκίνης (νῦν Μπέλεσι), ἵ δὲ Βουλγαρία ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλῃ ἀποζημίωσιν διὰ τὰς μεγάλας καταστροφάς, τὰς δποίας ὁ ὑποχωρῶν στρατός τῆς ἐπροξένησεν εἰς διαφόρους ἐλληνικὰς πόλεις καὶ χωρία, τὸ δὲ ποσὸν τῆς ἀποζημιώσεως ἐπρόκειτο νὰ δρίσῃ τὸ ἐν Χάγη τῆς Ὀλλανδίας ἔδρευον συνέδριον τῆς εἰρήνης. Τὰ νότια σύνορα τῆς Ἀλβανίας ὡς καὶ τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αίγαίου πελάγους ἀνέλαβον αὐτοβούλως νὰ κανονίσουν αἱ μεγάλαι εὑρωπαῖ καὶ δυνάμεις.

Οταν δ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Βενιζέλος ἐκ Βουκουρεστίου ἀνήγγειλεν εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντίνον τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης, ἔσπεισεν οὗτος ἐκ τοῦ στρατοπέδου νὰ συγχαρῇ τὸν πρωθυπουργὸν τηλεγραφικῶς καὶ νὰ τοῦ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς πατρίδος διὰ τὰς πρὸς αὐτὴν ὑπερόχους ὑπηρεσίας του.

Οὕτω μετὰ δύο μεγάλους πολέμους ἡ Ἑλλάς ἔγινε μεγάλη καὶ τετιμημένη καὶ ἔνδοξος καθ' ὅλον τὸν κόσμον, κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ βασιλικοῦ διαγγέλματος, τὸ δποῖον δ βασιλεὺς Κωνσταντίνος ἀπηύθυνε πρὸς τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης.

101. Τὰ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου.

Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τὴν ἐπακολουθούμησαν δριστικὴν βουλγαροτουρκικὴν καὶ ἐλληνοτουρκικὴν συνθήκην εἰρήνης αἱ μεγάλαι δυνάμεις ἀνέλαβον νὰ κανονίσουν τὸ ζήτημα τῶν δρίων τοῦ ἀρτισυστάτου ἀλβανικοῦ κράτους καὶ τῶν νήσων τοῦ Αίγαίου πελάγους. Εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἀλβανικῶν δρίων αἱ δυνάμεις δὲν ἔλαβον ὑπὲρ ὅψιν τὰ ἐλληνικὰ δίκαια καὶ μέγα τιμῆμα τῆς βορείου Ἡπείρου, καθαρῶς ἐλληνικόν, ὡς καὶ ἡ περιφέρεια τῆς Κορυτσᾶς κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τῆς Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας περι-

ελήφθη εἰς τὸ ἀλβανικὸν κράτος. Ὡς πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αίγαίου πελάγους αἱ δυνάμεις διὰ διαικοινώσεως τῶν κοινοποιηθείσης πρὸς τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν ἀνεγγώρισαν τὴν ἐλληνικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν κατεχομένων νήσων, πλὴν τῆς Τενέδου, Ἰμβρου καὶ τοῦ Καστελλοορίζου, αἵτινες ἀπεδίδοντο εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας κατεχομένων.

Αἱ μεγάλαι δυνάμεις προσέφεραν τὸν ἀλβανικὸν θρόνον εἰς τὸν πρίγκιπα Βῆδ, Γερμανὸν ἀξιωματικόν, δῖστις καὶ ἀπεδέχθη αὐτὸν καὶ κατῆλθεν εἰς τὸ Δυρράχιον, τὸ ὅποῖον ἀρίσθη ὡς πρωτεύουσα τοῦ νέου ἀλβανικοῦ κράτους. Ἀλλ' οἱ βόρειοι Ἡπειρῶται ἀνεκήρυξαν ἑαυτὸνς αὐτονόμους, συνέστησαν δὲ κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἡπειρῶτον Γεωργίου Ζωγράφου καὶ συγενρότησαν Ἱερὸν λόχον μὲ τὴν ἀκλόνητον ἀπόφασιν νὰ ὑπερασπίσουν μέχρις ἐσχάτων τὴν αὐτονομίαν των, ἐνῷ ἐξ ἄλλου μέρους ὁ συνταγματάρχης Σπυρομήλιος, δραχγήδος τῶν Χιμαριωτῶν, ὑπερήσπιζε τὰ πάτρια δόῃ κατὰ τῶν Ἀλβανῶν.

Οἱ πρίγκιψι τοῦ Βῆδ ἀμα τῇ καθόδῳ του εἰς Ἀλβανίαν εὑρέθη ἐν μέσῳ ἀπειρών δυσχερειῶν. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἀλβανίας ἔξεργάγησαν στάσεις καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν φυλάρχων Ἀλβανῶν δὲν ἀνεγνώριζον τὸν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἐπιβληθέντα εἰς αὐτοὺς ἡγεμόνα. Οἱ βόρειοι Ἡπειρῶται ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως τὰ ἀλβανικὰ στρατεύματα τοῦ ἡγεμόνος. Οἱ ἡγεμόνων τῆς Ἀλβανίας μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλῃ τοὺς βιορείους Ἡπειρῶτας συγκατεύεντες νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ζητούμενα προνόμια. Πρὸς τοῦτο συνῆλθον ἐν Κερκύρᾳ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ τὴν 4 Μαΐου 1914 ὑπεγράφη σύμβασις, διὰ τῆς ὥστις παρεχωροῦντο εἰς τοὺς βιορείους Ἡπειρῶτας ἀρκετὰ προνόμια ἐξασφαλίζοντα διπλωσοῦν τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν. Μετά τινα δὲ χρόνον αἱ μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ἐνέκριναν τὴν σύμβασιν τῆς Κερκύρας.

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

** Από τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων
μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων.*

	Σελ.
Κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου ποδὸς τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων	3
Ἡ Φραγκικὴ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὰ κυριώτερα εἰς τὰς ἔλληνας κώρων πραγματικὸν σύστημα	4
Τὸ φεουδαλικὸν ἡ τιμαιωτικὸν σύστημα	6
Ἐλληνικά κράτη ἰδουμέντα ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὴν ἀλώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων	6
Ἀσθένεια τοῦ Φραγκικοῦ κράτους	9
*Ανάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου.— Μιχαήλ Η' Παλαιολόγος	10
Ἡ γένεσις τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους ἐν Βιθυνίᾳ	12
*Ἀνδρόνικος Β' καὶ *Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος	13
*Ιωάννης Ε' Παλαιολόγος, *Ιωάννης Σ' Καντακουζηνός. Ἐπέκτασις τοῦ ὅθωμανικοῦ κράτους καὶ εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὰς κώρων	15
Μανουὴλ Β' καὶ Βαγγαῖητ	17
Τὸ δεσποτίτον τῆς Πελοποννήσου	19
*Ιωάννης Η' καὶ Μουράτ Β'. — Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως υπὸ τῶν Ὁθωμανῶν	20-21
<i>Τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἴστορίας ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν σταυροφοριῶν μέχρι τέλους τοῦ ΙΕ' αἰώνος.</i>	
*Ἐφευρέσεις. — Οἱ χρόνοι τῆς *Αναγεννήσεως. — Ἐπίδρασις τῶν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καταφυγόντων Ἑλλήνων λογίων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς. — Ἀνάπτυξις τῆς παιδείας ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ. — Παιεπιστήμια. — Οἱ Ἑλληνες λόγιοι	25-27
Αἱ καλαὶ τέγναι κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣ' αἰῶνα	28
*Ἀνακαλύψεις νέφων κυρῷ. — Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου. — Περιαιτέρω ἀνακαλύψεις καὶ κατὰ τητήσεις τῶν Εὐρωπαίων ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ	32-35
*Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων	35
Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις	36

Συνοπτικὴ ἴστορία τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἀπὸ τοῦ ΙΣ' μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰώνος.

*Η γερμανικὴ αὐτοκρατορία. — Ισπανία. — Γαλλία. — Ἀγγλία. — Πρωσία. — Αὐστρία	39-54
Οἱ Ὁθωμανοὶ σουλτᾶνοι κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. — Ρωσία	54-58
*Ηνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Βρετανίας Ἀμερικῆς	58

Γαλλική Ἐπανάστασις.

Αξτια καὶ ἀφορμαὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. — Ἔκρηξις τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. — Συντακτικὴ συνέλευσις. — Ἀλωσις τῆς Βασιλίλης. — Νομοθετικὴ συνέλευσις. — Συμβατικὴ συνέλευσις. — Καρατόμησις τοῦ βασιλέως. — Ἐσωτερικοὶ καὶ ἔξωτερικοὶ πόλεμοι. — Τρομοκρατία. — Διευθυντήριον. — Ναπολέων Βοναπάρτης . . . . .

Σελ.

60-66

Oἱ Ἑλληνες ὅποι τὴν τονρωπικὴν δεσποτείαν.

Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων	66
Οργάνωσις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. — Ἡ Ἐκκλησία Κων(πόλεως θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων. — Κοινότητες	68
Οἱ Φαναριῶται	69
Κλέφται καὶ ἀρματωλοί. — Δημοτικὴ ποίησις	70
Σουλιῶται — Μανιῶται	72
Ἡ παιδεία τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας. — Ἐπίδοσις τῆς ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας	74
Ῥωσία καὶ Ἑλληνες. — Τὰ μετά τῶν ὁμοστούρκων πολέμων συνδεόμενα ἐπαναστατικά κινήματα τῶν Ἑλλήνων	75
Ο Ῥήγας Φεραίος καὶ ὁ Κοραῆς ὡς πρόδρομοι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως	78
Ἀλῆ πασσᾶς. — Σουλιῶται. — Ἡρωῖκοι ἀγώνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ	81-85

Ἡ μεγάλη τῶν Ἑλλήνων Ἐπανάστασις.

Αἱ παραμοναὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. — Ἡ Φιλικὴ ἐταιρεία.	85
Ἡ ἐπανάστασις ἐν ταῖς παραδουναβείοις ἡγεμονίαις	86
Ἐναρξις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ. — Ἀπαγχόνισις τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Εὐλογούντος	89
Πολεμικὸν σχέδιον Θ. Κολοκοτρώνη. — Μάχαι Βαλτετούσιον καὶ Δολιανῶν. — Λλωσις τῆς Τριπόλεως	91
Ἡρωῖκὸς θάνατος τοῦ Διάκου. — Τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς. — Ἡ ἐπανάστασις ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ.	93
Τὰ κατά θάλασσαν	96
Ἡ ἐν Νέᾳ Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων	97
Καταστροφὴ τῆς Χίου. — Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη	98
Ἡ ἐν Πέτρᾳ μάχη. — Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	100
Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη. — Καταστροφὴ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ. — Ἀλωσις τοῦ Παλαμηδίου	102
Ἐκστρατεία κατὰ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἐλλάδος. — Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.	104
Ο φιλελληνισμὸς ἐν Εύρωπῃ. — Ο λόρδος Βύρων.	105
Ἐμφύλιοι πόλεμοι. — Θάνατος τοῦ Οδυσσέως	107
Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγαίου εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἄγωνα. — Καθυπόταξις Κρήτης καὶ Κάσου	108
Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν	109
Ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμον. — Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος	110

Βεβρώντης 16/13/935

	Σελ.
· Απόβασις τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννυρον. — Πτώσις τῶν Ελλήνων παρὰ τὸ Κεραυνόν	111
· Αλωσις τῆς Σφαγῆς ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ. — Καροθθάραμα τοῦ ἐκλητικοῦ στόλου	112
Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι. — Ηρωικὸς θάνατος τοῦ Παπαφέοσσα	112
· Απελευθερώσις τοῦ Κολοφονίου από τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Δευτέρη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	113
Δευτέρα περίοδος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. — Πτώσις αὐτοῦ	115
· Εκστρατεία τοῦ Λιονταρίου γατού τοῦ Αγαπητοῦ Ελλάδος. — Πολιορκία τοῦ Αλισσού. — Γεννητική Καραϊσκάκης	116
Πολεμικὸν στέδιον τοῦ Καραϊσκάκη. — Ἡ φονικὴ μὲν τῆς Ἀραχώβης	118
Νίκαι τοῦ Καραϊσκάκη παρὰ τὸ Διοτόμον καὶ παρὰ τὸ Κερατσίνιον. — Θάνατος αὐτοῦ. — Πενταλεθρία τῶν Ἑλλήνων ἐν Φαλήρῳ	119
· Επέμβασις τῆς Ἀγγλίας, Ῥωσίας καὶ Γαλλίας εἰς τοὺς Ἕλληνικὸν αγῶνα. — Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία	121
Κυβερνητικὸς τοῦ Καποδιστρίου	123
· Εκδίωξις τοῦ Ἰβραήμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. — Απόβασις τῶν τριῶν δυνάμεων περὶ τῆς Ἑλλάδος	125
· Ιδρυσις τοῦ ἑλληνικού βασιλείου	125
· Ἡ βασιλεία τοῦ Ὁμονοῦ	126
· Ἡ βασιλεία τοῦ Γεωργίου Α'	127
Πολιτική, κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησις ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ίδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου	132
 Τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς νεωτάτης εὐρωπαϊκῆς ιστορίας.	
Γαλλία	134
Γερμανικὴ αὐτοκρατορία	135
· Ιταλία	136
· Ῥωσία	137
· Ἀγγλία. — Πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ιαπωνίας	139
Αἴτια τοῦ Βαλκανιοτουρκικού πολέμου	140
· Εκστρατεία τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Μακεδονίαν. — Μάχαι Ἐλασσόνος καὶ Σαρανταπόδου. — Κατάληψις τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν. — Μάχη Πιστίτσας	141
Κατάληψις Σερβίων, Κοζάνης καὶ Βεροίας	143
· Μάχη Ναλμπάντιοις. — Επιπόρθησις τῶν στενῶν τῆς Πέτρας. — Μάχη Αίγανεων	144
· Μάχη τῶν Γενιτοῦν καὶ ἡ παρὰ τὸ Πλατύ	146
Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης	148
Αἱ περιπέτειαι τῆς πέμπτης μεραρχίας	149
Προσέλασις τῆς ἑλλην. στρατιᾶς πρὸς τὸ Μοναστήριον	150
· Ο κατὰ θάλασσαν ἀγών. — Η ἥπειρωτικὴ ἐκστρατεία. — Δολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου	150
· Ο ἀγών τῶν συμμάχων	152
· Ο συμμαχικὸς πόλεμος	153
Τὰ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου	156